

■ *Tieteellisen sosialismin kirjasto*

G.V. PLEHANOV

(N. BELTOV)

*Monistisen
historiankäsityksen
kehityksestä*

Audiatur et altera pars

Toinen painos

■ KUSTANNUSLIIKE EDISTYS

■ MOSKOVA 1975

Г. В. ПЛЕХАНОВ
К вопросу о развитии монистического
взгляда на историю
На финском языке

Suomentanut Kerttu Juntunen

И $\frac{10104}{014(01) - 75}$ 273 без объявл

KUSTANTAJALTA

Georgi Valentinovitš Plehanov (1856—1918) kuului Venäjän marxilaisten ensimmäiseen sukupolveen, niihin, jotka laskivat perustan Karl Marxin vallankumouksellisen opin levittämiselle Venäjällä. Kumouksellisena valistajana Plehanov harjoitti poikkeuksellisen monitahoista kirjallista toimintaa: tutkimuksia marxilaisuuden teorian ja historian alalta, filosofian, sosiologian, kansantaloustieteen, Venäjän ja maailman yhteiskunnallisen ajattelun historian alalta, kirjallisuusarvostelua, estetiikan tutkielmia jne. Plehanovin vallankumouksellisen toiminnan merkitys ulottuu pitkälti Venäjän yhteiskunnallisen liikkeen puitteiden yli. 1880- ja 1890-luvulla hän tuli laajalti tunnetuksi ja arvovaltaiseksi tekijäksi Länsi-Euroopan ja Amerikan sosialistien keskuudessa marxilaisuuden huomattavana teoreetikkona ja työväenliikkeen toimihenkilönä.

Yhdessä muiden Venäjän maanpakolaisten kanssa hän perusti 1883 Genèveissä ensimmäisen venäläisten marxilaisten järjestön — »Työn Vapautus» ryhmän. Ryhmä täytti menestyksellisesti ratkaistavakseen asettamansa tehtävän: kumosi virheelliset idealistiset katsomukset, jotka vallitsivat niin sanottuun narodnikkilaiseen liikkeeseen osallistuneen tai sen vaikutuksen alaisena olleen venäläisen sivistyneistön keskuudessa.

Narodnikkilaisuutta vastaan käydyn taistelun vuosina (1883—1903) Plehanov kirjoitti parhaat filosofiset ja sosiologiset teoksensa, joissa osoitti olevansa etevä marxilaisuuden popularisoija. Paitsi venäläisten narodnikkien filosofisten ja sosiologisten katsomusten arvostelua Plehanovin teokset esittivät huomattavaa osaa myös

Länsi-Euroopassa anarkismia ja anarkosyndikalismia vastaan käydyssä taistelussa. 1890-luvun lopulla Plehanov ryhtyi ensimmäisenä vastustamaan Eduard Bernsteinin ja Conrad Schmidtin aloittamaa marxilaisuuden revidointia ja näiden yrityksiä korvata Marxin ja Engelsingin vallankumousteoria reformismilla.

Vuodesta 1903 Plehanov siirtyi Venäjän sosiaalidemokraattisessa liikkeessä olleen opportunistisen virtauksen, menševismien, kannalle ja teki monia virheitä aikansa tapahtumia arvioidessaan, minkä johdosta V. I. Lenin arvosteli häntä kärkevästi. Plehanovin filosofisesta jäämistöstä taas Lenin kirjoitti 1921 seuraavaa: »Nähdäkseni on paikallaan huomauttaa... nuorille puolueen jäsenille, että ei voida tulla tietoiseksi, oikeaksi kommunistiksi, ellei tutkita — nimenomaan tutkita — kaikkea sitä, mitä Plehanov on kirjoittanut filosofiasta, sillä se on parasta kansainvälisessä marxilaisessa kirjallisuudessa.»

Tämä kirja ilmestyi N. Beltovin salanimellä ensi kerran Pietarissa 1895, laillisesti. Välittömänä aiheena teoksen kirjoittamiseen olivat »Russkoje Bogatstvo» aikakauslehdessä julkaistut venäläisiä marxilaisia vastaan suunnatut artikkelit, joiden tekijä oli yksi aikakauslehden toimittajista, liberaalisen narodnikkilaisuuden teoretikko N. K. Mihailovski. Sensuurioloja silmällä pitäen Plehanov antoi kirjalle hänen omien sanojensa mukaan »harkitusti kömpelön» nimen. Sana »monistinen», jota käytettiin ikään kuin »dualistisen» historiankäsityksen vastapainona, ei puhunut suoraan filosofisten ongelmien materialistisesta ratkaisusta — filosofisen materialismin propagointi oli kiellettyä tsaristisella Venäjällä.

»Monistisen historiankäsityksen kehityksestä» on Plehanovin parhaita kirjoja, se on ilmeikkäästi ja helppotajuisesti kirjoitettu poleeminen teos. Pienestä koostaan huolimatta se esittää riittävän täydellisesti marxilaisuuden filosofian peruspiirteet.

ESIPUHE TOISEEN JA KOLMANTEEN PAINOKSEEN

Tässä olen korjaillut vain ensimmäiseen painokseen päässeitä *kirjoitus- ja painovirheitä*. En katsonut mahdolliseksi tehdä minkäänlaisia muutoksia *perusteluihini* pelkästään siitä syystä, että tämä kirjani on *poleeminen* teos. Muutosten teko poleemiseen teokseen olisi samaa kuin kohdistaa uudet aseet vastaväittäjään ja pakottaa tämä turvautumaan vanhoihin. Se on luvaton keino yleensä ja tässä tapauksessa semmitenkin sopimaton, kun päävastustajaani N. K. Mihailovskia ei enää ole.¹

Arvostelijamme väittivät, että katsomuksemme ovat ensinnäkin vääriä sinänsä; toiseksi ne ovat erityisen virheellisiä Venäjän suhteen, jonka on muka suotu kulkea talouden alalla omintakeista tietään; kolmanneksi ne ovat huonoja siksi, että taivuttavat kannattajiaan toimettomuuteen, »kvietismiin». Tätä jälkimmäistä moitetta tuskin kukaan rohkenee toistaa nykyään. Toisen moitteen on niin ikään kumonnut viimeisen vuosikymmenen aikana tapahtunut Venäjän talouselämän kehitys. Mitä tulee ensimmäiseen moitteeseen, niin yksinpä tutustuminen uusimpaan *etnologiseen kirjallisuuteen* saa vakuuttamaan *historianselityksemme* oikeellisuudesta. Jokainen vakava »alkukantaista kulttuuria» valaiseva teos turvautuu siihen aina, kun on kysymys »villien»

kansojen henkisen ja yhteiskuntaelämän ilmiöiden syy-yhteydestä. Esimerkkinä mainitsen von den Steinenin klassisen teoksen »Unter den Naturvölkern Zentral-Braziliens»*. On itsestään selvä, etten tässä voi selittää laajemmin tätä kysymystä.

Eräille arvostelijoilleni vastaan oheistetussa artikkelissa »Muutama sana vastustajillemme», jonka julkaisin salanimellä ja jossa sen vuoksi puhun kirjastani ikään kuin sen olisi kirjoittanut joku muu, jolla on samanlaiset katsomukset kuin minullakin. Kyseisessä artikkelissa ei kuitenkaan ole vastausta herra Kudrinille, joka esiintyi minua vastaan »Russkoje Bogatstvossa»² artikkelini ilmestymisen jälkeen. Tässä pari sanaa herra Kudrinille.

Kudrinin historiallista materialismia vastaan suuntaamista väitteistä saattaa näyttää vakavimmalta se hänen merkille panema tosiasia, että hyvin erilaisella taloudellisen kehityksen asteella olevat kansat tunnustavat usein samaa uskontoa, esimerkiksi buddhalaisuutta. Tuo väite näyttää perustellulta kuitenkin vain ensi silmäykseltä. Tarkkailu on osoittanut, että noissa tapauksissa tuon »saman» uskonnon *sisältö muuttuu oleellisesti* sitä tunnustavien kansojen taloudellista kehitystasetta vastaavasti.

Tahdon vastata herra Kudrinille vielä seuraavaan. Hän löysi minulta virheen Plutarkhoksen kreikankielisestä tekstistä tehdyssä käännöksessä (ks. alahuom. s. 165) ja teki muutamia aika purevia huomautuksia sen johdosta. Itse asiassa minä en kuitenkaan ole »syyllinen» tuohon virheeseen. Kirjan julkaisuaikana olin matkoilla ja lähetin Pietariin käsikirjoituksen, jossa ei ollut Plutarkhokselta otettua sitaattia, vaan oli ainoastaan merkitty siteerattaviksi tarkoitetut

* [»Keski-Brasilian alkukantaisten kansojen keskuudessa».]

pykälät. Eräs julkaisuun osallistunut henkilö — joka on päättänyt kai saman klassillisen kymnaasin, jossa on opiskellut oppinut herra Kudrin — käänsi osoittamani pykälät ja... teki hra Kudrinin osoittaman virheen. Se on tietenkin harmilista. On kuitenkin todettava, että tuo virhe oli ainoa harha, jonka vastustajamme pystyivät paljastamaan. Olihan heidänkin saatava jonkinlaista siveellistä tyydytystä. Niin että »ihmisellisesti» olen jopa hyvilläni tuosta hairahduksesta.

N. Beltov

ENSIMMÄINEN LUKU

1700-LUVUN RANSKALAINEN MATERIALISMI

Hra Mihailovski³ sanoo: »Kun kohtaatte nuorenmiehen... joka julistaa teille jopa hieman kii-rehtien olevansa 'materialisti', niin se ei merkitse, että hän olisi materialisti yleisfilosofisessa mielessä, jollaisiksi vanhaan aikaan käsitimme Büchnerin ja Moleschottin kannattajat. Hyvin usein puhetoverianne ei vähääkään kiinnosta materialismin metafyyminen tai tieteellinen puoli, ja hänellä saattaa olla jopa hyvinkin hämärä käsitys niistä. Hän tahtoo sanoa, että hän noudattaa taloudellisen materialismin teoriaa, ja sitäkin vain erikoisessa, ehdollisessa mielessä...»*

Emme tiedä, minkälaisia nuoriamiehiä hra Mihailovski on kohdannut. Hänen sanansa antavat kuitenkin aihetta olettaa, että »taloudellisen materialismin» edustajien opilla ei ole mitään yhteyttä materialismiin »yleisfilosofisessa mielessä». Onko se oikein? Onko »taloudellinen materialismi» tosiaankin niin suppea ja köyhä sisällöltään kuin hra Mihailovskista tuntuu?

Vastauksen antaa lyhyt historiallinen katsaus tuohon oppiin.

Mitä on »materialismi yleisfilosofisessa mielessä»?

* »Russkoje Bogatstvo», tammikuu 1894, II osasto, s. 98.

Materialismi on *idealism*in suoranainen vastakohta. Idealismi pyrkii selittämään kaikki luonnonilmiöt, kaikki materian ominaisuudet joillakin *hengen* ominaisuuksilla. Materialismi tekee aivan päinvastoin. Se koettaa selittää psyykkiset ilmiöt joillakin *materian* ominaisuuksilla, ihmisen tai yleensä eläimen tietynlaisella *ruumiillisella* organisaatiolla. Kaikki ne filosofit, joiden mielestä ensisijaisena tekijänä on *materia*, kuuluvat *materialistien* leiriin; ne taas, jotka pitävät tuona tekijänä *henkeä*, ovat *idealisteja*. Siinä kaikki, mitä voidaan sanoa materialismista yleensä, »materialismista yleisfilosofisessa mielessä», sillä aika on pystyttänyt sen perusväitteen varaan mitä erilaisimpia päällysrakenteita, jotka ovat antaneet toisen aikakauden materialismille aivan erilaisen muodon toisen aikakauden materialismiin verrattuna.

Filosofisen ajattelun tärkeimmät suuntaukset ovat materialismi ja idealismi. Niiden rinnalla on tosin melkein aina ollut olemassa joitakin *dualistisia* järjestelmiä, jotka ovat tunnustaneet *hengen* ja *materian* erillisinä, itsenäisinä *substansseina*. *Dualismi* ei ole milloinkaan kyennyt vastaamaan tyydyttävästi kiertämättömään kysymykseen siitä, miten voivat vaikuttaa toisiinsa nuo kaksi erillistä substanssia, joilla ei ole mitään yhteistä. Siksi johdonmukaisimmat ja syvällisimmät ajattelijat ovat aina kallistuneet *monismiin*, ts. ilmiöiden selittämiseen *jonkin yhden peruseriaatteen* avulla (monos merkitsee kreikan kielessä yhtä). Jokainen johdonmukainen *idealisti* on monisti yhtä hyvin kuin jokainen johdonmukainen *materialistikin*. Tässä suhteessa ei ole mitään eroa esimerkiksi Berkeleyyn ja Holbachin välillä. Toinen oli johdonmukainen *idealisti*, toinen yhtä johdonmukainen *materialisti*, mutta kumpikin olivat yhtäläillä *monisteja*; kumpikin käsitti yhtä

hyvin, että *dualistinen maailmankatsomus*, joka on tähän asti ollut miltei levinneimpiä, on kesämätön.

Vuosisatamme alkupuoliskolla filosofiassa oli vallitsevana *idealistinen* monismi; sen jälkipuoliskolla *tieteessä*, joka tuona aikana sulautui täydellisesti yhteen *filosofian* kanssa, pääsi voitolle *materialistinen* monismi, joka muuten ei läheskään aina ole ollut johdonmukaista ja avointa.

Meillä ei ole syytä esittää tässä materialismin koko historiaa. Riittänee, kun tarkastelemme sen kehitystä viime vuosisadan jälkipuoliskolta alkaen. Ja siinäkin meidän on tärkeää pitää silmällä sen yhtä, tosin tärkeintä, suuntausta, ts. Holbachin, Helvétiuksen ja heidän aatetovereidensa materialismia.

Tuon suuntauksen materialistit kävivät kiivaita väittelyjä aikansa virallisten ajattelijain kanssa, jotka viitaten tuskin käsittämäänsä Descartesiin väittivät, että ihmisellä on olemassa tiettyjä *synnynnäisiä*, ts. kokemuksesta riippumattomia *aatteita*. Kiistäen tämän väitteen ranskalaiset materialistit vain esittivät Locken oppia, joka todisti jo 1600-luvun lopussa, että *synnynnäisiä aatteita ei ole olemassa* (no innate principles). Esittäessään hänen oppiaan ranskalaiset materialistit antoivat sille kuitenkin johdonmukaisemman muodon ja panivat pilkun jokaisen sellaisen i:n päälle, johon Locke hyvän kasvatuksen saaneena englantilaisena liberaalina ei tahtonut kajota. Ranskalaiset materialistit olivat pelottomia ja loppuun asti johdonmukaisia *sensualisteja*, ts. he pitivät ihmisen kaikkia psyykkisiä funktioita *ais-timusten muunnoksina*. Tässä on tarpeetonta tarkastella, missä määrin heidän perustelunsa vastaavat kussakin tapauksessa nykytieteen vaatimuksia. On itsestään selvää, että ranskalaisille materialisteille olivat tuntemattomia monet

sellaiset seikat, jotka nyt tuntee jokainen koululainen: palauttakaamme mieleen vaikkapa Holbachin kemiaa ja fysiikkaa koskevat katsomukset, hänhän tunsi silti mainiosti *aikakautensa* luonnontieteen. Ranskalaisten materialistien kiistat-
tomana ja korvaamattomana ansiona oli kuitenkin se, että he ajattelivat johdonmukaisesti *oman aikakautensa tieteen* kannalta, ja sehän on kaikki, mitä ajattelijoilta voidaan ja pitää vaatia. Ei ole ihmettelemistä, että tiede on edistynyt pitkälti sitten viime vuosisadan ranskalaisten materialistien; mutta merkille pantavaa on se, että *noiden filosofien vastustajat olivat takapajulla silloiseenkin tieteeseen verraten*. Filosofian historioitsijat tosin asettavat tavallisesti ranskalaisten materialistien katsomusten vastakohtaksi Kantin näkökannan, ja Kantia ei tietenkään voida moittia tietojen puutteesta. Tuo vastakkainasettelu ei silti ole lainkaan perusteltua, ja olisi helppo osoittaa, että niin Kant kuin ranskalaiset materialistitkin olivat itse asiassa samalla näkökannalla, mutta käyttivät tuota näkökantaa eri tavalla ja siksi tulivat erilaisiin johtopäätöksiin heidän elämänsä ja ajatteluunsa vaikuttaneiden yhteiskunnallisten suhteiden ominaisuuksissa ilmenneitä eroavuuksia vastaavasti. Tiedämme, että tämä mielipide näyttää paradoksaaliselta niistä, jotka ovat tottuneet luottamaan filosofian historioitsijoiden sanaan. Meillä ei ole tässä mahdollisuutta vahvistaa sitä seikkaperäisillä todisteilla, mutta emme kieltäydy tekemästä sitä, jos vastustajamme niin tahtovat.

Kaikki tietävät joka tapauksessa, että ranskalaiset materialistit pitivät ihmisen koko psyykkistä toimintaa *aistimusten* muunnoksena (*sensations transformées*). Kun psyykkistä toimintaa tarkastellaan tältä kannalta, merkitsee se, että ihmisen kaikkia mielteitä, kaikkia käsitteitä ja

tunteita pidetään *ympäristön häneen tekemän vaikutuksen* tuloksena. Ranskalaiset materialistit katsoivat näin tähän kysymykseen. He julistivat jatkuvasti, hyvin kiihkeästi ja ehdottoman peräänantamattomasti, että ihminen on kaikkine katsomuksineen ja tunteineen sitä, mitä ympäristö, eli ensinnäkin *luonto* ja toiseksi *yhteiskunta*, hänestä tekee. »L'homme est tout éducation» (ihminen on täysin riippuvainen kasvatuksesta), tähdentää Helvétius, joka kasvatustieteessä tarkoittaa yhteiskunnallisen vaikutuksen kokonaisuutta. Tuo katsomus, jonka mukaan ihminen on ympäristön tuote, oli ranskalaisten materialistien *uudistusvaatimusten* tärkeimpänä teoreettisena perustana. Jos ihminen on tosiaankin riippuvainen ympäristöstään, jos hän on kiitollisuudenvellassa sille *kaikista* luonteensa ominaisuuksista, niin hän on ympäristölle velassa puutteellisuuksistaankin; näin ollen taistellaksenne hänen puutteellisuuksiaan vastaan teidän on muutettava vastaavalla tavalla hänen ympäristöään ja nimenomaan *yhteiskunnallista* ympäristöä, sillä luonto ei tee ihmisestä enempää paha kuin hyvääkään. Luokaa ihmisille järjenmukaiset yhteiskunnalliset suhteet, ts. sellaiset ehdot, joiden vallitessa ei kenenkään itsesuojeluvaisto pakota häntä taisteluun toisia vastaan: sopeuttakaa erillisen ihmisen edut koko yhteiskunnan etuihin, silloin hyve (vertu) ilmaantuu itsestään, samoin kuin tukea vaille jäänyt kivi putoaa itsestään maahan. Hyvettä ei tarvitse *julistaa*, vaan *valmistella* luomalla järjenmukaiset yhteiskunnalliset suhteet. Viime vuosisadan vanhoillisten ja taantumuksellisten toimesta ranskalaisten materialistien moraalitieteitä pidetään yhä vielä *itsekkäänä* moraalina. He itse määrittelivät sen paljon sattuvammin sanoen, että heidän moraalinsa muuttuu kokonaan *politiikaksi*.

Oppi, jonka mukaan ihmisen henkinen maailma on ympäristön tuote, pani ranskalaiset materialistit tekemään usein heille itselleenkin odottamattomia johtopäätöksiä. Toisinaan he väittivät esimerkiksi, että ihmisen katsomukset eivät vaikuta vähääkään hänen käyttäytymiseensä, ja siksi niiden tai näiden aatteiden leviäminen yhteiskunnassa ei voi hitusenkaan vertaata muuttamaan yhteiskunnan tulevaa kohtaloa. Alempana osoitamme tämän mielipiteen virheellisyyden, tässä taas kohdistamme huomion ranskalaisten materialistien katsomusten toiseen puoleen.

Kun jokaisen kyseisen *ihmisen* aatteet määrää hänen ympäristönsä, niin *ihmiskunnan* aatteet niiden historiallisessa kehityksessä määrää yhteiskunnallisen ympäristön kehitys, *yhteiskunnallisten suhteiden historia*. Jos ryhtyisimme siis luomaan »ihmisjärjen edistyksen» kuvaa emmekä rajoittuisi tällöin kysymykseen »miten?» (*miten nimenomaan on tapahtunut järjen historiallinen liikunta?*), vaan asettaisimme itsellemme aivan luonnollisen kysymyksen »miksi?» (*miksi se on tapahtunut nimenomaan sillä eikä muulla tavalla?*), niin meidän olisi aloitettava ympäristön historiasta, yhteiskunnallisten suhteiden historiasta. Tutkimuksen keskipiste siirtyisi näin ollen ainakin alkuvaiheessa yhteiskuntakehityksen lakien tutkimisen suuntaan. Ranskalaiset materialistit tulivat tämän tehtävän lähituntumaan, mutta eivät osanneet ratkaista eivätkä edes asettaa sitä oikein.

Puhuessaan ihmiskunnan historiallisesta kehityksestä he unohtivat sensuaalisen näkemyksensä »ihmisestä» yleensä ja kertoivat kuten kaikki sen ajan »valistajat», että *maailmaa* (ts. ihmisten yhteiskunnallisia suhteita) *hallitsevat mielipiteet* (*c'est l'opinion qui gouverne le*

Н. Бельтовъ.

КЪ ВОПРОСУ

О РАЗВИТИИ

МОНИСТИЧЕСКАГО ВЗГЛЯДА НА ИСТОРИЮ

Отвѣтъ гг. Михайловскому, Карѣву и комп.

Audiatur et altera pars

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Типографія И. Н. Скороходова (Надежинская, 43)

1895.

monde)*. Tähän sisältyy se perusristiriita, joka oli 1700-luvun materialismin perusvikana ja joka sen kannattajien mielitelmissä jakautui moniin toisarvoisiin, johdannaisiin ristiriitoihin, samoin kuin pankkiseteli on vaihdettavissa pieniksi rahoiiksi.

V ä i t e. Ihminen kaikkine *mielipiteineen* on *ympäristön*, pääasiallisesti yhteiskunnallisen ympäristön tuote. Tämä on kiertämätön johtopäätös Locken perusväittämästä: *no innate principles — synnynnäisiä ideoita ei ole.*

V a s t a v ä i t e. *Ympäristö* kaikkine ominaisuuksineen on *mielipiteiden* tuote. Tämä on väistämätön johtopäätös ranskalaisten materialistien historiallisen filosofian perusväittämästä: *c'est l'opinion qui gouverne le monde**.*

Tästä perusristiriidasta ovat juontuneet muun muassa seuraavat johdannaiset ristiriidat.

V ä i t e. Ihminen pitää hyvinä hänelle hyödyllisiä yhteiskunnallisia suhteita; hän pitää huonoina hänelle vahingollisia suhteita. *Ihmisten mielipiteet johtuvat heidän eduistaan:* »L'opinion chez un peuple est toujours déterminée par un intérêt dominant», sanoo Suard (»kyseisen kansan mielipide määräytyy aina sen keskuudessa valitsevasta intressistä»)***. Tämä ei ole edes Locken opista tehty *johtopäätös*, vaan hänen sanojensa pelkkä toisto: »No innate practical principles... Virtue generally approved; not because innate, but because profitable... Good and Evil...

* »Nimitän mielipiteeksi kansakunnan keskuudessa levinneiden totuuksien ja harhaluulojen paljouden kokonaisuutta; kokonaisuutta, josta johtuvat kansakunnan arvostelmat, sen kunnioitus tai ylenkatse, sen rakkaus tai viha, sen taipumukset ja tottumukset, sen puutteellisuudet ja arvopuolet, lyhyesti sanoen sen tavat. Nimenomaan tuo mielipide hallitsee maailmaa.» Suard, *Mélanges de Littérature*, Paris, An XII, t. III, p. 400. [Kirjoitelmia. Pariisi, vuosi XII, III nide, s. 400.]

** [mielipide hallitsee maailmaa.]

*** Suard, t. III, p. 401.

are nothing but Pleasure or Pain, or that which occasions or procures Pleasure or Pain to us.» (»Synnynnäisiä siveellisyyssideoita ei ole olemassa... Ihmiset hyväksyvät hyveen siksi, että se on heille edullinen eikä siksi, että se olisi synnynnäinen. Hyve ja pahe... eivät ole mitään muuta kuin nautintoa tai kärsimystä tai sitä, mikä tuottaa meille nautintoa tai kärsimystä»)*.

V a s t a v ä i t e. Tietyt suhteet näyttävät ihmisistä hyödyllisiltä tai vahingollisilta näiden ihmisten yleisestä mielipidejärjestelmästä riippuen. Samaisen Suardin sanojen mukaan jokainen kansa »ne veut, n'aime, n'approuve que ce qu'il croit être utile» (jokainen kansa »rakastaa, tukee ja puolustaa vain sitä, mitä pitää hyödyllisenä»). Viime kädessä siis kaikki typistyy taas mielipiteiksi, jotka hallitsevat maailmaa.

V ä i t e. Pahasti erehtyvät ne, jotka olettavat, että uskonnollinen moraal — esimerkiksi lähimmäisenrakkauden käsky — olisi vaikkapa osittain myötävaikuttanut ihmisten siveelliseen parannukseen. Tuollaiset käskyt enempää kuin mitkään ideat yleensä eivät lainkaan tehoa ihmisiin. Koko asia on yhteiskunnallisessa ympäristössä, yhteiskunnallisissa suhteissa.**

* »Essay concerning human understanding», B. I, ch. 3; B. II, ch. 20, 21, 28. [»Tutkielema ihmisjärjestä», I osa, 3. luku; II osa, luvut 20, 21, 28.]

** Tämä väite toistuu usein *Holbachin* »Système de la Nature» [»Luonnon järjestelmässä»]. Saman ajatuksen lausuu *Helvétius*: »Olettakaamme, että olen levittänyt mitä mahdollisinta mielipidettä, josta juontuu hyvin iljettäviä johtopäätöksiä; ellen ole tehnyt mitään muutoksia lakeihin, niin en muuta mitään tavoissakaan» (»De l'Homme», Section VII, ch. IV) [»Ihmisestä», VII jakso, IV luku]. Saman ajatuksen on ilmaissut useita kertoja kirjallisuutta koskevassa kirjeenvaihdossaan (»Correspondance Littéraire») *Grimm*, joka eli pitkän aikaa ranskalaisten materialistien keskuudessa, sekä *Voltaire*, joka taisteli materialisteja vastaan. »*Ferneyn patriarkka*» todisteli teoksessaan »*Philosophe ignorant*» [»Sivistymätön filosofi»] sekä monissa muissakin teoksissaan, ettei yksikään filosofi ole vielä milloinkaan vaikuttanut lähimmäistensä käyttäytymiseen, sillä nämä pitävät käyttäytymisohjeenaan tapoja eivätkä metafysiikkaa.

Vastaväite. Historiallinen kokemus osoittaa meille, että »que les opinions sacrées furent la source véritable des maux du genre humain»*, ja se on täysin ymmärrettävää, sillä mikäli mielipiteet yleensä hallitsevat maailmaa, niin väärät mielipiteet hallitsevat sitä verenhimoisten tyrannien lailla.

Olisi helppo luetella pitemmälti tämänkaltaisia ranskalaisten materialistien ristiriitoja, joita heiltä ovat perineet monet nykyaikaiset »materialistit yleisfilosofisessa mielessä». Se ei kuitenkaan ole tarpeen. Tarkkailkaamme mieluummin noiden ristiriitojen yleistä luonnetta.

On ero ristiriidalla ja ristiriidalla. Kun hra V. V. esiintyy itseään vastaan joka askeleella »Kapitalismin kohtaloissaan» tai »Venäjän taloudellisen tutkimuksen tulosten» ensimmäisessä osassa, niin hänen loogisilla synneillään on merkitystä vain »inhimillisenä asiakirjana»: osoitettuaan nuo ristiriidat Venäjän tulevan kirjallisuushistorioitsijan on ryhdyttävä tutkimaan yhteiskuntapsykologian kannalta tavattoman mielenkiintoista kysymystä siitä, miksi nuo ristiriidat kaikesta eittämättömydestään ja ilmeisyydestään huolimatta jäivät huomaamatta monen monituisilta hra V. V:n lukijoilta. Suoranaudessa mielessä tuon kirjailijan ristiriidat ovat hedelmättömiä samoin kuin tunnettu viikunapuu. On olemassa toisenlaisiakin ristiriitoja. Ne ovat yhtä eittämättömiä kuin hra V. V:nkin ristiriidat, mutta eroavat jälkimmäisistä siinä suhteessa, että ne eivät tyrehtyitä ihmisjärkeä eivätkä pidätä sen kehitystä, vaan sysäävät sitä eteenpäin, ja sysäävät toisinaan niin voimakkaasti, että seuraustensa puolesta ovat hedelmällisempiä kuin kaikkein johdonmukaisim-

* [»uskonnolliset mielipiteet ovat olleet ihmissuvun vit-
sausten todellinen lähde».]

matkaan teorit. Tuollaisista ristiriidoista voidaan sanoa *Hegelin* tavoin: »Der Widerspruch ist das Fortleitende» (ristiriita vie eteenpäin). Nimenomaan niiden joukkoon kuuluvat 1700-luvun ranskalaisen materialismin ristiriidat.

Tarkastelkaamme heidän perusristiriitaansa: *ihmisten mielipiteet määräytyvät ympäristöstä; ympäristö määräytyy mielipiteistä*. Siitä on sanottava samaa mitä Kant sanoi »antinomioistaan»: *väite* on yhtä totuudenmukainen kuin *vastaväitekin*. Se ei tosiaankaan herätä mitään epäilystä, että ihmisten mielipiteet määrää heidän yhteiskunnallinen ympäristönsä. Yhtä epäilemätöntä on myös se, että yksikään kansa ei tyydy sellaiseen yhteiskuntajärjestykseen, joka on ristiriidassa sen kaikkien katsomusten kanssa: se nousee tuota järjestystä vastaan ja rakentaa sen uudelleen oman mielensä mukaan. Näin ollen sekin on totta, että mielipiteet hallitsevat maailmaa. Miten sitten kaksi sinänsä oikeaa väitettä saattaa olla ristiriidassa keskenään? Se on selitettävissä hyvin yksinkertaisesti. Ne ovat ristiriidassa toistensa kanssa vain siksi, että me tarkastelemme niitä väärältä kannalta: tältä kannalta näyttää — ja pitääkin näyttää — siltä, että vastaväite on väärä, jos väite on oikea, ja päinvastoin. Kun taas löydätte oikean näkökannan, tuo ristiriita katoaa, ja kumpikin teitä askarruttaneista väitteistä näyttää toisenlaiselta: osoittautuu, että toinen väite täydentää tai tarkemmin sanoen *edellyttää* toista eikä laisinkaan sulje sitä pois; osoittautuu, että *toinenkin* väite on väärä, jos sen vastakohtana aikaisemmin pitämämme *väite* on väärä. Miten on löydettävissä tuo oikea näkökanta?

Tässä esimerkki. Usein varsinkin 1700-luvulla puhuttiin siitä, että kunkin kyseisen kansan valtion rakenne juontuu tuon kansan tavoista. Ja se on täysin paikkansapitävää. Kun vanhat rooma-

laisten tasavaltalaiset tavat katosivat, tasavalta luovutti paikkansa monarkialle. Toisaalta taas on yhtä usein väitetty, että kyseisen kansan tavat juontuvat sen valtiorakenteesta. Tämäkin pitää epäilemättä paikkansa. Mistä roomalaisilla olisi tosiaankaan ollut tasavaltalaisia tapoja esimerkiksi Heliogabaluksen aikoihin? Onhan ilmeisen selvää, että imperiumin aikoina roomalaisten tapojen tuli olla jotain vastakkaista vanhoille tasavaltalaisille tavoille. Koska tämä on selvää, niin meidän on tehtävä yleinen johtopäätös, että valtiorakenne juontuu tavoista ja tavat taas valtiorakenteesta. Tämä on kuitenkin ristiriitainen johtopäätös. Ehkä johtopäätöstä tehdessämme jompikumpi väitteistämme oli virheellinen. Kumpi nimenomaan? Ette löydä virhettä kummastakaan, vaikka kuinka vaivaisitte päätänne; ne kumpikin ovat moitteettomia, sillä kunkin kyseisen kansan tavat vaikuttavat tosiaankin sen valtiorakenteeseen ja siinä mielessä ovat sen *syynä*, mutta toisaalta ne juontuvat valtiorakenteesta ja siinä mielessä ovat sen *seurausta*. Missä on sitten ulospääsy? Tällaisissa kysymyksissä ihmisiä tyydyttää tavallisesti *vuorovaikutuksen* havaitseminen: tavat vaikuttavat perustuslakiin, perustuslaki vaikuttaa tapoihin — näin tulee kaikesta päivänselvää, ja ne, joita tuo selvyys ei tyydytä, osoittavat paheksuttavaa taipumusta *yksipuolisuuteen*. Miltei koko sivistyneistömme ajattelee meillä nykyään tällä tavoin. Se tarkastelee yhteiskuntaelämää *vuorovaikutuksen näkökannalta*: elämän jokainen puoli vaikuttaa kaikkiin muihin ja kokee vuorostaan kaikkien muiden puolien vaikutuksen. Vain tällainen näkökanta pätee ajattelevalle »sosiologille», ja se, joka marxilaisten tavoin koettaa löytää joitakin yhteiskuntakehityksen syvempiä syitä, ei yksinkertaisesti näe, miten monimutkaista yhteiskuntaelämä on. Ranskalaiset

valistajat kallistuivat niin ikään tälle kannalle, kun tunsivat tarvetta saattaa järjestykseen yhteiskuntaelämää koskevat katsomuksensa ja ratkaista heitä vaivanneet ristiriidat. Johdonmukaisimmatkaan ajattelijat heidän joukostaan (emme puhu tässä *Rousseausta*, jolla yleensä oli vähän yhteistä valistajien kanssa) eivät menneet pitemmälle. Niinpä muun muassa Montesquieu pysyttelee vuorovaikutuksen näkökannalla kuuluisissa teoksissaan »Grandeur et Décadence des Romains» ja »De l'Esprit des lois».* Tämä on tietenkin oikea kanta. *Yhteiskuntaelämän kaikki puolet ovat kiistattomasti vuorovaikutuksessa keskenään.* Valitettavasti tuo totuudenmukainen näkökanta selittää mitättömän vähän siitä yksinkertaisesta syystä, että se ei anna minkäänlaisia viitteitä *vuorovaikutuksessa olevien voimien alkuperästä.* Jos valtiorakenne edellyttää itse niitä tapoja, joihin se vaikuttaa, niin nähtävästi se ei ole aiheuttanut noiden tapojen ilmaantumista. Samaa on sanottava tavoistakin; mikäli ne edellyttävät sitä valtiorakennetta, johon ne vaikuttavat, niin on selvä, että ne eivät ole sitä luoneet. Selvittääksemme tämän sekauman meidän on löydettävä se historiallinen tekijä, joka on synnyttänyt sekä kyseisen kansan tavat että sen valtiorakenteen ja siten *luonut myös niiden vuorovaikutuksen mahdollisuuden.* Kun löydämme tuon tekijän, niin havaitsemme hakemamme oikean näkökannan, ja

* [»Roomalaisten suuruus ja häviö» ja »Lakien hengestä».] Teoksessaan »Politique naturelle» [»Luonnollinen politiikka»] Holbach on tapojen ja valtiorakenteen välisen vuorovaikutuksen kannalla. Koska hän joutuu käsittelemään siinä käytännöllisiä kysymyksiä, tuo näkökanta johdattaa hänet noidankehään: tapojen parantamiseksi on täydellistettävä valtiorakennetta - ja valtiorakenteen parantamiseksi on parannettava tapoja. Ulospääsynä tuosta kehästä Holbach esittää kuvittelun ja kaikille valistajille otollisen bon prince [hyväntahtoisen hallitsijan], joka ilmaantuu kuin deus ex machina [ihmeidentekijä], ratkaisee ristiriidan ja parantaa sekä tavat että valtiorakenteen.

silloin ratkaisemme vaivatta meidät ymmälle saataneen ristiriidan.

Ranskalaisten materialistien perusristiriitaan sovellettuna tämä merkitsee seuraavaa: ranskalaiset materialistit erehtyivät pahasti, kun sanoivat vastoin tavanomaista historiankäsitystään, että aatteet *eivät* merkitse *mitään*, sillä ympäristö on *kaikki kaikessa*. Yhtä virheellinen on sekin heidän tavanomainen historiankäsitöksensä (c'est l'opinion qui gouverne le monde)*, joka julistaa kunkin yhteiskunnallisen ympäristön olemassaolon tärkeimmäksi perussyiksi mielipiteet. Mielipiteet ja ympäristö ovat eittämättömässä vuorovaikutuksessa keskenään. Tieteellinen tutkimus ei kuitenkaan voi rajoittua tuon vuorovaikutuksen toteamiseen, sillä yhteiskunnalliset ilmiöt eivät lähimainkaan selity vuorovaikutuksesta. Jotta voitaisiin ymmärtää ihmiskunnan historia eli tässä tapauksessa toisaalta sen mielipiteiden historia ja toisaalta niiden yhteiskunnallisten suhteiden historia, jotka se on käynyt läpi kehityksessään, on kohottava vuorovaikutuksen näkökannan yläpuolelle, on löydettävä mikäli mahdollista se tekijä, joka määrää sekä *yhteiskunnallisen ympäristön* kehityksen että *mielipiteiden* kehityksen. Yhteiskuntatieteen tehtävänä 1800-luvulla oli nimenomaan tuon tekijän löytäminen.

Mielipiteet hallitsevat maailmaa. Mielipiteet eivät kuitenkaan pysy muuttumattomina. Mistä johtuvat niiden muutokset? »Valistuksen leviämisestä», vastasi jo 1600-luvulla *La Mothe Le Vayer*. Täten on ilmaistu kaikkein abstraktisimmin ja ylimalkaisimmin ajatus siitä, että mielipiteet hallitsevat maailmaa. 1700-luvun valistajat pitivät lujasti kiinni tuosta ajatuksesta ja täydensivät sitä toisinaan melankolisilla järkeilyillä

* [mielipide hallitsee maailmaa.]

siitä, että valistuksen kohtalo on valitettavasti melko toivoton. Lahjakkaimmissa heistä saattaa silti jo huomata tuon näkökannan epätydyttävyyden tajua. Helvétius huomauttaa, että tietojen kehitys on määrättyjen lakien alaista ja että on siis olemassa joitakin salaisia, tuntemattomia syitä, joista se riippuu. Hän tekee tavattoman mielenkiintoisen yrityksen, jota ei ole tähän mennessä arvostettu sen ansaitsemalla tavalla, selittää ihmissuvun yhteiskunnallista ja henkistä kehitystä *sen aineellisilla tarpeilla*. Tuo yritys epäonnistui, eikä se monista syistä voinutkaan olla epäonnistumatta. Mutta se jäi tavallaan perinnöksi niille seuraavan vuosisadan ajatteliijoille, jotka olisivat tahtoneet jatkaa ranskalaisten materialistien asiaa.

TOINEN LUKU
RESTAURAATIOAJAN RANSKALAISET
HISTORIOITSIJAT¹

»Yksi tärkeimmistä johtopäätöksistä, joka voidaan tehdä historian tutkimisen perusteella, on se, että hallitus on kansan luonteen todellisin syy; että kansakuntien arvopuolet ja puutteellisuudet, niiden tarmo tai niiden heikkous, niiden lahjat, niiden valistus tai sivistymättömyys eivät lähes milloinkaan johdu ilmastosta tai kyseisen rodun ominaisuuksista; että luonto antaa *kaikille kaiken*, mutta hallitukset säilyttävät tai hävittävät alamaissaan ne ominaisuudet, jotka kuuluvat alunperin koko ihmissuvulle.» Italiassa ei ole tapahtunut muutoksia enempää ilmastossa kuin rodussakaan (barbaarien virta oli liian vähäinen voidakseen muuttaa sen ominaisuuksia): »italialaisille luonto on ollut sama kaikkina aikoina; ainoastaan hallitukset ovat muuttuneet, ja nuo muutokset ovat aina edeltäneet kansan luonteen muutoksia tai seuranneet niitä».

Näin *Sismondi* kiisti opin, joka asetti kansojen historiallisen kohtalon yksinomaiseen riippuvuuteen maantieteellisestä ympäristöstä.* Hänen vastaväitteillään on pohjaa. *Maantiede* ei tosiaankaan selitä läheskään kaikkea historiassa juuri siksi,

* »Histoire des Républiques italiennes du moyen âge», nouvelle édition, t. I, Paris, Introduction, p. p. V—VI. [»Italian keskiaikaisten tasavaltojen historia», uusi painos, I nide, Pariisi, Johdanto, ss. V—VI.]

että tuo jälkimmäinen on *historiaa*, ts. siksi, että hallitukset muuttuvat huolimatta siitä, että maantieteellinen ympäristö pysyy muuttumattomana, kuten Sismondi sanoo. Sanoimme tästä vain ohimennen, meitä kiinnostaa tässä aivan toinen kysymys.

Lukija on varmaankin jo huomannut, että rinnastaessaan maantieteellisen ympäristön muuttumattomuuden ja kansojen historiallisten kohtaloitten muuttuvuuden Sismondi liittää nuo kohtalot yhteen perustekijään: »*hallitukseen*» eli *kyseisen maan valtiorakenteeseen*. Kansan luonteen määrää kokonaisuudessaan hallituksen luonne. Tosin lausuttuaan tuon kategorisen väitteen Sismondi lieventää sitä heti hyvin oleellisesti: hän sanoo, että valtiolliset muutokset ovat edeltäneet kansan luonteen muutoksia *tai seuranneet niitä*. Tästä jo seuraa, että hallituksen luonteen määrää toisinaan kansan luonne. Tässä tapauksessa taas Sismondin historiallinen filosofia törmää meille jo tuttuun, ranskalaisia valistajia askarruttaneeseen ristiriitaan: kyseisen kansan tavat riippuvat sen valtiorakenteesta; valtiorakenne riippuu tavoista. Sismondi oli yhtä kyvytön ratkaisemaan tuota ristiriitaa kuin valistajatkin: hänen oli pakko asettaa järkeilyjensä perustaksi vuorotellen jompikumpi tuon antinomian jäsenistä. Joka tapauksessa valittuaan toisen niistä, nimenomaan sen, joka sanoo, että kansan luonne riippuu sen hallituksesta, hän antoi liioitellun merkityksen hallitus-käsitteelle: hän sisällytti siihen *kerrassaan kaikki kyseisen sosiaalisen ympäristön ominaisuudet*, kaikki kyseisten yhteiskunnallisten suhteiden erikoisuudet. Tarkemmin sanoen hänen mukaan kerrassaan kaikki kyseisen sosiaalisen ympäristön ominaisuudet ovat »*hallituksen*» aiheuttamia, valtiorakenteen tulosta. Tämä oli 1700-luvun näkökanta. Kun ranskalaiset mate-

rialistit halusivat ilmaista lyhyesti ja sattuvasti vakaumuksensa ympäristön kaikkivoivasta vaikutuksesta ihmiseen, he sanoivat: *c'est la législation qui fait tout* (kaikki riippuu lainsäädännöstä). Lainsäädännöstä puhuessaan he taas tarkoittivat, miltei yksinomaisesti *valtiollista lainsäädäntöä, valtiorakennetta*. Kuuluisan *G. B. Vicon* teosten joukossa on pieni artikkeli, jonka otsikkona on »Tutkielma lainopillisesta järjestelmästä, jossa roomalaisten kansalaisoikeus selittyy heidän valtiollisista vallankumouksista»*. Vaikka tuo tutkielma oli kirjoitettu aivan 1700-luvun alussa, siinä ilmaistu näkemys kansalaisoikeuden suhteesta valtiorakenteeseen oli vallitsevana aina Ranskan restauraatioaikaan saakka; valistajat johtivat kaiken »politiikasta».

»Lainsäätäjän» valtiollinen toiminta on joka tapauksessa *tietoista* toimintaa, vaikka ei tosin aina tarkoituksenmukaista. Ihmisen tietoinen toiminta riippuu hänen »*mielipiteistään*». Näin ollen ranskalaiset valistajat palasivat huomaamattaan ajatukseen *mielipiteiden kaikkivoipaisuudesta* silloinkin, kun halusivat ilmaista selvästi ajatuksen *ympäristön kaikkivoipaisuudesta*.

Sismondi pysyttelee vielä 1700-luvun näkökan-

* Artikkelin nimi on venäjännetty ranskan kielestä ja siksi huomautammekin heti, että tunnemme artikkelin vain muutamien siitä tehtyjen ranskankielisten otteiden perusteella. Meillä ei ole ollut mahdollisuutta saada sen italiankielistä alkuperäiskappaletta, sillä tietämämme mukaan se on julkaistu vain yhtenä *Vicon* teosten painoksena (1818); sitä ei ole enää Milanossa 1835 julkaistussa painoksessa. Tässä muuten ei ole tärkeää se, miten *Vico* suoriutui tehtävästään, vaan se, nimenomaan millaisen tehtävän hän asetti ratkaistavakseen.

Varauksena huomautettakoon samalla niille nokkelille arvostelijoillemme, jotka kiiruhtavat luultavasti esittämään meille seuraavan moitteen: »te ette tee eroa 'valistajat' ja 'materialistit' ilmausten välillä, mutta eiväthän läheskään kaikki 'valistajat' olleet materialisteja; monet heistä, sano-kaamme vaikkapa *Voltaire*, vastustivat kiivaasti materialisteja». Se on totta; mutta toisaalta jo *Hegel* osoitti, että materialismia vastaan nousseet valistajat olivat itsekkin vain *epäjohdonmukaisia materialisteja*.⁵

nalla.* Nuoremmat ranskalaiset historioitsijat kannattavat jo toisenlaisia katsomuksia.

Ranskan vallankumouksen kulku ja lopputulos kaikkine yllätyksineen, jotka saattoivat umpikujaan »valistuneimmatkin» ajattelijat, kumosi hyvin havainnollisella tavalla ajatuksen mielipiteiden kaikkivoipaisuudesta. Monet pettyivät silloin täydelleen »järjen» voimakkuuden suhteen, toiset taas, jotka eivät antautuneet pettymyksen valtaan, alkoivat entistä enemmän kallistua hyväksymään ajatuksen *ympäristön* kaikkivoipaisuudesta ja tutkimaan *sen* kehitystä. Mutta ympäristöäkin alettiin restauraatioaikana katsoa uudelta näkökannalta. Historialliset suurtapahtumat olivat siinä määrin asettaneet naurunalaisiksi niin »lainsäätäjät» kuin valtiolliset perustuslaitkin, että nyt olisi jo tuntunut omituiselta pitää näitä viimeksi mainittuja tärkeimpänä tekijänä, josta aiheutuvat kaikki kyseisen yhteiskunnallisen ympäristön ominaisuudet; nyt valtiollisia perustuslakeja alettiin pitää jonakin johdannaisena, *seurauksena* eikä *syynä*.

Guizot sanoo teoksessaan »*Essais sur l'histoire de France*»** : »Suurin osa kirjailijoista, tiedemiehistä, historioitsijoista tai lehtimiehistä on yrittänyt selittää kyseistä yhteiskunnan tilaa, sen sivilisaation astetta tai laatua tuon yhteiskunnan valtiollisilla instituutioilla. Olisi mielekkäämpää aloittaa itsensä yhteiskunnan tutkimisesta, jotta opittaisiin tuntemaan ja ymmärtämään sen valtiollisia instituutioita. Instituutiot ovat seurausta ennen kuin ne muuttuvat syyksi; yhteiskunta perustaa ne ennen kuin alkaa muuttua niiden vaikutuksesta. Ja sen sijaan, että kansan olo-tilasta pääteltäisiin sen hallitusmuotojen mukaan,

* Hän alkoi tutkia Italian tasavaltojen historiaa jo 1796.

** [»Tutkielmia Ranskan historiasta.»] Ensimmäinen painos ilmestyi 1821.

on ennen kaikkea tutkittava kansan olotilaa, jotta voitaisiin päätellä, millainen sen hallituksen pitäisi olla, millainen se voisi olla... Yhteiskunta, sen kokoonpano, erillisten henkilöiden sosiaalisesta asemasta riippuva elämäntapa, eri henkilöluokkien suhteet — lyhyesti *ihmisten kansalaisolot* (*l'état des personnes*) — tämä on epäilemättä ensimmäinen kysymys, johon kiinnittää huomionsa kansojen elämää tuntemaan pyrkivä historioitsija sekä kansojen hallintatavoista kiinnostunut publisisti.»*

Tuo katsomus on Vicon katsomusten suoranainen vastakohta. Vicolla kansalaisyhteisyyden historiaa saa selityksensä valtiollisista vallankumouksista, Guizot selittää valtiorakennetta kansalaisoloilla, ts. kansalaisyhteisyydellä. Ranskalainen historioitsija erittelee kyllä syvemmältä »yhteiskunnallista kokoonpanoa». Hänen sanojensa mukaan kaikilla kansoilla, jotka ilmaantuivat historian näyttämölle Länsi-Rooman valtakunnan häviön jälkeen, ovat ihmisten »kansalaisolot» olleet kiinteässä yhteydessä *maanomistussuhteisiin* (*état des terres*), ja siksi heidän maanomistussuhteitaan on tutkittava aikaisemmin kuin heidän kansalaisyhteisyyksiään: »*Ymmärtääksemme valtiolliset instituutiot on tutkittava yhteiskunnassa olevia erilaisia kerroksia ja niiden keskinäissuhteita. Noiden erilaisten yhteiskuntakerrosten ymmärtämiseksi on tunnettava maanomistussuhteiden olemus.*»** Tältä näkökannalta Guizot tutkiikin kahden ensimmäisen hallitsijasuvun aikaista Ranskan historiaa. Hän kuvaa sen silloisen yhteiskunnan eri kerrosten välisen taistelun historiaksi. Englannin vallankumouksen historiasaan hän ottaa askeleen eteenpäin kuvaten tuon

* »Essais», dixième édition, Paris 1860, p. p. 73—74.
[»Tutkielmia», 10. painos, Pariisi 1860, ss. 73—74.]

** Ibid., p. p. 75—76. [Sama, ss. 75—76.]

tapahtuman porvariston aristokratiaa vastaan käymäksi taisteluksi ja tunnustaen siten vaite-
liaasti, että kyseisen maan valtioelämän selittämi-
seksi ei riitä ainoastaan sen maanomistussuhtei-
den tutkiminen, vaan on tutkittava myös sen
kaikkia omistussuhteita.*

Tuo käsitys Euroopan valtiollisesta historiasta
ei kuulunut likimainkaan yksinomaisesti Guizo-
tille. Sen kannalla olivat monet muutkin histo-
rioiitsijat, joista mainitsemme *Augustin Thierryn*
ja *Mignetin*.

Teoksessaan »Vues des révolutions d'Angle-
terre»** A. Thierry kuvaa Englannin vallanku-
mousten historiaa porvariston ja aristokratian
välisenä taisteluna. Ensimmäisestä vallankumouk-
sesta hän sanoo: »Jokainen, jonka esivanhemmat
kuuluivat Englannin valloittajiin, jätti linnansa
ja lähti kuninkaan leiriin, jossa asettui säätyään
vastaavaan asemaan. Kaupunkien asukkaat meni-

* Englannin uskonnollisten ja poliittisten puolueiden tais-
telu 1600-luvulla »verhosi sosiaalista kysymystä, eri luokkien
taistelua vallasta ja vaikutuksesta. Englannissa tosin nuo luok-
kat eivät olleet niin selvästi erottuvia eivätkä niin vihamielisiä
toisiaan kohtaan kuin muissa maissa. Kansa ei ollut unohta-
nut sitä, että mahtavat paronit eivät taistelleet ainoastaan
oman vapautensa, vaan myös kansan vapauden puolesta. Maa-
laisaatelisto ja kaupunkilaisporvarit istuivat kolmen vuosisa-
dan aikana rinnakkain parlamentissa Englannin yhteisöjä
edustaen. Viime vuosisadan aikana yhteiskunnan eri luokkien
voimasuhteessa tapahtui kuitenkin suuria muutoksia, joita
eivät seuranneet vastaavat muutokset valtiotakenteessa... Por-
varisto, maalaisaatelisto, farmarit ja pienmaanomistajat, jotka
silloin olivat hyvin suurilukuisia maaseudulla, eivät tehneet
yhteiskunnan asioiden kulkuun sitä vaikutusta, joka olisi
vastannut niiden tärkeää yhteiskunnallista osuutta. Ne olivat
kasvaneet, mutta eivät olleet kohonneet. Siksi tässä yhteis-
kuntakerroksessa, samoin kuin muissakin sitä alempana
olleissa kerroksissa, heräsi voimallinen itsekkyyden henki, joka
oli valmis tarttumaan mihin seikkaan tahansa päästäkseen
purkautumaan myrskyisästi.» »Discours sur l'histoire de la
révolution d'Angleterre», Berlin 1850, p. p. 9—10. [»Mietteitä
Englannin vallankumouksen historiasta», Berliini 1850,
ss. 9—10.] — Vrt. saman tekijän kaikkia kuutta nidettä, jotka
koskevat Englannin ensimmäistä vallankumousta, sekä sen-
aikaisten eri yhteiskunnallisten toimihenkilöiden elämäнку-
vauksia. Guizot poikkeaa niissä harvoin luokkataistelun näkö-
kannalta.

** [»Katsauksia Englannin vallankumouksiin».]

vät joukoittain vastakkaiseen leiriin. Silloin voitiin sanoa, että nuo armeijat kokoontuivat toinen *toimettomuuden* ja *vallan* nimissä, toinen taas *työn* ja *vapauden* nimissä. Kaikki toimettomat vetelehtijät alkuperästään riippumatta, kaikki ne, jotka etsivät elämästä vain ilman työtä saatuja nautintoja, asettuivat kuninkaan lippujen alle puolustamaan heidän omien etujensa kaltaisia etuja; ja päinvastoin ne entisten valloittajien jälkeläiset, jotka harjoittivat silloin teollisuutta, liittyivät yhteisöjen puolueeseen.»*

Thierryn mukaan sen ajan uskonnollinen liike oli vain myönteisten elinetujen heijastusta. »Sotaa käytiin molemmin puolin myönteisten etujen puolesta. Kaikki muu oli pinnallista ja teennäistä. *Alamaisten* asiaa puoltaneet henkilöt olivat suurimmalta osaltaan presbyteriaaneja, ts. he eivät halunneet minkäänlaista alistusta, edes uskonnosakaan. Vastakkaiseen puolueeseen yhtyneet tunnustivat anglikaanista tai katolista uskontoa; tämä johtui siitä, että vieläpä uskonnonkin alalla he pyrkivät valtaan ja ihmisten verotukseen.» Thierry lainaa tällöin seuraavia Foxin sanoja tämän kirjasta »History of the reign of James the Second»**: »whigit katsoivat kaikkia uskonnollisia mielipiteitä poliitikkojen silmin. Heidän vihansakaan paavilaisuutta kohtaan ei johtunut niinkään paljon tuon epäsuosiossa olleen lahkon taikauskoista tai niin sanotusta epäjumalanpalveluksesta kuin sen pyrkimyksistä pystyttää itsevaltius.»

Mignetin mielestä »vallitsevat etupyyteet määräävät yhteiskunnallisen liikkeen. Kaikenlaisten esteiden ympäröimänä tuo liike pyrkii päämää-

* »Dix ans d'études historiques» [»Kymmenen vuoden historiallisia tutkimuksia], Thierryn koottujen teosten kuudes nide, kymmenes painos, s. 66.

** [»Jaakko Toisen hallituskauden historia».]

räänsä kohti ja saavutettuaan sen pysähtyy ja luovuttaa paikkansa toiselle liikkeelle, jota ei aluksi näy ja joka ilmenee vasta vallitsevaksi muututtuaan. Näin tapahtui feodalismien kehitys. Jo ennen tosiasiallista olemassaoloaan feodalismi oli olemassa ihmisten tarpeina — tämä oli ensimmäinen kausi; toisella kaudella se oli olemassa tosiasiallisesti, mutta lakkasi vähitellen vastaa-
masta tarpeita ja siitä syystä lakkasi vihdoin sen tosiasiallinenkin olemassaolo. Yksikään vallankumous ei vielä ole tapahtunut muulla tavalla.»*

Ranskan vallankumouksen historiassaan Mignet tarkastelee tapahtumia nimenomaan eri yhteiskuntaluokkien »tarpeiden» kannalta.⁶ Noiden luokkien taistelu on hänelle poliittisten tapahtumien päätekijänä. Tuollainen näkökanta ei tietenkään voinut olla eklektikkojen mieleen edes siihen vanhaan hyvään aikaan, jolloin he vaivasivat päätään paljon enemmän kuin nykyään. Eklektikot moittivat uusien historiallisten teorioiden kannattajia *fatalismista* ja kiintymyksestä *järjestelmään* (*esprit de système*). Kuten tuollaisissa tapauksissa on tavallista, eklektikot eivät lainkaan huomanneet uusien teorioiden todella heikkoja puolia, mutta sitä suuremmalla innolla hyökkäilivät niiden kiistattomasti vahvoja puolia vastaan. Tämä muuten on vanhaa kuin maailma ja siitä syystä kiinnostaa vähän. Paljon mielenkiintoisempi on se seikka, että noita uusia katsomuksia puolusti *saintsimonisti Bazard*, yksi silloisen sosialismin loistavimmista edustajista.

Bazard ei pitänyt moitteettomana Mignetin kirjaa Ranskan vallankumouksesta. Hän katsoi kirjan puutteellisuudeksi muun muassa sen, että

* »De la féodalité, des institutions de St.-Louis et de l'influence de la législation de ce prince», Paris 1822. p. p. 76—77. [»Ludvig Pyhän laitosten feodaalisuudesta ja tuon hallitsijan lainsäädännön vaikutuksesta», Pariisi 1822, ss. 76—77.]

kuvattu tapahtuma on siinä esitetty erillisenä tosiseikkana, joka on aivan irrallaan »siitä pitkää ponnistelujen ketjusta, jonka oli vanhan yhteiskuntajärjestyksen kukistamisen jälkeen helpotettava uuden järjestelmän pystyttämistä». Kirjalla on silti kiistatonta arvoakin. »Tekijä on asettanut tavoitteekseen luonnehtia niitä puolueita, jotka toinen toisensa jälkeen ohjasivat vallankumousta, tuoda esiin niiden puolueiden ja eri yhteiskuntaluokkien yhteydet, osoittaa, mikä tapahtumain ketju nimenomaan asetti ne toisen toisensa jälkeen liikkeen johtoon, ja miten ne vihdoin katosivat.» Se samainen »järjestelmän ja fatalismin henki», josta eklektikot moittivat uuden suuntauksen historioitsijoita, erottaa Bazardin mielestä Guizotin ja Mignetin työt edullisesti niiden kirjailija-historioitsijoiden (ts. historioitsijoiden, jotka huolehtivat ainoastaan hyvästä »tyylistä») teoksista, jotka kaikesta monilukuisuudestaan huolimatta eivät ole vieneet historiatiedettä askeltakaan eteenpäin 1700-luvun ajoilta.»*

Jos Augustin Thierrytä, Guizotilta tai Mignetiltä olisi kysytty, luovatko kyseisen kansan tavat sen valtiorakenteen vai päinvastoin, luoko sen valtiorakenne sen tavat, niin jokainen heistä olisi vastannut, että niin suuri ja niin kiistämätön kuin kansan tapojen ja sen valtiorakenteen välinen vuorovaikutus onkin, aiheuttaa nämä molemmat viime kädessä kolmas, syvempänä piilevä tekijä: *»ihmisten kansalaisolot, heidän omistussuhteensa»*. Näin ollen 1700-luvun filosofeja sekoittanut ristiriita olisi tullut ratkaistuksi ja jokainen puolueeton henkilö olisi tunnustanut Bazardin olleen oikeassa siinä, että uusien

* »*Considérations sur l'histoire*», IV, »Producteur». [»Mietteitä historiasta», »Tuottaja», IV nide.]

historiallisten katsomusten edustajat ovat vieneet tiedettä eteenpäin.

Tiedämme jo kuitenkin, että mainittu ristiriita on vain 1700-luvun yhteiskunnallisten katsomusten perusristiriidan yksityistapaus: 1) ihminen kaikkine ajatuksineen ja tunteineen on ympäristön tuote; 2) ympäristö on ihmisen luoma, hänen »mielipiteidensä» tuote. Voidaanko sanoa, että uudet historialliset katsomukset ovat ratkaisseet tämän ranskalaisen materialismin perusristiriidan? Katsokaamme, miten ranskalaiset restauraatioajan historioitsijat selittävät niiden kansalaisolojen, niiden omistussuhteiden alkuperän, joiden huolellinen tutkiminen yksinomaan saattoikin heidän mielestään antaa avaimen historiallisten tapahtumien ymmärtämiseen.

Ihmisten omistussuhteet kuuluvat heidän oikeussuhteidensa alaan; omistus on ennen kaikkea oikeudellinen instituutio. Kun sanotaan, että historiallisten ilmiöiden ymmärtämiseen on etsittävä avainta ihmisten omistussuhteista, merkitsee se, että tuo avain on oikeuslaitoksissa. Mistä nuo laitokset saavat alkunsa? Guizot sanoi aivan oikein, että valtiolliset perustuslait olivat seurausta ennen kuin niistä tuli syy; että yhteiskunta loi ne ensiksi ja vasta sitten alkoi muuttua niiden vaikutuksesta. Eikö sitten omistussuhteista voitaisi sanoa samaa? Eivätkö ne vuorostaan olleet seurausta ennen kuin niistä tuli syy? Eikö yhteiskunnan ollut luotava ne, ennen kuin se koki niiden ratkaisevan vaikutuksen? Näihin täysin mielekkäisiin kysymyksiin Guizot vastasi kerrassaan epätydyttävästi.

Länsi-Roman valtakunnan häviön jälkeen historian näyttämölle ilmaantuneiden kansojen kansalaisolot olivat kiinteässä syy-yhteydessä maan-

omistukseen*: henkilön suhde maahan määräsi hänen yhteiskunnallisen asemansa. Koko feodalisminkin aikakaudella kaikki yhteiskunnalliset laitokset juontuivat viime kädessä maanomistussuhteista. Mitä tulee näihin suhteisiin, niin samaisen Guizotin sanojen mukaan ne määräytyivät »alunperin, heti barbaarien hyökkäyksen jälkeen» maanomistajien yhteiskunnallisen aseman mukaan: »maa oli luonteeltaan erilaista maanomistajan mahdista riippuen»**. Minkä mukaan tuossa tapauksessa määriteltiin maanomistajien yhteiskunnallinen asema? Minkä mukaan määriteltiin »alunperin, heti barbaarien hyökkäyksen jälkeen» maanomistajien suurempi tai pienempi vapaus, suurempi tai pienempi mahti? Entistenkö valtiolisten suhteiden mukaan valloittaja-barbaarien keskuudessa? Jo Guizot on sanonut meille, että valtiolliset suhteet ovat seuraus eikä syy. Ymmärtääksemme Rooman valtakunnan tuhoa edeltäneellä kaudella vallinneita barbaarien valtiollisia oloja meidän olisi tekijämme neuvon mukaan tutkittava barbaarien kansalaisoloja, heidän sosiaalista rakennettaan, eri luokkien suhteita heidän keskuudessaan yms.; tuo tutkiminen johdattaisi meidät jälleen kysymykseen siitä, mikä määrää ihmisten omistussuhteet, mikä luo kyseisessä yhteiskunnassa vallitsevat omistusmuodot. On ymmärrettävää, ettemme voittaisi mitään, jos

* Siis ainoastaan uusimpien kansojen? Tämä rajoitus on sitäkin kummallisempaa, koska jo kreikkalaiset ja roomalaiset kirjailijat näkivät, että heidän maansa kansalaisolot ja valtiolliset olot ovat kiinteässä yhteydessä maanomistussuhteisiin. Tämä omituinen rajoitus ei muuten estänyt Guizotia yhdistämästä Rooman valtakunnan tuhoa sen valtionalouteen. Ks. hänen ensimmäistä »Tutkielmaa»: »Du régime municipal dans l'empire romain au V-me siècle de l'ère chrétienne» [»Rooman valtakunnan kunnallisesta rakenteesta viidennellä kristillisellä vuosisadalla»].

** Tarkoitetaan sitä, että maanomistuksella oli tietynlainen oikeudellinen luonne, toisin sanoen maanomistus liittyi suurempaan tai pienempään riippuvuusasteeseen maanomistajan mahtia ja vapautta vastaavasti. L. c., p. 75 [siteerattu teos, s. 75].

ryhtyisimme viittaamaan eri yhteiskuntaluokkien suhteelliseen vapauteen ja mahdin asteeseen selittääksemme noiden luokkien asemaa. Se ei olisi vastaus, se olisi kysymyksen toistamista uudessa muodossa, muutamain täsmennyksin.

Tuskin Guizotin mieleen edes juolahti omistussuhteiden alkuperää koskeva kysymys tarkasti ja täsmällisesti asetetun tieteellisen kysymyksen muodossa. Kuten näimme, hän ei kerta kaikkiaan voinut olla ottamatta sitä huomioon, mutta yksin hänen siihen antamien vastausten sekavuus osoittaa hänen sanamuotonsa epäselvyyttä. Jälkimmäisessä erittelyssä Guizot selitti omistusmuotojen kehitystä viittaamalla äärimmäisen hämärästi *ihmisluontoon*. Ei ole ihme, että tuo historioitsija, jota eklektikot syyttivät liiallisesta katsomusten järjestelmällisyydestä, osoittautui itsekin melkoiseksi eklektikoksi muun muassa sivilisaation historiaa käsittelevissä teoksissaan.⁷

A. Thierry, joka tarkasteli uskonlahkojen ja poliittisten puolueiden välistä taistelua eri yhteiskuntaluokkien *»myönteisten etujen»* näkökannalta ja osoitti innokasta myötätuntoa kolmannen säädyn taistelulle aristokratiaa vastaan, johti noiden luokkien ja säätyjen alkuperän *valloituksesta*. *»Tout cela date d'une conquête, il y a une conquête là dessous»* (kaikki tuo on lähtöisin valloituksen ajoilta; kaikki tuo pohjautuu valloitukseen), sanoo hän puhuen yksinomaisesti uusimpien kansojen luokkien ja säätyjen välisistä suhteista. Hän kehittää jatkuvasti tuota ajatusta eri tavoin niin sanomalehtiartikkeleissaan kuin myös myöhemmissä tieteellisissä teoksissaan. Puhumattakaan siitä, että *»valloitus»* — poliittinen kansainvälinen tapahtuma — palautti Thierryn 1700-luvun näkökannalle, jonka mukaan koko yhteiskuntaelämä selittyi lainsäätäjän, ts. valtiollisen vallan, toiminnasta, jokainen valloitus-

tapahtuma asettaa väistämättä kysymyksen: miksi sitten sen sosiaaliset seuraukset olivat nimenomaan sellaiset eivätkä muunlaiset? Ennen germaanilaisten barbaarien maahanhyökkäystä Gallia oli jo kokenut roomalaisten valloituksen. *Tämän* valloituksen aiheuttamat sosiaaliset seuraukset erosivat suuresti niistä, jotka aiheutuivat *germaanien* valloituksesta. Kiinan mongolivalloituksen sosiaaliset seuraukset muistuttivat hyvin vähän Englannin normannivalloituksen sosiaalisia seurauksia. Mistä nuo eroavuudet johtuvat? Kun niiden sanotaan johtuvan eri aikoina yhteentörmäävien kansojen sosiaalisen rakenteen eroavuuksista, merkitsee se, ettei sanota mitään, sillä on tietymätöntä, mistä tuo sosiaalinen rakenne johtuu. Viittaukset joihinkin aikaisempiin valloituksiin merkitsevät tässä noidankehän kiertämistä. Lueteltakoonpa kuinka monta valloitusta tahansa, joka tapauksessa päädytään lopulta siihen väistämättömään johtopäätökseen, että kansojen yhteiskunnallisessa elämässä on jokin *x*, jokin tuntematon tekijä, joka ei aiheudu valloituksesta, vaan päinvastoin itse *aiheuttaa* valloitusten *seuraukset* ja usein tai ehkä aina aiheuttaa jopa *itse valloituksetkin* muodostuen kansainvälisten yhteentörmäysten perussyyksi. »Englannin normannivalloituksen historiassaan» Thierry itse osoittaa vanhojen muistomerkkien perusteella ne herätteet, jotka ohjasivat anglosakseja heidän epätoivoisessa taistelussaan riippumattomuutensa puolesta. »Meidän on taisteltava, olkoonpa vaara kuinka suuri tahansa», sanoo yksi heidän herttuostaan, »sillä tässä ei ole kysymys uuden herran tunnustamisesta... vaan kerrassaan muusta. Normannien esimies on jo jakanut meidän maamme ritareilleen ja kaikille niille henkilöille, jotka sen edestä ovat jo suurimmalta osaltaan tunnustaneet olevansa hänen vasallejaan. He

tahtovat käyttää hyväkseen noita lahjoituksia, jos normannien herttuasta tulee meidän kuningas, ja tämän on pakko luovuttaa heidän haltuunsa meidän maamme, vaimomme ja tyttäremme: tuo kaikki on jo ennakolta luvattu heille. He eivät tahdo hävittää ainoastaan meitä, vaan myös jälkeläisemme, he tahtovat riistää meiltä esi-isiemme maan» jne. Vilhelm Valloittaja vuorostaan sanoo seuralaisilleen: »Taistelkaa urhoollisesti, tappa-kaa kaikki; me rikastumme kaikki, jos voitamme. Sen, mitä minä saan, saatte tekin; mitä minä valloitan, valloitate myös te; jos minulla tulee olemaan maata, tulee teilläkin.»* Tämän selvem- min ei voitane sanoa, että valloitus ei ollut itse- tarkoitus, vaan siinä piilivät tietyt »myönteiset», ts. *taloudelliset, edut*. Herää kysymys: mistä nuo edut saivat silloisen muotonsa? Miksi sekä kanta- asukkaat että valloittajat olivat taipuvaisia nimen- omaan feodaaliseen eikä johonkin muuhun maan- omistukseen? Tässä tapauksessa »valloitus» ei selitä mitään.

Teoksessaan »Histoire du tiers état»** ja kai- kissa Ranskan ja Englannin sisäisten suhteiden historiaa valaisevissa teoksissaan samainen Thier- ry antaa melko täydellisen kuvan porvariston his- toriallisesta liikkeestä. Tutustumalla vaikkapa vain tähän kuvaan voidaan todeta, kuinka epätyy- dyttävä on käsitys, joka yhdistää kyseisen sosiaa- lisen rakenteen alkuperän ja kehityksen valloi- tukseen: tuo kehityshän on ollut täysin vastak- kaista feodaalisen ylimystön, ts. valloittajien ja heidän jälkeläistensä eduille ja tavoitteille.

Vähääkään liioittelematta voidaan sanoa itsensä A. Thierryn huolehtineen siitä, että hänen histo-

* »Histoire de la conquête» jne., Paris, t. I, p. p. 296 et 300 [»Englannin normannivalloituksen historia», Pariisi, I osa, ss. 296 ja 300].

** [»Kolmannen säädyn historia».]

riallisilla tutkimuksillaan tulisi kumotuksi hänen oma katsomuksensa valloitusten historiallisesta osuudesta.*

Mignetillä on samanlaista sekasotkua. Hän puhuu maanomistuksen vaikutuksesta valtiomuo-toihin. Sitä hän ei kuitenkaan tiedä, mistä johtuu maanomistuksen muotojen kehittyminen suuntaan tai toiseen. Viime kädessä hänkin yhdistää maanomistusmuodot *valloitukseen*.**

Hän tajuaa, että kansainvälisten yhteenottojen historiassa eivät ole kysymyksessä abstraktiset käsitteet kuten »valloittajat» ja »valloitetut», vaan elävän ruumiin omaavat ihmiset, joilla on määrättyjä oikeuksia ja yhteiskunnallisia suhteita, mutta tässäkään hänen erittelynsä ei mene pitkälle. Hän sanoo: »Kun kaksi samalla maaperällä elävää kansaa sekoittuu toisiinsa, kadottavat ne heikot puolensa ja antavat toisilleen vahvat puolensa.»***

Tämä ei ole syvällistä eikä aivan selvääkään.

Kun mainitut ranskalaiset restauraatioajan historioitsijat olisivat joutuneet vastaamaan suoraan kysymykseen omistussuhteiden alkuperästä, jokainen heistä olisi varmaankin yrittänyt Guizotin tavoin löytää ulospääsyn pulmasta tekemällä enemmän tai vähemmän älykkäitä viittauksia *»ihmisluontoon»*.

1800-luvun kirjailijat perivät kokonaisuudes-

* On mielenkiintoista, että saintsimonistit näkivät jo tuon Thierryn historiallisten katsomusten heikon puolen. Niinpä Bazard edellä siteeratussa artikkelissaan huomauttaa, että valloitus teki todellisuudessa paljon pienemmän vaikutuksen eurooppalaisen yhteiskunnan kehitykseen kuin Thierry oletti. »Jokainen ihmiskunnan kehityslakeja ymmärtävä huomaa, että valloituksilla on ollut kerrassaan alisteinen merkitys.» Tässä tapauksessa Thierry on kuitenkin lähempänä entisen opettajansa Saint-Simonin katsomuksia kuin Bazard: Saint-Simon tarkasteli 1400-luvulta alkanutta Länsi-Euroopan historiaa taloudellisten suhteiden kehityksen kannalta, mutta keskiaikaisen yhteiskuntarakenteen hän selitti pelkästään valloituksen tuotteeksi.

** Ks. »De la féodalité», p. 50 [»Feodalismista», s. 50].

*** Ks. »De la féodalité», p. 212 [»Feodalismista», s. 212].

saan edellisen vuosisadan valistajilta sen käsityksen, että »ihmisluonto» on se korkein instanssi, jossa ratkaistaan kaikki oikeuden, moraalin, politiikan ja talouden alalla ilmenevät pulmakysymykset.

Koska ihminen ei maailmaan tullessaan tuo mukanaan valmista synnynnäisten »käytännöllisten ideain» varastoa; koska hyvettä ei arvosteta siksi, että se on ihmisillä synnynnäinen, vaan siksi, että se on hyödyllinen kuten Locke väitti; koska yhteiskunnallisen hyödyn periaate on korkein laki kuten Helvétius sanoi; koska ihminen on asiain mitta kaikkialla, missä on kysymys ihmisten keskinäisistä suhteista, niin on aivan luonnollista tehdä johtopäätös, että ihmisluonto onkin se näkökanta, jolta meidän tulee arvioida kyseisten suhteiden hyödyllisyyttä tai vahingollisuutta, mielekkyyttä tai mielettömyyttä. Tältä näkökannalta 1700-luvun valistajat arvostelivatkin sekä silloista yhteiskuntarakennetta että niitä uudistuksia, joita he pitivät toivottavina. Ihmisluonto oli heidän tärkein perusteensa vastustajiensa kanssa käymissään kiistoissa. Se kuinka suurimerkityksisenä he pitivät tuota perustetta, näkyy mainiosti muun muassa seuraavasta *Condorcetin* mietteestä: »Oikeudenmukaisuus- ja oikeusideat muodostuvat välttämättä samalla tavalla kaikilla olennoilla, joilla on kyky aistia ja omaksua ideoita. Siksi niistä tulee samanlaisia.» Ihmiset saattavat tosin vääristellä (*les altèrent*) niitä. »Jokainen oikein ajatteleva ihminen päätyy kuitenkin yhtä varmasti tiettyihin ideoihin niin moraalin kuin matematiikankin alalla. Nuo ideat ovat välttämätön johtopäätös siitä kiistattomasta totuudesta, että ihmiset ovat aistivia ja ajattelevia olentoja.»⁸ Todellisuudessa ranskalaisen valistajien yhteiskunnalliset katsomukset eivät juontuneet tietenkään tuosta lievästi sanoen

laihasta totuudesta, vaan niiden herätteenä oli heidän ympäristönsä. Heidän tarkoittamalleen »ihmiselle» ei ollut luonteenomaista ainoastaan aistinta- ja ajattelukyky: hänen »luontonsa» vaati tietynlaista porvarillista järjestystä (Holbachin teoksiin sisältyivät juuri ne vaatimukset, jotka perustava kokous myöhemmin toteutti); se edellytti vapaakauppaa, valtion puuttumattomuutta kansalaisten omistussuhteisiin (laissez faire, laissez passer!)* ym. ym. Valistajat tarkastelivat ihmisluontoa tiettyjen yhteiskunnallisten tarpeiden ja suhteiden valossa. He eivät kuitenkaan aavistaneet, että historia oli säätänyt tuon valituksen; he kuvittelivat, että heidän huulillaan puhuu itse »ihmisluonto», jonka ihmiskunnan valistuneet edustajat ovat vihdoin ymmärtäneet ja arvostaneet.

Ei kaikilla 1700-luvun kirjailijoilla ollut samanlainen käsitys ihmisluonnosta. Heillä ilmeni usein suurta erimielisyyttä sen suhteen. He kaikki olivat silti yhtä varmoja siitä, että ainoastaan ihmisluonnon oikea käsitys voi olla lähtökohtana yhteiskuntailmiöiden selittämisessä.

Edellä sanoimme, että useat ranskalaiset valistajat havaitsivat tiettyä lainomaisuutta ihmisjärjen kehityksessä. Tuohon lainomaisuusajatuksen heidät johdatti lähinnä *kirjallisuushistoria*: »mikä kansa ei olisi ensin ollut runoilija ja vasta sitten ajattelija?» he kysyvät.** Millä tuo vuoron-

* [antakaa tapahtumien kulkea omaa latuaan.] Ei tosin aina. Toisinaan filosofit neuvoivat »lainsäätäjää tasoittamaan omistuksellista eriarvoisuutta» tuon samaisen luonnon nimissä. Tämä on ranskalaisten valistajien yksi monista ristiriidoista. Tässä meillä ei ole kysymys siitä. Meidän kannalta on tärkeää vain se, että jokaisessa kyseisessä tapauksessa abstraktinen »ihmisluonto» on ollut yhteiskunnan, yksinomaan *porvarillisen* yhteiskunnan niiden tai näiden kerrosten aivan konkreettisten tavoitteiden perusteena.

** *Grimm*, Correspondance littéraire [Kirjallisuutta koskeva kirjeenvaihto], elokuu 1774. Asettaessaan tämän kysymyksen Grimm toistaa vain apotti Arnaudin ajatusta, jonka tämä esitti Ranskan akatemiassa pitämässään puheessa.

mukaisuus on selitettävissä? Yhteiskunnallisilla tarpeilla, jotka määräävät jopa kielen kehityksen, valistajat vastasivat. »Puhetaite samoin kuin kaikki taiteet on yhteiskunnallisten tarpeiden ja intressien tuote», apotti Arnaud todisteli puheessaan, josta mainitsimme äsken alaviitteessä.⁹ Yhteiskunnalliset tarpeet muuttuvat ja siksi muuttuu myös »taiteiden» kehityksen kulku. Mistä kuitenkin määräytyvät yhteiskunnalliset tarpeet? Yhteiskunnalliset tarpeet, yhteiskunnan muodostavien ihmisten tarpeet määräytyvät ihmisluonnosta. Tuosta luonnosta on siis etsittävä myös tietynlaisen henkisen kehityksen selitystä.

Ihmisluonto oli tietenkin pidettävä kerta kaikkiaan annettuna, *muuttumattomana*, jotta se olisi voinut olla suurimpana mittana. Valistajat pitivät sitä tosiaan sellaisena, kuten lukija saattoi huomata edellä esitetyistä Condorcetin sanoista. Koska ihmisluonto on muuttumaton, niin miten sillä voidaan selittää ihmisten henkinen ja yhteiskunnallinen kehitys? Mitä on yleensä kehitysprosessi? Rivi muutoksia. Voidaanko nuo muutokset selittää jonkin muuttumattoman, kerta kaikkiaan annetun avulla? Muuttuuko muuttuva suure siitä syystä, että vakio pysyy muuttumattomana? Valistajat käsittivät, että *ei* muutu, ja löytääkseen ulospääsyn viittasivat siihen, että *muuttumatonkin* suure on tietyissä puitteissa muuttuvainen. Ihminen läpäisee eri ikäasteet: lapsuuden, nuoruuden, kypsyysien jne. Noilla eri ikäasteilla hänen tarpeensa ovat erilaiset: »Lapsuudessa ihmisen elämän sisältönä ovat tunteet, mielikuviutus ja muisti; hän etsii vain huvia, kaipaa vain lauluja ja satuja. Sitten alkaa intohimojen ikäkausi, sielu kaipaa järkytyksiä ja rauhattomuutta. Sen jälkeen kehittyy ajattelukyky, kehittyy järki, joka vuoros-

taan vaatii harjoittelua kaikilla tiedonhalua kiihottavilla aloilla.»

Näin kehittyy erillinen ihminen: nuo muutokset aiheutuvat hänen luonnostaan. Ja nimenomaan siksi, kun ne ovat hänen olemuksessaan, ne ilmenevät myös *koko ihmiskunnan* henkisessä kehityksessä. Juuri noilla muutoksilla on selitettävissä se, että kansat aloittavat eepoksesta ja päätyvät filosofiaan.*

On helppo havaita, että tuollaiset »selitykset» eivät selitä kerrassaan mitään, ne antavat vain tietynlaista värikkyyttä ihmiskunnan henkisen kehityksen kuvaukselle (vertaus korostaa aina selvemmin kuvattavan esineen ominaisuuksia). On helppo havaita myös se, että esittäessään noita selityksiä 1700-luvun ajattelijat kiersivät meille jo tuttua noidankehää: ympäristö luo ihmisen, ihminen luo ympäristön. Toisaalta tosiaankin osoittautuu, että ihmiskunnan henkinen kehitys eli ihmisluonnon kehitys selittyy yhteiskunnallisista tarpeista, toisaalta taas osoittautuu, että yhteiskunnallisten tarpeiden kehitys selittyy ihmisluonnon kehityksestä.

Kuten havaitsimme, tätä ristiriitaa eivät poistaneet ranskalaiset restauraatioajan historioitsijatkaan, he antoivat sille vain uuden muodon.

* *Suard*, loc. cit., p. 383 [siteerattu teos, s. 383].

KOLMAS LUKU

UTOPISTISOSIALISTIT

Mikäli ihmisluonto on muuttumaton ja mikäli sen perusominaisuudet tuntien niistä voidaan johdattaa matemaattisen varmat perusväittämät moraalin ja yhteiskuntatieteen alalla, on helppo keksiä sellainen yhteiskuntarakenne, joka vastaisi täydelleen ihmisluonnon vaatimuksia ja juuri siksi olisi *ihanteellinen yhteiskuntarakenne*. Jo 1700-luvun materialistit tutkivat halukkaasti *täydellisen lainsäädännön* (législation parfaite) aihetta. Nuo tutkimukset muodostivat valistuskirjallisuuden *utooppisen aineksen*.*

1800-luvun alkupuoliskon utopistisosialistit antautuivat koko sydämestään noihin tutkimuksiin.

Tuon kauden utopistisosialistit kannattivat täydelleen ranskalaisten materialistien antropologistisia katsomuksia. Aivan samoin kuin materialistitkin he pitivät ihmistä hänen yhteiskunnallisen

* Kirjassaan »De l'Homme» [»Ihmisestä»] Helvétius esittää tuollaisen »täydellisen lainsäädännön» seikkaperäisen luonnoksen. Olisi tavattoman mielenkiintoista ja opettavaista verrata tuota utopiaa 1800-luvun alkupuoliskon utopioihin. Valitettavasti enempää sosialismin historioitsijat kuin filosofiankaan historioitsijat eivät kuitenkaan tähän mennessä ole ajatelleetkaan vertailla niitä. Mitä tulee erikoisesti filosofian historioitsijoihin, niin he muuten halveksivat Helvétiusta kerrassaan sopimattomasti. Vieläpä rauhallinen ja maltillinen Langekaan ei osaa luonnehtia häntä muuksi kuin »pintapuoliseksi Helvétiuksiksi». Absoluuttinen idealisti Hegel suhtautui oikeudenmukaisemmin kuin muut absoluuttiseen materialistiin Helvétiukseseen.

ympäristönsä tuotteena*, ja aivan samoin kuin materialistit he joutuivat noidankehään selittäessään ympäristön muuttuvat ominaisuudet *ihmisluonnon* muuttumattomista ominaisuuksista johdetuiksi.

Kaikki 1800-luvun alkupuoliskon lukuisat utopiat ovat vain yrityksiä keksiä täydellinen lainsäädäntö pitäen *ihmisluontoa* suurimpana mittapuuna. Niinpä *Fourier* ottaa lähtökohdaksi inhimillisten *intoshimojen* erittelyn; niinpä *R. Owen* lähtee teoksessaan »Outline of the rational system of society»** »*ihmisluontoa koskevan tieteen tärkeimmistä periaatteista*» (»first Principles of Human Nature») ja väittää, että »järjenmukaisen hallituksen» on ennen kaikkea »määriteltävä ihmisluonto» (ascertain what Human Nature is); niinpä *saintsimonistit* julistavat, että heidän filosofiansa perustuu uuteen käsitykseen ihmisluonnosta (sur une nouvelle conception de la nature humaine)***; niinpä *Fourierin* kannattajat sanovat, että heidän opettajansa keksimä yhteiskunnallinen organisaatio on ihmisluonnon muuttumattomista laeista tehtyjen kiistattomien johtopäätösten yhdelmä****.

* »Ihminen on todellakin sitä, mitä hänestä on tehnyt kaikkivoipa yhteiskunta eli kaikkivoipa kasvatus tuon sanan laajimmassa merkityksessä, ts. käsittämällä kasvatukseksi paitsi koulu- eli kirjanmukaista kasvatusta myös ihmisten ja esineiden, tapahtumien ja olosuhteiden antaman kasvatuksen. Kasvatuksen, joka vaikuttaa meihin kehdestä alkaen lakkaamatta hetkeksikään.» (*Cabet, Voyage en Icarie* [Matka Icariaan], 1848, p. 402.)

** [»Rationaalisen yhteiskuntajärjestelmän kuvaus».]

*** Ks. »Le Producteur», t. I, Paris 1825, Introduction [»Tuottaja», I nide, Pariisi 1825, Johdanto].

**** »Mon but est de donner une *Exposition Élémentaire, claire et facilement intelligible, de l'organisation sociale, déduite par Fourier des lois de la nature humaine*». (V. *Considérant, Destinée Sociale*, t. I, 3-me édition, Déclaration). — »Il serait temps enfin de s'accorder sur ce point: est il á propos, avant de faire des lois, de s'enquérir de la véritable nature de l'homme, afin d'harmoniser la loi, qui est par elle-même modifiable, avec la nature, qui est immuable et souveraine?» »Notions élémentaires de la science sociale de Fourier, par l'auteur de la Défense du Fourierisme» (*Henri*

Käsitys, jonka mukaan ihmisluonto on korkein mittapuu, ei tietenkään estänyt eri sosialistisia koulukuntia eriämistä hyvin suuresti toisistaan ihmisluonnon ominaisuuksien määrittelyssä. Esimerkiksi saintsimonistien mielestä »Owenin suunnitelmat ovat siinä määrin vastakkaisia ihmisluonnon taipumuksille, että se suosio, jota ne nauttivat nähtävästi nykyään (kirjoitettu 1825), tuntuu ensi näkemältä käsittämättömältä seikalta»*. Fourierin poleemisesta kirjasta »Pièges et charlatanisme des deux sectes Saint-Simon et Owen, qui promettent l'association et le progrès»** löytyy paljon kärkeviä viittauksia siihen, että myös saintsimonistinen oppi on ristiriidassa kaikkien ihmisluonnon taipumusten kanssa. Nyt samoin kuin Condorcetin aikoihinkin osoittautui olevan paljon vaikeampaa päästä yksimielisyyteen ihmisluonnon määrittelyssä kuin jonkin geometrisen kuvion määrittelyssä.

Mikäli 1800-luvun utopistisocialistit pysyttelivät *ihmisluonnon* näkökannalla, sikäli he vain kertasivat 1700-luvun ajattelijain virheitä, mikä synti muuten oli koko senaikaisen yhteiskuntatieteen vika.*** Heillä on kuitenkin huomatta-

Gorsse, Paris 1844, p. 35). [»Tarkoitukseni on antaa alkeellinen, selvä ja helppotajuinen käsitys sosiaalisesta järjestyksestä, jonka Fourier johti ihmisluonnon laeista.» (V. *Considérant*, Sosiaalinen kohtalo, I osa, 3. painos, Julistus). — »Olisi lopultakin aika päästä sopimukseen seuraavasta: onko ennen lakien luomista tarpeellista perehtyä ihmisen todelliseen luontoon, jotta laki, jota sinänsä voidaan muuttaa, voitaisiin saattaa sopusointuun muuttumattoman ja itsenäisen luonnon kanssa?» »Fourierin yhteiskuntatieteen alkeet»; kirjan tekijä on fourierisnin kannattaja» (*Henri Gorsse*, Pariisi 1844, s. 35)].

* »Producteur», t. I, p. 139 [»Tuottaja», I nide, s. 139].

** [»Kahden lahkon — Saint-Simonin ja Owenin yhdistymistä ja edistystä lupaavan lahkon — juonia ja peikutusta.»]

*** Osoitimme jo tämän restauraatioajan historioitsijoihin nähden. Se voitaisiin hyvin helposti osoittaa todeksi myös taloustieteilijöiden suhteen. Puolustaessaan porvarillista yhteiskuntajärjestystä taantumuksellisilta ja socialisteilta taloustieteilijät puolustivat sitä nimenomaan eniten ihmisluontoa vastaavana järjestyksenä. Niin socialistisessa kuin porvarillisessakin leirissä toimeenpannut yritykset abstraktisen »väestöteorian» keksimiseksi liittyivät kiinteästi yhteiskuntatieteen

vissa voimakas pyrkimys irtautua abstraktisen käsitteen ahtaista puitteista ja tukeutua konkreettiseen maaperään. *Saint-Simonin* teokset ovat tässä suhteessa muita erinomaisempia.

Toisin kuin ranskalaiset valistajat, jotka useimmiten tarkastelivat ihmiskunnan historiaa enemmän tai vähemmän onnistuneesti muodostuneiden sattumien ketjuna*, *Saint-Simon* etsii historiasta ennen kaikkea *lainomaisuutta*. Ihmisyhteiskuntaa koskeva tiede voi ja sen tulee olla yhtä ankara tiede kuin luonnontiedekin. Meidän on tutkittava ihmiskunnan menneen elämän tosiasioita löytääksemme niistä sen *edistyksen* lait. *Tulevaisuutta* osaa nähdä ennakoita vain se, joka on ymmärtänyt *menneisyyden*. Asettaen täten yhteiskuntatieteen tehtävän *Saint-Simon* ryhtyi tutkimaan erityisesti Rooman valtakunnan tuhoutumisen jälkeistä Länsi-Euroopan historiaa. Hänen katsomustensa uutuudesta ja laajuudesta puhuu se seikka, että hänen oppilaansa A. Thierry pystyi suorittamaan milteipä kumouksen Ranskan

peruskäsitteenä pidettyyn »ihmisluonnon käsitykseen». Vakuutuakseen tästä sopii verrata toisaalta Malthusin oppia sekä toisaalta Godwinin oppia tai J. S. Millin koskevien huomautusten tekijän¹⁰ oppia. Niin Malthus kuin hänen vastustajansakin etsivät yhtäläillä yhtenäistä, sanokaamme ehdotonta väestölakia. Nykyaikainen kansantaloustiede on toisella kannalla: se tietää, että kullakin yhteiskuntakehityksen asteella on *oma erikoinen* väestölakinsa. Siitä tulee puhe alempana.

* Tässä suhteessa on tavattoman kuvaavaa Helvétiusen Montesquieuille lausuma moite: »Kirjassaan Rooman suuruuden ja tuhon syistä Montesquieu ei ole riittävästi arvostanut onnelisten sattumien merkitystä tuon valtion historiassa. Hän hairautui niille ajattelijoille tavanomaiseen virheeseen, jotka tahtovat selittää kaiken, ja niiden kamarioppineiden virheeseen, jotka ihmisluonnon unohtaen pitävät kansan edustajille ominaisina muuttumattomia poliittisia näköaloja ja yhdenmukaisia periaatteita. Usein kuitenkin yksi henkilö johtaa mielensä mukaan noita tärkeitä kokouksia, joita sanotaan *senaateiksi*.» («Pensées et réflexions» CXL, »Oeuvres complètes de Helvétius», t. III, Paris MDCCCXVIII) [»Ajatuksia ja mietteitä» CXL. »Helvétiusen kootut teokset», III nide, Pariisi MDCCCXVIII]. Eikö tämä muistuta teille, lukija, Venäjällä nykyään muodissa olevaa »sankarien ja lauman» teoriaa?¹¹ Odottakaahan, alempana olevasta esityksestä havaitsette vielä useita kertoja, kuinka vähän alkuperäistä on venäläisessä »sosiologiassa».

historian tutkimisessa. Saint-Simon oli sitä mieltä, että Guizotkin lainasi hänen katsomuksiaan. Ratkaisematta tätä kysymystä teoreettisesta omaisuudesta huomautamme, että Saint-Simon osasi seurata pitemmälle kuin hänen aikaiset *historian specialistit* eurooppalaisten yhteiskuntien sisäisen kehityksen joustimia. Kun esimerkiksi Thierry, Mignet ja Guizot viittasivat omistussuhteisiin pitäen niitä koko yhteiskuntarakenteen perustana, niin Saint-Simon valaisi tavattoman selvästi ja ensi kertaa noita suhteita uudessa Euroopassa ja meni pitemmälle asettaen kysymyksen: miksi noin tärkeää osaa näyttelevät nimenomaan nämä eivätkä jotkin muut suhteet? Hänen mielestään vastausta oli etsittävä *tuotannon kehityksen tarpeista*: »1400-luvulle asti maallinen valta oli aateliston käsissä, ja se oli hyödyllistä, sillä aateliset olivat silloin kyvykkäimpiä tuotannonharjoittajia. He johtivat maanviljelystöitä, maanviljelystyöt taas olivat silloin ainoa tärkeä tuotannollisen toiminnan ala.»* Kysymykseen, miksi tuotannon tarpeilla on niin ratkaiseva merkitys ihmiskunnan historiassa, Saint-Simon vastasi: siksi, että tuotanto on jokaisen yhteiskunnallisen liittouman tarkoitus (*le but de l'organisation sociale, c'est la production*). Hän antoi sellaisen merkityksen tuotannolle, että samasti *hyödyllisen* ja tuotannollisen (*l'utile — c'est la production*)** ja julisti kategorisesti, että *la politique... c'est la science de la production****.

Luulisi, että kehittelemällä loogisesti noita katsomuksia Saint-Simonin olisi pitänyt tulla johto-

* »Opinions littéraires, philosophiques et industrielles», Paris 1825, p. p. 144, 145 [»Kirjallisuutta, filosofiaa ja taloustiedettä koskevia katsomuksia», Pariisi 1825, ss. 144, 145]; vrt. myös »Catéchisme politique des industriels» [»Tuotannonharjoittajien poliittinen katekismus»].

** [hyödyllinen on tuotantoa.]

*** [politiikka... on tuotantoa koskeva tiede.]

päätökseen, että tuotannon lait ovatkin niitä lakeja, jotka viime kädessä määräävät yhteiskuntakehityksen ja joiden tutkimisen pitäisi muodostua tulevaisuutta ennustamaan pyrkivän ajattelijan tehtäväksi. Paikoin hän lähenee tuota ajatusta, mutta vain paikoin ja vain lähence.

Tuotantoa varten tarvitaan työkaluja. Noita kaluja ei ole valmiina luonnossa, ihmisen on keksittävä ne. Kyseisen työkalun keksiminen ja jopa pelkkä käyttökin edellyttää tuottajan henkisen kehityksen tiettyä astetta. Siksi tuotannon kehitys on käsitettävä ihmiskunnan henkisen kehityksen ehdottomaksi tulokseksi. Näyttää siltä, että tässäkin mielipide, »valistus» (*lumières*) hallitsee jakamattomasti maailmaa. Ja mitä selvempänä tulee esiin tuotannon tärkeä osuus, sitä varmemman vahvistuksen näyttää saavan tuo 1700-luvun filosofien näkökanta. Saint-Simon kannattaa sitä johdonmukaisemmin kuin ranskalaiset valistajat, sillä hän pitää selvänä sitä, että ideat saavat alkunsa aistimuksista ja siksi hänellä on vähemmän aihetta syventyä pohtimaan ympäristön ihmiseen tekemää vaikutusta. Tietojen kehitys on hänen mielestään historiallisen liikunnan perustekijä.* Hän koettaa löytää tuon kehityksen lait; niinpä hän saa selville samaisen kolmen asteen, *teologisen, metafyyssisen ja positiivisen* asteen lain, jonka Auguste Comte esitti myöhemmin hyvin menestyksellisesti omana »löytönään».**

* Saint-Simon vie idealistisen historiankäsityksen äärimäisyyteen. *Ideat* (»periaatteet») eivät hänen mielestään ole pelkästään *yhteiskunnallisten suhteiden* pohjimmainen perusta, vaan ideain joukossa esittävät pääosaa »tieteelliset ideat» — »tieteellinen maailmanjärjestelmä» — joista juontuvat uskonnolliset ideat, ja ne vuorostaan määräävät *ihmisten moraalikäsitteet*. Tämä on *intellektualismia*, joka vallitsi samaan aikaan saksalaisten filosofien keskuudessa, jossa se sai kuitenkin aivan toisenlaisen muodon.

** Littré nousi kiivaasti Hubbardia vastaan, kun tämä osoitti tuohon... lainaukseen. Hän piti Saint-Simonille kuuluvana vain »kahden asteen lakia», teologisen ja tieteellisen asteen. Flint esitti tuon Littrén mielipiteen ja huomautti: »Hän

Nämäkin lait hän selittää silti viime kädessä ihmisluonnon ominaisuuksista johtuviksi. Hän sanoo: »Yhteiskunta koostuu yksilöistä, siksi yhteiskunnallisen järjen kehitys voi olla vain yksilöllisen järjen kehityksen toisintoa laajemmassa mitassa.» Lähtien tästä perusväitteestä hän katsoo yhteiskuntakehityksen »lakinsa» lopullisesti selvitettyiksi ja todistetuiksi aina, kun hän onnistuu löytämään niiden vahvistukseksi sopivan analogian yksilön kehityksestä. Hän väittää muun muassa, että *vallan* osuus yhteiskuntaelämässä supistuu ajan mittaan *nollaan*.* Tuon osuuden vähitellen tapahtuva mutta jatkuva pieneneminen on eräs ihmiskunnan kehityksen laki. Miten hän perustelee tuota lakia? Hänen päätodisteensa on viittaus ihmisten yksilölliseen kehitykseen: alkeiskoulussa lapsi on velvollinen tottelemaan ehdottomasti vanhempia; keski- ja korkeakoulussa *kuuliaisuusmomentti* väistyy vähitellen taka-alalle luovuttaakseen lopullisesti paikan *itsenäiselle* toiminnalle kypsyyssiässä. Katsottakoonpa vallan historiaa miltä kannalta hyvänsä, jokainen ymmärtää

on oikeassa sanoessaan, että yhdessäkään Saint-Simonin teoksessa ei ole mainintaa kolmen asteen laista» («Philosophy of History in France and Germany», Edinburgh and London MDCCCLXXIV, p. 158) [»Ranskan ja Saksan filosofianhistoria», Edinburgh ja Lontoo MDCCCLXXIV, s. 158]. Tämän huomautuksen vastapainoksi esitämme seuraavan otteen Saint-Simonilta: »Kuka tähtitieteilijä, fyysikko, kemisti tai fysiologi ei tietäisi, että jokaisella tieteenalalla ennen puhtaasti teologisista ideoista positiivisiin siirtymistään ihmisjärki kannattaa pitkän aikaa metafysiikkaa? Eikö jokaisella tieteen historiaa harrastaneella synny täysi varmuus siitä, että tuo välitila on hyödyllinen ja ehdottoman tarpeellinen siirtymistä varten?» («Du système industriel», Paris MDCCCXXI, préface, p. p. VI—VII) [»Tuotannollisesta järjestelmästä», Pariisi MDCCCXXI, esipuhe, ss. VI—VII]. Kolmen asteen laki oli Saint-Simonin mielestä niin tärkeä, että hän oli valmis selittämään sillä puhtaasti poliittiset ilmiötkin, esimerkiksi »legistien ja metafysiikkojen» herruuden Ranskan vallankumouksen aikana. Flint olisi helposti »löytänyt» tämän, jos olisi lukenut tarkkaavaisesti Saint-Simonin teoksia. Valitettavasti on kuitenkin paljon *helpompi kirjoittaa inhimillisen ajattelun teollistia historiaa kuin tutkia sen todellista kehitystä.*

* Tämän ajatuksen häneltä lainasi myöhemmin ja väärästi Proudhon, joka rakensi sen perustalle *anarkiaoppinsa*.

nykyään, että tässä enempää kuin muuallakaan vertaus ei ole todiste. Jokaisen kyseisen *jaottoman* embryologisessa kehityksessä (*ontogeniassa*) on paljon analogioita sen *lajin* historiaan verraten, johon tuo jaoton kuuluu: *ontogenia* antaa paljon tärkeitä viitteitä *fylogeniaan* suhteen. Mutta mitä sanoisimmekaan nyt biologista, joka rupeaisi väittämään, että ontogeniasta on etsittävä perimmäistä selitystä fylogeniaan? Nykyaikainen biologia tekee juuri päinvastoin: se selittää *jaottoman* embryologisen historian *lajin* historian avulla.

Ihmisluontoon vetoaminen antoi erittäin omalaatuisen muodon kaikille niin Saint-Simonin itsensä kuin hänen oppilaittensakin muotoille yhteiskuntakehityksen »laeille».

Se johdatti heidät noidankehään.— *Ihmiskunnan historia saa selityksensä ihmisluonnosta. Mistä sitten saamme tietää ihmisluonnon? Historiasta.*— Kiertämällä tuota kehää ei ilmeisesti voida ymmärtää enempää ihmisen luontoa kuin hänen historiaansaakaan, voidaan vain tehdä niitä tai näitä erinäisiä, enemmän tai vähemmän syvälisiä huomautuksia yhteiskuntailmiöiden siltä tai tältä alalta. Saint-Simon teki muutamia hienoja, toisinaan todella nerokkaita huomautuksia, mutta hänen päätavoitteensa — varman tieteellisen perustan löytäminen »politiikalle» — jäi saavuttamatta.

Saint-Simon sanoo: »Ihmisjärjen edistyksen korkein laki alistaa valtaansa kaiken, hallitsee kaikkea; ihmiset ovat vain sen välikappaleita... Ja vaikka tuo voima (ts. tuo laki) on peräisin meistä (*dérive de nous*), me pystymme yhtä vähän vapautumaan sen vaikutuksesta tai alistamaan sen valtaamme, kuin muuttamaan mielemme mukaan sen voiman vaikutusta, joka panee maan kiertämään auringon ympäri. Emme voi muuta kuin alistua tietoisesti tuohon lakiin (todellisen

kaitselmuksemme valtaan), suhtautua sokean alistumisen asemesta tietoisesti liikkeeseen, jonka se meille määrää. Ohimennen mainittakoon, että nimenomaan tämä merkitseekin sitä askelta eteenpäin, joka vuosisatamme filosofisen tajunnan on suotu ottaa.»*

Ihmiskunta on siis täydellisesti oman henkisen kehityksensä lain alainen; se ei voisi vapautua sen vaikutuksesta siinäkään tapauksessa, että tahtoi sitä. Tarkastelkaamme huolellisemmin tätä väitettä ja havainnollisuuden vuoksi ottakaamme kolmen asteen laki. Ihmiskunta kulki teologisesta ajattelusta metafyyiseseen ja metafyyisestä positiiviseen. Tämän lain vaikutus oli yhtä tehoavaa kuin mekaniikan lakien.

Asia saattaa hyvinkin olla näin, mutta herää kysymys: miten on ymmärrettävä ajatus siitä, että ihmiskunta ei voisi muuttaa tuon lain vaikutusta *vaikka tahtoisikin?* Merkitseekö tämä, että se ei olisi voinut välttää metafysiikkaa, vaikka olisi oivaltanut positiivisen ajattelun etuisuudet jo teologisen kauden lopulla? Ilmeisesti ei; ja koska ei, niin yhtä ilmeistä on, että Saint-Simonin henkisen kehityksen lainomaisuutta koskevassa katsomuksessa itsessään on jotakin epäselvää. Mikä siinä on epäselvää? Mistä se johtuu?

Epäselvyys sisältyy siihen, että *laki asetetaan vastakohtaksi pyrkimykselle muuttaa sen vaikutusta*. Koska ihmiskunnalle ilmaantuu tuollainen pyrkimys, on se jo sinänsä ihmiskunnan henkisen kehityksen historiaan kuuluva tosiseikka, ja lain on sisällytettävä itseensä tuo tosiseikka eikä törmättävä siihen. Niin kauan kuin pidämme mahdollisena tuota yhteentörmäystä, emme ole vielä päässeet selvyyteen laki-käsitteestä ja jou-

* »*L'organisateur*» [»Organisaattori»], s. 119, Saint-Simonin teosten IV nide, joka on Saint-Simonin ja Enfantinin kootujen teosten XX nide.

dumme väistämättömästi jompaankumpaan kahdesta äärimmäisyydestä: joko loittonemme lainomaisuuden näkökannalta ja asetumme *toivotun* näkökannalle tai jätämme toivotun — tai oikeammin sanoen kyseisen aikakauden ihmisten *toivoman* — kokonaan huomioon ottamatta ja siten annamme *laille* jonkin mystisen sävyn, teemme siitä eräänlaisen fatumin. »Laki» onkin juuri tuollainen fatum Saint-Simonilla ja yleensä utopisteilla, mikäli he puhuvat lainomaisuudesta. Huomautettakoon muuten, että kun venäläiset »subjektiiviset sosiologit» ryntäävät puolustamaan »yksilöä», »ihanteita» ynnä muita hyviä asioita, sotivat he nimenomaan *utooppista*, epäselvää, epätäydellistä ja siitä syystä paikkansapitämättöä »asioiden luonnollista kulkua» koskevaa oppia vastaan. Sosiologimme vieläpä ikään kuin eivät olisi kuulleetkaan, mitä merkitsee *nykyaikainen yhteiskuntahistoriallisen prosessin lainomaisuuden käsite*.

Mistä on tullut utooppinen epäselvyys lainomaisuuden käsitteeseen? Se on saanut alkunsa jo mainitsemastamme peruspuutteellisuudesta, joka oli ominainen utopistien, ja kuten tiedämme ei yksin heidän, käsitykselle ihmiskunnan kehityksestä. Ihmiskunnan historiaa selitettiin ihmisluonnosta johtuvaksi. Koska tuo luonto on annettu, annettuja ovat myös historiallisen kehityksen lait ja annettu on, kuten Hegel sanoisi, *an sich* jo koko historia. Ihminen voi yhtä vähän puuttua kehityksensä kulkuun kuin voi lakata olemasta ihminen. Kehityksen *laki* esiintyy kaitselmuksena.

Tämä on sen teorian tuloksena ilmaantunutta historiallista fatalismia, joka on pitänyt tietouden menestystä, siis ihmisen tietoista toimintaa, historiallisen liikunnan tärkeimpänä joustimena.

Edelleen.

Mikäli ihmisluonnon tutkiminen antaa avaimen historian ymmärtämiseen, niin minulle ei ole niinkään tärkeää tutkia tosiasiallisesti historiaa kuin ymmärtää oikein nimenomaan tuota luontoa. Omaksuttuani oikean käsityksen ihmisluonnosta minä kadotan melkein kokonaan mielenkiinnon yhteiskuntaelämään *sellaisena mitä se on* ja keskitän koko huomioni sellaiseen yhteiskuntaelämään, *jollaista sen tulisi olla ihmisluonnon mukaisesti*. Historiallinen fatalismi ei lainkaan estä suhtautumasta käytännössä utooppisesti todellisuuteen. Se päinvastoin myötävaikuttaa siihen katkaisemalla tieteellisen tutkimuksen langan. *Fatalismi käy yleensä usein käsi kädessä äärimmäisen subjektivismin kanssa*. Fatalismi julistaa tuon tuosta kumoamattomaksi historian laiksi oman mielialansa. Fatalisteihin juuri sopivat runoilijan sanat:

Was sie den Geist der Geschichte nennen
Ist nur der Herren eigner Geist.*

Saintsimonistit väittivät, että se yhteiskunnallisen tuotteen osa, jonka saavat toisten työn riistäjät, pienenee vähitellen. Tuo pieneminen oli heidän mielestään ihmiskunnan taloudellisen kehityksen tärkein laki. Todisteeksi he vetosivat *korkokannan* ja *maankoron* asteittaiseen alenemiseen. Jos he olisivat noudattaneet tässä tapauksessa ankarasti tieteellistä tutkimistapaa, olisivat he löytäneet mainitsemansa ilmiön taloudelliset syyt, ja siinä tarkoituksessa heidän olisi pitänyt tutkia huolellisesti tuotantoa, uusintamista ja tuotteiden jakoa. Tehtyään tämän he olisivat ehkä huomanneet, että korkokannan tai edes maankoron aleneminen, mikäli sitä todellisuudessa ilmeni, ei vielä laisinkaan todista omistajien

* [Se, mitä sanotaan historian hengeksi, on vain noiden herrojen oma henki.]

osuuden pienenemistä. Silloin heidän taloudellinen »lakinsa» olisi saanut aivan toisen sanamuodon. Siihen heillä ei riittänyt intoa. Varma usko ihmisluonnosta johtuvien salaperäisten lakien kaikkivoipaisuuteen ohjasi heidän ajatustoimintansa aivan toiseen suuntaan. He sanoivat, että tähän saakka historiassa vallitsevana ollut tendenssi saattaa tulevaisuudessa vain voimistua: riistäjien osuuden jatkuva pieneneminen päättyy välttämättä sen täydelliseen katoamiseen, ts. itsensä riistäjäluokan häviämiseen. Koska näemme tämän ennakolta, meidän on jo nyt keksittävä uudet yhteiskuntajärjestelmän muodot, joissa ei tule olemaan sijaa riistäjille. Ihmisluonnon muiden ominaisuuksien perusteella voidaan päätellä, että noiden muotojen tulee olla niitä ja niitä... Yhteiskunnan uudestijärjestämisen suunnitelma saadaan valmiiksi hyvin nopeasti: tavattoman tärkeä tieteellinen ajatus yhteiskunnallisten ilmiöiden lainomaisuudesta ratkaistaan parilla utooppisella reseptillä...

Silloiset utopistit pitivät tuollaisia reseptejä ajattelijan tärkeimpänä tehtävänä. Kansantaloustieteen yhdellä tai toisella väittämällä ei sinänsä ollut merkitystä. Se sai merkitystä niiden käytännöllisten johtopäätösten vuoksi, jotka siitä juontuivat. J. B. Say väitteli Ricardon kanssa siitä, minkä mukaan määräytyy tavaroiden *vaihtoarvo*. Asiantuntijoiden kannalta tämä kysymys saattaa olla hyvinkin tärkeä. Sitäkin tärkeämpää on silti tietää, minkä mukaan arvon *pitää* määräytyä, mutta sitä asiantuntijat eivät valitettavasti ole ajatelleetkaan. Ajatelkaamme me asiantuntijoiden puolesta. Ihmisluonto puhuu meille vakuuttavasti sitä ja sitä. Kun alamme kuunnella sen ääntä, huomaamme ihmeeksemme, että asiantuntijoista tärkeältä näyttänyt kiista ei itse asiassa olekaan kovin tärkeä. Voidaan olla samaa mieltä Sayn

kanssa, sillä hänen väittämästään juontuvat johdopäätökset vastaavat täysin ihmisluonnon vaatimuksia. Voidaan olla samaa mieltä myös Ricardon kanssa, sillä hänenkin katsomuksensa oikein tulkittuina ja täydennettyinä voivat vain vahvistaa noita vaatimuksia. Tuolla tavalla utooppinen ajattelu sekaantui häikäilemättömästi niihin tieteellisiin kiistoihin, joiden merkitys jäi sille hämäräksi. Tuolla tavalla sivistyneet ja synnynäisestä hyvin lahjakkaat ihmiset, kuten *Enfantin*, ratkoivat silloin kansantaloustieteen kiistakysymyksiä.

Enfantin on kirjoittanut paljon kansantaloustieteellisiä tutkimuksia, joita ei voida pitää merkittävänä panoksena tieteeseen, mutta joita ei saa ignoroidakaan, niin kuin tähän mennessä ovat tehneet kansantaloustieteen ja sosialismin historioitsijat. Enfantinin taloustieteellisillä tutkimuksilla on merkityksensä mielenkiintoisena vaiheena sosialistisen ajattelun kehityshistoriassa. Hänen suhteensa taloustieteilijöiden kiistoihin näkyy silti riittävän hyvin seuraavasta esimerkistä.

Kuten tunnettua *Malthus* kiisti itsepintaisesti ja muuten aika epäonnistuneesti *Ricardon* korkoteoriaa vastaan. Enfantin oletti, että totuus on itse asiassa edellisen eikä jälkimmäisen puolella. Hän ei kuitenkaan väittänyt Ricardonkaan teoriaa vastaan, sillä ei pitänyt sitä tarpeellisena. Hänen mielestään kaikki »järkeilyt koron olemuksesta ja omistajan työntekijältä anastaman osuuden todellisesta suhteellisesta suurenemisesta tai pieneneemisestä olisi pitänyt tiivistää yhdeksi kysymykseksi: millaiset ovat luonteeltaan ne suhteet, joiden tulisi yhteiskunnan etujen kannalta vallita asioista loitonneen tuottajan (näin Enfantin nimitti maanomistajia) ja aktiivisen tuottajan (ts. farmarin) välillä? Kun nuo suhteet saadaan

selville, on vain löydettävä keinot, joiden avulla nuo suhteet saatetaan voimaan; tällöin on otettava huomioon myös yhteiskunnan silloinen tila; kaikki muut kysymykset (paitsi edellä asetettua) olisivat kuitenkin toisarvoisia ja häiritsisivät vain niitä toimenpiteitä, joiden tulisi myötävaikuttaa mainittujen keinojen käyttämiseen.»*

Kansantaloustieteen, jota *Enfantin* nimittäisi mieluummin »teollisuuden filosofiseksi historiaksi», tärkeimpänä tehtävänä on osoittaa eri tuottajakerrosten väliset keskinäissuhteet sekä koko tuottajien luokan ja muiden yhteiskuntaluokkien väliset suhteet. Nuo suhteet voidaan osoittaa teollisen luokan historiallisen kehityksen tutkimisen perusteella, ja tutkimisen perustaksi on tällöin asetettava »uusi käsitys ihmissuvusta» eli toisin sanoen ihmisluonnosta.**

Kiistäessään *Ricardon* korkoteorian *Malthus* kiisti samalla hyvin tunnetun työn arvoteorian, kuten meillä sitä nykyään nimitetään. Perehtymättä paremmin kiistan olemukseen *Enfantin* kiiruhti ratkaisemaan sen tekemällä utooppisen lisäyksen (*korjauksen*, kuten meillä nykyään sanotaan) *Ricardon* korko-oppiin: »Mikäli ymmärrämme oikein tuota teoriaa, siihen olisi nähtävästi lisättävä, että... työntekijät maksavat (maksavat korkona) eräille henkilöille levosta, jota nämä nauttivat, sekä tuotantovälineiden käyttöoikeudesta.»

Työntekijöillä *Enfantin* tarkoittaa tässä niin ikään ja pääasiallisesti farmari-yrittäjiä. Se, mitä hän sanoo heidän suhteestaan maanomistajiin, on

* Artikkelista »*Considérations sur la baisse progressive du loyer des objets mobiliers et immobiliers*», »*Producteur*», t. I, p. 564 [»Mietteitä irtaimiston ja kiinteistön vuokran progressiivisesta alenemisesta», »*Tuottaja*», I nide, s. 564].

** Ks. varsinkin artikkelia »*Considérations sur les progrès de l'économie politique*», »*Producteur*», t. IV [»Mietteitä edistyksestä ja kansantaloustieteestä», »*Tuottaja*», IV nide].

aivan oikein. Koko hänen »korjauksensa» rajoittuu silti vain Ricardonkin mainiosti tunteman ilmiön jyrkempään esittämiseen. Sitä paitsi tuo jyrkkä ilmaus (A. Smithin ilmaukset olivat usein vielä jyrkempiä) ei vain jätä ratkaisematta enempää arvo- kuin korkokysymystäkään, vaan poistaa sen kokonaan Enfantin näköpiiristä. Mutta hänelle noita kysymyksiä ei ollut olemassakaan; häntä kiinnosti yksinomaan tuleva yhteiskuntarakenne; hänen kannaltaan oli tärkeää saada lukija vakuuttumaan siitä, että tuotantovälineiden yksityisomistusta *ei pidä olla* olemassa. Enfantin sanoo suoraan, että ilman noita käytännöllisiä kysymyksiä kaikki tieteelliset kiistat arvosta olisivat pelkkää kiistelyä sanoista. Tämä on niin sanoaksemme *subjektiivinen menetelmä* kansantaloustieteessä.

Utopistit eivät ole missään ehdottaneet suoraan tätä »menetelmää». Mutta sitä, että he kallistuivat halukkaasti sen kannalle, osoittaa muun muassa se, että Enfantin moitti Malthusia (!) liiallisesta *objektiivisuudesta*. Objektiivisuus oli muka tuon kirjailijan pääpuute. Joka tuntee Malthusin teoksia, hän tietää, että nimenomaan objektiivisuutta (esimerkiksi Ricardolle ominaista) puuttui aina »*Essay on the principle of population*» teoksen kirjoittajalta. Meille on tietymättöntä, oliko Enfantin lukenut itseään Malthusia (kaikesta päätellen hän tunsu Ricardon katsomuksia vain ränskalaisten taloustieteilijöiden Ricardolta lainaamien otteiden mukaan), mutta jos olisikin lukenut, niin tuskinpa hän olisi arvostanut niitä niiden todellisen arvon mukaan ja tuskinpa olisi osannut näyttää, että todellisuus on ristiriidassa Malthusin kanssa. Enfantin pohdiskeli sitä, mitä pitäisi olla, eikä ehtinyt eikä halunnutkaan syventyä huolellisesti siihen, mitä oli. Hän oli valmis sanomaan ensimmäiselle kohtaa-

malleen sykofantille: »Olette oikeassa, nykyaikaisessa yhteiskuntaelämässä asiat kehittyvät juuri niin kuin te kuvaatte, mutta te olette liian *objektiivinen*; katsokaa asiaa inhimilliseltä kannalta, niin huomaatte, että yhteiskuntaelämämme pitää järjestää uudelleen.»

Utooppisen diletantismien oli pakko tehdä teoreettisia myönnytyksiä jokaiselle enemmän tai vähemmän oppineelle porvarillisen järjestyksen puolustajalle. Kyvyttömyytensä tuntoa lieventääkseen utopisti lohduttaa itseään moittimalla vastustajiaan objektiivisuudesta: olettakaamme, että olette muka oppineempia kuin minä, mutta minä olen hyväluontoisempi. Utopisti ei kumoa oppineita porvariston puolustajia, hän tekee vain »huomautuksia» ja »korjauksia» heidän teorioihinsa.

Samanlainen, kerrassaan utooppinen suhde yhteiskuntatieteeseen pistää tarkkaavaisen lukijan silmään »subjektiivisten» sosiologien teosten jokaisella sivulla. Joudumme vielä puhumaan siitä paljon. Tässä rajoitumme kahteen kuvaavaan esimerkkiin.

1871 julkaistiin edesmenneen N. Ziberin väitöskirja »Ricardon arvo- ja pääomateoria myöhempien lisäysten ja selitysten valossa». Esipuheessa tekijä puhuu myötätuntoisesti, mutta vain ohimennen hra J. Žukovskin artikkelista »Smithiläinen suunta ja positivismi taloustieteessä» (mainittu artikkeli ilmestyi jo 1864 »Sovremennikissa»). Tuon sivumennen tehdyn maininnan johdosta hra Mihailovski huomautti: »Minun on mieluista muistella, että artikkelissa 'J. G. Zukovskin kirjallisesta toiminnasta' arvostin oikeudenmukaisesti taloustieteilijämme ansiot. Sanoin nimittäin hra Zukovskin lausuneen jo kauan sitten ajatuksen siitä, että on välttämätöntä palata kansantaloustieteen alkulähteisiin, joihin sisältyvät

kaikki tiedot tieteen peruskysymysten oikeaa ratkaisua varten, tiedot, jotka kansantaloustieteen nykyinen koulukurssi on kerrassaan vääristänyt. Mutta osoitin silloin heti, että kunnia tuon Karl Marxin voimakkaissa käsissä niin hedelmälliseksi osoittautuneen ajatuksen ensikertaisesta käytöstä ei venäläisessä kirjallisuudessa kuulunut hra Žukovskille, vaan toiselle kirjailijalle, artikkelien 'Taloudellinen toiminta ja lainsäädäntö' ('Sovremennik', 1859) sekä 'Pääoma ja työ' (1860) ja Milliä koskevien huomautusten ym. tekijälle.¹² Paitsi ikäeroa tuon kirjailijan ja hra Žukovskin välinen ero ilmenee havainnollisesti seuraavassa. Kun esimerkiksi hra Žukovski todistelee seikkaperäisesti ja ankaran tieteellisesti, jopa hieman pedanttisestikin, että työ on arvon mitta ja että kaikenlaisen arvon tuottaa työ, niin mainittujen artikkelien tekijä ottaen huomioon myös asian teoreettisen puolen korostaa pääasiallisesti siitä loogisesti juontuvaa käytännöllistä johtopäätöstä: työn tuotteena ja mittana kaikkien arvojen on kuuluttava työlle.»* Ei tarvitse olla suurikaan kansantaloustieteen tuntija voidakseen tietää, että »Milliä koskevien huomautusten tekijä» ei laisinkaan ymmärtänyt sitä arvoteoriaa, joka myöhemmin kehittyi niin loistavasti »Marxin voimakkaissa käsissä». Ja jokainen sosialismin historiaa tunteva henkilö ymmärtää, *miksi* tuo tekijä vastoin hra Mihailovskin vakuutteluja nimenomaan »jätti huomioon ottamatta asian teoreettisen puolen» ja viehättyi aprikoimaan sitä, minkä normin mukaan *pitää* tapahtua tuotteiden vaihdon hyvin järjestetyssä yhteiskunnassa. Milliä koskevien huomautusten tekijä tarkasteli talouskysymyksiä *utopistin* kannalta. Se oli aivan luon-

* N. K. Mihailovskin teokset, II nide, 2. painos, Pietari 1888, ss. 239—240.

nollista siihen aikaan. Se taas on hyvin kummallista, että hra Mihailovski ei ole päässyt luopumaan tuosta näkökannasta seitsemänkymmentäluvulla (eikä ole luopunut myöhemminkään, muussa tapauksessa hän olisi korjannut virheensä teostensa uudessa painoksessa), jolloin on helppo saada jopa yleistajuisista teoksista oikeampi käsitys asioista. Hra Mihailovski ei ole ymmärtänyt sitä, mitä »Milliä koskevien huomautusten tekijä» puhui arvosta. Näin on tapahtunut siksi, että hänkin on »jättänyt huomioon ottamatta asian teoreettisen puolen» viehättyttyään »siitä loogisesti juontuvaan käytännölliseen johtopäätökseen», ts. viehättyttyään pohtimaan sitä, että »kaikkien arvojen on kuuluttava työlle». Me tiedämme jo, että viehättyminen käytännöllisiin johtopäätöksiin on aina vaikuttanut vahingoittavasti utopistien teoreettisiin järkeilyihin. Kuinka vanha on hra Mihailovskin ymmälle saattanut »johtopäätös», näkyy siitä seikasta, että sen ovat tehneet Ricardon arvoteoriasta jo *kaksikymmentäluvun englantilaiset utopistit*¹³. Utopistina hra Mihailovskia ei kuitenkaan kiinnosta edes utopioiden historia.

Toinen esimerkki. Vuonna 1882 hra V. V. selitti kirjansa »Kapitalismin kohtalot Venäjällä» ilmaantumista seuraavalla tavalla:

»Tämän kokoelman muodostavat eri aikakauslehdissä julkaistut artikkelit. Julkaistessamme ne erillisenä painoksena olemme yhtäläistäneet niitä vain ulkoasultaan, sijoittaneet aineiston hieman eri tavalla ja poistaneet toistot (ei läheskään kaikkia, niitä on jäänyt vielä hyvin paljon hra V. V:n kirjaan.— *G. P.*). Artikkelien sisältö on jäänyt entiseksi; uusia tosiasioita ja peruste-luja on esitetty vähän. Koska sittenkin rohkenemme ehdottaa toistamiseen työmme lukijalle, niin teemme sen pelkästään siksi, että hyökkäämällä samanaikaisesti koko asevaraston voimin

lukijan maailmankatsomusta vastaan pakottaisimme sivistyneistön kiinnittämään huomiota asetettuun kysymykseen (kuva: hra V. V. 'koko asevaraston voimin' hyökkää lukijan maailmankatsomusta vastaan, ja pelästynyt sivistyneistö suostuu antautumaan, kiinnittää huomiota jne.— G. P.), saisimme kapitalismin ja narodnikkilaisuuden oppineet ja valantehneet yhteiskuntapoliittiset kirjailijamme tutkimaan Venäjän taloudellisen kehityksen lakia, joka muodostaa maan kaikkien muiden elämänilmausten perustan. Ilman tuon lain tuntemusta ei järjestelmällinen ja menestyksellinen yhteiskunnallinen toiminta ole mahdollista, ja tuskinpa meillä vallitsevia käsityksiä Venäjän lähitulevaisuudesta voidaan sanoa laiksi (*käsityksiä...* voidaan sanoa *laiksi?! — G. P.*) ja tuskinpa ne voivat olla varmana perustana käytännölliselle maailmankatsomukselle.» (Esipuhe, s. 1.)

Vuonna 1893 sama hra V. V., joka on ehtinyt jo tulla »valantehneeksi», joskaan — mikä vahinko! — ei vieläkään »oppineeksi», narodnikkilaisuuden poliittiseksi kirjailijaksi, osoittautuu jo luopuneen ajatuksesta, että taloudellisen kehityksen laki muodostaa »maan kaikkien muiden elämänilmausten perustan». Nyt hän hyökkää »koko asevaraston voimin» niiden ihmisten »maailmankatsomusta» vastaan, joilla on tuo »katsomus», nyt hän olettaa, että tuossa »katsomuksessa historian prosessi muuttuu johdannaisen ihmisen asemesta tuottavaksi voimaksi, ihminen taas muuttuu sen kuuliaiseksi välikappaleeksi*»; nyt hän pitää yhteiskunnallisia suhteita »ihmisen henkisen maailman johdannaisena**» ja suhtautuu tavattoman epäluuloisesti oppiin

* »Suuntauksemme», Pietari 1893, s. 138.

** L. cit., ss. 9, 13, 140 ja monet muut.

yhteiskunnallisten ilmiöiden lainomaisuudesta asettaen tuon opin vastakohtaksi »historian professorin N. I. Karejevin tieteellisen historianfilosofian» (ymmärtäkää, pakanat, ja alistukaa, sillä kanssamme on itse hra professori!)*

Millainen käänne jumalan sallimuksesta! Mikä sen on aiheuttanut? Kas tämä. Vuonna 1882 hra V. V. etsi »Venäjän taloudellisen kehityksen lakia» ja kuvitteli, että tuo laki tulee olemaan vain hänen omien, hra V. V:n »ihanteiden» tieteellinen ilmaus. Hän oli jopa varma, että löysi tuon »lain», nimenomaan Venäjän kuolleena syntyneen kapitalismin »lain». Sen jälkeen kuluneet yksitoista vuotta eivät menneet häneltä hukkaan. Hänen oli tunnustettava, joskaan ei ääneen, että kuolleena syntynyt kapitalismi kehittyy yhä enemmän. Kävi niin, että kapitalismin kehityksestä tuli miltei kiistattomin »Venäjän taloudellisen kehityksen laki». Niinpä hra V. V. kiiruhti kääntämään nurinpäin »historianfilosofiansa»: hän, »lakia» etsinyt, alkoi puhua, että tuollainen etsiskely on joutavaa ajan haaskausta. Venäläinen utopisti on valmis nojaamaan »lakiin», mutta hän luopuu siitä heti niin kuin Pietari Jeesuksesta, jos »laki» ei vain vastaa hänen »ihannettaan», jota sen on tuettava kaikin mokomin. Hra V. V. ei muuten nytkään ole riitaantunut ainiaaksi »lain» kanssa. »Luonnollisen katsomusten systematisoinnin pyrkimyksen tulisi ohjata venäläistä sivistyneistöä rakentamaan taloudellisten suhteiden evoluution itsenäisen kaavan, joka vastaisi maamme kehitystarpeita ja -ehtoja; ja tuo työ tulee epäilemättä tehtyä aivan lähitulevaisuudessa.» (»Suuntauksemme», s. 114.) »Itsenäistä kaavaa» »rakentaessaan» Venäjän sivistyneistö antautuu nähtävästi samoihin harrastuksiin, joihin hra V. V.

* L. cit., s. 143 ja seur.

antautui »Kapitalismin kohtaloissaan» »lakia» etsiessään. Kun kaava löytyy — ja hra V. V. vannoo, että se löydetään aivan lähitulevaisuudessa — tekee kirjoittajamme yhtä juhlallisen sovinnon lainomaisuuden kanssa kuin evankeliumissa isä teki tuhlaajapoikansa kanssa. Sepä hauskaa! On itsestään selvää, että silloinkaan kun hra V. V. yhä vielä etsi »lakia», hän ei käsittänyt selvästi, mikä merkitys tuolla sanalla on yhteiskuntailmiöihin sovellettuna. Hän käsitti »lain» siten kuin sen käsittivät 1820-luvun utopistit. Vain näin voidaan selittää se, että hän toivoi löytävänsä *yhden maan*, Venäjän, kehityksen lain. Miksi hän sitten esittää oman ajattelutapansa venäläisille marxilaisille kuuluvana? Hän erehtyy, jos luulee, että he eivät ole päässeet utopisteja pitemmälle yhteiskuntailmiöiden lainomaisuuden ymmärtämisessä. Hänen väitteensä venäläisiä marxilaisia vastaan taas osoittavat, että hän luulee sitä. Eikä yksin hän ole sitä mieltä; sitä mieltä on itse »historian professori» hra Karejev; sitä mieltä ovat kaikki »marxilaisuuden» vastustajat. Aluksi he väittävät, että yhteiskuntailmiöiden lainomaisuuden utooppinen käsitys kuuluu marxilaisille, ja sitten ruoskivat tuota käsitystä enemmän tai vähemmän epäilyttävää menestystä saavuttaen. Todella taistelua tuulimyllyjä vastaan!

Sivumennen oppineesta »historian professorista». Hän esittää seuraavanlaisin ilmauksin subjektiivisen näkökannan ihmiskunnan historialliseen kehitykseen nähden: »Kun historianfilosofiassa kohdistamme huomion edistyskysymykseen, niin suoritamme siten tieteen oleellisen sisällön, sen tosiasioiden ja niiden ryhmittelyn valinnan. Tosiasioita ei kuitenkaan voida keksiä eikä asettaa keksittyihin suhteisiin (enempää valinnassa kuin ryhmittelyssäkään ei siis voi olla mitään mielivaltaista? Ryhmittelyn tulee siis

vastata täydelleen objektiivista todellisuutta? Kyllä! Kuulkaapa! — *G. P.*), ja historian kuvaus tietyltä näkökannalta pysyy objektiivisena todellisen kuvauksen mielessä. Tällöin ilmaantuu näyttämölle toisenlainen subjektivismi: luova synteesi saattaa luoda kokonaisen ihanteellisten normien maailman, toivotun maailman, todellisen ja oikeudenmukaisen maailman, johon tullaan vertaamaan todellista historiaa eli sen objektiivista kulkua ihmiskunnan elämässä tapahtuneiden oleellisten muutosten tietynlaisen ryhmittelyn kannalta. Tuon vertailun perusteella syntyy historianprosessin arviointi, joka ei myöskään saa silti olla mielivaltainen. On todistettava, että ryhmitellyt tosiasiat meille annetussa muodossa omaavat sen merkityksen, jonka oletamme niillä olevan asettuessamme tietylle näkökannalle, hyväksyessämme tietyn kriteerin niiden arvioimiseksi.»

Štšedrinin »kunnianarvoinen moskovalainen historioitsija» objektiivisuudellaan kerskaillen sanoi: minulle on samantekevää, Jaroslavko löi Izjaslavin vai Izjaslav Jaroslavin.¹⁴ »Kokonaisen ihanteellisten normien maailman, toivotun maailman, todellisen ja oikeudenmukaisen maailman» itselleen luonut hra Karejev on kaukana tuollaisesta objektiivisuudesta. Hän on myötämielinen vaikkapa Jaroslaville, ja vaikka hän ei sallikaan itselleen kuvata tämän häviötä voitoksi (»tosiasioita ei voida keksiä»), pitää hän kallisarvoisena oikeutenaan vuodattaa muutaman kyyneleen Jaroslavin surkean kohtalon vuoksi eikä voi pidättyä kiroamasta hänen voittajaansa, Izjaslavia. *Tuollaista* »subjektivismia» vastaan on vaikea sanoa mitään. Hra Karejev kuvaa sen kuitenkin suotta noin värittömäksi ja siitä syystä vaarattomaksi. Tuollainen kuvaus merkitsee, ettei sen todellista olemusta ole ymmärretty, merkitsee

sen hukuttamista sentimentaaliseen sanatulvaan. Todellisuudessa »subjektiivisten» ajattelijain tunnusomaisena piirteenä on se, että »toivottu maailma, todellinen ja oikeudenmukainen maailma» ei liity heillä lainkaan historiallisen kehityksen objektiiviseen kulkuun: toisaalta »toivottu», toisaalta »todellinen», ja noita kahta aluetta erottaa toisistaan kokonainen kuilu, sama kuilu, joka dualisteilla erottaa materiaalista maailmaa henkisestä.¹⁵ 1800-luvun yhteiskuntatieteen tehtävänä oli muun muassa rakentaa silta tuon nähtävästi pohjattoman kuilun yli. Niin kauan kuin emme rakenna tuota siltaa, meidän on pakko sulkea silmämme *todelliselta* ja keskittää koko huomiomme »toivottuun» (kuten tekivät esimerkiksi saintsimonistit), minkä vuoksi tuon »toivotun» toteutuminen vain hidastuu, sillä käy vaikeammaksi saada oikeaa käsitystä siitä.

Kuten jo tiedämme, restauraatioajan historioitsijat toisin kuin 1700-luvun valistajat pitivät jokaisen kyseisen maan valtiollisia laitoksia sen kansalaisolojen tuloksena. Silloin tuo uusi katso-
mus levisi ja voimistui siinä määrin, että käytännöllisiin kysymyksiin sovellettuna se paisui omittuisiin, meille nykyään miltei käsittämättömiin äärimmäisyyksiin. Niinpä J. B. Say väitti, että taloustieteilijän ei pidä harrastaa poliittisia kysymyksiä, sillä kansantalous voi kehittyä yhtä hyvin jopa diametraalisesti vastakkaisten poliittisten järjestelmien vallitessa. Saint-Simon pani kiittäen merkille Sayn ajatuksen, vaikka ymmärsikin sen sisällön hieman syvällisemmin. Hyvin harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta kaikilla 1800-luvun utopisteilla on tällainen näkökanta »politiikan» suhteen.

Teoreettisesti tuo näkökanta on virheellinen kahdessa suhteessa. Tuolla kannalla olleet henkilöt ensinnäkin unohtivat, että yhteiskuntaelä-

mässä samoin kuin kaikkialla, missä on kysymyksessä *prosessi* eikä erillinen ilmiö, seuraus muuttuu vuorostaan syyksi ja syystä tulee seuraus; lyhyesti sanoen he luopuivat tässä hyvin sopimattomaan aikaan siitä samasta *vuorovaikutuksen* näkökannasta, johon muissa tapauksissa ja niin ikään sopimattomasti rajoittui heidän analyysinsä. Toiseksi mikäli *valtiolliset* suhteet ovat *sosiaalisten* seurausta, on käsittämätöntä, miten äärimmäisen erilaatuiset seuraukset (täysin vastakkaisluontoiset valtiolliset laitokset) saattavat juontua samasta syystä, samanlaisesta »rikkaiden» tilasta. Maan valtiollisten laitosten ja sen taloudellisen tilan syy-yhteyden käsite jää tässä nähtävästi yhä vielä tavattoman hämäräksi. Ei tosiaankaan ole vaikeaa osoittaa, kuinka hämärä se on kaikilla utopisteilla.

Käytännössä tuo hämäryys johti kahdenlaisiin seurauksiin. Toisaalta *työn järjestelystä* niin paljon puhuneet utopistit olivat valmiit silloin tällöin toistamaan vanhaa 1700-luvun tunnusta »laissez faire, laissez passer». Niinpä Saint-Simon, joka piti teollisuuden järjestelyä 1800-luvun suurimpana tehtävänä, sanoi: »l'industrie a besoin d'être gouvernée le moins possible» (teollisuus kaipaa, että sitä johdettaisiin mahdollisimman vähän).* Toisaalta taas muutamia myöhemmälle kaudelle ajoittuvia poikkeuksia lukuun ottamatta utopistit olivat kerrassaan välinpitämättömiä ajankohtaisen politiikan, päivänpolttavien poliittisten kysymysten suhteen.

Valtiollinen rakenne on seuraus eikä syy. Seuraus pysyy aina seurauksena eikä muutu

* 1700-luvun valistajien katsomukset olivat aivan yhtä ristiriitaisia, joskin heidän ristiriitaisuutensa ilmeni toisaalla. He kannattivat valtion puuttumattomuutta ja ajoittain kuitenkin vaativat lainsäätäjältä pikkutarkkaa sääntelyä. Valistajat eivät myöskään käsittäneet »politiikan» (jota he pitivät *syynä*) ja talouden (jota he pitivät *seurauksena*) yhteyttä.

vuorostaan syyksi. Tästä seuraa melko suora johtopäätös, että »politiikka» ei voi olla yhteiskuntataloudellisten »ihanteiden» toteuttamisen välineenä. Siksi voidaan ymmärtää politiikalle selkänsä kääntäneen utopistin mentaliteettia. Mihin he sittenkin perustivat laskelmansa yhteiskunnan uudestijärjestämisen suunnitelmiansa toteuttamisessa? Mikä oli heidän käytännöllisten toiveidensa perustana? *Kaikki ja ei mikään.* *Kaikki* siinä mielessä, että he odottivat apua yhtäläillä aivan vastakkaisilta puolilta. *Ei mikään* siinä mielessä, että kaikki heidän toiveensa olivat täysin perusteettomia.

Utopistit kuvittelivat olevansa tavattoman käytännöllisiä ihmisiä. He vihasivat doktrinäärejä¹⁶ ja toivat näiden kaikkein mahtipontisimmat periaatteet empimättä omien idées fixes* uhriksi. He eivät olleet liberaaleja eivätkä vanhoillisia, eivät monarkisteja eivätkä tasavaltalaisia; he suostuivat yhtäläillä menemään *niin* liberaalien *kuin* vanhoillistenkin, *niin* monarkistien *kuin* tasavaltalaistenkin *mukana* saadakseensa vain toteutettua »käytännön» ja, kuten heistä tuntui, äärimmäisen *käytännölliset* suunnitelmansa. Vanhoista utopisteista Fourier on tässä suhteessa erikoisesti merkillepantava. Samoin kuin Gogolin kuvaama Kostažoglo¹⁷ hän koetti löytää asiallisen käytön jos minkälaiselle rojulle. Väliin hän houkutteli koronkiskureita tavattoman suurilla korkoprosenteilla, joita heidän pääomansa alkaa tuottaa tulevassa yhteiskunnassa; väliin hän vetosi melonien ja artisokkien harrastajiin lupailen heille erinomaisia meloneja ja artisokkeja tulevaisuudessa; väliin taas hän uskotteli Ludvig Filipille, että uuden yhteiskuntajärjestelmän vallitessa Orléanssuvun prinssessoilla, joita jalosukuiset prinssit

* [fiksi idea, piintynyt päänäpistö.]

ylenkatsoivat siihen aikaan, tulee olemaan runsaasti kosijoita. Hän tarrasi jokaiseen oljenkorteen. Mutta suotta! Eivät koronkiskurit tai melonien ja artisokkien harrastajat enempää kuin »kuningas-kansalainenkaan» kallistaneet korvaansa, kuten sanotaan, eivätkä kiinnittäneet vähäisintäkään huomiota Fourierin niin vakuuttavilta näyttäneisiin laskelmiin. Hänen käytännöllisyytensä oli jo ennakolta tuomittu epäonnistumaan, se osoittautui ilottomaksi *onnellisen sattuman* tavoitteluksi.

Jo 1700-luvun valistajat harjoittivat ahkerasti onnellisen sattuman tavoittelua. Nimenomaan tuollaisen sattuman toivossa he pyrkivät kaikin mokomin ystävälliseen kanssakäymiseen senaikaisten enemmän tai vähemmän valistuneiden »lainsäätäjien» ja aristokraattien kanssa. Tavallisesti luullaan, että koska ihminen uskoo mielipiteen hallitsevan maailmaa, ei hänellä ole enää syytä olla huolestunut tulevaisuuden suhteen: la raison finira pas avoir raison*. Asia ei kuitenkaan ole siten. Milloin, mitä tietä järki saa voiton? Valistajat sanoivat, että yhteiskuntaelämässä kaikki riippuu viime kädessä »lainsäätäjistä». Siksi he suostuttelivatkin lainsäätäjiä. Samat valistajat tiesivät silti hyvin, että ihmisen luonne ja katsomukset riippuvat kasvatuksesta ja että kasvatusta ei yleensä kehittänyt »lainsäätäjissä» taipumusta valistusteoriain omaksumiseen. Siksi he eivät voineet olla tajuamatta, että lainsäätäjistä on vähän toiveita. Neuvoksi jäi vain panna toiveensa onnelliseen sattumaan. Kuvitelkaa, että teillä on suuri laatikko, jossa on paljon mustia palloja ja pari kolme valkoista. Te otatte siitä pallon kerrallaan. Teillä on joka kerta verrattomasti vähemmän mahdollisuuksia saada käteenne

* [Järki saa viime kädessä voiton.]

valkoinen pallo kuin musta. Suoritettuanne toimituksen riittävän monta kertaa saatte vihdoin valkoisenkin pallon. Samoin käy »lainsäätäjienkin» suhteen. Kussakin erillisessä tapauksessa on verrattomasti uskottavampaa, että lainsäätäjät asettuu »filosofejaksi» vastaan, mutta löytyy kai vihdoin filosofien kanssa samoin ajattelevakin lainsäätäjät. Hän tekee kaiken, mitä järki vaatii. Helvétius järkeili siten, kirjaimellisesti siten.* *Subjektiiivis-idealistinen historiankäsitys* (»mielipiteet hallitsevat maailmaa»), joka näennäisesti antaa niin laajalti sijaa ihmisen vapaudelle, jättää hänet itse asiassa sattuman leikkikaluksi. Siksi tuo katsomus on olemukseltaan hyvin iloton.

Emme tunne esimerkiksi mitään sen ilottomampaa kuin 1800-luvun lopulla vaikuttavien utopistien, ts. venäläisten narodnikkien ja subjektiiivisten sosiologien katsomukset. Jokaisella heistä on valmis suunnitelma yhteisön ja sen mukana koko talonpoikaiston pelastamiseksi, jokaisella on oma »edistyksen kaavansa». Mutta mikä harmi! Elämä kulkee omaa latuaan välittämättä heidän kaavoistaan, joille ei jää muuta neuvoa kuin raivata itselleen elämästä riippumatonta tietä abstraktion, mielikuvituksen ja loogisten vastoinkäymisten alueella. Kuullaanpa, mitä esimerkiksi sanoo subjektiiivisen koulukunnan Akhilleus, hra Mihailovski:

»Työväen kysymys on Euroopassa vallankumouksellinen kysymys, sillä siellä se vaatii työehtojen (?) *siirtämistä* työntekijän käsiin, nykyisten omistajien pakkoluovutusta. Venäjällä työväen kysymys on vanhoillinen, koska täällä on

* »Dans un temps plus ou moins long il faut, disent les sages, que toutes les possibilités se réalisent: pourquoi désespérer du bonheur futur de l'humanité?» [»Viisaat sanovat, että enemmän tai vähemmän kaukaisessa tulevaisuudessa kaikki mahdollisuudet toteutuvat: mitä syytä olisi epätoivoon ihmiskunnan onnellisen tulevaisuuden johdosta?»]

vain säilytettävä työehdot työntekijän käsissä ja taattava nykyisille omistajille heidän omaisuutensa. Meillä aivan Pietarin tuntumassa... tehtaiden, puistojen ja huviloiden kirjavoittamalla paikkakunnalla on kyliä, joiden asukkaat elävät *omalla* maallaan, polttavat *omaa* metsäänsä, syövät *omaa* leipäänsä ja pukeutuvat *omien* lampaidensa villasta *omatekoisesti* valmistettuihin viittoihin ja turkkeihin. Taatkaa heille varmasti tuo oma, ja silloin Venäjän työväenkysymys on ratkaistu. Tuon tavoitteen saavuttamiseksi voi antaa kaikkensa, jos varman takeen merkitys ymmärretään niin kuin kuuluu ymmärtää. Joku saattaa sanoa, että eihän voida tyytyä ainiaaksi sahraan ja kolmivuoroviljelykseen tai vedenpaisumuksen takaisiin viittojen ja turkkien valmistusmenetelmiin. Ei voida. Tästä pulmasta on kaksi ulospääsyä. Toinen, käytännön näkökannalta hyväksyttävä on hyvin yksinkertainen ja helppo: kohottakaa tariffia, päästäkää hajalle yhteisö, ja se taitaa jo riittääkin — teollisuus kasvaa kuin sienet sateella, samoin kuin Englannissakin. Mutta se nielaisee työntekijän, pakkoluovuttaa hänet. On toinenkin tie, paljon vaikeampi tietenkin, mutta kysymyksen helppo ratkaisu ei vielä merkitse oikeaa ratkaisua. Toinen tie edellyttää niiden työ- ja omistussuhteiden kehitystä, jotka ovat jo olemassa, mutta äärimmäisen kehittymättömässä ja alkukantaisessa muodossa. On ymmärrettävää, että tuota tavoitetta ei voida saavuttaa ilman valtion laajaa puuttumista asiaan, ja sen ensimmäisenä toimenpiteenä on oltava kyläyhteisön lainsäädännöllinen vahvistaminen.»*

Taivalta tarpova
yapaasti arpoa
tiensä saa ain.

* N. K. Mihailovskin teokset, II nide, 2. painos, ss. 102—103.

Tarkasta tuntosi,
harkitse kuntosi,
valitse vain.¹⁸

Meistä tuntuu, että tekijämme järkeilyt-haiskahtavat aika lailla meloneilta ja artisokilta. Ja tuskinpa hajuaistimme pettää. Mihin syntiin Fourier hairautui meloni- ja artisokka-asiassa? Siihen, että paneutui »subjektiiviseen sosiologiaan». Objektiivinen sosiologi kysyisi itseltään: onko mitään mahdollisuutta, että melonien ja artisokkien harrastajat viehättyisivät piirtämääni kuvaan? Sen jälkeen hän kysyisi itseltään: pysyvätkö melonien ja artisokkien harrastajat muuttamaan olemassaolevia yhteiskunnallisia suhteita ja niiden kyseistä kehityskulkua? Uskottavinta on, että hän vastaisi kumpaankin näistä kysymyksistä kielteisesti eikä rupeaisi haaskaamaan aikaa keskusteluun »harrastajien» kanssa. Näin tekisi *objektiivinen* sosiologi eli henkilö, joka perustaa laskelmansa kyseiseen lainomaiseen yhteiskuntakehitykseen. Subjektiivinen sosiologi taas torjuu *lainomaisuuden »toivotun»* tähden, ja siksi hänellä ei ole muuta ulospääsyä kuin panna toiveensa sattumaan. Hätä keinon keksii — siinä ainoa lohduttava ajatus, johon hyväluontoinen subjektiivinen idealisti voi turvautua.

Hätä keinon keksii. Keinoja taas on monenlaisia, ei aina arvaa, mikä niistä parhaiten tepsii. Narodnikkimme ja subjektivistimme, jos niin voidaan sanoa, ovat kokeilleet jo melkoisen määrän keinoja (toisinaan tuona maagisena keinona on ollut jopa ajatus rästien perimisen helppoudesta yhteisömaanomistuksen vallitessa). Valtaosaltaan nuo keinot ovat osoittautuneet kerrassaan pätemättömiksi, ja silloinkin kun ne ovat sattumalta tehonneet, on niistä koitunut vahinkoa itselleen herroille narodnikeille ja subjektivisteille.

Palauttakaamme mieleen talonpoikaispankki. Kuinka suuret toiveet siihen pantiinkaan »perustojen» lujittamisen mielessä! Kuinka herrat narodnikit riemuitsivatkaan, kun se avattiin. Entä miten kävi? Nimenomaan riemuitsijat pettyivät pahimmin; nyt he itsekin tunnustavat, että talonpoikäispankki¹⁹, tuo joka tapauksessa erittäin hyödyllinen laitos, vain horjuttaa »perustoja». Tuollainen tunnustus merkitsee, että nuo riemuitsijat ovat olleet ainakin jonkin aikaa myös suunsoittajia²⁰.

— Pankkihan horjuttaa perustoja vain siksi, että sen säännöt ja käytännöllinen toiminta eivät täysin vastaa ideaamme. Jos ideaamme olisi noudatettu täydelleen, niin tulokset olisivat aivan toisenlaiset...

— Ensinnäkään ne eivät olisi lainkaan toiset: pankki myötävaikuttaisi joka tapauksessa rahatalouden kehitykseen, ja rahatalous horjuttaisi ehdottomasti »perustoja». Ja toiseksi kun meille loputtomasti kerrataan tuota »jos», niin jostain syystä tuntuu aina, että katukauppias huutelee ikkunamme alla: »täällä on hyviä meloneja ja artisokkeja!»

Jo vuosisatamme kaksikymmentäluvulla ranskalaiset utopistit viittasivat jatkuvasti keksimiensä uudistusten »konservatiivisuuteen». Saint-Simon pelotteli suoraan sekä hallitusta että yhteiskuntaa, kuten meillä sanottaisiin, kansankapinalla, jonka tuli »konservatiivien» mielikuvituksessa kuvastua silloin kauhistuttavana ja kaikkien elävästi muistamana *sanskulottien* liikkeenä. Tuosta pelottelusta ei tietenkään tullut mitään, ja mikäli historia antaa meille tosiaankin jonkinlaisia *opetuksia*, niin yksi opettavaisimmista on se, joka todistaa täysin epäkäytännöllisiksi kaikkien muka käytännöllisten utopistien kaikki suunnitelmat.

Kun utopistit koettivat suunnitelmiensa konservatiivisuuteen viitaten suostuttaa hallitusta niiden toteuttamiseen, esittivät he tavallisesti ajatuksensa vahvistukseksi katsauksen enemmän tai vähemmän pitkän aikajakson kuluessa tapahtuneeseen maansa historialliseen kehitykseen, katsauksen, josta ilmeni, että silloin ja silloin on tehty kaikille yhteiskunnallisille suhteille aivan uuden ja äärimmäisen epäsuotavan muodon aiheuttaneita »virheitä». Hallituksen oli vain tajuttava ja korjattava nuo »virheet» pystyttääkseen viipymättä maan päällä miltei taivaanvaltakunnan.

Esimerkiksi Saint-Simon vakuutteli Bourboneille, että ennen vallankumousta Ranskan sisäisen kehityksen erikoispiirteenä oli itsevaltiuden ja teollisuudenharjoittajien liittoutuminen. Tuo liitto oli yhtä edullinen kummallekin osapuolelle. Vallankumouksen aikana hallitus alkoi *erehdyksessä* vastustaa teollisuudenharjoittajien laillisia vaatimuksia, ja teollisuudenharjoittajat nousivat *yhtä harmillisesti erehtyen* itsevaltiutta vastaan. Tästä johtuivat kaikki myöhemmän ajan paheet. Nyt kun paheiden alkujuuri on saatu selville, asia on helposti korjattavissa, sillä teollisuudenharjoittajien on vain tehtävä tietyillä ehdoilla sovinto hallituksen kanssa. Tämä olisikin kaikkein järkevin *konservatiivinen* ulospääsy kummankin osapuolen lukuisista vaikeuksista. Nykyään on tarpeetonta lisätä, että enempää Bourbonit kuin teollisuudenharjoittajakaan eivät noudattaneet tuota Saint-Simonin hyvää neuvoa.

»Sen sijaan, että noudatettaisiin varmasti vuosisataisia perinteitämme; sen sijaan, että kehitettäisiin perintönä saamaamme tuotantovälineiden ja välittömien tuottajien kiinteän yhteyden periaatetta; sen sijaan, että käytettäisiin hyväksi länsieurooppalaisen tieteen saavutuksia ja sovellettaisiin niitä sen teollisuusmuodon kehitykseen,

joka perustuu talonpoikien tuotantovälineiden omistukseen; sen sijaan, että kohotettaisiin talonpoikaiston työn tuottavuutta keskittämällä tuotantovälineet sen käsiin; sen sijaan, että käytettäisiin hyväksi itseään tuotannon organisaatiota, kuten Länsi-Euroopassa, eikä tuotantomuotoa... tuon kaiken sijaan me olemme lähteneet aivan vastakkaiselle tielle. Me emme ainoastaan olleet vastustamatta kapitalististen tuotantomuotojen kehitystä huolimatta siitä, että ne perustuivat talonpoikaiston pakkoluovutukseen, vaan päinvastoin yritimme kaikin voimin myötävaikuttaa koko talouselämämme rikkomiseen, mikä aiheutti vuoden 1891 nälänhädän.»* Näin surkuttelee hra N. —on, ja kehottaa »yhteiskuntaa» korjamaan tuon virheen ratkaisemalla tehtävän, joka on »äärettömän vaikea» mutta ei silti »ratkaisematon»: »kehittää väestön tuotantovoimia siinä muodossa, että niitä voisi käyttää hyväkseen koko kansa eikä mitätön vähemmistö».** Koko kysymys on siitä, että on korjattava »virhe».

On huvittavaa, että hra N. —on kuvittelee olevansa hyvin loitolla kaikista utopioista. Hän vetoaa herkeämättä henkilöihin, joille olemme kiitollisuudenvelassa utooppisen sosialismin tieteellisestä arvostelusta.²¹ Koko asian ydin on maan talouselämässä, toistelee hän sopivasti ja sopimattomasti noiden henkilöiden perässä, koko pahe on lähtöisin siitä: »koska on löydetty keino paheen poistamiseksi, on sen tarkoitettava myös nimenomaan tuotantoehtoien muuttamista». Selytykseksi tehdään taas viittaus erääseen utooppisen sosialismin arvostelijaan: »nuo keinot eivät saa olla päässä keksittyjä, vaan ne on löydettävä

* *Nikolai —on*, Reforminjälkeisen yhteiskunnallisen taloustemme kuvauksia. Pietari 1893, ss. 322—323.

** Sama, s. 343.

ajatuksen avulla olemassaolevista aineellisista tuotantoehdoista».

Mitä sitten ovat nuo *»aineelliset tuotantoehdot»*, jotka panevat yhteiskunnan ratkaisemaan tai vaikkapa edes ymmärtämään hra N. —onin sille esittämän tehtävän? Se pysyy salaisuutena paitsi lukijalle tietenkkin myös itse tekijälle, sillä hän osoitti *»tehtävällään»* hyvin vakuuttavasti, että hän pysyy *historiallisissa* katsomuksissaan puhdasverisenä utopistina, vaikka onkin tehnyt lainauksia niiden kirjailijain teoksista, jotka eivät lainkaan olleet utopisteja.*

Voidaanko sanoa, että Fourierin suunnitelmat olivat ristiriidassa hänen aikaisensa tuotannon *»aineellisten ehtojen»* kanssa? Ei, ne eivät olleet ristiriidassa niiden kanssa, vaan päinvastoin ne pohjautuivat noihin ehtoihin kokonaisuudessaan, jopa puutteellisuuksissaankin. Se ei kuitenkaan estänyt Fourieria olemasta utopisti, sillä rakennettuaan suunnitelmansa *»ajatuksen avulla»* aikansa tuotannon aineellisten ehtojen pohjalle hän ei osannut mukauttaa sen toteuttamista noihin samoihin ehtoihin ja siksi ahdisteli *»suurine tehtävineen»* aivan tuloksettomasti sellaisia yhteiskuntakerroksia ja -luokkia, jotka samaisten

* Tämän mukaisesti hra N. —onin käytännöllisetkin suunnitelmat toistavat miltei kirjaimellisesti niitä *»vaatimuksia»*, joita jo kauan ja tietenkkin aivan tuloksettomasti ovat esittäneet *narodnikki-utopistimme*, esimerkiksi hra Prugavin. *»Tehdastuotannon alalla yhteiskunnallis-valtiollisen toiminnan (tässä, kuten huomaatte, on muistettu sekä yhteiskuntaa että valtiota) lopullisina tavoitteina ja tehtävinä tulee olla: toisaalta valtio ostaa kaikki työvälineet ja luovuttaa ne kansalle väliaikaiseen vuokratyö käyttöön; toisaalta sellaisen tuotantoehtojen järjestelyn (hra Prugavin tahtoo sanoa yksinkertaisesti *»tuotannon»*, mutta kaikkien venäläisten kirjailijoiden, etupäässä hra Mihailovskin tavoin hän käyttää sanontaa *»tuotantoehdot»* käsittämättä, mitä se merkitsee) aikaansaaminen, jonka perustana olisivat kansan ja valtion tarpeet, eivätkä markkinoiden, menekin ja kilpailun edut, kuten on asianlaita maan taloudellisten voimien kapitalistisen tavaratuotannollisen organisaation vallitessa» (V. S. Prugavin, Käsityöläinen näytelyssä. Moskova 1882, s. 15). Kehotamme lukijaa vertaamaan tätä kohtaa edellä esitettyyn otteeseen hra N. —onin kirjasta.*

aineellisten ehtojen vuoksi eivät olleet taipuvaisia ratkaisemaan eivätkä olisi voineetkaan ratkaista sitä. Hra N. —onia vaivaa sama vika yhtä paljon kuin Fourieriakin tai hänen epäsuosiossaan olevaa Rodbertusta. Pikemminkin hän muistuttaa nimenomaan Rodbertusta, sillä hra N. —on on tehnyt viittauksensa vuosisataisiin perustoihin juuri tuon konservatiivisen kirjailijan hengessä.

»Yhteiskunnan» palauttamiseksi järkiinsä hra N. —on viittaa Länsi-Euroopan pelottavaan esimerkkiin. Tuollaisilla viittauksilla utopistimme ovat ajat sitten yrittäneet luoda itsestään käsityksen kuten myönteisistä henkilöistä, jotka eivät ole viehättyneet kuvitelmiin, vaan osaavat käyttää hyväkseen »historian opetuksia». Tämäkään ote *ei silti ole uusi*. Jo ranskalaiset utopistit koettivat pelotella aikalaisiaan ja saattaa heidät järkiinsä asettamalla *esimerkiksi Englannin*, jossa »tavattoman suuri välimatka erottaa yrittäjää työläisestä» ja jossa tätä jälkimmäistä painaa erikoislaatuisen despotian ies. »Producteur»²² sanoi: »Muiden maiden, jotka seuraavat Englantia teollisen kehityksen tiellä, on ymmärrettävä, että niiden täytyy koettaa estää sentapaisen järjestyksen ilmaantuminen niiden omalla maaperällä.»* Ainoana todellisena esteenä englantilaisen järjestyksen ilmaantumiselle muissa maissa saattoi olla saintsimonistien »työn ja työntekijöiden organisaatio»**. Ranskan työväenliikkeen kehittyessä kapitalismin välttämisen toiveiden päänäyttämöksi muodostui *Saksa*, joka utopistiensa edustamana piti itseään pitkän aikaa ja sinnikkäästi »Länsi-Euroopan» (den westlichen Ländern) vastakohtana. Saksalaiset utopistit sanoivat, että

* T. I, p. 140 [»Tuottaja», I nide, s. 140].

** Tästä organisaatiosta ks. »Globe»²³ vuosilta 1831—1832, jossa se on esitetty seikkaperäisesti jopa valmistelu- ja siirtymisuudistuksineen.

länsimaissa uuden yhteiskunnallisen organisaation aatteita edustaa työväenluokka, meillä taas sivistyneet luokat (ne, joita Venäjällä sanotaan *intelligenssiksi*). Nimenomaan saksalaisen »intelligenssin» kutsumuksena pidettiin Saksan pelastamista kapitalismilta.* Kapitalismi pelotti niin

* »Unsere Nationalökonomien streben mit allen Kräften Deutschland auf die Stufe der Industrie zu heben, von welcher herab England jetzt die andern Länder noch beherrscht. England ist ihr Ideal. Gewiss: England sieht sich gern schön an; England hat seine Besitzungen in allen Welttheilen, es weiss seinen Einfluss aller Orten geltend zu machen, es hat die reichste Handels- und Kriegsflotte, es weiss bei allen Handelstraktaten die Gegenkontrahenten immer hinters Licht zu führen, es hat die spekulativsten Kaufleute, die bedeutendsten Kapitalisten, die erfindungsreichsten Köpfe, die prächtigsten Eisenbahnen, die grossartigsten Maschinenanlagen; gewiss, England ist, von dieser Seite betrachtet, ein glückliches Land, aber — es lässt sich auch ein anderer Gesichtspunkt bei der Schätzung Englands gewinnen und unter diesem möchte doch wohl das Glück desselben von seinem Unglück bedeutend überwogen werden. England ist auch das Land, in welchem das Elend auf die höchste Spitze getrieben ist, in welchem jährlich Hunderte notorisch Hungers sterben, in welchem die Arbeiter zu Fünfzigtausenden zu arbeiten verweigern, da sie trotz all' ihrer Mühe und Leiden nicht so viel verdienen, dass sie nothdürftig leben können. England ist das Land, in welchem die Wohlthätigkeit durch die Armensteuer zum äusserlichen Gesetz gemacht werden musste. Seht doch ihr, Nationalökonomien, in den Fabriken die wankenden, gebückten und verwachsenen Gestalten, seht die bleichen, abgehärmten schwindsüchtigen Gesichter, seht all' das geistige und das leibliche Elend, und ihr wollt Deutschland noch zu einem zweiten England machen? England konnte nur durch Unglück und Jammer zu dem Höhepunkt der Industrie gelangen, auf dem es jetzt steht, und Deutschland könnte nur durch dieselben Opfer ähnliche Resultate erreichen, d. h. erreichen, dass die Reichen noch reicher und die Armen noch ärmer werden.» »Triersche Zeitung», 4 Mai 1846, julkaistu toistamiseen M. Hessin toimittaman katsauksen ensimmäisessä niteessä otsikoituna »Der Gesellschaftsspiegel. Die gesellschaftliche Zustände der civilisirten Welt», Band I, Iserlohn und Elberfeld 1846. [»Taloustieteilijämme yrittävät voimiansa takaa kohottaa Saksaa sille teollisen kehityksen tasolle, jolla Englanti vielä nyt hallitsee muita maita. Englanti on heidän ihanteensa. Tietenkin: Englanti ihailee tyytyväisenä itseään; Englannilla on maa-alueensa kaikissa maanosissa, se osaa levittää kaikkialle vaikutusvaltansa, sillä on rikkain kauppa- ja sotalaivasto, se tietää, miten kauppasopimuksia solmittaessa on vedettävä nenästä kontrahenttejaan, sillä ovat kaikkein ovelimmat kauppiat, suurimmat kapitalistit, taitavimmat keksijät, parhaimmat rautatiet, kaikkein täydellisin konekalusto. Tältä kannalta katsottaessa Englanti on tietenkin onnellinen maa, mutta on olemassa toinenkin näkökanta, jolta tuon maan onni taitaa jäädä huomattavasti vähäisemmäksi kuin sen onnellisuus. Englanti on samalla maa, jossa kurjuus on kehittynyt hulppuunsa, jossa kuten tunnettua kuolee nälkään satoja

kovin saksalaisia utopisteja, että he olivat valmiit sen välttämiseksi hyväksymään äärimmäistapauksessa täydellisen lamaannuksen. He järkeilivät, että perustuslaillisen järjestyksen voitto johtaisi rahaylimystön herruuteen. Siksi on parempi, ettei tule olemaan perustuslaillista järjestystä.* Saksa ei kuitenkaan välttynyt kapitalismilta. Nyt sen välttämisestä puhuvat venäläiset utopistit. Siten utooppiset aatteet matkaavat Lännestä Itään ja ennustavat kaikkialla sen samaisen kapitalismin voittoa, jota vastaan ne nousevat ja taistelevat. Mitä pitemmälle ne pääsevät Itään, sitä enemmän muuttuu niiden historiallinen merkitys. Ranskalaiset utopistit olivat aikoinaan rohkeita ja nerokkaita *uudistajia*; saksalaiset olivat paljon alemmalla tasolla kuin he; venäläiset taas kykenevät nyt ainoastaan pelottelemaan länsimaalaisia vedenpaisumuksen takaisella olemuksellaan.

On mielenkiintoista, että kapitalismin välttä-

ihmisiä vuosittain, jossa kymmenet tuhannet työläiset kieltäytyvät työstä, koska kaikista ponnistuksistaan ja kärsimyksistään huolimatta he eivät ansaitse sen vertaa, että voisivat taata itselleen edes niukan toimeentulon. Englanti on maa, jossa hyväntekeväisyys köyhien hyväksi perittävän veron muodossa on jouduttu muuttamaan *viralliseksi* laiksi. Katsokaa, taloustieteilijät, noita hoippuvia, kumaraisia, koukistuneita hahmoja, katsokaa noita kalpeita, murheellisia keuhkotautisten kasvoja, katsokaa heidän henkistä ja fyysistä rujouttaan, niin tuskin teidän sen jälkeen enää tekee mielenne tehdä Saksasta toinen Englanti. Vain hädän ja onnettomuuksien hinnalla Englanti on saavuttanut tuollaisen teollisen kukoistuksen, ja vain tekemällä *tuollaisia* uhrauksia Saksa voisi päästä *samanlaisiin* tuloksiin, toisin sanoen saavuttaa sen, että rikkaat rikastuisivat entisestään ja köyhistä tulisi entistä köyhempiä.» («Trierin lehti», 4. toukokuuta 1846.)...]

* »Sollte es den Constitutionellen gelingen», sanoi Büchner, »die deutschen Regierungen zu stürzen und eine allgemeine Monarchie oder Republik einzuführen, so bekommen wir hier einen Geldaristokratismus, wie in Frankreich, und lieber soll es bleiben, wie es jetzt ist.» Ks. Georg Büchnerin *sämmtliche Werke*, julkaistu Franzosin toimittamana, S. 122. [»Jos perustuslain kannattajien onnistuisi kukistaa Saksan hallitukset ja pystyttää yleinen monarkia tai tasavalta, niin me saisimme rahaylimystön kuten Ranskassa, ja siksi jääköön kaikki niin kuin on ollut tähänkin asti.» Ks. *Georg Büchnerin* kootut teokset, julkaistu Franzosin toimittamana, s. 122.]

misen ajatus ilmaantui jo ranskalaisilla valistajilla. Esimerkiksi Holbach murehti kovasti sitä, että perustuslaillisen järjestyksen voitto Englannissa johti *de l'intérêt sordide des marchands'in** täydelliseen herruuteen. Häntä suretti kovasti se seikka, että englantilaiset etsivät jatkuvasti uusia markkinoita. Tuollainen markkinoiden valtauksen vimma loitonsi heitä filosofiasta. Holbach tuomitsi myös Englannissa vallinneen omistuksellisen eriarvoisuuden. Hän samoin kuin Helvétiuskin olisi tahtonut valmistella järjen ja tasa-arvoisuuden eikä kauppiaiden etujen voittoa. Enempää Holbach kuin Helvétiuskaan tai yksikään valistajista ei kuitenkaan kyennyt asettamaan silloisen asiointilan vastakohtaksi mitään muuta kuin ylistyspuheita järjelle ja du »peuple d'Albion»** osoitettuja siveysopetuksia. Siinä suhteessa he olivat yhtä voimattomia kuin nykyaikaiset venäläiset utopistimme.

Vielä yksi huomautus ennen kuin luovumme utopisteista. »*Ihmisluonnon*» näkökanta aiheutti 1800-luvun alkupuoliskolla sen *biologisten* analogioiden väärinkäytön, joka yhä vielä tuntuu hyvin voimakkaana länsimaisessa sosiologisessa ja varsinkin venäläisessä quasi-sosiologisessa kirjallisuudessa.

Mikäli koko historiallisen yhteiskuntaliikkeen selitystä on etsittävä ihmisluonnosta ja mikäli yhteiskunta koostuu yksilöistä, kuten jo Saint-Simon huomautti aivan oikein, niin yksilön luonnosta löytyykin avain historian selitykseen. Yksilön luontoa tutkii *fysiologia* sanan laajassa merkityksessä eli tiede, joka käsittää myös *psyykkiset ilmiöt*. Juuri siksi fysiologia muodostikin Saint-Simonin ja hänen oppilaidensa mielestä

* [kauppiaiden iljettävien etujen.]

** [»Albionin kansalle».]

perustan *sosiologialle*, jota he nimittivät *sosiaali-fysiikaksi*. Vielä Saint-Simonin elinaikana ja hänen toimekkaan osanottonsa ansiosta ilmestyneissä »*Opinions philosophiques, littéraires et industrielles*»* julkaistiin tavattoman mielenkiintoinen mutta valitettavasti keskeneräinen anonyymien *lääketieteen tohtorin* artikkeli otsikoidaan »*De la physiologie appliquée à l'amélioration des institutions sociales*» («Fysiologiasta yhteiskunnallisten laitosten parantamiseen sovellettuna»). Tekijä tarkastelee *yhteiskuntatiedettä* sen »*yleisen fysiologian*» perusosana, joka »*varsinaisen fysiologian*» yksilöhavaintojen ja -kokeiden rikastuttamana »syventyy ylevämpiin mietteisiin». Yksilöt merkitsevät sille »vain sen yhteiskuntaruumiin elimiä», joiden toimintoja se tutkii »*samoin kuin varsinainen fysiologia tutkii yksilöiden toimintoja*». Yleinen fysiologia tutkii (tekijä sanoo: *ilmentää*) yhteiskunnallisen olemassaolon lakeja, joihin kirjoitetut lait onkin mukautettava. Myöhemmin porvarilliset sosiologit, muun muassa Spencer, ovat käyttäneet hyväkseen oppia yhteiskuntaorganismista tehdäkseen mitä vanhoillisimpia johtopäätöksiä. Siteeraamamme lääketieteen tohtori on kuitenkin ennen muuta *uudistaja*. Hän tutkii »yhteiskuntaruumista» *yhteiskunnallisen uudestijärjestämisen* mielessä, sillä vain »*sosiaalfysiologia*» ja siihen kiinteästi liittyvä »*hygienia*» luovat »myönteisen perustan, jolle voidaan rakentaa sivistysmaailman nykyisen tilan vaatima yhteiskunnallisen organisaation järjestelmä». Kuten huomaamme, sosiaalfysiologia ja -hygienia eivät kuitenkaan ravinneet runsaasti tekijän uudistushaluista mielikuvitusta, sillä lopulta hänen oli pakko

* [»Filosofisia, kirjallisia ja taloustieteellisiä katsomuksia».]

kääntyä lääketieteen tuntijoiden puoleen, ts. niiden henkilöiden puoleen, jotka tutkivat yksilöorganismeja, ja pyytää heiltä yhteiskunnalle »hygieenisenä reseptinä» »sosiaalisen rakenteen järjestelmää».

Tätä »sosiaalfysiikan» käsitystä myöhemmin märehti tai, jos tahdotte, kehitti eri teoksissaan A. Comte. Hän puhui yhteiskuntatieteestä jo nuoruudessaan, avustaessaan saintsimonistien »Producteur» lehteä*, mm. seuraavaa: »Inhimillisinä ilmiöinä yhteiskuntailmiöt on epäilemättä luettava fysiologisiksi ilmiöiksi. Vaikka sosiaalfysiikan on omattava lähtökohtansa yksilöfysiologiassa ja oltava jatkuvasti yhteydessä siihen, tulee sitä silti tarkastella ja kehittää aivan itsenäisenä tieteenä siitä syystä, että eri sukupolvet vaikuttavat edistyksellisesti toisiinsa. Pysyteltäessä puhtaasti fysiologisella näkökannalla ei voida tutkia asian vaatimalla tavalla tuota vaikutusta, jonka arvioimisella on oltava pääsija sosiaalfysiikassa.»**

Huomatkaa, miten ulospääsemättömiä ristiriitoja syntyy henkilöissä, jotka katsovat yhteiskuntaa tältä näkökannalta.

Ensinnäkin mikäli »sosiaalfysiikalla» on »lähtökohtansa» yksilöfysiologiassa, rakentuu se puhtaasti *materialistiselle* perustalle: fysiologiassa ei ole sijaa tutkimuskohteen *idealisticelle* tulkinalle. Tuon saman sosiaalfysiikan on kuitenkin harjoitettava pääasiallisesti sukupolven toiseen sukupolveen tekemän edistyksellisen vaikutuksen arviointia. Kyseinen sukupolvi vaikuttaa seuraavaan antamalla tälle sekä ne tiedot, jotka se on perinyt edellisiltä polvilta, että itsensä hankkimat

* [»Tuottaja».]

** »Considérations sur les sciences et les savants» [»Mietteitä tieteistä ja oppineista» »Producteurin» (»Tuottajan») ensimmäisessä niteessä, ss. 355—356].

tiedot. »Sosiaalifysiikka» tarkastelee siis ihmis-
 suvun kehitystä tietouden ja yleensä »valistuk-
 sen» (lumières) kannalta. Tämä on jo puhtaasti
 idealistinen 1700-luvun näkökanta: *mielipiteet
 hallitsevat maailmaa*. Kun »yhdistämme kiin-
 teästi» Comten neuvon mukaan tuon idealistisen
 näkökannan yksilöfysiologian puhtaasti materia-
 listiseen näkökantaan, tulee meistä tyypillisiä
dualisteja, eikä mikään ole helpompaa kuin hu-
 mata tuon dualismin vahingollinen vaikutus vaik-
 kapa samaisen Comten sosiologisiin katsomuksiin.
 Tässä ei silti vielä kaikki. Jo 1700-luvun ajatte-
 lijat olivat panneet merkille, että tietouden kehi-
 tyksessä on määrätynlaista lainomaisuutta. Comte
 pysyttelee lujasti tuon lainomaisuuden kannalla
 ja asettaa etualalle surullisen kuuluisan kolmen
 asteen — teologisen, metafyyssisen ja positiivisen
 asteen — lain.

Miksi tietouden kehitys läpäisee nimenomaan
 nämä kolme astetta? Se johtuu ihmisjärjen ole-
 muksesta, vastaa Comte: »Luontonsa mukaisesti
 (par sa nature) ihmisjärki läpäisee kaikkialla,
 missä se vaikuttaa, kolme eri teoreettista oloti-
 laa.»* Erinomaista; »luonnon» tutkimiseksi mei-
 dän on käännyttävä yksilöfysiologian puoleen,
 mutta yksilöfysiologia ei anna meille riittävää
 selitystä ja silloin on taas vedottava »sukupol-
 viin», mutta »sukupolvet» kehottavat meitä tut-
 kimaan »luontoa». Tätä sanotaan tieteeksi, mutta
 siinä ei ole jälkeäkään tieteestä: se on vain lopu-
 tonta liikuntaa ulospääsemättömässä kehässä.

Meidän muka aidot »subjektiiviset» sosiologim-
 me ovat kokonaan 1820-luvun ranskalaisen uto-
 pistin näkökannalla.

* »*Considérations sur les sciences et les savants*» [»Miet-
 teitä tieteistä ja oppineista» »Producteurin» (»Tuottajan»)
 ensimmäisessä niteessä, s. 304].

Hra Mihailovski kertoo itsestään: »Jo Nožinin vaikutuksesta ja osittain hänen ohjaamana ryhdyin tutkimaan kysymystä biologian ja sosiologian rajoista sekä niiden lähenemisen mahdollisuuksista... En osaa arvostaa riittävän korkealle sitä hyötyä, jota minulle tuotti perehtyminen Nožinin ajatusten piiriin, mutta niissä oli silti paljon satunnaista osittain siksi, että itse Nožin vasta kehitteli noita ajatuksia ja osittain hänen vähäisten luonnontieteellisten tietojensa vuoksi. Sain Nožinilta itse asiassa vain sysäyksen määrättyyn suuntaan, mutta tuo sysäys oli voimakas, päättävä ja otollinen. Aikeenani ei ollut harrastaa erikoisesti biologiaa, mutta luin silti paljon Nožinin neuvosta ja tavallaan hänen viimeistä tahtoaan täyttäen. Tuo uusi lukuvirtaus antoi omalaatuisen ja minua tavattomasti kiinnostaneen loisteen sille huomattavalle, joskin sekasortoiselle ja osittain suorastaan kelvottomalle tosiasialliselle ja aatteelliselle aineistolle, jonka olin aikaisemmin kartuttanut.»*

Nožin esiintyy Buhartsev-nimisenä hra Mihailovskin kuvauksissa »Sekalaista». Buhartsev »haaveili yhteiskuntatieteen uudistamisesta luonnontieteen avulla ja kehitti jo laajan uudistus-suunnitelman». Seuraavasta näkyvät tuon uudistustoiminnan menetelmät. Buhartsev ryhtyi venäjämään laajaa eläintieteellistä tutkielmaa latinan kielestä ja varusti käännöksen omilla selityksillään, joihin aikoi »sisällyttää kaikkien itsenäisten töidensä tulokset», ja antoi näihin selityksiin uudet, »sosiologis»-luontoiset selitykset. Hra Mihailovski tutustuttaa auliisti lukijan erääseen näistä toisen kerroksen selityksistä: »Minulla ei yleensä ole mahdollisuutta Van der

* »Kirjallisuus ja elämä», »Russkaja Mysl», 1891, IV osa, s. 195.

Geveniin tekemissäni lisäyksissä syventyä liiem-
malti teoreettisiin mietelmiin ja johtopäätöksiin
kaikkien näiden puhtaasti anatomisten kysymys-
ten soveltamisesta yhteiskuntataloudellisten kysy-
mysten ratkaisuun. Siksi rajoitun taas kiinnittä-
mään lukijan huomion siihen, että koko anatomi-
sen ja embryologisen teoriani päätarkoituksena
on yhteiskuntafysiologian lakien löytäminen, ja
siksi vastaisuudessa kaikkien kirjoitusteni perus-
tana tulevat olemaan tässä kirjassa esittämäni tie-
teelliset tiedot.»*

Anatomisen ja embryologisen teorian »päätar-
koituksena on löytää yhteiskuntafysiologian lait»!
Tämä on sanottu melko kömpelösti, mutta kui-
tenkin utopistisosiologille erittäin kuvaavasti. Hän
rakentaa anatomista teoriaa, johon nojaten aikoo
esittää häntä ympäröivälle yhteiskunnalle eräitä
»hygienisiä reseptejä». Noihin resepteihin typis-
tyykin hänen yhteiskunta-»fysiologiansa». Buhar-
tsevin yhteiskunta-»fysiologia» ei itse asiassa ole
»fysiologiaa», vaan meille jo tuttua »hygie-
niaa», ei tiedettä siitä, mitä on, vaan tie-
dettä siitä, mitä pitäisi olla... samaisen Bu-
hartsevin »anatomisen ja embryologisen» teorian
perusteella.

Vaikka Buhartsevin mallina onkin ollut Nožin,
voidaan Buhartsevia pitää jossain määrin hra Mi-
hailovskin taiteellisen luomistyön tuloksena (mi-
käli lainaamiemme kuvausten suhteen voidaan
puhua *taiteellisesta* luomistyöstä). Siksi hänen
kömpelöä selitystäänkään ei mahdollisesti ole
milloinkaan ollut olemassakaan. Tuossa ta-
pauksessa se on sitäkin tyypillisempi hra Mihai-
lovskille, joka puhuu siitä erittäin kunnioit-
tavasti.

* N. K. Mihailovskin teokset, IV nide, toinen painos,
ss. 265—266.

»Olen sattunut sittenkin tapaamaan kirjallisuudessa unohtumattoman opettajani ja ystäväni aatteiden suoranaista heijastusta», sanoo Tjomin, jonka nimissä kerronta tapahtuu. Hra Mihailovski on kuvastanut ja kuvastaa Buhartsev-Nožinin aatteita.

Hra Mihailovskilla on oma »edistyskaavansa». Se kuuluu: »Edistys on vähittäin tapahtuvaa lähenemistä jaottomien eheyteen, mahdollisimman täydelliseen ja kaikinpuoliseen työnjakoon elinten kesken ja mahdollisimman vähäiseen työnjakoon ihmisten kesken. Kaikki se, mikä pidättää tuota liikettä, on epäsiveellistä, epäoikeudenmukaista, vahingollista ja järjetöntä. Siveellistä, oikeudenmukaista, järkevää ja hyödyllistä on vain se, mikä vähentää yhteiskunnan erilaatuisuutta ja siten voimistaa sen erillisten jäsenten erilaatuisuutta.»*

Mikä tieteellinen merkitys saattaa olla tuolla kaavalla? Selittääkö se yhteiskunnan historiallista liikuntaa? Sanooko se, miten tuo liikunta on tapahtunut ja miksi se on tapahtunut siten eikä toisin? Ei sano, eikä sen »päättarkoitukseen» ole sellainen. Se ei puhu siitä, miten on tapahtunut historian kulku, vaan siitä, miten sen tulisi tapahtua ansaitakseen hra Mihailovskin hyväksynnän. Se on utopistin »orgaanisen kehityksen lakien tarkkojen tutkimusten» perusteella keksimä »hygieninen resepti». Se on nimenomaan sitä, mitä etsi saintsimonismia kannattanut lääketieteen tuntija.

»...Olemme jo sanoneet, että objektiivisen menetelmän yksinomainen käyttö sosiologiassa, mikäli se olisi mahdollista, merkitsisi samaa kuin arsinoiden ja puutien yhteenlasku. Tästä muuten

* N. K. Mihailovskin teokset, IV nide, toinen painos, ss. 186—187.

ei seuraa, että objektiivinen menetelmä olisi poistettava kokonaan tuolta tutkimusalalta, vaan seuraa ainoastaan, että subjektiivisella menetelmällä tulee siinä olla ylivalvonta.»*

»Tämä tutkimusala» on juuri *toivotun yhteiskunnan* »fysiologiaa», utopian alaa. On tarpeetonta puhuakin, että »subjektiivisen menetelmän» käyttö siinä helpottaa suuresti »*tutkijan*» työtä. Tuo käyttö ei kuitenkaan perustu minkäänlaisiin »lakeihin», vaan »kauniiden kuvitelmien viehättykseen»; joka on kerran alistunut siihen, ei enää vastusta noiden kummankaan, sekä subjektiivisen että objektiivisen menetelmän, käyttöä edes samalla »alalla», tosin eri oikeuksin, vaikka tuollainen metodologinen sekoitus on todellista »arsinoiden ja puutien yhteenlaskua».**

* N. K. Mihailovskin teokset, IV nide, toinen painos, s. 185.

** Muuten ilmaukset »objektiivinen menetelmä» ja »subjektiivinen menetelmä» ovat jo sinänsä tavattoman suurta sekoitusta ainakin terminologian kannalta.

NELJÄS LUKU
SAKSALAINEN IDEALISTINEN FILOSOFIA

1700-luvun materialistit olivat varmoja siitä, että heidän oli onnistunut antaa kuolettava isku idealismille. He pitivät sitä vanhentuneena, ainaaksi hyljättynä teoriana. Saman vuosisadan lopussa alkoi kuitenkin taantumuksen hyökkäys materialismia vastaan, ja 1800-luvun alkupuoliskolla materialismi itse joutui vanhentuneen, lopullisesti haudatun järjestelmän asemaan. Idealismi ei ainoastaan herännyt henkiin uudelleen, vaan sitä kehitettiin vieläpä ennen näkemättömällä, todella loistavalla tavalla. Siihen vaikuttivat tietenkin omat yhteiskunnalliset syynsä, mutta kajoamatta niihin tarkastelemme ainoastaan, oliko 1800-luvun *idealismilla* joitakin etuisuuksia edellisen kauden *materialismiin* verraten ja jos oli, niin mitä.

Ranskalainen materialismi osoitti hämmästyttävää, nykyään suorastaan uskomattomalta tuntuvaa heikkoutta joka kerta, kun se joutui kosketuksiin luonnossa tai historiassa tapahtuvan kehityksen kysymyksiin. Ottakaamme vaikkapa *ihmisen alkuperä*. Vaikka materialisteista ei tunnutkaan »ristiriitaiselta» ajatus tuon lajin *vähittäisestä kehityksestä*, pitivät he tuota »olettamusta» hyvin vähän uskottavana. Teoksen »*Système de la nature*» (ks. ensimmäisen osan kuudetta lukua) kirjoittajat sanovat, että jos joku

olisi noussut tuota olettamusta vastaan, jos joku olisi väittänyt, »että luonto vaikuttaa yleisten ja muuttumattomien lakien tietyn summan avulla», ja lisännyt tällöin, että »ihminen, nelijalkainen, kala, hyönteinen, kasvi jne. ovat olemassa iäti ja pysyvät iäti muuttumattomina», niin he »eivät olisi sanoneet mitään sitäköön vastaan». He olisivat vain huomauttaneet, että tuokaan näkökanta ei ole ristiriidassa heidän esittämien totuuksien kanssa. »Ihmisen ei ole suotu tietää kaikkea: hänen ei ole suotu tietää omaa alkuperäänsä», siinä kaikki, mitä »Système de la nature'n» tekijät sanovat lopuksi tuon tärkeän kysymyksen johdosta.

Helvétius näyttää kallistuvan enemmän ajatuksen ihmisen asteittaisesta kehityksestä. »Materia on ikuinen, mutta sen muodot muuttuvat», sanoo hän huomauttaen, että nykyäänkin ihmisrodut muuttuvat ilmaston vaikutuksesta.* Hän pitää yleensä jopa kaikkia eläinlajeja muuttuvina. Hän on kuitenkin muotoillut tuon järkeväen ajatuksen kovin kummallisesti. Hänen mukaan eri eläin- ja kasvilajien väliset eroavuudet johtuvat *joko* niiden »alkioiden» ominaisuuksista *tai* niiden ympäristön ja »kasvatuksen» eroavuuksista.**

Perinnöllisyys sulkee näin ollen pois *muuntelevaisuuden* ja päinvastoin. Hyväksymällä muuntelevaisuuden teorian meidän on siis oletettava, että kustakin kyseisestä »alkiosta» saattaa sopivien olosuhteiden vallitessa muodostua mikä eläin tai kasvi hyvänsä: esimerkiksi tammen alkioista saattaa tulla härkä tai kirahvi. On itsestään selvää, että *tuollainen* »olettamus» ei voinut luoda

* »Le vrai sens du système de la nature», à Londres 1774, p. 15 [»Luonnonjärjestelmän todellinen tarkoitus», Lontoo 1774, s. 15].

** »De l'homme», Oeuvres complètes de Helvétius, Paris 1818, t. II, p. 120 [»Ihmisestä», Helvétiuksen kootut teokset, Pariisi 1818, II nide, s. 120].

valoa lajien syntyä koskevaan kysymykseen, ja lausuttuaan sen kerran ohimennen Helvetius ei itsekään enää kertaakaan toistanut sitä.

Ranskalaiset materialistit osasivat yhtä huonosti selittää myös *yhteiskuntakehityksen* ilmiöitä. He kuvasivat erilaisia »lainsäädäntäjärjestelmiä» yksinomaisesti »lainsäätäjien» tietoisien toiminnan tuloksina sekä erilaisia uskonnollisia järjestelmiä uhripappien viekkauden tuotteena jne.

Tuo ranskalaisen materialismin voimattomuus luonnossa ja historiassa tapahtuvan kehityksen kysymyksissä köyhdytti suuresti sen filosofista sisältöä. Luontoa koskevassa opissa tuo sisältö rajoittui taisteluun *dualistien* yksipuolista materia-käsitystä vastaan; ihmistä koskevassa opissa se rajoittui Locken väitteen »*synnynnäisiä ideoita ei ole*» loputtomaan toistelemiseen ja vähäiseen muuntelemiseen. Niin hyödyllistä kuin tuollainen toistaminen olikin taistelussa aikansa eläneitä poliittisia ja moraaliteorioita vastaan, sillä olisi saattanut olla vakava tieteellinen merkitys vain siinä tapauksessa, että materialistit olisivat onnistuneet käyttämään ajatustaan ihmiskunnan henkisen kehityksen selittämiseen. Sanoimme jo edellä, että ranskalaiset materialistit (ts. itse asiassa Helvétius) olivat tehneet muutamia erinomaisia yrityksiä tuohon suuntaan, mutta ne olivat epäonnistuneet (jos taas ne olisivat onnistuneet, olisi ranskalainen materialismi osoittautunut erittäin vahvaksi kehityskysymyksissä), ja materialistit olivat historiankäsityksessään asettuneet puhtaasti idealistiselle kannalle: *mielipiteet hallitsevat maailmaa*. Vain ajoittain, vain ani harvoin materialismi ryntäsi heidän historiallisiin järkeilyihinsä sellaisten huomautusten muodossa, että jokin harha-atomi, joka sattuu »lainsäätäjän» päähän ja aiheuttaa siinä aivotointojen häiriön,

saattaa muuttaa historian kulkua kokonaisuksi vuosisadoiksi. *Tuollainen* materialismi oli itse asiassa *fatalismia* eikä se jättänyt sijaa tapahtumien ennustamiselle, toisin sanoen ajattelevien yksilöiden tietoiselle historialliselle toiminnalle.

Siksi on ymmärrettävää, että kyvykkäistä ja lahjakkaista henkilöistä, jotka eivät olleet mukana siinä yhteiskunnallisten voimien kamppailussa, jossa materialismi oli äärivasemmistolaisen puolueen pelottavana teoreettisena aseena, tuo oppi näytti *kuivalta, synkältä ja ikävältä*. Siten sitä luonnehti muun muassa Goethe.²⁴ Osoittaakseen tuon moitteen ansaitsemattomaksi materialismin olisi pitänyt luopua kuivista, abstraktisista järkeilyistä sekä koettaa ymmärtää ja selittää omalta kannaltaan »elävää elämää», konkreettisten ilmiöiden monimutkaista ja kirjavaa ketjua. Silloisessa asussaan materialismi ei kuitenkaan kyennyt ratkaisemaan tuota suurta tehtävää, ja sen otti suorittaakseen *idealistinen filosofia*.

Hegelin järjestelmä oli tärkein ja viimeinen rengas tuon filosofian kehityksessä, siksi viittaammekin esityksessämme pääasiallisesti siihen.

Hegel nimitti *metafyysiseksi* niiden ajattelijain — niin idealistien kuin materialistienkin — näkökantaa, jotka ymmärtämättä ilmiöiden kehitysprosessia käsittävät ne tahtomattaankin ja selittävät toisillekin jähmettyneinä, irrallisina ja kykenemättöminä muuttumaan toisikseen. Tuon näkökannan vastakohtaksi hän asetti *dialektiikan*, joka tarkastelee ilmiöitä nimenomaan niiden kehityksessä ja siis keskinäisessä yhteydessä.

Hegelin mukaan dialektiikka on *kaikkinaisen elämän periaate*. Usein saattaa tavata henkilöitä, jotka lausuttuaan jonkin abstraktisen väitteen tunnustavat auliisti, että he ehkä erehtyvät ja että täysin vastakkainen näkemys saattaa ehkä olla oikea. Nuo henkilöt ovat hyvinkasvatettuja

ja sormenpäitään myöten »suvaitsevaisuuden» kyllästämiä: elä ja anna toistenkin elää — siinä heidän ohjelauseensa. Dialektiikalla ei ole mitään yhteistä maailmanmiesten suvaitsevaisuuden kanssa, mutta sekin osaa sopeuttaa suoraan vastakkaiset abstraktiset väitteet. Ihminen on kuolevainen, sanomme me ja pidämme kuolemaa jonakin ulkoisissa olosuhteissa piilevänä ja kerrassaan vieraana elävän ihmisen olemukselle. Ihmisellä on siis kaksi ominaisuutta: ensinnäkin olla elävä ja toiseksi olla myös kuolevainen. Tarkasteltaessa asiaa lähemmin osoittautuu, että itseensä *elämään* sisältyvät *kuoleman* alkio ja että yleensä jokainen ilmiö on *ristiriitainen* siinä mielessä, että se kehittää itsessään niitä aineksia, jotka ennemmin tai myöhemmin tekevät lopun sen olemassaolosta, muuttavat sen sen omaksi vastakohtakseen. Kaikki virtaa, kaikki muuttuu, eikä ole voimaa, joka voisi estää tuon alituisen virran, pysäyttää tuon ikuisen liikkeen; ei ole voimaa, joka voisi tehdä vastarintaa ilmiöiden dialektiikalle. Goethe kuvasi henkeä dialektiikan olennoitumana:²⁵

In Lebensfluthen, in Thatensturm
 Wall'ich auf und ab,
 Webe hin und her!
 Geburt und Grab —
 Ein ewiges Meer,
 Ein wechselnd Weben,
 Ein glühend Leben,
 So schaff'ich am sausenden Webstuhl der Zeit
 Und wirke der Gottheit lebendiges Kleid.*

* Elon aalloilla, hyrskyissä toimen ja työn
 mä hyökyilen,
 yhä muovaten!
 Olen synty ja hauta,
 meri ainainen.
 Elo hehkuva luo vaan,
 ma muotoja muovaan,
 ajan pinkova pirta se käy, ja mä toimin,
 kudon läisen kangasta kirjavin loimin.
 (Suomentanut Valter Juva.)

Kyseisellä hetkellä liikkuva esine on määrättyssä pisteessä, mutta samaan aikaan se on tuon pisteen ulkopuolella, sillä jos se olisi *vain* siinä, olisi se ainakin tuolla hetkellä *liikkumaton*. Jokainen liike on dialektinen prosessi, elävä ristiriita, ja koska ei ole olemassa yhtään luonnonilmiötä, jonka selittämiseksi emme joutuisi vetoamaan viime kädessä liikkeeseen, niin on yhdyttävä Hegelin mielipiteeseen siitä, että *dialektiikka on kaikkinaisen tieteellisen tiedostamisen sielu*. Tämä ei koske ainoastaan luonnon tiedostamista. Mitä merkitsee esimerkiksi vanha aforismi: *summum jus summa injuria**? Merkitseekö se, että käyttäydymme oikeudenmukaisimmin silloin, kun noudattaessamme oikeutta annamme tunnustuksen vääryydellekin? Ei, siten ajattelee vain »lattea kokemus, tyhmä järki». Tuo aforismi merkitsee, että jokainen abstraktinen oikeus loogisen loppunsa saavutettuaan muuttuu vääryydeksi, ts. omaksi vastakohtakseen. Shakespearen »Venetian kauppias» on loistava esimerkki tästä. Katsookaapa nyt talousilmiöihin. Mikä on »vapaan kilpailun» looginen loppu? Jokainen yrittäjä koettaa lyödä laudalta kilpailijansa jäädäkseen yksin isännäksi markkinoille. Sellaiset tapaukset eivät tietenkään ole harvinaisia, että jonkin Rothschildin tai Vanderbiltin onnistuu toteuttaa tuo pyrkimyksensä. Tämä taas osoittaa, että vapaa kilpailu johtaa monopoliin eli kilpailun kieltämiseen, ts. sen omaan vastakohtaan. Tai katsokaa, mihin johtaa narodnikkilaisessa kirjallisuudessamme ylistetty niin sanottu *omaisuuden työperiaate*. Minulle kuuluu vain se, mikä on minun työlläni luotua. Tämän oikeudenmukaisempaa ei voi olla. Yhtä oikeudenmukaista on se, että käytän luomaani esinettä vapaan harkintani mukaan: joko

* [suurin oikeus suurin vääryys.]

käytän sitä itse tai vaihdan sen toiseen, minulle jostain syystä tarpeellisempaan esineeseen. Yhtä oikeudenmukaista on vihdoin myös se, että vaihtamaanikin esinettä käytän niin ikään mieleni mukaan, miten minulle on sopivampaa, parempaa ja edullisempaa. Olettakaamme nyt, että myin rahasta oman työni tuotteen ja rahalla palkkasin työntekijän, ts. ostin vierasta työvoimaa. Käytettyäni hyväkseni tuota vierasta työvoimaa minusta tuli huomattavasti suuremman arvon omistaja kuin oli työvoiman ostoon käyttämäni arvo. Toisaalta tämä on täysin oikeudenmukaista, sillä totesimmehan jo, että voin käyttää vaihtamaani esinettä minulle parhaalla ja edullisimmalla tavalla, mutta toisaalta se on hyvin epäoikeudenmukaista, koska riistin vierasta työtä ja siten kielsin sen periaatteen, joka muodosti oikeudenmukaisuuskäsiteteni perustan. Henkilökohtaisella työlläni hankittu omaisuus synnytti minulle toisen työllä luotua omaisuutta. Summum jus summa injuria. Ja tuollaista injuriaa syntyy asiain pakosta miltei jokaisen varakkaan käsityöläisen taloudessa, miltei jokaisen sääntillisen maalaisisännän kotitaloudessa.*

Jokainen ilmiö muuttuu siis väistämättä ennemmin tai myöhemmin omaksi vastakohtakseen niiden samojen voimien vaikutuksesta, jotka tekevät mahdolliseksi sen olemassaolon.

Sanoimme jo idealistisen saksalaisen filosofian katsoneen kaikkia ilmiöitä niiden kehityksen

* Hra Mihailovskista tuntuu käsittämättömältä tuo ikuinen ja kaikkikäsitävä dialektiikan herruus; kaikki muuttuu paitsi dialektisen liikunnan lait, sanoo hän pisteliään skeptisesti. Kyllä, se on aivan niin, vastaamme me, ja jos se ihmetyttää teitä, jos tahdotte kiistää tuon katsomuksen, niin pitäkää mielessänne, että teidän on kiistettävä nykyisen luonnontieteen tärkein näkökanta. Vakuuttuaksenne siitä palauttakaa mieleenne Playfairin sanat, jotka Lyell otti motoksi kuuluisaan teokseensa »Principles of Geology»: »Amid the revolutions of the globe, the economy of Nature has been uniform and her laws are the only things that have resisted the general

kannalta ja juuri se merkitseekin, että niitä katsotaan *dialektisesti*. Huomautettakoon, että *metafyysikot* osaavat vääristellä jopa kehitysoppiakin. He väittävät, että enempää luonnossa kuin historiassakaan ei ole harppauksia. Puhuessaan jonkin ilmiön tai yhteiskunnallisen laitoksen *synnystä* he käsittävät asian siten, että tuo ilmiö tai laitos on joskus ollut hyvin pienenä, kerrassaan huomaamattomana ja sitten se on vähitellen kasvanut. Kun on kysymyksessä tuon ilmiön tai laitoksen *häviäminen*, oletetaan päinvastoin, että se vähitellen pienenee kunnes muuttuu kerrassaan huomaamattomaksi mikroskooppisen kokonsa vuoksi. Tuolla tavalla ymmärretty kehitys ei selitä yhtään mitään; se edellyttää niiden samojen ilmiöiden olemassaoloa, joita sen kuuluisi selittää, ja ottaa huomioon vain niissä tapahtuvat *määrälliset muutokset*. Metafyysisen ajattelun ylivalta luonnontieteessä oli aikoinaan niin voimakas, että monet luonnontutkijat eivät osanneet kuvitellakaan muulla tavalla kehitystä kuin nimenomaan tuollaisena tutkimansa ilmiön mittojen vähittäisenä suurenemisena tai pienenemisenä. Vaikka jo Harveyn aikoihin oli todettu, että *»kaikki elävä kehittyy munasta»*, niin tuohon munasta kehittymiseen ei kuitenkaan liittynyt nähtävästi mitään tarkkaa käsitystä, ja spermatoosoiden keksiminen antoi heti alun uudelle teorialle, jonka mukaan siemensolussa on jo valmis, täysin kehittynyt mutta mikroskooppisen pieni eläin, joten sen koko *»kehitys»* merkitsee

movement. The rivers and the rocks, the seas and the continents have been changed in all their parts; but the laws which direct these changes, and the rules to which they are subject, have remained invariably the same.» [»Geologian periaatteet»: »Samaan aikaan, kun maapallo koki muutoksia, luonto pysyi rakenteeltaan yhtäläisenä ja ainoastaan sen lait olivat vastakkaisia yleiselle liikunnalle. Joet ja kalliot, meret ja maanosat muuttuivat kaikilta osiltaan; mutta lait, jotka ohjasivat noita muutoksia, ja säännöt, joita ne noudattivat, pysyivät aina samoina.»]

vain *kasvua*. Aivan samoin järkeilevät nykyään viisaat vanhukset ja heidän joukossaan monet kuuluisat eurooppalaiset evolutionisti-sosiologit muun muassa valtiollisten laitosten »kehityksestä»: historia ei tee harppauksia: va piano...

Saksalainen idealistinen filosofia nousi päättävästi tuota nurinkurista kehityskäsitystä vastaan. Hegel pilkkasi sitä purevasti ja todisti kumoamattomasti, että niin luonnossa kuin ihmisyhteiskunnassakin *harppaukset* muodostavat yhtä välttämättömän kehitysmomentin kuin vähittäiset määrälliset muutoksetkin. Hegel sanoo: »Olomuodon muutokset eivät ole ainoastaan sitä, että määrä muuttuu toiseksi määräksi, vaan myös sitä, että laatu muuttuu määräksi ja päinvastoin; jokainen noista viimeksi mainituista muutoksista on *vähittäisen kehityksen keskeytymistä* (ein Abbrechen des Allmählichen) ja antaa ilmiölle uuden, edellisestä laadullisesti eriävän muodon. Esimerkiksi vesi ei jäähtyessään kovetu vähitellen... vaan kerralla; jäätymispisteeseen jäähdytettynä se pysyy nesteenä, mikäli säilyttää rauhallisen tilan, ja silloin tarvitaan vain vähäistä sysäystä, jotta se muuttuisi kovaksi... Moraali-ilmiöiden alalla on samanlaista määrän laaduksi muuttumista, toisin sanoen sielläkin laadulliset eroavuudet perustuvat määrällisiin eroavuuksiin. Niinpä *hieman vähemmän tai hieman enemmän* muodostaa sen rajan, jonka takana kevytmielisyys lakkaa olemasta kevytmielisyyttä ja muuttuu joksikin kerrassaan muuksi, rikokseksi... Niinpä muussa suhteessa samanlaiset valtiot ovat laadulliselta olemukseltaan erilaisia ainoastaan mittasuhteissa ilmenevien eriävyyksien vuoksi. Kyseisillä laeilla ja kyseisellä valtiorakenteella on aivan toisenlainen merkitys, kun on kysymyksessä

alueeltaan laajempi ja kansalaisluvultaan suurempi valtio...»*

Nykyaikaiset luonnontutkijat tietävät mainiosti, kuinka usein määrän muutokset johtavat laadun muutoksiin. Miksi yksi auringon spektrin osa aiheuttaa meissä punaisen värin aistimuksen, toinen vihreän jne.? Fysiikka vastaa, että tässä on kysymys vain eetterihiukkasten värähtelyjen määrästä. Kuten tunnettua, tuo värähtelyjen lukumäärä on erilainen spektrin eri väreillä, ja se suurenee punaisesta violettiin siirryttäessä. Eikä tässä kaikki. Spektrin lämpösäteily suurenee punaisen juovan ulkoreunaa lähetessä ja saavuttaa korkeimman asteensa jonkin matkan päässä siitä spektrin ulkopuolella. Spektri heijastaa siis erikoislaatuisia säteitä, jotka eivät enää valota, vaan lämmittävät. Tässäkään fysiikka toteaa, että säteiden laatu muuttuu eetterihiukkasten värähtelyjen määrän muuttuessa.

Eikä vielä tässäkään ole kaikki. Auringonsäteet tekevät tietyn kemiallisen vaikutuksen, mikä näkyy esimerkiksi siitä, että aurinko haalistaa kankaita. Kemiallisesti tehokkaimpia ovat violetisäteet ja niin sanotut violetintakaiset säteet, jotka eivät enää aiheuta meissä valo-aistimuksia. Auringonsäteiden kemiallisessa vaikutuksessa ilmenevä eriävyys on selitettävissä taaskin vain eetterihiukkasten värähtelyjen määrällisillä eroavuuksilla: *määrä muuttuu laaduksi.*

Samaa todistaa kemia. Otsonilla on toisenlaiset ominaisuudet kuin tavallisella hapella. Mistä tuo ero johtuu? Otsonin molekyylissa on erilainen atomimäärä kuin tavallisen hapen molekyylissa. Tarkastelkaamme kolmea hiilivety-yhdistettä: CH_4 (suokaasua), C_2H_6 (dimetyyliä) ja C_3H_8

* »Wissenschaft der Logik» [»Logiikan tiede«], ensimmäinen painos, I nide, I osa, ss. 313—314.

(metyylietyyliä). Ne kaikki koostuvat seuraavan kaavan mukaan: n hiiliatomia ja $2n+2$ vetyatomia. Kun n on yksi, saamme suokaasun; kun n on kaksi, muodostuu dimetyyli; kun n on kolme, muodostuu metyylietyyli. Tällä tavalla muodostuu kokonaisia sarjoja, joiden merkityksestä voi kertoa kuka kemisti tahansa, ja kaikki nuo sarjat todistavat oikeaksi vanhojen idealistidialektikkojen väitteen: *määrä muuttuu laaduksi*.

Nyt olemme jo saaneet tietää dialektisen ajattelun tärkeimmät tunnusmerkit, mutta lukija ei ole vielä tyytyväinen. Hän kysyy, missä on sitten kuuluisa *triadi*, johon sisältyy, kuten tunnettua, koko Hegelin dialektiikan olemus? Suokaa anteeksi, lukija, emme puhuneet triadista pelkästään siitä syystä, että se *ei lainkaan esitä Hegelillä sitä osaa, jota sen luulevat esittävän* henkilöt, joilla ei ole vähäisintäkään käsitystä tuon ajattelijan filosofiasta ja jotka ovat tutkineet sitä esimerkiksi hra Spasovitšin *»rikosoikeuden oppikirjan»* mukaan.* Pyhää yksinkertaisuutta uhkuen nuo kevytmieliset ihmiset ovat varmoja siitä, että saksalaisen idealistin koko perustelu rajoittui triadiin tehtyihin viittauksiin, että kohdatessaan millaisia tahansa teoreettisia pulmia vanhus antoi rauhallisesti hymyillen toisten vaivata niillä

* Hra Mihailovski kertoi: »Puolustusasianajajan uraa haaveillessani luin kuumeisesti, vaikkakin ilman mitään johdonmukaisuutta monenlaisia lainopillisia teoksia. Muun muassa hra Spasovitšin rikosoikeuden oppikirjan. Tuossa teoksessa on lyhyt katsaus erilaisten filosofisten järjestelmien asenteseen kriminalistiikan suhteen. Minua hämmästytti erikoisesti Hegelin kuuluisa triadi, jonka mukaan rankaus muuttuu niin sirosti oikeuden ja rikoksen välisen ristiriidan sovituksi. On tunnettua Hegelin kolmijäsenisen kaavan viehättävyys mitä erilaisimpina sovellutuksina... en ihmettele, että se lumosi minut hra Spasovitšin oppikirjassa. Ei ole ihme, että sen jälkeen kiinnostuin Hegeliin ja moneen muuhun...» (»Russkaja Mysl», 1891, III nide, II osasto, s. 188). Harmillista, hyvin harmillista, että hra Mihailovski ei ilmoita, missä määrin hän tyydytti mielenkiintonsa »Hegeliin». Kaikesta päätellen hän ei mennyt siinä pitkälle.

poloista, »tietämätöntä» päättään ja itse rakensi tuota pikaa syllogismin: kaikki ilmiöt tapahtuvat triadin mukaan; minä olen tekemisissä ilmiön kanssa; vetoan siis triadiin.* Ne ovat pelkkiä *mielettömiä tyhjänpäiväisyyksiä*, kuten eräs Karoninin kuvaamista henkilöahmoista sanoo, tai *luonnotonta jaarittelua*, jos pidätte parempana Štedrinin sanontaa. Yhdessäkään Hegelin teosten 18:sta osasta »*triadi*» ei esiinny kertaakaan *perusteena*, ja se, joka vähänkään tuntee hänen filosofista oppiaan, ymmärtää, että se *ei ole* millään muotoa *voinut esiintyä sinä*. Hegelillä triadin merkitys on sama kuin se oli Fichtelläkin, jonka filosofia eroaa oleellisesti hegeliläisestä. On ymmärrettävää, että vain täysin sivistymätön saattaa pitää jonkin yhden filosofisen järjestelmän tärkeimpänä tunnusmerkkinä sitä, mikä on ominaista *ainakin* kahdelle kerrassaan erilaiselle järjestelmälle.

Valitettavasti triadi pakottaa meidät poikkeamaan esityksestämme, mutta siitä puheen ollen sanomme sanottavamme. Tarkastelkaamme siis, mitä se on olemukseltaan.

Jokainen ilmiö loppuun asti kehityttyään muuttuu vastakohdakseen; koska uusi, ensimmäiselle vastakkainen ilmiö muuttuu vuorostaan vastakohdakseen, niin kehityksen kolmas vaihe on

* Hra Mihailovski väittää, että kiistellessään hänen kanssaan kapitalismin väistämättömyydestä Venäjällä N. Ziberainaja »käytti kaikkia mahdollisia argumentteja, mutta vähäisimmänkin vaaran uhatessa vetäytyi tinkimättömän ja kieltämättömän kolmijäsenisen dialektisen kehityksen suojiin» (»*Russkaja Mysl*», 1892, VI nide, II osasto, s. 196). Hän väittää niin ikään, että Marxin esittämä kapitalistisen kehityksen lopputulosta koskeva ennustus, kuten hän sanoo, nojaa ainoastaan »triadiin». Marxista tulee puhe alempana, mutta N. Ziberin suhteen sanomme, että jouduimme useita kertoja keskustelemaan hänen kanssaan emmekä kertaakaan kuulleet hänen viittaavan »dialektiseen kehitykseen». Hän sanoi itsekin usein, ettei ollenkaan tunne Hegelin merkitystä uusimman taloustieteen kehityksessä. Vainajien kontolle voidaan tietenkin panna vaikka mitä, ja siksi hra Mihailovskin väite on kumoamaton.

muodoltaan ensimmäisen kaltainen. Jätämme toistaiseksi selvittämättä, missä määrin tuollainen kehityskulku vastaa todellisuutta; olettaakamme, että henkilöt, jotka ovat luulleet sen vastaavan sitä täydelleen, ovat erehtyneet; joka tapauksessa on selvää, että »triadi» vain juontuu eräästä Hegelin väittämästä, mutta se itse ei lainkaan ole sen lähtökohtana. Tämä on hyvin oleellinen ero, sillä siinä tapauksessa, että triadi olisi lähtökohta, sen »katveesta» saattaisivat tosiaankin etsiä suojaa henkilöt, jotka antavat sille niin tärkeän merkityksen, mutta koska se ei esiinny tuossa ominaisuudessa, sen turviin voivat ehkä kätkeytyä vain ne, jotka ovat kuulleet hälyä, mutta mistä, sitä eivät älyä.

On itsestään selvää, että asiaintila ei muuttuisi hitusenkaan vertaa, jos dialektikot »triadin» taakse piiloutumatta etsisivät »vähäisimmänkään vaaran uhatessa» suojaa sen väittämän »katveesta», että jokainen ilmiö muuttuu vastakohtakseen. He eivät silti ole menetelleet tälläkään tavalla siitä syystä, että mainittuun väittämään ei sisälly läheskään täydellisesti heidän käsityksensä ilmiöiden kehityksestä. He puhuvat esimerkiksi, että kehitysprosessissa sitä paitsi määrä muuttuu laaduksi ja laatu määräksi. He joutuvat siis ottamaan huomioon prosessin laadullisen ja määrällisen puolen; tämä taas edellyttää tarkkaavaista suhtautumista sen *todelliseen, tosiasialliseen* kulkuun; tämä taas merkitsee, että he eivät tyydy *abstraktisista väittämistä tehtyihin abstraktisiin johtopäätöksiin* tai heidän ei ainakaan pitäisi tyytyä sellaisiin johtopäätöksiin, mikäli he tahtovat pysyä uskollisina maailmankatsomukselleen.

»Teostensa jokaisella sivulla Hegel toisti jatkuvasti ja herkeämättä, että filosofia ja *kokemusten kokonaisuus* ovat identtisiä, että filosofia ei vaadi

mitään niin pakottavasti kuin syventymistä empiirisiin tieteisiin.. Ajatuksettomalla aineistolla on tosiasiallisesti vain suhteellinen merkitys, ajatus ilman tosiasia-aineistoa on pelkkää houretta... Filosofia on se *tietoisuus*, jonka empiiriset tieteet saavuttavat itsensä suhteen. Se ei voi olla mitään muuta.»

Hegelin filosofian tutkimisen perusteella *Lassalle* muovasi seuraavanlaisen käsityksen ajattelevan tutkijan tehtävästä*: filosofien tulee olla niiden tieteiden spesialisteja, joita he haluavat auttaa »itsetajunnan» saavuttamisessa. Alan erikoistutkimuksesta on nähtävästi hyvin pitkä matka kevytmieliseen »triadin» ylistykseen. Älköönkään puhuttako meille, ettei Lassalle ollut »todellinen» hegeliläinen, että hän oli »vasemmistolainen» ja moitti jyrkästi »oikeistolaisia» sen johdosta, että nämä harrastivat vain abstraktisia rakennelmia. Hänhän itse sanoo suoraan lainanneensa katsomuksensa välittömästi Hegeliltä.

Tahdotte ehkä jäädä »*Hankittujen oikeuksien järjestelmän*» tekijän todistuksen, niin kuin oikeudessa jäädään sukulaisten todistukset. Emme ryhdy kiistelemään ja väittämään vastaan; kutsumme todistajaksi aivan sivullisen henkilön, »Gogolin aikaisten tutkielmien» tekijän.

Pyydämme kiinnittämään huomiota: todistaja puhuu pitkään ja tapansa mukaan viisaasti.

»Olemme yhtä vähän Hegelin kuin Descartesin tai Aristoteleenkaan seuraajia. Nykyään Hegel kuuluu jo historiaan; nykyaika omaa toisen filosofian ja näkee hyvin Hegelin järjestelmän puutteet; on kuitenkin tunnustettava, että Hegelin esittämät periaatteet olivat tosiaan hyvin lähellä

* Ks. hänen teostaan »*System der erworbenen Rechte*», zweite Auflage, Leipzig 1880. Vorrede, S. S. XII—XIII (»*Hankittujen oikeuksien järjestelmä*», 2. painos, Leipzig 1880, Esi-puhe, ss. XII—XIII).

totuutta, ja tuo ajattelijat toi esiin totuuden eräät puolet todella hämmästyttävän voimakkaasti. Eräiden noiden totuuksien löytäminen on Hegelin persoonallista ansiota; toisia taas, jotka tosin eivät kuulu yksinomaan hänen järjestelmäänsä, vaan koko saksalaiseen filosofiaan Kantin ja Fichten ajoista lähtien, ei kukaan ollut muotoillut niin selvästi eikä lausunut niin ytimekkäästi kuin ne on lausuttu hänen järjestelmässään.

Ennen kaikkea viittaamme kaiken edistyneen mitä hedelmällisimpään alkuun, joka erottaa niin jyrkästi ja kirkkaasti saksalaista filosofiaa yleensä ja Hegelin järjestelmää erikoisesti niistä teko-pyhistä ja raukkamaisista katsomuksista, jotka siihen aikaan (1800-luvun alussa) olivat vallitsevina ranskalaisilla ja englantilaisilla: 'Totuus on ajattelun ylin tarkoitus; etsikää totuutta, sillä totuudessa on hyve; olkoonpa totuus mikä hyvänsä, se on aina parempi kuin kaikki epätosi; ajattelijan ensimmäinen velvollisuus on: ei saa perääntyä minkäänlaisten tulosten painostuksesta; hänen on oltava valmis uhraamaan totuudelle hartaimmat mielipiteensä. Erehdys on kaiken paheen lähde; totuus on ylin hyve ja kaikkien muiden hyveiden lähde.' Jotta voitaisiin arvostaa tämän, Kantin ajoista lähtien saksalaiselle filosofialle yleisen ja Hegelin erittäin tarmokkaasti esittämän vaatimuksen tavattoman suuri tärkeys, on palautettava mieleen, miten omituisiin ja suppeihin ehtoihin rajoittivat totuuden muihin silloisiin koulukuntiin kuuluneet ajattelijat: he ryhtyivät filosofoimaan ainoastaan 'heille kalliiden vakaumusten puolustamisen' tarkoituksessa, ts. he eivät etsineet totuutta, vaan kannatusta ennakkoluuloilleen; kukin otti totuudesta sen, mikä häntä miellytti, ja hylkäsi jokaisen hänelle epämieluisan totuuden tunnustaen empimättä, että miellyttävä erehdys tuntuu hänestä paljon parem-

malta kuin puolueeton totuus. Tuota tapaa huolehtia miellyttävien ennakkoluulojen vahvistamisesta eikä totuudesta saksalaiset filosofit (varsinkin Hegel) nimittivät 'subjektiiviseksi ajatteluksi' (Pyhä isä! Senköhän vuoksi subjektiiviset ajattelijamme haukkuvat Hegeliä skolastikoksi? — *Tekijä.*), filosofoimiseksi omaksi nautinnokseen eikä elävästä totuuden tarpeesta. Hegel paljasti säälimättömästi tuon tyhjän ja vahingollisen hupailun. (Kuulkaapa! Kuulkaapa!) Hegel esitti kuuluisan 'dialektisen ajattelumenetelmän' tarpeellisenä suojelukeinona yksilöllisten toiveiden ja ennakkoluulojen tyydyttämiseksi tehtyjä totuuden välttämisyriä vastaan. Menetelmän olemus on siinä, että ajattelijalla ei saa tyytyä mihinkään myönteiseen johtopäätökseen, vaan hänen on etsittävä, sisältyisikö hänen ajattelunsa kohteena olevaan esineeseen ominaisuuksia ja voimia, jotka ovat vastakkaisia niille, mitä tuo esine on osoittanut ensi näkemältä; näin ollen ajattelijalla joutui tarkastelemaan esinettä kaikilta puolin, eikä hän saanut totuutta selville muuten kuin mitä erilaisimpien vastakkaisten mielipiteiden taistelun seurauksena. Tällä tavoin täydellinen, kaikinpuolinen tutkimus korvasi vähitellen aikaisemmat yksipuoliset käsitykset esineestä, ja esineen kaikista todellisista ominaisuuksista muodostettiin elävä käsitys. Filosofisen ajattelun olennaiseksi velvollisuudeksi tuli todellisuuden selittäminen. Täten ilmaantui tavaton mielenkiinto todellisuutta kohtaan, johon ei aikaisemmin oltu syvennytty, vaan jota oli vähääkään kursailematta vääristelty omia yksipuolisia ennakkoluuloja silmällä pitäen (De te fábula narratur!)*. Tunnon tarkka ja uupumaton totuuden etsintä tuli siis entisten mielivaltaisten tulkintojen tilalle.

* [Sinua kertomus tarkoittaa!]

Todellisuudessa taas kaikki riippuu olosuhteista, paikan ja ajan edellytyksistä, ja siksi pä Hegel totesi, että entiset yleiset lauseet, joilla arvioitiin hyvää ja pahaa kyseisen ilmiön aiheuttaneita olosuhteita ja syitä tarkastelematta, että nuo yleiset abstraktiset lauseet ovat epätydyttäviä: jokaisella esineellä, jokaisella ilmiöllä on oma merkityksensä, ja sitä on arvioitava ottamalla huomioon tilanne, jossa se on olemassa; tämä sääntö ilmaistiin kaavalla: 'abstraktista totuutta ei ole, totuus on konkreettinen', ts. määrittelevä arvostelma voidaan lausua ainoastaan määrätystä tosiasiasta, kun on tarkasteltu kaikki seikat, joista se riippuu.»*

Meille sanotaan siis toisaalta, että Hegelin filosofian tunnusomaisena piirteenä oli mitä tarkkaavaisin todellisuuden tutkiminen; mitä huolellisin suhtautuminen jokaiseen kyseiseen esi-

* *Tšernyševski*. Tutkielmia Gogolin aikaisesta Venäjän kirjallisuudesta. Pietari 1892, ss. 258—259. »*Tutkielmien*» tekijä selittää erityisessä huomautuksessa erinomaisesti, mitä oikeastaan merkitsee kaikkien niiden seikkojen tarkastelu, joista kyseinen ilmiö riippuu. Esitämme tässä tuon huomautuksen. »Esimerkiksi kysymys 'onko sade hyväksi vai pahaksi?' on abstraktinen; siihen ei voida vastata varmasti, toisinaan sateesta on hyötyä, toisinaan taas, vaikkakin harvemmin, vahinkoa; kysymys on asetettava tarkasti: 'viljan kylvön päätyttyä satoi viisi tuntia oikein kovasti, oliko tuo sade hyväksi kylvöille?' Vain tässä tapauksessa vastaus on selvä ja sillä on merkitystä: 'tuo sade oli erittäin hyödyllinen'. 'Samana kesänä, kun koitti elonkorjuun aika, koko viikon kesti rankkasadetta. Oliko se hyväksi viljalle?' Vastaus on yhtä selvä ja yhtä totuudenmukainen: 'Ei, tuo sade oli vahingoksi.' Hegelin filosofiassa ratkaistaan kaikki kysymykset aivan samoin. 'Onko sota tuhoisa vai suotuista?' Tähän ei voida antaa yleensä varmaa vastausta: on tiedettävä, mistä sodasta on kysymys; kaikki riippuu ajan ja paikan edellytyksistä. Villeille kansoille sodan vahingollisuus oli vähemmän tuntuva kuin sen hyödyllisyys; sivistyskansoille sota tuottaa tavallisesti vähemmän hyötyä kuin vahinkoa. Mutta esimerkiksi vuoden 1812 sota toi pelastuksen Venäjän kansalle; Maratonin taistelu² oli hyvin otollinen tapahtuma ihmiskunnan historiassa. Tämä merkitys sisältyy aksiomiin 'abstraktista totuutta ei ole, totuus on konkreettinen'; käsitys esineestä on konkreettinen silloin kun esine käsitetään kaikkine ominaisuuksineen ja erikoisuuksineen ja niissä olosuhteissa, joissa se on olemassa, eikä eristettynä noista olosuhteista ja todellisista erikoisuuksistaan (kuten se käsitetään abstraktisessa ajattelussa, jonka arvostelmilla ei sen vuoksi ole merkitystä todellisessa elämässä)».

neeseen; sen tutkiminen elävässä ympäristössään, kaikkine niine ajan ja paikan ehtoineen, jotka edellyttävät sen olemassaoloa tai juontuvat siitä. Tšernyševskin todistus käy tässä tapauksessa yhteen Lassallen todistuksen kanssa. Toisaalta taas meille vakuutetaan, että tuo filosofia oli tyhjää skolastiikkaa, jonka koko salaisuus oli »triadin» sofistisessa käytössä. Tässä tapauksessa hra Mihailovskin todistus on täysin samanmukainen hra V. V:n ja nykyaikaisten venäläisten kirjailijoiden koko legion todistusten kanssa. Miten tuo todistajien erimielisyys on selitettävissä? Selittäkää se miten tahdotte, mutta muistakaa, että Lassalle ja »Gogolin aikaisten tutkielmien» tekijä *tunsivat* filosofian, josta puhuivat, kun taas herrat Mihailovski, V. V. ja veljekset eivät varmaankaan ole vaivautuneet tutkimaan edes jotain yhtä Hegelin teosta.

Huomatkaa myös, että dialektista ajattelua luonnehtiessaan »Tutkielmien» tekijä ei sanallaakaan maininnut triadista. Miten häneltä lieneekään jäänyt huomaamatta tuo samainen härkänen, jonka hra Mihailovski ja kumppanit asettavat niin itsepintaisesti ja juhlallisesti kaikkien töllistelijöiden nähtäväksi? Vielä kerran siis: muistakaa, että »Gogolin aikaisten tutkielmien» tekijä tunsivat Hegelin filosofian, mutta hra Mihailovskilla ja kumppaneilla ei ole vähäisintäkään käsitystä siitä.

Ehkä lukija tahtois palauttaa mieleensä joitakin muita »Gogolin aikaisten tutkielmien» tekijän lausuntoja Hegelistä? Ehkä hän osoittaa meille kuuluisan artikkelin »*Yhteisömaanomistusta vastaan suunnattujen filosofisten ennakkoluulojen arvostelua*»? Tuossa artikkelissa puhutaan nimenomaan triadista, ja se esitetään nähtävästi saksalaisen idealistin keppihevosenä. *Kuitenkin vain nähtävästi*. Omistuksen historiasta järkeillen

tekijä väittää, että kolmannessa, korkeimmassa kehitysvaiheessaan se palaa lähtökohtaansa, ts. maan ja tuotantovälineiden yksityisomistuksen tilalle tulee yhteiskunnallinen omistus. Hän sanoo, että tuo palautuminen on yleinen laki, joka ilmenee jokaisessa kehitysprosessissa. Tekijän perustelu ei tässä tapauksessa ole tosiaankaan mitään muuta kuin viittaus triadiin. Ja siinä on sen oleellinen puute: *se on abstraktinen*; omistuksen kehitystä tarkastellaan irrallaan konkreettisista historiallisista olosuhteista; siksi tekijän älykkäät, loistavat perustelutkaan eivät ole vakuuttavia; ne vain hämmästyttävät, ihmetyttävät, mutta eivät vakuuta. Mutta onko se Hegelin syytä, jos »Filosofisten ennakkoluulojen arvostelun» tekijän perustelu on noin puutteellista? Miten arvelette, olisiko tekijän perustelu abstraktista, jos hän tarkastelisi asiaa juuri niin kuin hänen omien sanojensa mukaan Hegel neuvoi tarkastelemaan kaikkia esineitä, nimittäin pysyttelemällä todellisuuden maaperällä, punnitsemalla kaikki konkreettiset ehdot, kaikki ajan ja paikan edellytykset? Luultavasti ei; luultavasti juuri silloin artikkelissa ei olisikaan mainitsemaamme puutteellisuutta. Mistä syystä johtui kuitenkin puutteellisuus? Siitä, että artikkelin »Yhteisömaanomistusta vastaan suunnattujen filosofisten ennakkoluulojen arvostelua» tekijä unohti Hegelin hyvät neuvot kiistäessään vastustajiensa abstraktiset perustelut *eikä noudattanut* sen samaisen ajattelijan *menetelmää*, johon itse oli vedonnut. Meitä harmittaa tuo hänen väittelyn tuoksinassa tekemänsä erehdys. Kysymme silti vielä kerran, oliko se Hegelin syytä, jos »Filosofisten ennakkoluulojen arvostelun» tekijä ei osannut käyttää hyväkseen hänen menetelmäänsä. Mistä lähtien filosofisia järjestelmiä on alettu arvostaa sellaisten virheiden mukaan, joita sattuvat tekemään

niihin vetoavat henkilöt, eikä niiden sisällön mukaan?

Ja taaskin, niin itsepintaisesti kuin mainitun artikkelin tekijä vetoaakin triadiin, hän ei kuitenkaan pidä sitä siinäkään dialektisen menetelmän keppihevosenä; siinäkään se ei ole hänellä perustana, vaan enintään kiistattomana seurauksena. Dialektiikan perustan, sen erikoispiirteen hän osoittaa seuraavin sanoin: *»Alituinen muodonvaihdos, tietyn sisällön tai pyrkimyksen synnyttämän muodon alituinen hylkääminen tuon saman pyrkimyksen voimistumisen, saman sisällön korkeamman kehityksen seurauksena... se, joka on ymmärtänyt tuon suuren, ikuisen, kaikkialla vaikuttavan lain, joka on oppinut soveltamaan sitä kaikkiin ilmiöihin, — oo, miten rauhallisena hän odottaakaan mahdollisuuksia, jotka aiheuttavat levottomuutta toisissa»* jne.

»Alituinen muodonvaihdos, tietyn sisällön synnyttämän muodon alituinen hylkääminen»... — dialektikot katsovat tosiaan tuon muodonvaihdoksen, tuon »muodon hylkäämisen» suureksi, ikuiseksi, kaikkialla vaikuttavaksi laiksi. Nykyään tuota heidän käsityskantaansa eivät hyväksy ainoastaan eräiden yhteiskuntatieteen alojen edustajat, joilta puuttuu miehuullisuutta katsoa totuutta suoraan silmiin ja jotka yrittävät puolustaa heille rakkaita ennakkoluuloja vaikkapa erehdyksen avulla. Sitäkin suuremmalla syyllä meidän on arvostettava niiden suurten saksalaisten idealistien ansioita, jotka jo aivan vuosisatamme alusta lähtien ovat puhuneet jatkuvasti alituisesta muodonvaihdoksesta, niiden alituisesta hylkäämisestä nuo muodot synnyttäneen sisällön voimistumisen seurauksena.

Edellä jätimme *»toistaiseksi»* tarkastelematta kysymyksen siitä, muuttuuko todella jokainen ilmiö omaksi vastakohtakseen, kuten olettivat

saksalaiset idealisti-dialektikot. Nyt toivomme lukijankin olevan samaa mieltä kanssamme, että tämän kysymyksen voi itse asiassa jättää kokonaan tarkastelematta. Soveltaessanne dialektista menetelmää ilmiöiden tutkimiseen teidän on muistettava, että *muodot muuttuvat alituisesti »niiden sisällön korkeamman kehityksen» seurauksena*. Tuota muotojen hylkäämisprosessia on tutkittava kokonaisuudessaan, mikäli tahdotte käsittää esineen tyhjentävästi. Tuleeko uusi muoto olemaan vastakkainen vanhalle, sen taas osoittaa käytäntö eikä sitä ole tärkeä tietää ennakolta. Tosin jokainen asiaa ymmärtävä lakimies sanoo teille ihmiskunnan historiallisen kokemuksen perusteella, että jokainen oikeuslaitos muuttuu aikaisemmin tai myöhemmin omaksi vastakohdakseen: nykyään se myötävaikuttaa tiettyjen yhteiskunnallisten tarpeiden tyydyttämiseen; nykyään se on hyödyllinen ja välttämätön nimenomaan noiden tarpeiden vuoksi. Sitten se alkaa tyydyttää yhä huonommin noita tarpeita; vihdoin se muuttuu niiden tyydyttämisen *esteeksi: välttämättömästä* se muuttuu *vahingolliseksi* ja silloin se hävitetään. Ottakaa mikä hyvänsä, joko kirjallisuuden historia tai lajien historia, niin huomaa samanlaista dialektiikkaa kaikkialla, missä tapahtuu kehitystä. Se, joka tahtois perehtyä dialektisen prosessin olemukseen ja alkaisi nimenomaan jokaisessa kyseisessä kehitysprosessissa rinnakkain olevien ilmiöiden *vastakkaisuutta* koskevan opin tarkistuksesta, kajoaisi asiaan kuitenkin väärältä kannalta.

Näkökannan valinnassa tuota tarkistusta varten olisi aina hyvin paljon *mielivaltaista*. Tätä kysymystä on katsottava sen objektiiviselta puolelta, toisin sanoen on saatava selville, mitä on kyseisen sisällön kehityksestä juontuva välttämätön muodonvaihdos. Tämä on sama ajatus ilmaistuna toi-

sin sanoin. Mutta sen tarkistuksessa ei ole enää sijaa mielivallalle, sillä tutkijan näkökannan määrää *itse muotojen ja sisällön luonne*.

Engelsin sanojen mukaan Hegelin ansio oli siinä, että hän tarkasteli ensimmäisenä kaikkia ilmiöitä niiden *kehityksen* kannalta, niiden syntymisen ja tuhoutumisen kannalta.²⁷ Hra Mihailovski sanoo: »Voidaan kiistellä siitä, tekikö hän sen ensimmäisenä, mutta joka tapauksessa ei kuitenkaan viimeisenä, eikä nykyisillä kehitysteorioilla — Spencerin evoluutio-opilla, darvinisilla, psykologian, fysiikan, geologian ym. kehitysaatteilla — ole mitään yhteistä hegeliläisyyden kanssa.»*

Kun nykyinen luonnontiede todistaa joka askeleella oikeaksi Hegelin nerokkaan ajatuksen määrän muuttumisesta laaduksi, niin voidaanko sanoa, ettei sillä ole mitään yhteistä hegeliläisyyden kanssa? Hegel ei kylläkään ollut »viimeinen», joka puhui tuosta muuttumisesta, mutta nimenomaan siitä samasta syystä, josta Darwinkaan ei ollut »viimeinen» lajien muuttuvuudesta puhunut mies, eikä Newton ollut »viimeinen» newtonilainen. Minkä sille mahtaa? Sellaista on ihmisjärjen kehitys! Kun lausutte *oikean ajatuksen*, ette varmaankaan ole »viimeinen» sen puolustajista; kun puhutte *pötyä*, niin olette vaarassa jäädä sen »viimeiseksi» puolustajaksi ja kannattajaksi, vaikka ihmiset ovatkin persoja pödylle. Niinpä vaatimattoman käsityksemme mukaan hra Mihailovski on vaarassa jäädä »sosiologian subjektiivisen menetelmän» »viimeiseksi» kannattajaksi. Suoraan sanoen emme näe syytä murehtia tuota järjen kehityksen kulkua.

Ehdotamme hra Mihailovskille, joka »voi kiistellä» kaiken maailman asioista ja paljosta muus-

* »Russkoje Bogatstvo», 1894, 2. nide, II osasto, s. 150.

takin, kumottavaksi seuraavan väitteemme: kaikkialla, missä ilmence kehitysaate, »psykologiassa, fysiikassa, geologiassa ym.», sillä on ehdottomasti paljon »yhteistä hegeliläisyyden kanssa», ts. jokaisessa uusimmassa kehitysohjelmissa toistuvat välttämättä jotkin Hegelin yleiset väittämät. Sanomme *jotkin* emmekä *kaikki*, sillä monet nykyaikaisista evolutionisteista filosofisen sivistyksensä puutteellisuuden vuoksi ymmärtävät »evoluution» *abstraktisesti, yksipuolisesti*. Esi-merkkinä ovat jo edellä mainitut herrat, jotka väittävät, että luonnossa enempää kuin historiasakaan ei tapahdu harppauksia. Nuo henkilöt hyötyisivät paljon tutustumisestaan Hegelin *logiikkaan*. Kumotkoon hra Mihailovski meidät, mutta älköön silti unohtako, että meitä on mahdoton kumota, jos tuntee Hegeliä vain hra Spasovitšin »rikosoikeuden oppikirjan» ja Lewesin »Filosofian historian» perusteella. On vaivauduttava tutkimaan itseään Hegeliä.

Kun sanomme, että nykyaikaisilla evolutionistien opeilla on aina hyvin paljon »yhteistä hegeliläisyyden kanssa», emme väitä, että nykyiset evolutionistit olisivat lainanneet katsomuksensa Hegeliltä. Aivan päinvastoin. Usein heillä on yhtä virheellinen käsitys Hegelistä kuin on hra Mihailovskillakin. Ja jos heidän teoriansa ovat siitä huolimatta vaikkapa osittain ja nimenomaan siltä osaltaan, miltä ne ovat oikeita, uutena osoituksena »hegeliläisyydestä», niin tuo seikka vain korostaa saksalaisen idealistin hämmästyttävää ajatuksen voimaa: henkilöt, jotka eivät milloinkaan ole lukeneet Hegeliä, joutuvat tosiasioiden pakosta, »todellisuuden» ilmeisen tarkoituksen pakosta puhumaan samoin kuin hän puhui. Olisi vaikea keksiä suurempaa voittoa filosofille: *lukijat* ignoroivat hänet, mutta *elämä* vahvistaa oikeiksi hänen katsomuksensa.

Tähän mennessä on vielä vaikea sanoa, missä määrin saksalaisten idealistien katsomukset ovat vaikuttaneet välittömästi mainitulla tavalla saksalaiseen luonnontieteeseen, vaikka on eittämätöntä, että vuosisatamme alkupuoliskolla Saksassa jopa luonnontutkijat harrastivat yliopistoaikanaan filosofiaa, ja vaikka *sellaiset* biologisten tieteiden tuntijat kuin Haeckel puhuvat nyt kunnioittavasti eräiden luonnonfilosofien evoluutio-opeista. Luonnonfilosofia on silti ollut saksalaisen idealismin heikkona puolena. Sen voima on ollut *historiallisen kehityksen eri puolia koskevissa opeissa*. Mitä tulee noihin oppeihin, niin palauttakoon hra Mihailovski mieleensä, mikäli on joskus tiennyt, että nimenomaan Hegelin koulukunnasta oli lähtöisin se ajattelijain ja tutkijain loistava ryhmä, joka antoi kerrassaan uuden asun uskonnon, estetiikan, oikeustieteen, kansantaloustieteen, historian, filosofian jne. tutkimiselle. Minkään näiden »oppiaineiden» alalla ei eräällä — kaikkein hedelmällisimmällä — kaudella ollut ainutakaan etevää työntekijää, joka ei olisi ollut kiistollisuudenvelassa Hegelille kehityksestään ja tuoreista katsomuksistaan tieteeseensä. Luuleeko hra Mihailovski, että tätäkin vastaan »voidaan kiistellä»? Jos luulee, niin koettakoon.

Hegelistä puhuen hra Mihailovski yrittää »teh­dä sen siten, että häntä ymmärtäisivät henkilöt, jotka eivät ole perehtyneet 'Jegor Fjodorovitšin filosofin myssyn' salaisuuksiin, kuten Belinski lausui halveksivasti nostaessaan kapinalipun Hegeliä vastaan.»²⁸ Hän ottaa siinä tarkoituksessa kaksi esimerkkiä Engelsin kirjasta »Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft»*. (Miksi ei itseltään Hegeliltä? Se olisi ollut sopivampaa

* [»Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana».]

kirjailijalle, joka on »perehtynyt salaisuuksiin» jne.)

»Kauranjyvä joutuu suotuisiin olosuhteisiin: se alkaa itää ja siten tulee *sinänsä*, jyvänä, *kielletyksi*; sen tilalle muodostuu korsi, joka onkin jyvän *kieltämistä*; kasvi kehittyy ja kantaa hedelmiä, ts. uusia kauranjyviä, ja nuo jyvät kypsyvät, korsi kuoleutuu: jyvän *kieltämisenä* se itsekin tulee *kielletyksi*. Sitten tuo 'kieltämisen' ja 'kieltämisen kieltämisen' prosessi toistuu lukematomia (sic!) kertoja. Tuon prosessin perustana on *ristiriita*: kauranjyvä on jyvä ja samalla se *ei ole* jyvä, sillä se on aina joko todellisessa tai mahdollisessa kehityksessä.» Hra Mihailovski tietenkin »voi kiistellä» tätä vastaan. Tuo viehättävä *mahdollisuus* muuttuu hänellä *todellisuudeksi* seuraavalla tavalla.

»Ensimmäinen aste, jyväaste, on teesi eli väite; toinen, uusien jyvien muodostumiseen asti jatkuva, on antiteesi eli vastaväite; kolmas on synteesi eli yhdistäminen (hra Mihailovski on päättänyt kirjoittaa yleistajuisesti ja siitä syystä hän ei jätä kreikkalaisia sanoja selityksettä tai käännöksettä); kaikki yhdessä otettuna muodostaa triadin eli trikotomian. Sellainen on kaiken elävän kohtalo: se syntyy, kehittyy ja antaa alun toisinnolleen, jonka jälkeen se kuolee. Lukijan mieleen tulee tietenkin heti tavaton määrä tuon prosessin yksityisiä ilmentymiä, ja Hegelin laki tulee puolustetuksi koko orgaaniseen maailmaan päteväenä (nyt emme mene pitemmälle). Jos kuitenkin kajoamme esimerkkiimme hieman syvemmin, niin havaitsemme yleistyksemme äärimmäisen pinnalliseksi ja mielivaltaiseksi. Otimme jyvän, korren ja jälleen jyvän tai oikeammin ryhmän jyviä. Mutta kasvihan kukkii ennen kuin se kantaa hedelmää. Kun puhumme kaurasta tai muusta taloudellisen merkityksen omaavasta vil-

jakasvista, voimme pitää silmällä kylvettyjä jyviä, olkia ja korjattuja jyviä, mutta ei ole mitään järkeä rajoittaa kasvin elämää näihin kolmeen momenttiin. Kasvin elämässä kukinta vaatii tavattoman suuria ja omalaatuisia voimainponnistuksia, ja koska kukka ei synny välittömästi jyvistä, niin vieläpä Hegelin terminologiaakin noudattaen emme saa trikotomiaa, vaan vähintään tetrakotomian, nelijaon: korsi kieltää jyvän, kukka kieltää korren, hedelmä kieltää kukan. Kukinnan jättäminen huomioon ottamatta on tärkeää vielä eräässä suhteessa. Hegelin aikoihin oli ehkä sallittua pitää jyvää kasvin elämän lähtökohtana, ja taloudelliselta näkökannalta se taitaa olla sallittua nykyäänkin, sillä talousvuosi alkaa jyvien kylvöstä. Kasvin elämä ei kuitenkaan ala jyvistä. Nyt tiedämme mainiosti, että jyvä on rakenteeltaan jotain hyvin monimutkaista, ja se on solun kehityksen tuote, ja että lisääntymiseen tarvittavat solut muodostuvat nimenomaan kukkimisvaiheessa. Näin ollen kasvin elämästä otetussa esimerkissä lähtökohta on valittu mielivaltaisesti ja väärin ja koko prosessi on ahdettu teennäisesti ja taaskin mielivaltaisesti trikotomian puitteisiin.»* Johtopäätös: *»Olisi jo aika lakata uskomaasta, että kaura kasvaa Hegelin mukaan.»*²⁹

Kaikki virtaa, kaikki muuttuu! Meidän aikoinamme, nimittäin silloin, kun näiden rivien kirjoittaja harrasti ylioppilasvuosinaan luonnontieteitä, kaura kasvoi *»Hegelin mukaan»*, mutta nykyään *»tiedämme mainiosti»*, että se on pötyä; nyt *»nous avons changé tout cela»*** . Älkää viitisikö, tuskin *»tiedämme»* hyvin, mistä *»me»* puhumme.

Hra Mihailovski esittää Engelsiltä lainaamansa

* *»Russkoje Bogatstvo»*, siteerattu nide, II osasto, ss. 154—157.

** [olemme tuon kaiken muuttaneet.]

kauranjyväsimerkin aivan toisella tavalla kuin sen on esittänyt Engels itse. Engels sanoo: »jyvä sellaisenaan katoaa, se *tulee kielletyksi*, sen tilalle tulee siitä syntynyt kasvi, jyvän kieltäminen. Millainen taas on tuon kasvin elämän normaali kiertokulku? Se kasvaa, kukkii, hedelmöityy ja kantaa vihdoin uudelleen kauranjyviä*; kun jyvät kypsyvät, korsi kuoleutuu, tulee vuorostaan kielletyksi. Tuon kieltämisen kieltämisen seurauksena saamme jälleen kauranjyvän, mutta emme saa enää yhtä, vaan kokonaista kymmenen, kaksikymmentä, kolmekymmentä.»** Engelsillä on jyvän kieltämisenä *kokonainen kasvi*, jonka elämän kiertokulkuun kuuluu muun muassa sekä *kukinta* että *hedelmöityminen*. Hra Mihailovski »kieltää» kasvi-sanan ja korvaa sen sanalla *korsi*. Kuten tunnettua, korsi muodostaa *vain osan* kasvia, jonka muut osat *kieltävät* sen tietekin: *omnis determinatio est negatio****. Juuri siksi hra Mihailovski »kieltääkin» Engelsin sanonnan ja korvaa sen omallaan: korsi kieltää jyvän, kukka kieltää korren, hedelmä kieltää kukan, hän huutaa; näin ainakin muodostuu tetrakotomia! Tietysti, hra Mihailovski, mutta tuo kaikki todistaa vain sitä, että väitellessänne Engelsin kanssa te ette luovu... — miten sen sanoisi lievemmin? — ette luovu edes sellaisesta »momentista»... *kuin vastustajanne sanojen vaihtamisesta*. Tuo tapa on jossain määrin... »subjektiivinen».

Kun vaihtamis-»momentti» on tehnyt tehtävänsä, niin vihattu triadi hajoaa kuin korttitalo. Jätitte ottamatta huomioon kukkimismomentin,

* Engels puhuu itse asiassa ohran- eikä kauranjyvästä, mutta se ei tietenkään muuta asiaa.

** »Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft» [»Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana», 1. painos, 1. osa, ss. 111—112].

*** [jokainen määrittys on kieltämistä.]

moittii venäläinen »sosiologi» saksalaista sosialistia, mutta »kukinnan jättäminen huomioon ottamatta on tärkeää». Lukija näkee, että »kukkimismomenttia» ei ole jättänyt huomioon ottamatta Engels, vaan hra Mihailovski Engelsin ajatusta esittäessään; lukija niin ikään tietää, että kirjallisuudessa tuollaisilla poisjätöillä on tärkeä, joskin kerrassaan kielteinen merkitys. Tässäkin hra Mihailovski on turvautunut sopimattomaan »momenttiin». Mutta minkäpä sille mahtaa? »Triadi» on niin vastenmielinen, voitto on niin mieltä kiehtova ja »henkilöt, jotka eivät ole lainkaan perehtyneet» kuuluisan »myssyn» salaisuuksiin, ovat niin herkkäuskoisia!

Meistä aina puuttuu vilppi,
varjelemme kunniamme;
vastoin tahtoamme silti
joskus syntiin hairahdamme.³⁰

Kukka on kasvin elin ja sellaisena se kieltää kasvin yhtä vähän kuin hra Mihailovskin pää kieltää hra Mihailovskin. Mutta »hedelmä» eli tarkemmin sanoen hedelmöitetty munasolu on tosiaankin kyseisen elimistön kieltämistä uuden elämän kehityksen lähtökohtana. Engels tarkasteleekin kasvin elämän kiertokulkua sen hedelmöityneestä munasolusta alkaneesta kehityksestä lähtien aina siihen saakka kun se *tuottaa uudestaan* hedelmöitetyn munasolun. Hra Mihailovski huomauttaa viisaan näköisenä: »kasvin elämä ei ala jyvistä. Nyt tiedämme mainiosti» jne. — lyhyesti sanoen tiedämme nyt, että munasolu hedelmöityy kukkimisen aikana. Engels tiesi tämän tietenkin yhtä hyvin kuin hra Mihailovskikin. Mitä se sitten todistaa? Hra Mihailovskin mieliksi voimme vaihtaa *jyvän hedelmöitettyyn munasoluun*, mutta se ei muuta kasvin elämän kiertokulun tarkoitusta, ei kumoakaan »triadia». Kaura tulee sittenkin kasvamaan »Hegelin mukaan».

Muuten. Olettakaamme hetkeksi, että »kukkimismomentti» kumoaa kaikki hegeliläisten perusteet. Mitä hra Mihailovski neuvoo tekemään kukkimattomien kasvien suhteen? Jättäisikö hän ne triadin valtaan? Suotta, sillä siinä tapauksessa triadilla tulisi olemaan tavattoman paljon alamaisia.

Asetimme tämän kysymyksen itse asiassa vain päästäksemme selville hra Mihailovskin ajatuksesta. Itse olemme edelleenkin varmoja siitä, että triadista ei päästä eroon edes »kukankaan» avulla. Ja olemmeko yksin me tällä kannalla? Katsokaa, mitä sanoo esimerkiksi kasvitieteen erikoistuntija *Ph. Van Tieghem*: »Olkoonpa kasvin muoto millainen tahansa ja kuulukoonpa se muotonsa perusteella mihin ryhmään tahansa, sen ruumis on saanut alkunsa toisesta, sitä ennen olemassa olleesta ruumiista, josta se on eronnut. Tiettyinä aikana se erottaa vuorostaan ruumiistaan tiettyjä osia, joista tulee uusien ruumiiden lähtökohtia, alkioita, jne. Lyhyesti, se uusiutuu samoin kuin oli syntynytkin: dissosiaation tietä.»* Siinä nyt näette! Kunnianarvoinen tiedemies, instituutin jäsen, professorina luonnonhistorian museossa ja ajattelee niin kuin aito hegeliläinen: sanoo alkavan dissosiaatiosta ja palaavan jälleen siihen. Eikä sanaakaan »kukkimismomentista»! Ymmärrämme itsekkin, kuinka tavattoman harmillista tämä lienee hra Mihailovskille, mutta minkäpä sille mahtaa: totuus on Platonia korkeampi, kuten tiedetään.

Olettakaamme vielä kerran, että »kukkimismomentti» kumoaa triadin. Silloin »Hegelin terminologiaa noudattaen emme saa trikotomiaa, vaan vähintään tetrakotomian, nelijaon». »Hegelin

* »Traité de Botanique» par *Ph. Van Tieghem*, 2-me édition, première partie, Paris 1891, p. 24 [»Kasvitieteen tutkielmat», 2. painos, I osa, Pariisi 1891, s. 24].

terminologia» johtaa mieleemme hänen »Ensyklopediansa». Avaamme sen ensimmäisen osan ja siitä saamme tietää, että on paljon tapauksia, jolloin *trikotomia* muuttuu *tetrakotomiaksi*, ja että trikotomia vallitsee itse asiassa vain henkimaailmassa.* Osoittautuu, että kaura kasvaa »Hegelin mukaan», kuten Van Tieghem vakuuttaa, ja Hegel ajattelee kaurasta *hra Mihailovskin mukaan*, kuten siitä menee takuuseen »*Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*»**. Onko kuultu kummempaa! »Hän pyrkii miehen tykö, mies minun tyköni ja minä taas tarjoilija Petrušan tykö...»

Toinen hra Mihailovskin Engelsiltä lainaama esimerkki »perehtymättömien» valistamiseksi koskee Rousseau'n oppia³¹.

»Rousseau'n mukaan luonnontilassa ja villeydessä ihmisten tasa-arvoisuus oli eläinten tasa-arvoisuutta. Ihmisen erikoisuutena on kuitenkin täydellistymiskyky, ja tuo täydellistyminen on alkanut eriarvoisuuden muodostumisesta, ja sen jälkeen jokainen myöhempi sivistysaskel on ollut ristiriitainen: 'ne olivat nähtävästi erillisen ihmisen täydellistymisaskelia, jotka todellisuudessa johtivat ihmissukua rappioon... Metallien valmistus ja maanviljelys — siinä kaksi taitoa, joiden keksiminen merkitsi suurta mullistusta. Runoilijan kannalta kulta ja hopea ja filosofin kannalta rauta ja vilja sivistivät ihmiset ja saattoivat ihmissuvun tuhoon.' Eriarvoisuuden kehitys jatkuu ja saavutettuaan huippunsa muuttuu itämaisissä despoottisissa valtioissa jälleen yleisen mitättömyyden yleiseksi tasa-arvoisuudeksi, ts. palaa lähtökohtaansa, ja sen jälkeen jatkuva

* »Enzyklopädie», Erster Teil, § 230, Zusatz [»Ensyklopedia», I osa, § 230, Lisäys].

** [»Lyhyt filosofisten tieteiden ensyklopedia».]

prosessi johtaa samassa järjestyksessä yhteiskunnallisen sopimuksen tasa-arvoisuuteen.»

Näin hra Mihailovski esittää Engelsin tuoman esimerkin. Kuten on itsestään selvää, hän »voi kiistellä» tässäkin.

»Voitaisiin tehdä eräitä huomautuksia Engelsin esityksen suhteen, mutta meidän on tärkeä tietää vain se, mitä Engels pitää arvokkaana Rousseau'n tutkielmassa ('Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes')*. Hän ei kajoa kysymykseen siitä, ymmärtääkö Rousseau oikein vai väärin historian kulkua, häntä kiinnostaa vain se, että Rousseau 'ajattelee dialektisesti': hän näkee *ristiriidan* itsessään edistyksen sisällössä ja rakentaa esityksensä siten, että se voidaan sovittaa hegeliläiseen *kieltämisen* ja *kieltämisen kieltämisen* kaavaan. Ja todellakin voidaan, vaikka Rousseau ei tuntenutkaan hegeliläistä dialektista kaavaa.»

Tämä on vasta ensimmäinen, etuvartion hyökkäys »hegeliläisyyttä» vastaan Engelsin nimissä. Sitten seuraa hyökkäys sur toute la ligne**.

»Hegeliä tuntematta Rousseau ajatteli hegeliläisittäin, dialektisesti. Miksi nimenomaan Rousseau eikä Voltaire tai kuka muu tahansa? Siksi että kaikki ihmiset itse olemuksensa vuoksi ajattelevat dialektisesti. Valinta on kuitenkin kohdistunut nimenomaan Rousseauhin, henkilöön, joka erosi jyrkästi aikalaisistaan paitsi lahjakkuutensa — siinä suhteessa monet vetävät hänelle vertoja — myös ajattelutapansa ja maailmankatsomuksensa luonteen puolesta. Noin poikkeuksellista ilmiötä ei luultavasti olisi sopinut käyttää yleisen säännön tarkistimena. Olemme kuitenkin isäntiä omassa talossamme. Rousseau

* [»Mietelmiä ihmisten eriarvoisuuden alkuperästä ja perustasta».]

** [kautta linjan.]

on mielenkiintoinen ja tärkeä ennen kaikkea siitä syystä, että hän osoitti ensimmäisenä riittävän selvästi sivistyksen *ristiriitaisuuden*, ja ristiriitahan on dialektisen prosessin välttämätön ehto. On kuitenkin huomautettava, että Rousseauin havaitsemalla ristiriidalla ei ole mitään yhteistä hegeliläisessä merkityksessä käsitetyin ristiriidan kanssa. Hegeliläinen ristiriita on siinä, että jokainen jatkuvassa (ja nimenomaan kolmijakoisesti tapahtuvassa) liike- ja muuttumisprosessissa oleva esine on kullakin kyseisellä hetkellä 'se' ja samalla 'ei se'. Kun jätetään syrjään välttämättömät kolme kehitystapaa, niin ristiriita ilmenee tässä pelkästään eräänlaisena muutosten, liikkeen ja kehityksen alustana. Rousseau puhuu niin ikään muuttumisprosessista. Hän ei silti laisinkaan näe ristiriitaisuutta itsessään muutoksissa. Huomattavasta osasta hänen ajatuksiaan, jotka sisältyvät 'Discours sur l'inégalité'* ynnä muihin teoksiin, voidaan tehdä seuraava johtopäätös: älyllistä edistystä on seurannut siveellinen taantumisen. Dialektisella ajattelulla ei nähtävästi ole kerrassaan mitään osuutta tässä: tässä ei ole 'kieltämisen kieltämistä', on vain viittaus hyvän ja pahan samanaikaiseen olemassaoloon kyseisessä ilmiöryhmässä, ja koko yhdennäköisyys pysyy vain 'ristiriita'-*san*an varassa. Tämä on silti vasta asian toinen puoli. Sitä paitsi Engels näkee Rousseauin järkeilyssä ilmeisen trikotomian: alkukantaista tasa-arvoisuutta seuraa sen kieltäminen eli eriarvoisuus, sen jälkeen koittaa kieltämisen kieltäminen eli itämaisissa despoottisissa valtioissa kaikkien tasa-arvoisuus kaanin, sultaanin tai šaahin vallan edessä. 'Tämä jälkimmäinen eriarvoisuuden aste onkin ääripiste, johon kierros päättyy ja joka palauttaa meidät lähtökohtaan-

* [»Mietelmiä eriarvoisuudesta».]

me.' Historia ei kuitenkaan pysähdy tähän, vaan kehittää uusia eriarvoisuuksia jne. Lainauksissa annetut sanat ovat Rousseau'n alkuperäisiä sanoja ja juuri ne ovat erittäin arvokkaita Engelsille ilmeisenä todistuksena siitä, että Rousseau ajatteli Hegelin tavoin.»*

Rousseau »erosi jyrkästi aikalaisistaan». Se on totta. Missä suhteessa erosi? Siinä, että ajatteli *dialektisesti*, kun taas melkein kaikki hänen aikalaisensa olivat *metafyysikkoja*. Hänen eriarvoisuuden alkuperää koskeva käsityksensä oli *nimenomaan dialektinen käsitys*, vaikka hra Mihailovski kiistääkin tämän.

Hra Mihailovskin sanojen mukaan Rousseau vain viittasi siihen, että älyllistä edistystä seurasi sivilisaation historiassa siveellinen taantuminen. Ei. Rousseau ei viitannut ainoastaan tähän. Hänen mielestään älyllinen edistys oli siveellisen taantumisen *syy*. Tästä voitaisiin vakuuttua edes lukematta Rousseau'n teoksia: riittää, kun edellä olevan otteen perusteella palautetaan mieleen, minkälaista osuutta hänellä esitti metallien jalostus ja maanviljelys, jotka suorittivat suuren kumouksen ja hävittivät alkukantaisen tasa-arvoisuuden. Se taas, joka on lukenut itseään Rousseautta, ei tietenkään ole unohtanut seuraavaa kohtaa hänen teoksestaan »Discours sur l'origine de l'inégalité»** : »Il me reste à considérer et à rapprocher les différents hasards qui ont pu perfectionner la raison humaine en détériorant l'espèce, rendre un être méchant en le rendant sociable...» (Tehtäväkseni jää vain arvioida ja yhdistää ne eri tapaukset, jotka saattoivat parantaa ihmisjärkeä pilaamalla ihmissukua ja muut-

* Kaikki nämä otteet on tehty edellä siteeratusta »Russkoje Bogatstvo» niteestä.

** [»Mietelmiä eriarvoisuudesta».]

taa kyseisen eläimen ilkeäksi tekemällä sen yhteiskunnalliseksi...)

Tämä kohta on erinomainen siinä suhteessa, että se valaisee mainiosti Rousseau'n käsitystä ihmissuvun edistymiskyvystä. Tuosta erikoisuudesta puhuivat paljon hänen »aikalaisensakin». Heillä se oli kuitenkin salaperäinen voima, joka itse itsestään sai aikaan järjen voittoja. Rousseau'n mukaan tuo kyky »ei milloinkaan voinut kehittyä itsestään». Kehittyäkseen se kaipasi jatkuvasti ulkonaisia kiihokkeita. Tämä on yksi älyllisen edistyksen dialektisen käsityksen tärkeimmistä erikoisuuksista *metafyysiseen* käsitykseen verraten. Meidän on palattava siihen vielä myöhemmin. Nyt meille on tärkeää se, että lainattu kohta ilmaisee mahdollisimman selvästi Rousseau'n mielipiteen siveellisen *taantumisen* ja älyllisen edistyksen syy-yhteydestä.* Tämä taas on hyvin tärkeää tuon kirjailijan esittämän sivistyksen kehitystä koskevan käsityksen ymmärtämiseksi. Hra Mihailovskin mukaan Rousseau on pelkäänsä osoittanut »ristiriidan» ja kenties vuodattanut sen johdosta muutaman jalomielisen kyyneleen. Todellisuudessa Rousseau piti tuota ristiriitaa sivistyksen historiallisen kehityksen tärkeimpänä joustimena. Kansalaisyhteiskunnan perustajana ja siis alkukantaisen tasa-arvoisuuden haudankaivajana on ollut ihminen, joka on aidannut maapalstan ja sanonut: »se kuuluu minulle», toisin sanoen kansalaisyhteiskunnan perustana on omaisuus, joka aiheuttaa niin paljon kiistoja ihmisten välillä, synnyttää heissä niin

* Epäileviä varten on vielä yksi ote: »J'ai assigné ce premier degré de la décadence des mœurs au premier moment de la culture des lettres dans tous les pays du monde». Lettre à M. l'abbé Raynal, Oeuvres de Rousseau, Paris 1820, t. IV, p. 43 [»Tuon tapojen rappeutumisen alkuasteen olen ajoittanut tieteen kehityksen alkuhetkelle maailman kaikissa maissa.» Kirje hra apotti Raynalille, Rousseau'n teokset, Pariisi 1820, IV nide, s. 43].

paljon ahneutta ja pilaa heidän siveellisyyttään. Omaisuuden muodostuminen taas on edellyttänyt »*tekniikan ja tietouden*» (de l'industrie et des lumières) määrättyä kehitystä. Alkukantaiset suhteet ovat näin ollen tuhoutuneet juuri tuon alkukantaisen kehityksen ansiosta; mutta siihen aikaan, kun tuo kehitys johti yksityisomistuksen voittoon, ihmisten alkukantaiset suhteet olivat jo siinä tilassa, että niiden olemassaolo oli käynyt *mahdottomaksi*.* Kun Rousseaut arvioidaan sen mukaan, miten hra Mihailovski kuvaa hänen osoittamansa *ristiriidan*, voidaan olettaa, että kuuluisa genèveläinen oli vain herkkäitkuinen »subjektiivinen sosiologi», joka parhaassa tapauksessa kykeni vain keksimään korkeasti siveellisen »edistyksen kaavan» inhimillisten vitsauksien lääkitsemiseksi. Todellisuudessa Rousseau vihasi juuri tuollaisia »kaavoja» enemmän kuin mitään muuta ja ruoski niitä joka kerta, kun sai siihen tilaisuuden.

Kansalaisyhteiskunta syntyi niiden alkukantaisen suhteiden raunioille, jotka eivät enää kyenneet jatkamaan olemassaoloaan. Noissa suhteissa piili niiden itsensä kieltämisen alkio. Tuota väitettä todistellessaan Rousseau ikään kuin havainnollisti ennakoita Hegelin ajatusta siitä, että jokainen ilmiö hävittää itsensä muuttuen vastakohtakseen. Rousseau mietelmää despotiasta voidaan pitää tuota ajatusta valaisevana uutena esimerkkinä.

Määritelläköpä itse, minkä verran hra Mihailovski osoitti ymmärtävänsä Hegeliä ja Rousseaut sanoessaan: »dialektisella ajattelulla ei nähtävästi ole kerrassaan mitään osuutta tässä», ja olettaessaan naiivisti, että Engels luki mielivaltaisesti Rousseau'n dialektikkoihin kuuluvaksi

* Ks. toisen osan alkua kirjasta »Discours sur l'Inégalité» [»Mietelmiä eriarvoisuudesta»].

vain sillä perusteella, että tämä käytti sanontoja »ristiriita», »kierros», »palaaminen lähtökohtaan» jne.

Miksi sitten Engels vetosi Rousseauhun eikä kehenkään muuhun? »Miksi nimenomaan Rousseau eikä Voltaire tai kuka muu tahansa? Siksi, että kaikki ihmiset itse olemuksensa vuoksi ajattelevat dialektisesti...»

Erehdytte, hra Mihailovski, eivät läheskään kaikki: olisitte ensimmäinen, jota Engels ei milloinkaan pitäisi dialektikkona. Hänen ei tarvitsisi muuta kuin lukea artikkelinne »Karl Marx herra J. Zukovskin tuomittavana»³² laskeakseen teidät lopullisesti auttamattomien metafysiikkojen joukkoon.

Engels sanoo dialektisesta ajattelusta seuraavaa: »Ihmiset ovat ajatelleet dialektisesti jo kauan ennen kuin he tiesivät, mitä dialektiikka on, samoin kuin he puhuivat proosaa jo aikoja ennen kuin syntyi nimitys 'proosa'. Hegel vain ensimmäisenä määritteli terävästi kieltämisen kieltämisen lain, joka täyttyy luonnossa ja historiassa ja, kunnes sitä ei ole tiedostettu, tiedottomasti myös meidän aivoissamme.»* Kuten lukija huomaa, tässä on kysymys alitajuisesta dialektisesta ajattelusta, josta on vielä hyvin pitkä matka tietoiseen. Kun sanomme, että »*äärimmäisydet yhtyvät*», lausumme huomaamattamme dialektisen käsityksen asioista; kun liikumme, harjoitamme taaskin aavistamattamme sovellettua dialektiikkaa (edellä jo sanoimme, että liike on toteutunut ristiriita). Ei silti liike enempää kuin dialektiset aforismitkaan pelasta meitä *metafysiikalta järjestelmällisen ajattelun alalla*. Päinvastoin. Ajattelun historia osoittaa, että pit-

* »Herrn Eugen Dühring's Umwälzung etc.», 2. Aufl., S. 134. [»Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana», 2. painos, s. 134.]

kän ajan kuluessa metafysiikka on yhä voimistunut — ja sen on ollut pakko voimistua — alkukantaisen naiivin dialektiikan ansiosta: »Luonnon jaottelemisen eri osiin, luonnon eri tapahtumain ja erilaisten luontokappaleiden erittelemisen määrättyihin luokkiin, orgaanisten kappaleiden elimellisen rakenteen moninaisuudesta juontuvien sisäisten ominaisuuksien tutkiminen — kaikki nämä seikat ovat olleet perusedellytyksinä jättimäiselle edistykselle, mitä luonnontieteessä on tapahtunut viimeisten neljänsadan vuoden aikana. Mutta siitä on meille jäänyt samalla tavaksi käsitellä luontokappaleita ja luonnonilmiöitä erillisinä, niiden suuresta kokonaisuudesta irrallisina, ei siis niiden liikkeessä, vaan lepotilassa, ei oleellisesti muuttuvaisina, vaan kiinteinä vakioina, ei elävinä, vaan kuolleina. Ja nimenomaan tuo tutkimistapa, jonka Bacon ja Locke siirsivät luonnontieteestä filosofiaan, aiheutti viime vuosisadoille ominaisen yksipuolisuuden eli *metafyysisen ajattelutavan.*»

Näin sanoo Engels, jolta niin ikään saamme tietää, että »vaikka uudemmassakin filosofiassa dialektiikalla oli loistavia edustajia (Descartes ja Spinoza), mutta varsinkin englantilaisen filosofian vaikutuksesta se kallistui yhä enemmän... metafyyssiseen ajattelutapaan, joka oli hallitsevana miltei kaikilla 1700-luvun ranskalaisilla ajatteli-joilla ainakin heidän filosofisissa erikoisteoksissaan. Tuohon alaan kuulumattomissa teoksissaan he pystyivät kuitenkin jättämään meille korkeatasoisia dialektiikan mallinäytteitä, palauttakaamme mieleen vaikkapa Diderotin *'Rameaun veljenpojan'* ja Rousseau'n teoksen *'Ihmisten keskinäisen eriarvoisuuden alkuperästä'*.»*

* »Herrn Eugen Dühring's Umwälzung etc.», 2. Aufl., S. 4—6. [»Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana», 2. painos, ss. 4—6].

Nähtävästi on selvä, miksi Engels puhui Rousseasta eikä Voltairesta tai kenestä tahansa muusta. Emme rohkene olettaa, ettei hra Mihailovski olisi lukenut sitä Engelsin kirjaa, jota hän siteeraa ja josta ottaa käsittelemänsä »esimerkit». Ja mikäli hra Mihailovski takertuu Engelsiin »kenen tahansa muun» johdosta, niin voimme vain olettaa, että tekijä turvautuu tässäkin meille jo tuttuun vaihtamis-»momenttiin», vastustajansa sanojen tarkoituksellisen väärentämisen »momenttiin». Tuollaisen »momentin» käyttö saattoi näyttää hänestä hyvinkin sopivalta, koska Engelsin kirjaa ei ole venäjännetty, ja saksan kieltä taitamattomille sitä ei ole olemassa. Tässä »olemme kuitenkin isäntiä». Tässä on uusi viettelys, ja taaskin »*vastoin tahtoamme syntiin hairahdamme*».

Se riemuksiko jumalille entää,
jos *kunniamme* nurinniskoin lentää.*

Levähtäkäämme kuitenkin herra Mihailovskista. Palatkaamme saksalaisiin idealisteihin *an und für sich***.

Sanoimme jo, että *luonnonfilosofia* oli heikkona puolena noilla ajattelijoilla, joiden pääansioita on etsittävä *historianfilosofian eri aloilta*. Lisäämme nyt, että siihen aikaan ei muuten voinut olla-kaan. Itseään tieteiden tieteen nimittäneessä filosofiassa on aina ollut paljon »*maallista sisältöä*», ts. se on aina tutkinut monia varsinaisia tieteen kysymyksiä. Eri aikoina sen »*maallinen sisältö*» on kuitenkin ollut erilainen. Niinpä — rajoittuaksemme tässä uuden filosofian historiasta otettuihin esimerkkeihin — 1600-luvun filosofit

* Alkioon lukija moittiko meitä »Kauniin Helenan» siteerauksen vuoksi. Luimme hiljattain uudelleen hra Mihailovskin artikkelin »Darvinismi ja Offenbachin operetit», ja se teki meihin voimakkaan vaikutuksen.

** [sinänsä ja itseään varten.]

tutkivat etupäässä matematiikan ja luonnontieteiden kysymyksiä. 1700-luvun filosofia käytti tarkoituksiinsa edellisen aikakauden luonnontieteellisiä löytöjä ja teorioita, mutta itse filosofit ehkä Kantia lukuun ottamatta eivät harrastaneet luonnontieteitä; silloin Ranskassa olivat siirtyneet etualalle *yhteiskunnalliset kysymykset*. Samat kysymykset kiinnostivat pääasiallisesti, joskin toiselta puolelta, myös 1800-luvun filosofeja. *Schelling* muun muassa sanoi suoraan, että hän pitää *erään historiallisen kysymyksen ratkaisua transsendentaalisen filosofian tärkeimpänä tehtävänä*. Näemme kohta, mikä oli tuo kysymys.

Mikäli kaikki virtaa ja kaikki muuttuu; mikäli jokainen ilmiö kieltää itsensä; mikäli ei ole sellaista hyödyllistä laitosta, joka ei lopulta tulisi vahingolliseksi ja muuttuisi omaksi vastakohdakseen, niin siitä seuraa, että on mieletöntä etsiä »täydellistä lainsäädäntöä», että on mahdotonta keksiä sellaista yhteiskuntarakennetta, joka olisi *paras* kaikkina aikoina ja kaikilla kansoilla: kaikki on hyvää omalla paikallaan ja omana aikanaan. Dialektinen ajattelu sulki pois *kaikki utopiat*.

Sen oli sitäkin suuremmalla syyllä suljettava ne pois, koska *»ihmisluonnolla»*, tuolla tavallaan vakinaisella kriteerillä, jota kuten näimme käyttivät jatkuvasti sekä 1700-luvun valistajat että 1800-luvun alkupuoliskolla utopistisocialistit, oli sama kohtalo kuin kaikilla muillakin ilmiöillä: se itsekkin oli todettu *muuttuvaksi*.

Samalla katosi myös se naiivin idealistinen historiankäsitys, jonka kannalla olivat niin ikään sekä valistajat että utopistit ja joka ilmaistiin sanoin: *järki, mielipiteet hallitsevat maailmaa*. Hegel sanoi, että järki hallitsee tietenkin historiaa, mutta siinä mielessä kuin se hallitsee tai-

vaankappaleiden liikettä, ts. *lainomaisuuden* mielessä. Taivaankappaleiden liike on lainomaista, mutta noilla kappaleilla ei tietenkään ole käsitystäkään tuosta lainomaisuudesta. Samoin on ihmiskunnan historiallisen liikunnan laita. Siinä on epäilemättä omat lakinsa, mutta se ei merkitse, että ihmiset tajuavat ne ja että siten ihmisjärki, tietomme, »filosofiamme» olisivat historiallisen liikunnan päätekijöitä. Minervan pöllö lähtee lentoon vain öisin. Kun filosofia alkaa maalaila harmaita kuvioitaan harmaalle taustalle, kun ihmiset syventyvät ajattelemaan yhteiskuntarakennettaan, voidaan sanoa varmasti, että tuo rakenne on elänyt aikansa ja valmistautuu luovuttamaan paikkansa uudelle järjestykselle, jonka todellinen olemus selviää ihmisille vasta sen jälkeen kun se on esittänyt historiallisen osansa: Minervan pöllö lähtee lentoon taas vasta yöllä.²³ On sanomattakin selvää, että viisaan linnun ajoittaiset ilmailuretket ovat erittäin hyödyllisiä, ne ovat jopa kerrassaan välttämättömiä. Mutta ne eivät selitä yhtään mitään; ne kaipaavat itsekin selitystä ja luultavasti ovat myös selitettävissä, sillä niissäkin on *lainomaisuutensa*.

Lainomaisuuden toteaminen Minervan pöllön lennossa on muodostanut perustan aivan uudelle käsitykselle ihmiskunnan älyllisen kehityksen historiasta. Omaksuttuaan tietyn filosofisen järjestelmän kaikkien aikojen, kaikkien kansojen ja kaikkien suuntausten metafysiikat ovat pitäneet sitä ehdottoman totuudellisena ja kaikkia muita järjestelmiä ehdottoman väärinä. He tunsivat vain abstraktisten *totuuden* ja *erehdyksen* käsitysten välisen *abstraktisen vastakkaisuuden*. Siksi ajattelun historia on heidän mielestään ollut vain osittain surullisten ja osittain naurettavien virheiden kaoottista yhteenpunoitumista, noiden virheiden villiä tanssia, jota jatkui aina siihen

siunattuun aikaan asti, kun vihdoin tuli keksityksi todellinen filosofinen järjestelmä. Tällainen näkemys oli tieteensä *historiasta* J. B. Saylla, tuolla metafysiikkojen metafysiikolla. Hän ei kehottanut tutkimaan sitä, koska siinä ei ole mitään muuta kuin erehdyksiä. Idealisti-*dialektikot* katsoivat asiaa toisella tavalla. He sanoivat, että *filosofia on aikansa älyllinen ilmaus*; jokainen filosofia on totuudellista aikaansa nähden ja virheellistä muuhun aikaan nähden.

Mikäli taas järki hallitsee maailmaa ainoastaan ilmiöiden *lainomaisuuden* mielessä mikäli aatteet, tietous ja »valistus» eivät ohjaa ihmisiä heidän niin sanoaksemme yhteiskunnallisessa rakennustyössä ja heidän historiallisessa liikunnassaan, niin missä sitten on inhimillinen vapaus? Missä on se ala, jolla ihminen »harkitsee ja valitsee» eikä lohduttele itseään lapsen tavoin joutilaalla huvittelulla eikä ole leikkikaluna hänelle vieraan, joskaan ei silti sokean voiman käsissä?

Vanha mutta iäti uusi kysymys *vapaudesta ja välttämättömyydestä* nousi 1800-luvun idealistien eteen samoin kuin se oli noussut edellisen vuosisadan metafysiikkojen ja kerrassaan kaikkien niiden filosofien eteen, joita askarruttivat *olemisen ja ajattelun suhdetta* koskevat kysymykset. Sfinksin tavoin se sanoi jokaiselle noista ajattelijoista: *ratkaise minut, muussa tapauksessa raatelen koko järjestelmäsi!*

Kysymys vapaudesta ja välttämättömyydestä olikin se, jonka ratkaisua *historian alalla* Schelling piti transsendentaalisen filosofian tärkeimpänä tehtävänä. Ratkaisiko tuo filosofia sen ja millä tavalla?

Huomatkaa: Schellingille samoin kuin Hegelillekin tuo kysymys tuotti vaikeuksia nimenomaan *historian suhteen*. Puhtaasti *antropologiselta* näkökannalta sitä voitiin pitää jo ratkaistuna.

Tässä tarvitaan selitystä ja annamme sen pyytäen lukijaa olemaan tarkkaavainen asian tavattoman tärkeyden vuoksi.

Magneettineula osoittaa pohjoiseen. Näin tapahtuu sen erikoisen materian vaikutuksesta, joka on tiettyjen lakien, *aineellisen maailman* lakien alainen. Magneettineulan kärki ei huomaa tuon materian liikettä, sillä ei ole vähäisintäkään käsitystä siitä. Kärjestä tuntuu, että se kääntyy pohjoiseen riippumatta kerrassaan mistään ulkoisesta syystä, pelkästään siksi, että sinne on mukava kääntyä. *Se käsittää aineellisen välttämättömyyden omaksi vapaaksi henkiseksi toiminnakseen.*³⁴

Tämän esimerkin avulla *Leibniz* halusi selittää käsitystään tahdon vapaudesta. *Spinoza* selitti samankaltaisella esimerkillä aivan samanlaista käsitystään.³⁵

Jonkin ulkoisen syyn vaikutuksesta kivi sai tietyn liikemäärän. Liike jatkuu tietenkin vielä määrätyn ajan sen jälkeenkin, kun syy on lakanut vaikuttamasta. Sen jatkuminen on *välttämättömyyden aineellisen maailman lakien mukaan*. Kuvitellaapa, että kivi ajattelee, että se tajuaa sille nautintoa tuottavan liikkeensä, mutta ei tiedä sen syytä eikä tiedä edes sitä, että siihen on olemassa jokin syy. Miten kivi käsittää tuossa tapauksessa oman liikkeensä? Se käsittää sen ehdottomasti oman toivomuksensa, oman vapaan valintansa tulokseksi; se sanoo itselleen: liikun, sillä haluan liikkua. »Sellaista on myös se inhimillinen vapaus, jolla kaikki ihmiset niin ylpeilevät. Sen olemus on siinä, että ihmiset tajuavat pyrkimyksensä, mutta eivät tunne ulkoisia syitä, joista nuo pyrkimykset aiheutuvat. Niinpä lapsi kuvittelee tahtovansa vapaasti sitä maitoa, joka on hänen ravintoaan...»

Monista nykyisistäkin lukijoista tämä selitys

saattaa näyttää »karkean materialistiselta», ja heitä ihmetyttää, miten sen on voinut antaa Leibniz, puhdasverinen idealisti. He saattavat sanoa lisäksi, että vertaus ei yleensä ole todiste ja että sitäkin vähemmän kelpaa todisteeksi ihmisen fantastinen vertaus magneettineulaan tai kiveen. Tähän huomautamme, että vertaus menettää fantastisuutensa heti, kun palautamme mieleen *ihmispäässä* joka päivä tapahtuvat ilmiöt. Jo 1700-luvun materialistit viittasivat siihen seikkaan, että jokaista tahdonalaista liikettä vastaa määrätty aivohermojen liike. Se mikä on mielikuvitusta magneettineulan ja kiven suhteen, on aivojen suhteen kiistaton tosiasia: välttämättömyyden kohtalonomaisten lakien mukainen materian liikunta aiheuttaa siinä tosiaan sen, mitä sanotaan vapaaksi ajatustoiminnaksi. Mitä taas tulee ensi näkemältä melko luonnolliseen ihmetelyyn, jota herättää idealisti Leibnizin materialistinen järkeily, niin on muistettava, että kaikki johdonmukaiset idealistit, kuten jo sanoimme, olivat *monisteja*, ts. heidän maailmankatsomuksessaan ei ollut laisinkaan sijaa sille ylipääsemättömälle kuilulle, joka *dualistien* katsomusten mukaisesti erottaa materian hengestä. Dualistin mielestä kyseinen aineyhtymä saattaa olla ajattelukykyinen vain siinä tapauksessa, jos siihen sisältyy henkiaines: dualisti käsittää materian ja hengen kahdeksi täysin itsenäiseksi substanssiksi, joilla ei ole mitään yhteistä keskenään. Leibnizin vertaus tuntuu hänestä villiltä pelkääntään siitä syystä, että magneettineulalla ei ole mitään sielua. Kuvitelkaapa, että kohtasitte henkilön, joka järkeilee näin: neula on tosiaan jotain täysin materiaalista. Mitä on sitten itse materia? Luulen, että sen on kiittäminen henkeä olemassaolostaan, eikä siinä mielessä, että se on *hengen luoma*, vaan siinä, että se on itse vain toisessa

asussa oleva *samainen henki*. Tuo asu ei vastaa materian todellista olemusta, se on jopa suoraan vastakkainen sille, mutta se ei estä materiaa olemasta hengen olemassaolomuoto, koska hengen on itse olemuksensa vuoksi muututtava vastakohtaiseen.— Teitä saattaa hämmästyttää tämäkin järkeily, mutta myönnätte joka tapauksessa sen, että henkilö, joka pitää sitä uskottavana, henkilö, joka näkee materiassa vain »*hengen toisinolemisen*», ei joudu ymmälle niistä selityksistä, jotka pitävät hengen funktioita materiaalille kuuluvina tai asettavat hengen funktiot kiinteään riippuvuuteen materian laeista. Tuo henkilö saattaa hyväksyä psyykkisten ilmiöiden *materialistisen selityksen* ja antaa sille samalla (väkinäisesti tai ei, se on eri asia) ankarasti *idealistisen merkityksen*. Siten tekivät saksalaiset idealistit.

Ihmisen psyykinen toiminta on aineellisen välttämättömyyden lakien alaista. Tämä ei silti suinkaan hävitä inhimillistä vapautta. Aineellisen välttämättömyyden lait sinänsä ovat vain hengen toiminnan lakeja. *Vapaus edellyttää välttämättömyyttä, välttämättömyys muuttuu kokonaan vapaudeksi*, ja siksi ihmisen vapaus on todellisudessa paljon laajempi kuin dualistit olettavat pyrkiessään erottamaan *vapaan* toiminnan *välttämättömästä* ja irrottavat siten *vapauden valtakunnasta* jopa heidänkin mielestään hyvin laajan alan, jonka he suovat *välttämättömyydelle*.

Siten järkeilivät idealisti-dialektikot. Kuten lukija huomaa, he pitivät lujasti kiinni Leibnizin »magneettineulasta», mutta heidän käsissään tuo neula muuttui kokonaan toiseksi, niin sanoaksemme henkistyi.

Neulan muuttuminen ei kuitenkaan vielä ratkaissut kaikkia vaikeuksia, jotka liittyivät vapauden ja välttämättömyyden suhdetta koskevaan

kysymykseen. Olettakaamme, että erillinen ihminen on aivan vapaa huolimatta siitä, että hän on välttämättömyyden lakien alainen ja sitä paitsi nimenomaan *siksi*, että hän on niiden alainen. Yhteiskunnassa taas ja siis myös historiassa emme ole tekemisissä yksilön, vaan kokonaisen yksilöjoukon kanssa. Herää kysymys: eikö *jokaisen* vapautta riko *muiden* vapaus? Minulla on aikomus tehdä sitä ja sitä, esimerkiksi saada aikaan totuutta ja oikeudenmukaisuutta yhteiskunnallisissa suhteissa. Ryhdyn tuohon aikeeseen *vapaasti* ja yhtä *vapaita* tulevat olemaan ne toimintoni, joiden avulla yritän toteuttaa sen. Lähimmäiseni kuitenkin estävät minua saavuttamasta päämäärääni. He nousevat aiettani vastaan yhtä *vapaasti*, kuin minä olen ryhtynyt siihen. Ja heidän minua vastaan suuntaamat toimintonsa ovat yhtä *vapaita*. Miten voitan heidän luomat esteet? Rupean tietenkin kiistelemään heidän kanssaan, vakuuttamaan asiani oikeellisuutta, ehkä vielä suostuttelemaan ja pelottelemaankin heitä. Mutta mistäpä sen tietää, mitä siitä seuraa. Ranskalaiset valistajat sanoivat: la raison finira par avoir raison*. Sitä varten taas, että järkeni saisi voiton, minulle on tarpeen, että lähimmäiseni tunnustaisivat sen *myös omaksi järjekseen*. Minkä perusteella voin toivoa sitä? Mikäli heidän toimintansa on vapaata — ja se on aivan vapaata —, mikäli aineellinen *välttämättömyys* muuttuu minulle tuntemattomia teitä *vapaudeksi* — ja se oletettavasti *muuttuu siksi kokonaan* —, sikäli käy mahdottomaksi arvata ennakolta kanssaihmisteni tekoja. Minulla olisi toivoa nähdä ne ennakolta vain siinä tapauksessa, että voisin tarkastella niitä samoin kuin tarkastelen kaikkia muita minua ympäröivän maailman

* [Järki aina viime kädessä voittaa.]

ilmiöitä, ts. niiden *määrättyjen syiden välttämättöminä* seurauksina, joita jo tunnen tai voin tuntea. Toisin sanoen vapauteni ei jäisi pelkäksi sanaksi vain siinä tapauksessa, että *tajutessani sen voisin ymmärtää syyt*, jotka aiheuttavat lähimmäisteni *vapaat* teot, nimittäin että voisin tarkastella niitä niiden *välttämättömyyden* kannalta. Aivan samaa voivat sanoa lähimmäiseni *minun* teoistani. Mitä se merkitsee? Se merkitsee, että *jokaisen kyseisen henkilön vapaan (tietoisen) historiallisen toiminnan mahdollisuus* typistyy nolnaan, *ellei vapaiden inhimillisten tekojen perustana ole tekijälle ymmärrettävä välttämättömyys*.

Olemme nähneet, että ranskalainen metafyyminen materialismi on johtanut itse asiassa *fatalismiin*. Jos tosiaankin kokonaisen kansakunnan kohtalo riippuu yhdestä hullaantuneesta atomista, niin voimme vain ristiä kädet, sillä emme kerta kaikkiaan pysty nyt emmekä vastaisuudessakaan näkemään ennakolta tuollaisia erillisten atomien tekosia emmekä estämään niitä.

Nyt näemme, että *idealismi saattaa johtaa samanlaiseen fatalismiin*. Ellei kanssaihmisteni teoissa ole mitään välttämätöntä tai ellen voi ymmärtää niitä niiden välttämättömyyden kannalta, niin voin vain perustaa toiveeni hyvään kaitselmukseen: mitä järkevimmät suunnitelmani ja jaloimmat toiveeni murskautuvat miljoonien muiden ihmisten kerrassaan aavistamattomiin toimiin. Silloin Lucretiuksen lausuman mukaan *kaikesta saattaa tulla kaikkea*.

On mielenkiintoista, että mitä enemmän idealismi ryhtyisi korostamaan vapauden puolta *teoriassa*, sitä enemmän sen olisi pakko kaventaa sitä *käytännöllisen toiminnan* alalla, missä se ei pystyisi hillitsemään *koko vapauden voimalla aseistettua sattumaa*.

Idealisti-dialektikot ymmärsivät tämän mainiosti. *Heidän* käytännön filosofiassaan *välttämättömyys on vapauden varmin, ainoa luotettava tae*. Schelling sanoi, ettei edes siveellinen velvoitus voi rauhoittaa häntä toimintojensa tulosten suhteen, jos nuo tulokset riippuvat vain vapaudesta. »*Vapaudessa pitää olla välttämättömyys.*»³⁶

Millaisesta välttämättömyydestä oikeastaan voi olla puhe tässä tapauksessa? Tuskin minua paljonkaan lohduttaisi sen ajatuksen alituinen toistaminen, että tietyt tahdonalaiset liikkeet vastaavat välttämättä tiettyjä aivoaineen liikkeitä. Tuon abstraktisen väittämän varaan ei voida perustaa minkäänlaisia käytännöllisiä laskelmia, enkä tältä puolen voi enää edetä, sillä lähimmäiseni pää ei ole lasinen mehiläispesä eivätkä hänen aivohermonsa ole mehiläisiä, enkä voisi seurata niiden liikkeitä siinäkään tapauksessa, että tietäisin varmasti — olemme kuitenkin yhä vielä kaukana siitä — tietyn hermosäikeen tietyn liikkeen aiheuttavan tietyn aikomuksen kanssaihmisseni sielussa. Inhimillisten toimintojen välttämättömyyttä on näin ollen ryhdyttävä tutkimaan toiselta puolen.

Se on tarpeellista semmitenkin kun Minervan pöllö, kuten tiedämme, lähtee lentoon vasta illalla, ts. ihmisten yhteiskunnalliset suhteet *eivät ole heidän tietoisensa toimintansa tulosta*. Ihmiset ajavat tietoisesti omia yksityisiä, yksilöllisiä tavoitteitaan. Olettakaamme, että kukin heistä pyrkii tietoisesti paisuttamaan omaisuuttaan mutta heidän erillisten toimintojensa kokonaisuudesta juontuu tiettyjä yhteiskunnallisia seurauksia, joita he eivät ole ehkä lainkaan toivoneet eivätkä varmaankaan aavistaneetkaan. Varakkaat Rooman kansalaiset ostivat köyhien maanviljelijäin maita. Jokainen heistä tietenkin tiesi, että hänen toimintojensa vuoksi se ja se Tullius ja Julius

muuttuvat maattomiksi proletaareiksi. Mutta aavistiko kukaan heistä, että latifundiumit tuhoavat tasavallan ja sen mukana Italiankin? Kuka heistä käsitti, kuka *pystyi* käsittämään hankintatoimintansa historialliset seuraamukset? Kukaan ei voinut käsittää eikä käsittänytkään niitä. Seuraamukset olivat kuitenkin olemassa: latifundiumien vuoksi tuhoutui sekä tasavalta että Italia.

Erillisten ihmisten tietoisista vapaista teoista koituu välttämättä heille itselleen odottamattomia, aavistamattomia seurauksia, jotka koskevat koko yhteiskuntaa eli vaikuttavat noiden samojen ihmisten keskinäissuhteisiin kokonaisuudessaan. *Vapauden alueelta siirrymme näin ollen välttämättömyyden alueelle.*

Kun ihmisten yksilöllisten toimintojen yhteiskunnalliset seuraukset, joita he eivät tajua, johtavat yhteiskuntarakenteen muuttumiseen, mikä tapahtuu aina, vaikka ei läheskään yhtä nopeasti, niin ihmisten eteen nousee uusia yksilöllisiä tavoitteita. Heidän vapaa tietoinen toimintansa saa välttämättä uuden muodon. *Välttämättömyyden alueelta siirrymme jälleen vapauden alueelle.*

Jokainen välttämätön prosessi on lainomainen prosessi. Yhteiskunnallisten suhteiden muutokset, joita ihmiset eivät aavista, mutta jotka ovat välttämättä heidän toimintojensa seurausta, tapahtuvat nähtävästi määrättyjen lakien mukaisesti. Teoreettisen filosofian *on löydettävä nuo lait.*

Ilmeisesti on löydettävä myös muutokset, joita muuttuneet yhteiskunnalliset suhteet saavat aikaan ihmisten elämäntavoitteissa, vapaassa toiminnassa. Toisin sanoen: *välttämättömyyden muuttuminen vapaudeksi tapahtuu niin ikään määrättyjen lakien mukaisesti, jotka teoreettinen filosofia voi ja jotka sen tulee löytää.*

Täytettyään tuon tehtävän teoreettinen filosofia luo aivan uuden, horjumattoman perustan

käytännölliselle filosofialle. Koska tunnen yhteiskuntahistoriallisen liikunnan lait, voin vaikuttaa siihen tarkoitusteni mukaisesti välittämättä hullaantuneiden atomien tekosista tai niistä näkökohdista, että vapaan tahdon omaavina olentoina maanmieheni valmistavat minulle joka hetki kosolti mitä kummallisimpia yllätyksiä. En tietenkään voi mennä takuuseen kustakin erillisestä maanmiehestäni, varsinkin jos hän kuuluu »luke-neistoluokkaan», mutta yleispiirtein tulen tietämään yhteiskunnallisten voimien suunnan, joten voin vain niiden resultantiin nojaamalla saavuttaa tavoitteeni.

Jos siis voin saavuttaa esimerkiksi sen ilahduttavan varmuuden, että toisin kuin muissa maissa Venäjällä saavat voiton »perustat», niin vain sikäli, mikäli onnistun ymmärtämään uljaiden venäläisten toimintoja lainomaisina toimintoina ja tarkastelemaan niitä välttämättömyyden eikä vapauden näkökannalta. Hegel sanoo: *»Maailmanhistoria on edistystä vapauden tajuamisessa, edistystä, joka meidän on ymmärrettävä sen välttämättömyytensä.»*³⁷

Edelleen. Niin hyvin kuin olemmekin tutkineet ihmisluontoa, emme vielä läheskään ymmärrä niitä yhteiskunnallisia seurauksia, jotka juontuvat erillisten ihmisten toiminnoista. Olettakaamme meidän tunnustaneen taloustieteilijöiden vanhan koulukunnan mukana, että ihmisluonnon tärkein erikoispiirre on rikastumishalu. Pystymmekö näkemään ennakolta niitä muotoja, joihin tuo pyrkimys valautuu? Kyseisten, määrättyjen ja meille tuttujen yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa pystymme; mutta nuo kyseiset, määrättyt, meille tutut yhteiskunnalliset suhteet tulevat muuttumaan »ihmisluonnon» painostuksesta, kansalaisten hankintatoiminnan vaikutuksesta. Mihin suuntaan ne muuttuvat? Se on meille yhtä tuntema-

tonta kuin se uusi suuntakin, jonka rikastumispyrkimys valitsee uusien, muuttuneiden yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa. Joudumme aivan samanlaiseen asemaan, jos alamme yhdessä saksalaisten katederisosialistien³⁸ kanssa jankuttaa, että ihmisluonto ei rajoitu pelkkään rikastumispyrkimykseen, että ihmisellä on myös »yhteistunne» (Gemeinsinn). Tämä on uusi veisu vanhaan nuottiin. Päästäksemme enemmän tai vähemmän oppineella terminologialla peitelystä tietymättömyydestä meidän on siirryttävä *ihmisluonnon* tutkimisesta *yhteiskunnallisten suhteiden olemuksen* tutkimiseen, meidän on ymmärrettävä nuo suhteet lainomaisena, välttämättömänä prosessina. Se taas palauttaa meidät kysymykseen: *mistä yhteiskunnallisten suhteiden olemus riippuu, mikä sen määrää?*

Olemme nähneet, että enempää viime vuosisadan materialistit kuin utopistisosialistitkaan eivät ole antaneet tyydyttävää vastausta tähän kysymykseen. Ovatko idealisti-dialektikot onnistuneet ratkaisemaan sen?

Ei, eivät ole onnistuneet, ja nimenomaan siitä syystä, että he ovat *idealisteja*. Päästäksemme selville heidän katsomuksestaan palautamme mieleen edellämämainitun kiistan siitä, riippuuko perustuslaki tavoista vai tavat perustuslaista. Tämän kiistan johdosta Hegel huomautti oikein, että kysymys on siinä asetettu kerrassaan väärin, sillä vaikka kyseisen kansan tavat vaikuttavatkin epäilemättä perustuslakiin ja perustuslaki kyseisen kansan tapoihin, ne kummatkin on aiheuttanut jokin »kolmas», jokin erikoinen voima, joka luo niin perustuslakiin vaikuttavat tavat kuin tapoihin vaikuttavan perustuslainkin. Mikä on sitten Hegelin mukaan tuo erikoinen voima, tuo pohjimmainen perusta, jonka varaan rakentuu sekä ihmisten olemus että yhteiskun-

nallisten suhteiden olemus? Tuo voima on »käsite» eli »idea», mikä on samaa, ja koko kyseisen kansan historia on sen toteuttamista. *Jokainen kansa toteuttaa omaa erikoista ideaansa*, ja jokainen erikoinen idea, jokaisen erillisen kansan idea on *absoluuttisen idean* kehitysaste. Näin olle historia on tavallaan sovellettua logiikkaa: tietyn historiallisen aikakauden selittäminen merkitsee samaa kuin osoittaa, mitä absoluuttisen idean loogisen kehityksen astetta se vastaa. Mikä on sitten tuo »absoluuttinen idea»? Ei mikään muu kuin oman loogisen prosessimme olennoituma. Katsokaamme, mitä siitä sanoi perinpohjaisen idealistisen koulutuksen saanut henkilö, joka oli innokkaasti harrastanut idealismia, mutta huomannut jo varhain, missä piilee tuon filosofisen suuntauksen peruspuute.³⁹

»Kun tutustuttuani todellisiin omenoihin, päärynöihin, mansikkoihin ja manteleihin luon mielessäni *hedelmä*-käsityksen; kun sitten lähden edelleen ja *kuvittelen*, että minun... abstraktinen hedelmä-käsitykseni on olemassa minun ulkopuolellani ja jopa muodostaa päärynöiden, omenien jne. *todellisen* olemuksen, niin *spekulatiivisen filosofian* kieltä käyttäen julistan 'hedelmän' päärynöiden, omenoiden, mantelin jne. '*substanssiksi*'. Sanon: päärynälle ei ole oleellista se seikka, että se on päärynän muodossa, omenalle ei ole oleellista olla omena. Niissä on oleellista minun niistä saamani abstraktinen käsitys: 'hedelmä'. Silloin julistan omenat, päärynät, mantelit jne. pelkästään 'hedelmän' olemassaolomuodoiksi eli moduksiksi. Lopullinen, ulkoisiin aistimuksiin perustuva harkintani erottaa tietenkin omenan päärynästä ja päärynän mantelistä, mutta spekulatiivinen järkeni julistaa nuo eroavuudet vähäpätöisiksi, epäoleellisiksi, se näkee omenassa samaa kuin päärynässäkin ja päärynässä samaa

kuin mantelissa, se näkee *'hedelmän'*. Erilaisia todellisia hedelmiä se pitää vain *mielikuva*-hedelminä, joiden todellisena olemuksena, *'substanssina'* on *'hedelmä'*.

On selvää, että tätä tietä ei hankita suurta tietorikkautta. Mineralogi, joka osaisi vain kerata, että kaikki mineraalit ovat itse asiassa *'mineraaleja'*, olisi mineralogi vain omassa mielikuviuksessaan... Siksi spekulatiivisen filosofian, joka tekee erilaisista todellisista hedelmistä yhtenäisen abstraktisen *'hedelmän'*, on johonkin myönteiseen sisältöön päätyäkseen yritettävä tavalla tai toisella siirtyä jälleen *'hedelmästä'*, *'substanssista'* erilaisiin todellisiin syntisiin hedelmiin — omena, päärynä, manteli jne. On yhtä vaikeaa pakottaa abstraktinen *hedelmä*-käsitys synnyttämään todellisia hedelmiä kuin on helppoa luoda tuo käsitys todellisten hedelmien tuntemisen perusteella. Hylkäämättä abstraktiota ei voida päästä siihen, mikä muodostaa sen suoranaisen vastakohdan. Siksi spekulatiivinen filosofi hylkääkin sen, mutta hylkää erityisellä *spekulatiivisella, mystisellä tavalla...* Hän kohoaa vain näennäisesti abstraktion yläpuolelle. Hän järkeilee näin:

Jos omena, päärynä, manteli ja mansikka eivät itse asiassa ole mitään muuta kuin *'substanssi'*, *'hedelmä'*, niin herää kysymys, miksi *'hedelmä'* ilmaantuu minulle milloin omenana, milloin päärynänä, milloin mantelina; mistä on peräisin tuo *erilaisuuden* mielikuva, joka on melkoisesti vastakkainen järkeisjohtoiselle käsitykselleni *yhtenäisyydestä, 'substanssista', 'hedelmästä'*?

Spekulatiivinen filosofi vastaa tapahtuvan näin siksi, että *'hedelmä'* ei ole kuollut, välinpitämätön ja liikkumaton, vaan elävä, itsestään kehittyvä, liikkuvainen olemus. Todellisten syntisten hedelmien erilaisuudella on merkitystä paitsi minun lopullisen harkintani myös itse *'hedelmän'* ja

spekulatiivisen järjen kannalta. Erilaiset syntiset hedelmät ovat yhtenäisen hedelmän erilaisia elämän ilmauksia... omenassa 'hedelmä' saa omenanmuotoisen, päärynässä päärynämuotoisen olemassaolon... Se olettaa itsensä omenana, päärynänä, mantelina; noiden hedelmien väliset eroavuudet ovat vain 'hedelmän' itse-erottelua, ja nimenomaan siksi erilaiset hedelmät ovat '*hedelmän' elämänprosessin* eri jäseniä...»

Tuo kaikki on sanottu hyvin purevasti mutta samalla ehdottomasti oikein. Idealismi olennoi oman ajatusprosessimme absoluuttiseksi ideaksi ja etsi tuosta ideasta kaikkien ilmiöiden ratkaisua, siten se joutui umpikujaan, josta oli ulospääsynä vain »idean» hylkääminen, ts. *idealismista luopuminen*. Selittävätkö teille missään määrin magnetismin olemusta esimerkiksi seuraavat Schellingin sanat: »Magnetismi on yleinen elollistamistapahtuma, yhtenäisyyden moninaisuuteen sisällyttämisen, käsitteen eroavuuteen sisällyttämisen tapahtuma. Se samainen subjektiivisen objektiiviseen tunkeutuminen, joka ideaalisessa... on itsetajuntaa, esiintyy tällöin olemisessa ilmaistuna.»⁴⁰ Nämä sanat eivät selitä yhtään mitään, eikö totta? Yhtä vähän tyydyttävät moiset selitykset *historiankin* alalla. Miksi Kreikka tuhoutui? Siksi, että kreikkalaisena elämänperiaatteena ollut idea, kreikkalaisen hengen keskiö (*kauneusidea*) saattoi muodostaa vain hyvin lyhyen vaiheen maailmanhengen kehityksessä.⁴¹ Moiset vastaukset vain toistavat kysymyksen myönteisessä ja lisäksi mahtipontisessa, kömpelössä muodossa. Hegel, jolle tuo edellä esitetty Kreikan tuhoutumisen selitys kuuluu, ikään kuin itsekin tuntee sen kömpelyyden ja kiiruhtaa täydentämään idealistista selitystään viittauksella muinaisen Kreikan taloudellisiin tosioloihin: »*Lakedaimon tuhoutui pääasiallisesti omistuksellisen*

eriarvoisuuden seurauksena», hän sanoo. Näin hän tekee muissakin eikä vain Kreikan tapauksessa. Voidaan sanoa, että tämä oli hänen tavanomainen menettelytapansa historianfilosofiassa: aluksi muutamia hämääviä viittauksia absoluuttisen idean ominaisuuksiin ja sitten huomattavasti laajempia ja tietenkin huomattavasti vakuuttavampia viittauksia kysymyksessä olevan kansan omistussuhteiden luonteeseen ja kehitykseen. Noissa jälkimmäisissä selityksissä ei itse asiassa ole enää kerrassaan mitään idealistista ja Hegel, joka sanoi, että *»idealismi osoittautuu materialismin totuudeksi*», allekirjoitti varattomuustodistuksen nimenomaan idealismille, ikään kuin tunnustaan vaiteliaasti, että todellisuudessa asia on aivan päinvastoin, että *materialismi osoittautuu idealismin totuudeksi*.

Muuten *materialismi*, jota Hegel tässä lähestyi, oli aivan kehittymätöntä, alkeellista *materialismia*, joka muuttui jälleen *idealismiksi* heti kun oli selitettävä, mistä määrättyt omistussuhteet saavat alkunsa. Hegel sattui tosin tällöinkin lausumaan usein täysin materialistisia katsomuksia. Yleensä hän tarkastelee kuitenkin omistussuhteita niiden oikeuskäsitteiden toteuttamisena, jotka kehittyvät omien sisäisten voimiensa vaikutuksesta.

Mitä olemme siis saaneet tietää idealisti-dialektikoista?

He luopuivat ihmisluonnon näkökannasta ja sen ansiosta pääsivät eroon yhteiskuntailmiöiden utooppisesta käsityksestä, alkoivat tarkastella yhteiskuntaelämää välttämättömänä prosessina, jolla on omat lakinsa. Loogisen ajatteluprosessimme (ts. *ihmisluonnon* erään puolen) olennoimisen kiertotietä he palasivat samaan epätyydyttävään näkökantaan, ja siksi heiltä jäi käsittämättä yhteiskunnallisten suhteiden todellinen olemus.

Ottakaamme jälleen pieni taka-askel kotoisen, venäläisen viisaustieteen alalle.

Hra Mihailovski on kuullut hra Filippovilta ja tämä vuorostaan amerikkalaiselta Fraserilta, että koko Hegelin filosofia on »galvaanista mystisismiä». Lukija näkee, miten perätön on Fraserin mielipide, yksin jo sen perusteella, mitä sanoimme saksalaisen idealistisen filosofian itselleen asettamista tehtävistä. Herrat Filippov ja Mihailovski tuntevat itsekkin, että heidän amerikkalaisensa »on ampunut yli»: »Riittää kun palautamme mieleen aikaisemman, muinaisista filosofeista, Herakleitoksesta alkaneen metafysiikan perinteellisen kehityksen ja sen (Hegeliin tekemän) vaikutuksen...», sanoo hra Mihailovski ja lisää kuitenkin heti: »Fraserin viittaukset ovat silti tavattoman mielenkiintoisia ja epäilemättä tietyssä määrin totuudellisia.» On todettava, vaikka ei voidakaan olla tunnustamatta... Štšedrin on jo kauan sitten pannut naurunalaiseksi tuon »sanamuodon». Mutta miten olisi meneteltävä hänen entisen työtoverinsa, hra Mihailovskin, joka on ryhtynyt tulkitsemaan »perehtymättömille» filosofia, jota itsekkin tuntee vain kuulopuheiden perusteella? Tahtomattaankin joutuu toistelevaan oppinein ilmein mitään sanomattomia fraaseja...

Palatkaamme kuitenkin saksalaisen idealismin »perinteelliseen» kehityskulkuun. Hra Mihailovski sanoo: »Galvaanisit kokeet tekivät vaikutuksen Euroopan kaikkiin ajatteleviin ihmisiin, muiden muassa nuoreen Hegeliin. Hegel loi jättimäisen metafyyssisen järjestelmän, josta tuli maailmankuulu, niin ettei siltä saanut rauhaa edes Moskvojen rannoilla...» Asia on tässä kuvattu siten, ikään kuin Hegel olisi saanut välittömästi fyysikoilta »galvaanisen mystisismän» tartunnan. Hegelin järjestelmähän taas on vain Schellingin

katsomusten edelleen kehittämistä; on selvää, että tartunnan olisi ensin pitänyt vaikuttaa tuohon viimeksi mainittuun. Se vaikuttikin, vastaa rauhoittavasti hra Mihailovski, tai hra Filippov, tai Fraser: »Schelling ja varsinkin eräät lääkärit, hänen oppilaansa, kehittivät polaaraisuutta koskevan opin äärimmäisyyteensä.» Olkoon niin. Mutta Schellingin edeltäjä oli, kuten tunnettua, Fichte. Miten häneen vaikutti galvaaninen tartunta? Tästä hra Mihailovski ei puhu mitään, hän luulee varmaankin, ettei se vaikuttanut mitenkään. Ja hän on aivan oikeassa, jos luulee niin: vakuutuakseen siitä sopii lukea yksi Fichten ensimmäisistä filosofisista teoksista: »*Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre*», Leipzig 1794*. Tuosta teoksesta ei voida minkään mikroskoopin avulla löytää »galvanismin» vaikutusta, mutta silti siinä esiintyy se samainen »triadi», joka hra Mihailovskin mielestä muodostaa Hegelin filosofian tärkeimmän erikoispiirteen ja jonka sukuhistoriaa Fraser seuraa kuulemma »huomatavassa määrin totuudellisesti» »Galvanin ja Voltan kokeista» lähtien... On todettava, että tuo kaikki on hyvin kummallista, vaikka ei voidakaan olla tunnustamatta, että Hegel kuitenkin jne. jne.

Lukija tietää jo, miten Schelling katsoi magnetismiin. Saksalaisen idealismin puutteellisuus ei ollut laisinkaan siinä, että sen perustana oli muka liallinen, aiheeton, mystisen muodon saanut viehtymys silloisiin luonnontieteellisiin löytöihin, vaan juuri päinvastoin siinä, että se koetti selittää kaikki luonnon ja historian ilmiöt olennoimansa ajatteluprosessin avulla.

Päätteeksi ilahduttava tiedotus. Hra Mihailovski on löytänyt, että »metafysiikka ja kapitalismi ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa; että

* [»Viisaustieteen perusteet».]

metafysiikka on taloudellisen materialismin kielellä puhuen kapitalistisen tuotantotavan 'päälyysrakenteen' välttämätön perusosa, vaikka pääoma samalla nielee, sovittaa tarkoituksiinsa kaikki kokemukseen ja havainnointiin perustuvan, metafysiikalle vihamielisen tieteen tekniset sovellutukset.» Hra Mihailovski lupaa puhua tästä mielenkiintoisesta ristiriidasta joskus toiste. Hra Mihailovskin tutkimuksesta tulee todella »mielenkiintoinen»! Ajatelkaahan: se, mitä hän sanoo metafysiikaksi, kehittyi loistavasti muinaisessa Kreikassa sekä 1700-luvulla ja 1800-luvun alkupuoliskolla Saksassa. Tähän asti on luultu, että muinainen Kreikka ei ollut ollenkaan kapitalistinen maa ja että Saksassa mainitulla kaudella kapitalismi alkoi vasta kehittyä. Hra Mihailovskin tutkimus osoittaa, että »*subjektiivisen sosiologian*» kannalta se on aivan väärin, että nimenomaan muinainen Kreikka sekä Fichten ja Hegelin aikainen Saksa olivat klassisia kapitalistisia maita. Nyt huomaatte, »miksi tämä on tärkeää». Kiiruhtakoon tekijämme julkaisemaan erinomaisen löytönsä. Laula, kultaseni, älä kainostele!

VIIDES LUKU
NYKYAIKAINEN MATERIALISMI

Luonnon ja yhteiskuntailmiöiden selittämisessä ilmenneen idealistisen näkökannan kestämyden täytyi pakottaa ja se tosiaan pakottikin *ajattelevat* ihmiset (ts. muut *paitsi* eklektikot ja dualistit) palaamaan materialistiseen maailmankatsomukseen. Uusi materialismi ei kuitenkaan voinut enää olla 1700-luvun lopun ranskalaisten materialistien oppien kertausta. Materialismi heräsi henkiin kaikkien idealiisin saavutusten rikastuttamana. Tärkein noista saavutuksista oli *dialektinen menetelmä*: ilmiöitä tarkasteltiin kehittyvinä, syntyvinä ja tuhoutuvina. Uuden suuntauksen nerokas edustaja oli *Karl Marx*.

Marx ei ollut ensimmäinen idealismia vastaan nousseista. Kapinalipun oli nostanut *Ludwig Feuerbach*. Vähän myöhemmin kuin Feuerbach astuivat kirjalliselle areenalle *Bauerin veljekset*, joiden katsomukset ansaitsevat nykyisen venäläisen lukijan erityistä huomiota.

Bauerien katsomukset olivat reaktio Hegelin idealismia vastaan. Siitä huolimatta ne olivat itsekin hyvin pinnallisen, yksipuolisen, eklektisen idealismin läpikäymistä.

Kuten näimme, suuret saksalaiset idealistit eivät onnistuneet ymmärtämään yhteiskuntasuhteiden todellista olemusta, löytämään niiden reaalista perustaa. He käsittivät yhteiskuntakehityk-

sen välttämättömäksi, lainomaiseksi prosessiksi, ja siinä suhteessa olivat aivan oikeassa. Kun taas kysymyksessä oli historiallisen kehityksen tärkein liikevoima, he vetosivat absoluuttiseen ideaan, jonka ominaisuuksista tuon prosessin olisi pitänyt saada lopullinen, syvällisin selityksensä. Tämä oli idealismin heikko puoli, jota vastaan ennen kaikkea suuntautuikin filosofinen vallankumous: hegeliläisen koulukunnan äärivasemmistolainen siipi nousi päättävästi »absoluuttista ideaa» vastaan.

Absoluuttinen idea on olemassa (mikäli tietenkin on olemassa) ajasta ja avaruudesta riippumatta ja joka tapauksessa jokaisen erillisen yksilön ajattelusta riippumatta. Toistaessaan historiallisessa kehityksessään absoluuttisen idean loogista kehitystä ihmiskunta tottelee sille vierasta, sen ulkopuolella olevaa voimaa. Absoluuttista ideaa vastaan noustessaan nuoret hegeliläiset nousivat kapinaan ennen kaikkea ihmisten ominakeisuuden nimessä, äärellisen ihmisjärjen nimessä.

Edgar Bauer kirjoitti: »Spekulatiivinen filosofia crehtyy pahasti selittäessään järjen joksikin abstraktiseksi, absoluuttiseksi voimaksi... Järki ei ole objektiivinen, abstraktinen voima, jonka suhteen ihminen olisi vain jokin subjektiivinen, satunnainen, ajallinen olevainen; ei, hallitseva voima on nimenomaan itse ihminen, hänen itsetajuntansa, ja järki on vain tuon itsetajunnan voima. Näin ollen ei ole olemassa mitään absoluuttista järkeä, on olemassa vain itsetajunnan kehittyessä ikuisesti muuntuva järki; sillä ei ole mitään lopullista muotoa, vaan se muuntuu ikuisesti.»*

* »Der Streit der Kritik mit Kirche und Staat», von Edgar Bauer, Bern 1844. S. 184 [»Arvostelun kiista kirkkoa ja valtiota vastaan», Bern 1844, s. 184].

Absoluuttista ideaa ei siis ole, abstraktista järkeä ei ole, on vain ihmisen itsetajunta, äärellinen, iäti muuttuva ihmisjärki. Tämä on aivan oikein; sitä vastaan ei ryhtyisi kiistelemään edes hra Mihailovski, joka kuten tiedämme »voi kiistellä» mitä vastaan hyvänsä... enemmän tai vähemmän arveluttavalla menestyksellä. Mutta kummallista! Mitä enemmän korostamme tuota oikeaa ajatusta, sitä vaikeammaksi asemamme muuttuu. Vanhat saksalaiset idealistit johtivat absoluuttisesta ideasta kaikkien luonnossa ja historiassa tapahtuvien prosessien lainomaisuuden. Herää kysymys: mistä me johdamme tuon lainomaisuuden hävitettyämme sen perustan, absoluuttisen idean? Olettakaamme, että luonnon suhteen voidaan vastata tyydyttävästi muutamalla sanalla: johdamme sen materian ominaisuuksista. Historian suhteen asia ei ole läheskään yhtä yksinkertainen, sillä historiassa on hallitsevana voimana inhimillinen itsetajunta, alati muuttuva, äärellinen ihmisjärki. Onko tuon järjen kehityksessä jotakin lainomaista? Edgar Bauer vastaisi tietenkin myönteisesti, sillä hänen mielestään ei ihminen eikä siis myöskään hänen järkensä olleet mitään satunnaisia olevaisia, kuten näimme. Jos kuitenkin pyytäisitte samaista Baueria selittämään käsitystään ihmisjärjen kehityksen lainomaisuudesta, jos kysyisitte häneltä esimerkiksi, miksi kyseisellä historiallisella aikakaudella järki on kehittynyt tällä tavalla, mutta toisella aikakaudella muulla tavalla, niin ette saisi häneltä itse asiassa mitään vastausta. Hän sanoisi teille, että »alati kehittyvä ihmisjärki luo yhteiskunnallisia muotoja», että »historiallinen järki on maailmanhistorian liikevoima» ja siksi jokainen kyseinen yhteiskuntarakente osoittautuu aikansa eläneeksi heti, kun järki ottaa uuden askeleen

kehityksessään.* Mitkään tuollaiset vakuuttelut eivät vastaisi kysymykseen, ne olisivat vain hapuilua sen kysymyksen ympärillä, miksi ihmisjärki kehittyy ja miksi se kehittyy tähän eikä toiseen suuntaan. Jouduttuaan teidän pakottamanne keskittämään huomionsa juuri tähän kysymykseen E. Bauer kiiruhtaisi kuittaamaan asian sisällyksettömällä viittauksella äärellisen, alati muuttuvan ihmisjärjen ominaisuuksiin, samoin kuin vanhat idealistit kuittasivat sen vetoamalla absoluuttisen idean ominaisuuksiin.

Se että järkeä pidettiin maailmanhistorian liikevoimana ja sen kehityksen selitettiin johtuvan joistakin erikoisista, sen omista sisäisistä ominaisuuksista, merkitsi tuon järjen muuttamista joksikin ehdottomaksi olevaiseksi eli toisin sanoen tuon samaisen vasta äsken ikuisesti haudatuksi julistetun absoluuttisen idean henkiinherättämistä uudessa muodossa. Tämän henkiinherätetyn absoluuttisen idean pääpuutteellisuutena oli se, että se sopeutui rauhallisesti mitä ehdottomimpaan dualismiin, tarkemmin sanoen jopa edellytti sitä. Koska luonnon prosesseja ei aiheuta äärellinen, alati muuttuva ihmisjärki, niin osoittautuu olevan kaksi voimaa, luonnossa materia ja historiassa ihmisjärki, eikä ole siltaa yhdistämässä materiaan liikuntaa järjen kehitykseen, välttämättömyyden valtakuntaa vapauden valtakuntaan. Juuri siksi sanoimmekin, että Bauerin katsomukset olivat hyvin pinnallisen, yksipuolisen, eklektisen idealismin läpikäymisiä.

Mielipide hallitsee maailmaa, näin sanoivat ranskalaiset valistajat. Kuten näemme, samoin puhuivat Bauerin veljeksetkin, jotka nousivat hegeliläistä idealismia vastaan. Mikäli mielipide hallitsee maailmaa, niin historian tärkeimpiä lii-

* L. c., S. 185 [siteerattu teos, s. 185].

kevoimia ovat ne ihmiset, joiden ajatus arvostelee vanhoja ja luo uusia mielipiteitä. Bauerin veljekset ajattelivat tosiaankin näin. He rajoittivat historian prosessin olemuksen »kriittisen hengen» suorittamaan olemassaolevien mielipiteiden ja niiden edellyttämien yhteiselämän muotojen muokkaukseen. Kaikki nuo Bauerien katsomukset siirsi venäläiseen kirjallisuuteen »Historiallisten kirjeiden» tekijä⁴², joka muuten ei puhunut enää kriittisestä »hengestä», vaan kriittisestä »ajattelusta», koska »Sovremennik» oli kieltänyt puhumasta hengestä.

Kuvittelemalla itsensä historian pääarkkitehdiksi, demiurgiksi »kriittisesti ajatteleva» henkilö erottaa itsensä ja kaltaisensa ihmissuvun erikoinseksi, korkeimmaksi lajiksi. Tuon korkeimman lajin vastakohtana on kriittiseen ajatteluun kyvytön *massa*, joka voi olla korkeintaan savea »kriittisesti ajattelevien» henkilöiden luovissa käsissä, »*sankareiden*» vastakohtana on »*lauma*». Pitäköön sankari laumasta kuinka paljon tahansa, tuntekoon hän sitä kohtaan kuinka syvää myötätuntoa hyvänsä sen vuosisataisen puutteen ja lakkaamattomien kärsimysten takia, hän ei kuitenkaan voi olla suhtautumatta siihen kuin ylhäinen alhaiseen, ei voi olla luulematta, että kaikki riippuu hänestä, sankarista, kun taas lauma on luovia aineksia vailla oleva massa, jokin tavattoman suuri määrä nollia, jotka saavat myönteisen merkityksen vasta siinä tapauksessa, että niiden eteen asettuu alentuvasti hyväntahtoinen, »kriittisesti ajatteleva» ykkönen. Bauerin veljesten eklektinen idealismi oli 1840-luvun »kriittisesti ajattelevan» saksalaisen »sivistyneistön» pelottavan ja, voidaan sanoa, iljettävän suuriluuloisuuden perusta, ja nykyään se synnyttää venäläisten kannattajiensa välityksellä samaa vikaa Venäjän sivistyneistössäkin. Marx, johon

nyt siirrymmekin, oli tuon suuriluuloisuuden armoton vihollinen ja paljastaja.

Marx sanoi, että »kriittisesti ajattelevien» yksilöiden ja »massan» vastakkainasettelu on vain hegeliläisen historiankäsityksen irvikuva, ja tuo käsitys vuorostaan oli vain spekulatiivinen tulos vanhasta hengen ja materian vastakohtaisuusopista. »Jo Hegelin käsityksen mukaan historian absoluuttinen henki* pitää massaa materiaalina ja saa todellisen ilmaisunsa vain *filosofiassa*. Filosofi on hänestä kuitenkin vain elin, jonka välityksellä historian luoja, absoluuttinen henki, saavuttaa *liikkeen päätyttyä* itsetajunnan. Tuohon liikkeen päättymisen jälkeen ilmaantuvaan tajuntaan rajoittuukin filosofin osallisuus historiassa, sillä absoluuttinen henki aiheuttaa alitajuisesti todellisen historiallisen liikkeen.** Näin ollen filosofi ilmaantuu *post festum*.— Hegel on kaksinkertaisesti epäjohdonmukainen: ensinnäkään hän ei tunnusta absoluuttiseksi hengeksi todellista filosofia, individiä, vaikka hänen oppinsa mukaan absoluuttinen henki tajuaa itsensä ja on siis myös olemassa vain *filosofiassa*; toiseksi hänen mukaan absoluuttinen henki luo historiaa vain *näennäisesti*. Koska absoluuttinen henki tajuaa itsensä luovaksi hengeksi vain *filosofiassa* ja vain *post festum*, niin sen luoma historia on olemassa vain filosofin tajunnassa, mielessä ja käsityksessä, ts. vain järkeisjohtoisena mielikuvana. Hra Bruno Bauer poistaa Hegelin epäjohdonmukaisuuden.*** Ensinnäkin hän julistaa kritiikin absoluuttiseksi hengeksi ja itsensä kri-

* Sama kuin absoluuttinen idea.

** Lukija muistaa edellä esitetyn Hegelin sanonnan: Miner-
van pöllö lähtee lentoon vasta illalla.

*** Bruno Bauer on edellä mainitun Edgar Bauerin vanhin
veli, aikanaan kuuluisan kirjan »Kritik der evangelischen
Geschichte der Synoptiker» [»Synoptikkojen evankeliumien
arvostelua»] tekijä.

tiikiksi. Arvosteleva aines poistetaan massasta, samoin kuin massa-aines kritiikistä. Siksi kritiikki näkee olennoituvansa *kourallisessa* valit-tuja, hra Bauerissa ja hänen oppilaissaan eikä *massassa*. Edelleen Bauer poistaa Hegelin toisen epäjohdonmukaisuuden: hän ei enää tyydy olemaan hegeliläisenä henkenä, joka luo historiaa vain mielikuvituksen alalla ja *post festum*, hän esittää *tietoisesti maailmanhengen* osaa muun ihmiskunnan muodostaman massan vastakohtana; hän asennoituu jo nykyään *dramaattisesti* siihen; hän keksii ja luo historiaa kypsän harkinnan tuloksena, etukäteen pohtimansa suunnitelman mukaan. Toisella puolella on massa historian passiivisena, hengettömänä, historiattomana, *materiaalisena* aineksena; toisella puolella on henki, kritiikki, hra Bruno ja kumppanit aktiivisena aineksena, josta kaikenlainen *historiallinen* toiminto on lähtöisin. Yhteiskunnan uudistamistyö pelkistyy kriittisen kritiikin *aivotoiminnaksi.*»*

Nämä rivit synnyttävät kummallisen harhaku-
van: tuntuu siltä, että niitä ei ole kirjoitettu viisi-
kymmentä vuotta sitten, vaan jokin kuukausi
sitten, ja että ne on suunnattu venäläisiä »sub-
jektiivisiä» sosiologeja eikä saksalaisia vasemmis-
tohegeliläisiä vastaan. Harhakuva voimistuu enti-
sestään, kun lukee seuraavan otteen Engelsin
artikkelista:

»Itsenäinen kritiikki ei tietenkään saa tun-
nustaa historiaa sellaiseksi, mitä se on todelli-

* »Die heilige Familie oder Kritik der kritischen Kritik. Gegen Bruno Bauer und Consorten» von F. Engels und K. Marx, Frankfurt a. Main 1845, S. 126—128 [F. Engels ja K. Marx, »Pyhä perhe eli kriittisen kritiikin kritiikkiä. Bruno Baueria ja kumppaneita vastaan». Frankfurt am Main 1845, ss. 126—128]. Tämä kirja on erilaisia »kriittisen kritiikin» katsomuksia vastaan suunnattujen Engelsin ja Marxin artikke-
lien kokoelma. Siteerattu kohta on Bruno Bauerin artikke-
liä vastaan suunnatusta Marxin artikkelista. Marxilta niin ikään on lainattu edellisessä luvussa esitetty ote.

suudessa ollut, sillä se merkitsisi nimenomaan karkean massan tunnustamista sen täydellisessä massaluonteisuudessa, kun taas kysymyksessä on juuri massan massaluonteisuuden kieltäminen. Siksi historia vapautetaan sen massaluonteisuudesta, ja tutkimuskohdettaan vapaasti käsittelevä kritiikki huutaa historiälle: sinun oli kuljettava siten ja siten! Kritiikin laeilla on päinvastainen vaikutus; ennen kritiikin asetuksia historian kulku oli aivan toista, mitä se osoittautui olleen niiden jälkeen. Siksi niin sanottu todellinen, massaluonteinen historia eroaa huomattavasti kriittisestä.»*

Kenestä tässä otteessa on puhe? Saksalaisista 1840-luvun kirjailijoistako vai eräistä nykyaikaisista »sosiologeista», jotka järkeilevät mahtipontisesti aiheesta, että muka katolilainen käsittää historiallisten tapahtumain kulun omalla tavallaan, protestantti taas toisella tavalla, monarkisti kolmannella, tasavaltalainen neljännellä ja että siksi oikea subjektiivinen henkilö ei ainoastaan saa, vaan hänen myös pitää keksiä itseään, omaa henkistä käyttöönsä varten sellainen historia, joka vastaisi täydelleen parhainta ihannetta? Osasikohan Engels aavistaa ennakolta venäläiset viisaat typeryytemme? Ei lainkaan! Hän ei tietenkään edes ajatellut niitä, ja mikäli hänen ironiansa osuu puolen vuosisadan takaa kuin naulan kantaan subjektiivisiin ajattelijoihimme, niin se on selitettävissä yksinkertaisesti sillä, ettei subjektiivisessa pödyssämme ole kerrassaan mitään omaperäistä: se on vain halpahintainen, suzdalilainen⁴³ jäljennös siitä samaisesta »hegeliläisyys-

* »Die heilige Familie oder Kritik der kritischen Kritik. Gegen Bruno Bauer und Consorten» von F. Engels und K. Marx, Frankfurt a. Main 1845, S. 6. [F. Engels ja K. Marx, »Pyhä perhe eli kriittisen kritiikin kritiikkiä», Bruno Baueria ja kumppaneita vastaan». Frankfurt am Main 1845, s. 6].

den» irvikuvasta, jota vastaan se taistelee niin menestyksellisesti...

»Kriittisen kritiikin» kannalta kaikki suuret historialliset yhteentörmäykset ovat olleet *ideain* yhteentörmäyksiä. Marx on huomauttanut, että *ideat* »ovat tulleet häväistyiksi» joka kerta, kun ne eivät ole käyneet yhteen sen yhteiskuntakerroksen reaalisten, taloudellisten etujen kanssa, joka kyseisellä ajankohdalla edustaa historiallista edistystä. Ainoastaan noiden etujen ymmärtäminen voi antaa avaimen historian todellisen kehityskulun ymmärtämiseen.

Kuten tiedämme, ranskalaiset valistajatkaan eivät ummistaneet silmiään eduilta ja olivat valmiit vetoamaan niihin kyseisen yhteiskunnan kyseistä tilaa selittääkseen. Tuo heidän käsityksensä *etujen* ratkaisevasta merkityksestä oli kuitenkin vain muunnelma »kaavasta»: mielipiteet hallitsevat maailmaa. Heidän mukaan ihmisten edutkin riippuvat heidän mielipiteistään ja muuttuvat näiden muuttuessa. *Tuollainen* etujen merkityksen tulkinta tarkoittaa historiaan sovelletun idealismin voittoa. Se jättää kauaksi jälkeen jopa saksalaisen dialektisen idealismin, jonka mukaan ihmisille ilmaantuu uusia materiaalisia etuja joka kerta, kun absoluuttisella idealla on tarve ottaa uusi askel loogisessa kehityksessään. Marx ymmärtää aivan toisin aineellisten etujen merkityksen.

Tavallisesta venäläisestä lukijasta Marxin historiallinen teoria tuntuu joltakin matalamieliseltä paskillilta ihmissukua vastaan. Gleb Uspenskillä on — kertomuksessa »Razorenije» ellemme erehdy — vanha virkanainen, joka vielä kuolinvuoteellaan hourailen toistaa herkeämättä iljettävää elämänsääntöään: »*yritä panna taskuun, taskuun!*». Venäläinen sivistyneistö olettaa naiivisti, että Marx piti tuota iljettävää sääntöä koko

ihmiskunnalle kuuluvana, että hän muka väitti ihmisten »yrittävän panna taskuun» aina, poikkeuksetta ja tietoisesti, tehköötpä he mitä hyvänsä. Epäitsekkäälle venäläiselle »intellektuellille» tuollainen katsomus on luonnollisesti yhtä »epäsympaattinen» kuin on Darwinin teoria jollekulle nimevoksettarelle, jonka mielestä tuon teorian koko tarkoitus rajoittuu siihen kuohuttavaan väitteeseen, että muka hän, kunnianarvoinen virkailijatar, on vain myssypäinen apina. Todellisuudessa Marx parjaa yhtä vähän »sivistyneistöä» kuin Darwin nimevoksettaria.

Jotta voitaisiin ymmärtää Marxin historiallisia katsomuksia, on palautettava mieleen, mitä oli saanut aikaan filosofia ja yhteiskuntahistoriallinen tiede välittömästi Marxia edeltäneellä kaudella. Ranskalaiset restauraatioajan historioitsijat tulivat, kuten tiedämme, siihen uskoon, että »kansalaisolot», »omistussuhteet» muodostavat koko yhteiskuntarakenteen perustan. Tiedämme niin ikään, että samaan johtopäätökseen tuli Hegelin ominaisuudessa saksalainen idealistinen filosofia, tuli vastoin tahtoaan, vastoin henkeään, pelkästään idealistisen historianselityksen puutteellisuuden ja kestättömyyden vuoksi. Marx, joka oli omaksunut kaikki aikansa tieteellisten tietojen ja filosofisen ajattelun saavutukset, oli täysin samaa mieltä mainitun johtopäätöksen suhteen ranskalaisten historioitsijain ja Hegelin kanssa. Hän sanoi olevansa vakuuttunut siitä, että »oikeussuhteiden samoin kuin valtiomuotojenkaan selitys ei ole niissä itsessään eikä ns. yleisen ihmishengen kehityksessä, vaan päinvastoin niiden juuret ovat aineellisissa elinsuhteissa, joiden kokonaisuutta Hegel 1700-luvun englantilaisten ja ranskalaisten tavoin sanoo 'kansalaisyhteiskunnaksi', ja että kansalaisyhteiskunnan anatomiaa etsittäköön kansantaloustieteen alalta».⁴⁴

Mistä sitten riippuu kyseisen yhteiskunnan *talouselämä*? Tähän eivät voineet vastata vähänkään tyydyttävästi enempää ranskalaiset historioitsijat kuin utopistisosialistit tai Hegelkään. Kaikki he viittasivat joko suoraan tai välillisesti ihmisluontoon. Marxin suuri tieteellinen ansio on siinä, että hän tarkasteli kysymystä aivan vastakkaiselta puolelta, hän tarkasteli ihmisluontoa ihmisen *ulkopuolella* olevasta syystä aiheutuvan historiallisen liikkeen alati muuttavana tuloksena. Olemassaoloaan varten ihmisen on ylläpidettävä elimistöään käyttämällä sille välttämättömiä aineita *häntä ympäröivästä ulkoisesta luonnosta*. Tuo käyttö edellyttää, että ihminen vaikuttaa tietyllä tavalla ulkoiseen luontoon. Mutta »vaikuttamalla ulkoiseen luontoon ihminen muuttaa omaa luontoaan». Näihin muutamiin sanoihin sisältyy Marxin koko historiallisen teorian olemus, vaikka sinänsä otettuina ne eivät tietenkään anna tarvittavaa käsitystä siitä ja kaipeavat selityksiä.

Franklin sanoi ihmistä »työkaluja valmistavaksi eläimeksi». Ihmisen tunnusomaisena piirteenä on tosiaankin työkalujen käyttö ja tuotanto. Darwin kiistää mielipiteen, jonka mukaan vain ihminen kykenee käyttämään työkaluja; hän tuo paljon esimerkkejä, jotka osoittavat, että alkeellisessa muodossa niiden käyttö on ominaista monille nisäkkäille. Hän on tietenkin aivan oikeassa omalta kannaltaan, ts. siinä mielessä, että surullisen kuuluisassa »ihmisluonnossa» ei ole ainuttakaan piirrettä, joka ei esiintyisi yhdellä tai toisella eläinlajilla, ja että sen vuoksi ei ole kerrassaan mitään syytä pitää ihmistä jonakin erikoisena olentona, erottaa hänet erikoiseksi »valtakunnaksi». Ei kuitenkaan pidä unohtaa, että *määrälliset erovuudet muuttuvat laadullisiksi*. Se, mikä on olemassa *alkiona* yhdellä eläin-

lajilla, saattaa muuttua toisen eläinlajin *erikoiseksi tunnusmerkiksi*. Tätä on sanottava erikoisesti työkalujen käytöstä. Norsu katkoo oksia ja huitoo niillä kärpäsiä. Se on mielenkiintoista ja opettavaista. *Norsu*-lajin kehityshistoriassa oksien käyttö kärpäsiä vastaan ei kuitenkaan esittänyt varmaankaan mitään oleellista osaa: norsuista ei tullut norsuja siksi, että niiden enemmän tai vähemmän norsunkaltaiset esivanhemmat huitoivat oksilla. Ihmisen laita on toisin.*

Australialaisen villi-ihmisen koko olemassaolo riippuu hänen bumerangistaan samoin kuin nyky-aikaisen Englannin koko olemassaolo riippuu sen koneista. Jättäkää australialainen vaille bumerangiaan, tehkää hänestä maanviljelijä, niin hän muuttaa pakostakin koko elämäntapansa, kaikki tottumuksensa, koko ajattelutapansa, koko »luontonsa».

Sanoimme: tehkää *maanviljelijä*. Maanviljelyn esimerkki osoittaa selvästi, että ihmisen tuotannonollinen vaikutus luontoon ei edellytä yksinomaan työkaluja. Työkalut muodostavat vain osan tuotantoon tarvittavista välineistä. Juuri siitä syystä on täsmällisempää puhua *tuotantovälineiden, tuotantovoimien* kehityksestä eikä *työvälineiden* kehityksestä, vaikka on kerrassaan epäilyksetöntä, että tärkein osuus tuossa kehityksessä kuuluu tai on ainakin tähän asti (tärkeiden *kemiallisten* tuotannonalojen ilmaantumiseen asti) kuulunut nimenomaan *työkaluille*.

* »So thoroughly is the use of tools the exclusive attribute of man, that the discovery of a single artificially shaped flint in the drift or cavebreccia, is deemed proof enough that man has been there». — »Prehistoric Man», by Daniel Wilson, vol. I, p. 151—152, London 1876 [»Työkalujen käyttö kaikkialla on siinä määrin yksinomaisen ihmisen erikoisuus, että vaikkapa yhden keinoitekoisesti teroitettun kiven löytäminen maakerrostumista tai luolien breksioista pidetään riittävänä todisteena siitä, että kyseisellä paikalla on elänyt ihminen.» Daniel Wilson, »Historiantakainen ihminen», I osa, ss. 151—152, Lontoo 1876].

Työkalut ovat ihmiselle tavallaan uusina eliminä, jotka muuttavat hänen anatomista rakennettaan. Siitä lähtien kun hän on kohonnut niitä käyttämään, hänen kehityshistoriansa on saanut aivan uuden muodon: aikaisemmin se rajoittui samoin kuin kaikilla muillakin eläimillä, hänen luonnollisten elimiensä muutoksiin; nyt siitä on tullut ennen kaikkea *hänen keinotekoisten elimiensä täydellistymisen historiaa, hänen tuotantovoimiensa kasvun historiaa.*

Ihminen eli *työkaluja valmistava eläin* on samalla myös *yhteiskunnallinen eläin*, jonka esivanhemmat ovat eläneet monien sukupolvien aikana enemmän tai vähemmän suurilukuisina laumoina. Tässä emme pidä tärkeänä sitä, miksi esivanhempamme alkoivat elää laumoina, siitä on *eläintieteilijäin* otettava ja he ottavatkin selvää, mutta historianfilosofian kannalta on ehdottoman tärkeää panna merkille, että siitä lähtien, kun ihmisen keinotekoiset elimet alkoivat näytellä ratkaisevaa osaa hänen olemassaolossaan, hänen yhteiskuntaelämänsä alkoi muuttua hänen tuotantovoimiensa kehityksestä riippuen.

»Moninaiset suhteet, jotka muodostuvat ihmisten tuotantoprosessissa, eivät rajoitu heidän suhteeseensa luontoon. Tuotanto on mahdollista vain tuottajien tietynlaisten yhteisten ja vastavuoroisten toimintojen tuloksena. Tuottaakseen ihmiset solmivat määrätynlaisia keskinäisiä yhteyksiä ja suhteita, ja vain näiden yhteiskunnallisten yhteyksien ja suhteiden puitteissa ja välityksellä ihmiset alkavat vaikuttaa luontoon tuotannon vaatimalla tavalla.»*

Keinotekoiset elimet, työkalut, osoittautuvat näin ollen pikemminkin *yhteiskunnallisen* kuin yksilöllisen *ihmisen* elimiksi. Juuri siksi niiden

* »Lohnarbeit und Kapital» [Karl Marx, »Palkkatyö ja pääoma»].

jokainen oleellinen muutos aiheuttaa muutoksia yhteiskuntarakenteessa.

»Tuotantovälineiden luonteesta riippuen muuttuvat myös tuottajien keskinäiset yhteiskunnalliset suhteet, muuttuvat heidän yhteisen toimintansa ja koko tuotannon kulkuun osallistumisensa suhteet. Sen jälkeen kun oli keksitty uusi sodankäyntiväline, ampuma-ase, muuttui asian vaatimalla tavalla armeijan koko sisäinen organisaatio samoin kuin kaikki ne keskinäiset suhteet, jotka vallitsevat armeijan kokoonpanoon kuuluvien yksilöiden kesken ja joiden ansiosta se on järjestynyt kokonaisuus; muuttuivat vihdoin myös kokonaisten armeijoiden keskinäiset suhteet. Tuottajien yhteiskunnalliset suhteet, tuotannon yhteiskunnalliset suhteet muuttuvat siis sitä mukaa kuin muuttuvat ja kehittyvät aineelliset tuotantovälineet eli tuotantovoimat. Tuotantosuhteet kokonaisuudessaan muodostavat sen, mitä sanotaan yhteiskunnallisiksi suhteiksi, yhteiskunnaksi, ja sitä paitsi määrättyllä historiallisella kehitysasteella olevaksi yhteiskunnaksi, määrätyn olemuksen omaavaksi yhteiskunnaksi. Tuollaisia omalaatuisia tuotantosuhteiden kokonaisuuksia ovat antiikin yhteiskunta, feodaalinen yhteiskunta, porvarillinen yhteiskunta, ja kukin noista yhteiskunnallisen organisaation muodoista vastaa vuorostaan tiettyä kehitysastetta ihmiskunnan historiassa.»*

On tarpeetonta lisätä, että yhtä omalaatuisia tuotantosuhteiden kokonaisuuksia ovat olleet myös varhaisemmat ihmiskunnan kehitysasteet. On niin ikään tarpeetonta toistaa, että noilla varhaisemmillakin asteilla tuotantovoimien tila vaikutti ratkaisevasti ihmisten yhteiskunnallisiin suhteisiin.

* »Lohnarbeit und Kapital» [Karl Marx, »Palkkatyö ja pääoma»].⁴⁵

Tässä meidän on pysähdyttävä tarkastelemaan muutamia, ensi silmäykseltä melko vakuuttavia vastaväitteitä.

Ensimmäisen sisältö on seuraava.

Marxilaisille sanotaan usein, että kukaan ei kiistä työkalujen tärkeää merkitystä eikä tuotantovoimien valtavaa osuutta ihmiskunnan historiallisessa liikkeessä, mutta työkaluthan ovat ihmisen keksimiä ja tarkoituksiinsa käyttämiä. Tunnustatte itsekin, että niiden käyttö edellyttää verrattain korkeaa henkisen kehityksen astetta. Jokainen uusi askel työkalujen parantamisessa vaatii uusia ihmisjärjen ponnistuksia. Järjen ponnistukset ovat *syy*, tuotantovoimien kehitys on *seuraus*. Järki on siis historiallisen edistyksen liikevoima, oikeassa olivat siis ne, jotka väittivät, että mielipiteet hallitsevat maailmaa, ts. ihmisjärki hallitsee maailmaa.

Tällainen huomautus on aivan luonnollinen, mutta tämä ei estä sitä olemasta perusteeton.

Työkalujen käyttö edellyttää eittämättä ihmiseläimen korkeasti kehittyneitä järkeä. Katsokaapa, mitä nykyaikainen luonnontiede esittää tuon kehityksen syyksi.

»Ihminen ei olisi milloinkaan saavuttanut hallitsevaa asemaa maailmassa käyttämättä käsiään, noita hänen tahdolleen niin ihmeellisen kuuliaisia välineitä», sanoi Darwin.* Tämä ei ollut uusi ajatus, sen oli jo lausunut Helvétius. Helvétius, joka ei osannut asettua varmasti kehityksen näkökannalle, ei silti pystynyt muovaamaan edes jossain määrin uskottavasti omaa ajatustaan. Darwin esitti sen puolustukseksi kokonaisen varaston todisteita, ja vaikka niillä kaikilla on tietenkin vain hypoteettinen luonne, ovat ne kokonaisuutena riittävän vakuuttavia. Mitä Darwin

* »La descendance de l'homme etc.», Paris 1881, p. 51
[»Ihmisten alkuperä jne.», Pariisi 1881, s. 51]

sitten puhui? Mistä quasi-ihminen peri nykyiset, täysin inhimilliset kätensä, jotka vaikuttivat niin erinomaisesti hänen »järkensä» voittoihin? Ne muodostuivat luultavasti joidenkin sellaisten *maantieteellisen ympäristön* erikoisuuksien vaikutuksesta, jotka tekivät hyödylliseksi etu- ja takaraajojen keskinäisen fysiologisen työnjaon. »Järjen» voitot olivat *kaukaisena seurauksena* tuosta jaosta ja taaskin suotuisten ulkoisten olosuhteiden vaikutuksesta muuttuivat vuorostaan *lähimmäksi syyksi* siihen, että ihmiselle ilmaantuivat keinotekoiset elimet, että hän alkoi käyttää työkaluja. Nuo uudet keinotekoiset elimet tekivät hänen henkiselle kehitykselleen uusia palveluksia, ja »järjen» voitot kuvastuivat jälleen elimissä. Se oli pitkälinen prosessi, jossa syy ja seuraus vaihtoivat alituisesti paikkaa. Olisi kuitenkin väärin tarkastella tuota prosessia *yksinkertaisen vuorovaikutuksen* kannalta. Voidakseen käyttää »järkensä» jo saavuttamia voittoja valmistamiensa työkalujen parantamiseen, ts. *luontoon omaamansa vallan laajentamiseen*, ihmisen oli oltava tiettyssä maantieteellisessä ympäristössä, josta hän saattoi saada: 1) parantamiseen tarvittavia materiaaleja; 2) esineitä, joiden muokkaus vaatisi parannettuja työkaluja. Siellä, missä ei ollut metalleja, yhteiskunnallisen ihmisen oma järki ei voinut missään tapauksessa johdattaa häntä pois »hiotun kiven kaudesta»; aivan samoin paimentolaiselämään ja maanviljelykseen siirtyminen edellytti tiettyä eläin- ja kasvikuntaa, joita ilman »järki» olisi pysynyt liikkumattomana. Eikä tässä vielä kaikki. Alkukantaisten yhteiskuntien älyllinen kehitys tapahtui sitä nopeammin, mitä vilkkaampaa oli niiden keskinäinen kanssakäyminen, ja tuo kanssakäyminen oli tietenkin sitä taajempaa, mitä erilaisempia olivat maantieteellisten olosuhteiden kannalta niiden

asuttamat paikkakunnat, eli siis mitä vähemmän toisella paikkakunnalla valmistetut tuotteet muistuttivat toisen paikkakunnan tuotteita.* Kaikki tietävät vihdoin, miten tärkeitä ovat tässä suhteessa luonnolliset liikenneväylät; jo Hegel sanoi, että vuoret erottavat ihmisiä, joet ja meret yhdistävät heitä.**

Maantieteellinen ympäristö vaikuttaa yhtä ratkaisevalla tavalla suurempienkin yhteiskuntien, alkukantaisten sukuorganisaatioiden raunioille syntyneiden valtioiden kohtaloon. »Ei maan ehdoton hedelmällisyys, vaan sen erilaisuus, sen luonnollisten tuotteiden moninaisuus muodostaa yhteiskunnallisen työnjaon luonnollisen pohjan ja pakottaa ihmisen häntä ympäröivien luonnon suhteiden moninaisuuden vuoksi moninaistamaan tarpeitaan, kykyjään, tuotantovälineitään ja -tapojaan. Teollisuuden historiassa esittää ratkaisevaa osaa välttämättömyys asettaa tietty luonnonvoima

* Von Martiuksen tunnetusta Brasilian alkuasukkaita koskevasta kirjasta⁴⁶ löytyy muutamia mielenkiintoisia esimerkkejä, joista näkyy, miten tärkeitä ovat kerrassaan vähäpätöisiltä näyttävät paikkakuntien erikoisuudet niiden asukkaiden keskinäisen kanssakäymisen kehityksessä.

** Merestä on muuten sanottava, ettei se aina lähennä ihmisiä. Ratzel (»Antropo-Geographie» [»Antropogeografia»], Stuttgart 1882, s. 92) huomauttaa aivan oikein, että tietyllä alhaisella kehitystasolla meri on ollut *ehdottomana* rajana, ts. se on tehnyt kerrassaan mahdottomaksi sen erottamien kansojen kanssakäymisen. Ne kanssakäymiset, joiden mahdollisuus on alunperin juontunut yksinomaan maantieteellisen ympäristön ominaisuuksista, ovat lyöneet leimansa alkukantaisten heimojen fysiologiaan. Saarelaiset eroavat tuntuvasti mannermaan asukkaista. »Die Bevölkerungen der Inseln sind in einigen Fällen völlig andere als die des nächst gelegenen Festlandes oder der nächsten grösseren Insel; aber auch wo sie ursprünglich derselben Rasse oder Völkergruppe angehören, sind sie immer weit von derselben verschieden; und zwar, kann man hinzusetzen, in der Regel weiter als die entsprechenden festländischen Abzweigungen dieser Rasse oder Gruppe untereinander» (Ratzel, l. c., S. 96). [»Saarilla asuvat kansat eroavat joissain tapauksissa täydelleen lähi mannermaan tai lähimmän suuren saaren kansoista; jopa sielläkin, missä ne ovat alunperin kuuluneet samaan rotuun tai kansaryhmään, ne eroavat kuitenkin aina jyrkästi tuosta rodusta; lisäämme, että ne eroavat aina enemmän toisistaan, kuin tuon rodun tai ryhmän vastaavat mannermaalla asuvat haaraumat» (Ratzel, siteerattu teos, s. 96).] Tässä toistuu sama laki kuin eläinlajien ja -muotojen muodostumisessa.

yhteiskunnallisen valvonnan alaiseksi, jotta sitä voitaisiin käyttää yhä laajemmin ja alistaa se ihmisen valtaan järjestelmällisten inhimillisten ponnistusten avulla. Sellainen merkitys oli veden säännöstelyllä Egyptissä, Lombardiassa, Hollannissa tai Persiassa ja Intiassa, missä kastelu keinotekoisien kanavien avulla ei tuo ainoastaan välttämätöntä vettä maalle, vaan myös samalla sen liejussa kivennäislannoitteita vuorilta. Espanjan ja Sisilian kukoistavan teollisuuden salaisuus arabialaisten hallituskaudella perustui kanavien rakentamiseen.»*

*Siis ainoastaan eräiden maantieteellisen ympäristön erikoisominaisuuksien ansiosta antropomorfiset esivanhempamme saattoivat kohota sille älyllisen kehityksen asteelle, joka oli välttämätön heidän muuttumiselleen toolmaking animals'iksi. Aivan samoin taon saman ympäristön erikoisuuDET saattoivat antaa sijaa tuon uuden »työkalujen valmistamis» -kyvyn toteuttamiselle ja jatkuvalla täydellistämislle. Tuotantovoimien historiallisessa kehitysprosessissa ihmisen »työkalujen valmistamis» -kykyä on tarkasteltava ennen kaikkea vakiona, ja tuon kyvyn toteuttamiseen tarvittavia ulkoisia ympäristöolosuhteita alituisesti muuttuvana suurena.***

* Marx, Das Kapital, Dritte Auflage, S. 524—526.¹⁷ [»Pääoma», 3. painos, ss. 524—526.] Alahuomautuksessa (s. 526) Marx lisää: »Yksi niistä aineellisista perusteista, jonka avulla valtiotalta sai haltuunsa Intian hajallaan olevat tuotantoeläimistö, oli vedensaannin järjestäminen. Intian muhamettilaiset hallitsijat ymmärsivät tämän paremmin kuin heidän englantilaiset seuraajansa.» Verratkaamme tekstissä esitettyä Marxin mielipidettä uusimman tutkielman näkökantaan: »Unter dem, was die lebende Natur dem Menschen an Gaben bietet, ist nicht der Reichtum an Stoffen, sondern der an Kräften oder, besser gesagt, Kräfteanregungen am höchsten zu schätzen.» (Ratzel, l. c., S. 343.) [»Arvokkaimpia niistä lahjoista, joita elävä luonto tarjoaa ihmiselle, eivät ole aineelliset rikkaudet, vaan voimien rikkaus eli paremmin sanoen voimien kehittämistä kannustava rikkaus.» (Ratzel, siteerattu teos, s. 343.)]

** L. Geiger sanoo: »Meidän on varottava arvioimasta lilan suureksi harkinnan osuutta työkalujen ilmaantumisessa. Ensimmäisten erittäin tärkeiden työkalujen löytö oli tietenkin sattuma, niin kuin monet uusimman ajan suuret löydötkin.

Eri ihmisyyhteiskuntien saavuttamien tulosten (*sivistyksellisten kehitysasteiden*) erilaisuus on selitettävissä juuri siten, että ympäristöolosuhteet eivät ole suoneet eri ihmisheimoilta mahdollisuuksia toteuttaa samassa määrin »keksimis»-kykyään. On olemassa antropologien koulukunta, joka yhdistää mainittujen tulosten erilaisuuden *ihmisrotujen* erilaisiin ominaisuuksiin. Tuon koulukunnan näkemys ei kuitenkaan kestä arvostelua: se on vain »ihmisluontoon» vetoavan (tässä tapauksessa *rodun luontoon* vetoavan) historiallisten ilmiöiden vanhan selitystavan uusi variaatio ja tieteellisen syvällisyytensä puolesta se ei ole edennyt kauas sen Molièren kuvaaman tohtorin katsomuksista, joka lausui syvämielteisesti: oopiumi huumaa siksi, että sillä on ominaisuus huumata (rotu on jäänyt jälkeen siksi, että sillä on ominaisuus jäädä jälkeen).

Vaikuttamalla ulkoiseen luontoon ihminen

Ne olivat tietysti pikemminkin löydettyjä kuin keksittyjä. Olen tullut tähän käsitykseen varsinkin sen seikan perusteella, että työkalujen nimiä ei milloinkaan johdeta niiden valmistuksen mukaan, että niillä (ts. nimillä) ei milloinkaan ole geneettistä luonnetta, vaan ne johtuvat sen käytön mukaan, johon työkalu on tarkoitettu. Niinpä saksan kielessä Scheere (sakset), Säge (saha), Hacke (hakku) ovat esineitä, joilla leikataan (scheeren), sahataan (sägen), hakataan (hacken). Tuohon kielen lakiin on kiinnitettävä huomiota semmitenkin, kun niiden laitteiden nimet, jotka eivät ole työkaluja, johdetaan geneettistä, passiivista tietä siitä materiaalista tai siitä työstä, josta tai jonka ansiosta ne ovat ilmaantuneet. Esimerkiksi monissa kielissä leili eli nahka-astia viinin säilyttämistä varten on alunperin merkinnyt nyljettyä eläimen nahkaa: saksalaista Schlauch vastaa englannin kielen slough — käärmeennahka. Kreikan kielessä ascós merkitsee samanaikaisesti leiliä astiana ja eläimen nahkaa. Tässä siis kieli ilmaisee aivan selvästi, miten ja mistä on valmistettu leiliksi nimitetty laite. Työkalujen suhteen asia on toisin; kielen perusteella niitäkään ei alunperin ollut valmistettu; esimerkiksi ensimmäisenä veitsenä saattoi olla sattumalta löydetty ja sanoisinpa leikiten asiaan käytetty terävä kivi.» (L. Geiger, *Die Urgeschichte der Menschheit im Lichte der Sprache. Mit besonderer Beziehung auf die Entstehung des Werkzeugs*, S. 36—37. Kokoelmassa: »Zur Entwicklungsgeschichte der Menschheit», Stuttgart 1878.) [L. Geiger, »Kielen kannalta esitetty ihmiskunnan alkuhistoria, jossa kiinnitetään erikoista huomiota työkalujen alkuperään», ss. 36—37. Kokoelmassa: »Ihmiskunnan kehityshistoria», Stuttgart 1878.]

muuttaa omaakin luontoaan. Hän kehittää kaikkia kykyjään, muiden muassa »työkalujen valmistamis» -kykyäänkin. *Kunakin kyseisenä aikana tuon kyvyn määrä juontuu jo saavutetusta tuotantovoimien kehityksen määrästä.*

Mikäli työkalusta tulee tuotannon kohde, sen valmistamisen mahdollisuus samoin kuin sen suurempi tai pienempi täydellisyysaste riippuu kokonaan niistä työkaluista, joiden avulla sitä valmistetaan. Tämä on ymmärrettävää kaikille selityksittäkin. Ensi silmäykseltä saattaa kuitenkin näyttää kerrassaan käsittämättömältä esimerkiksi seuraava: mainitessaan Arkhimedeeseen keksinnöistä, jotka tämä teki roomalaisten suorittaman Syrakusan piirityksen aikana, Plutarkhos katsoi tarpeelliseksi *puolustella* keksijää: hän järkeili, että filosofin ei tietenkään ollut sopivaa harrastaa sellaisia asioita, mutta filosofin puolesta puhuu äärimmäistila, jossa hänen isänmaansa oli. Herää kysymys: pälkähtäisikö nykyään kenenkään päähän etsiä Edisonin syytä lieventäviä seikkoja? Nykyään emme pidä häpeällisenä — vaan aivan päinvastoin! — sitä, että ihminen käyttää kykyään tehdä mekaanisia keksintöjä, mutta kreikkalaiset (tai vaikkapa roomalaisetkin) katsoivat asiaan ihan toisella tavalla, kuten huomasitte. Siksi heidän aikanaan olisi löytöjen ja keksintöjen tekemisen pitänyt tapahtua — ja se tosiaan tapahtui — verrattomasti hitaammin kuin meidän aikanamme. Tästä ikään kuin seuraa jälleen, että *mielipiteet hallitsevat maailmaa*. Mistä kreikkalaiset saivat kuitenkin tuollaisen omituisen »mielipiteen»? Sen alkuperä ei ole selitettävissä inhimillisen »järjen» ominaisuuksilla. On muistettava heidän yhteiskunnalliset suhteensa. Kreikkalaiset ja roomalaiset yhteiskunnat olivat kuten tunnettua *orjayhteiskuntia*. Noissa yhteiskunnissa koko ruumiillinen työ, koko

tuotanto oli orjien osana. Vapaa ihminen *häpesi* sellaista työtä, ja luonnollisesti siksi muodostui halveksiva suhde jopa tärkeimpiä keksintöjä kohtaan, jotka koskivat tuotannollisia prosesseja, muun muassa mekaanisia keksintöjä kohtaan. Juuri siitä syystä Plutarkhos katsoi Arkhimedesta toisin, kuin me katsomme nyt Edisonia.* Miksi kuitenkin Kreikassa tuli pystytetyksi orjuus? Siksi, että joidenkin »järkensä» tekemien erehdysten vuoksi kreikkalaiset pitivät parhaana orjuusjärjestelmää? Ei, ei siksi. Oli aika, jolloin kreikkalaisetkaan eivät tienneet orjuutta, eivätkä he lainkaan pitäneet silloin orjanomistukseen perustuvaa yhteiskuntajärjestelmää luonnollisena ja välttämättömänä. Sitten kreikkalaisilla muodostui orjuus ja alkoi vähitellen esittää yhä huomattavampaa osaa heidän elämässään. Silloin Kreikan kansalaisten käsityskin siitä muuttui: he alkoivat puolustaa sitä aivan luonnollisena ja ehdottoman tarpeellisena laitoksena. Mikä sittenkin aiheutti orjuuden synnyn ja kehittymisen Kreikassa? Luultavasti se sama syy, joka aiheutti orjuuden synnyn ja kehittymisen muissakin maissa niiden tietyllä yhteiskuntakehityksen asteella. Tuo syy taas tunnetaan, se piilee tuotantovoimien tilassa. Jotta minun olisi edullisempaa tehdä voitetusta

* »Sen (tuon mekaniikan) perustajia... olivat Eudoksos ja Arkhytas, jotka antoivat geometrialle kirjavamman ja mielenkiintoisemman sisällön jättäen tuon tieteen välittömästi aistittavien ja teknisesti tärkeiden sovellutusten vuoksi ottamatta huomioon sen abstraktiset ynnä sellaiset ongelmat, jotka eivät ole graafisesti esitettävissä... Kun sitten Platon osoitti heille tuohtuneena, että he hävittävät geometrian suuruuden ja heidän käsissään geometria loittonee ruumiittomista ja abstraktisista esineistä tarkastelemaan aistittavia, karkeaa alkeellista muokkausta kaipaavia esineitä, niin matematiikasta hädettynä mekaniikka joutui eristetyksi ja jäätyään pitkäksi aikaa vaille filosofien huomiota muuttui yhdeksi sotataidon aputieteistä.» (*Plutarchi*, Vita Marcelli, edit. Teubneriana, C. Sintenis, Lipsiae 1883, Cap. XIV, p. p. 135—136.) [*Plutarkhos*, Marcelluksen elämä, julk. Teubner, Leipzig 1883, XIV luku, ss. 135—136.] Kuten lukiija näkee, Plutarkhoksen käsitys ei ollut kovinkaan uusi siihen aikaan.

vihollisesta orja eikä panna häntä paistiksi, on tosiaankin välttämätöntä, että hänen epävapaan työnsä tuote ylläpitäisi paitsi hänen omaa olemassaoloaan ainakin osittain myös minun olemassaoloani, toisin sanoen on tarpeen hallussani olevien tuotantovoimien tietty kehitysaste. Nimenomaan tuon oven kautta orjuus tuli historiaan. Orjan työ edistää vähän tuotantovoimien kehitystä; orjuuden kaudella tuo kehitys tapahtuu äärettömän hitaasti, mutta kuitenkin tapahtuu, ja vihdoinkin koittaa hetki, jolloin vapaan työn riisto osoittautuu edullisemmaksi kuin orjatyön riisto. Silloin orjuus *lakkautetaan* tai se *kuoleutuu* vähitellen. Sille osoittaa ovea se sama tuotantovoimien kehitys, joka oli johdattanut sen historiaan.* Palatessamme Plutarkhokseen näemme siis, että hänen katsomuksensa Arkhimedeeseen keksintöihin nähden oli aiheutunut hänen aikansa tuotantovoimien tilasta. Kun taas tuollaiset katsomukset vaikuttavat epäilemättä hyvin suuresti uusien löytöjen ja keksintöjen jatkuvaan suoritukseen, niin voimme sitäkin suuremmalla syyllä sanoa, että *kullakin kyseisellä kaudella kunkin kyseisen kansan tuotantovoimien jatkuva kehitys määräytyy noiden voimien tilasta tarkasteltavana olevalla kaudella.*

On itsestään selvä, että kaikkialla, missä on kysymys löydöistä ja keksinnöistä, on kysymys

* On tunnettua, että pitkän ajan kuluessa venäläisillä talonpojilla saattoi itselläänkin olla ja usein olikin maaorjia. Maaorjan asema ei voinut miellyttää talonpoikaa. Venäjän silloisella tuotantovoimien kehitysasteella yksikään talonpoika ei silti voinut pitää tuota tilaa epänormaalina. Rahaa kasannut talonpoika pohti maaorjien ostoa yhtä luonnollisesti kuin roomalainen vapautettu orja pyrki hankkimaan orjia. Spartacusen johdolla kapinaan nousseet orjat sotivat herrojaan eivätkä orjuutta vastaan; jos he olisivat onnistuneet saavuttamaan vapauden, olisivat he suotuisten olosuhteiden vallitessa ruvenneet itsekkin aivan puhtaalla omallatunnolla orjanomistajiksi. Tahtomattakin tulevat mieleen uuden merkityksen omavina Schellingin sanat: *vapauden tulee olla välttämätön*. Historia osoittaa, että vapaus ilmaantuu kussakin muodossaan vain siellä, missä siitä on tullut taloudellinen välttämättömyys.

myös »järjestä». Ilman järkeä löydöt ja keksinnöt olisivat olleet yhtä mahdottomia kuin ne olivat mahdottomia ennen ihmisen ilmaantumista maan päälle. Esittämämme oppi ei jätä huomioon ottamatta järjen osuutta; se vain yrittää saada selville, miksi järki *on* kunakin kyseisenä aikana vaikuttanut siten eikä toisin; se ei aliarvioi järjen saavutuksia, vaan koettaa vain löytää sille riittävän perusteen.

Viime aikoina tätä samaa oppia vastaan on ruvettu hanakasti esittämään toistakin väitettä, jonka hra Karejev saa lausua julki:

»Ajan mittaan Engels täydensi käsitystään uusilla näkökohdilla, jotka muuttivat sitä oleellisesti», sanoo tuo kirjailija, joka hädin tuskin pystyi esittämään Engelsin historiallisen filosofian. »Kun hän tunnusti aikaisemmin materiaalsen historiankäsityksen perustaksi ainoastaan yhteiskunnan taloudellisen rakenteen tutkimisen, niin myöhemmin hän tunnusti yhtä suuren merkityksen omaavaksi myös perherakenteen tutkimisen, mikä tapahtui sen uuden, alkukantaisia avioliitto- ja perhesuhteita koskevan käsityksen vaikutuksesta, joka pakotti hänet ottamaan huomioon paitsi yksinomaan tuotteiden tuotannon prosessia myös ihmispolvien uusiutumisosprosessin. Tässä suhteessa vaikutti muun muassa Morganin 'Muinainen yhteiskunta'»* jne.

Kun siis aikaisemmin Engels »tunnusti materiaalsen (?) historiankäsityksen perustaksi yhteiskunnan taloudellisen rakenteen tutkimisen», niin myöhemmin tunnustettuaan »yhtä suuren merkityksen omaavaksi» jne. hän lakkasi itse asiassa olemasta »taloudellinen» materialisti. Hra Karejev esittää tämän tapahtuman puolueettoman his-

* Ks. »Taloudellinen materialismi historiassa». »Vestnik Jevropy», elokuu 1894, s. 601.

torioitsijan sävyyn, hra Mihailovski taas ilkamoisen johdosta, mutta he kumpikin puhuvat itse asiassa samaa ja kumpikin toistaa sen, mitä heitä ennen on sanonut tavattoman pintapuolinen saksalainen kirjailija Weisengrün kirjassaan »Entwickelungsgesetze der Menschheit»*.

On aivan luonnollista, että niin erinomainen henkilö kuin Engels seurasi tarkasti aikansa tieteellistä edistystä kokonaisten vuosikymmenien aikana ja »täydensi» hyvin oleellisesti peruskäsitystään ihmiskunnan historiasta. Lisäyksiä on kuitenkin monenlaisia, samoin kuin »fagot et fagot»**. Tässä tapauksessa koko kysymys on siitä, *muuttuivatko Engelsin katsomukset hänen niihin tekemien »täydennysten» vaikutuksesta; oliko hänen tosiaankin pakko tunnustaa, että »tuotannon» kehityksen rinnalla vaikuttaa toinenkin, muka »yhtä suuren merkityksen omaava» tekijä.* Tähän kysymykseen on helppo vastata jokaisen, jolla on vähänkään halua suhtautua siihen tarkkaavaisesti ja vakavasti.

Darwin sanoi, että toisinaan norsut huitovat kärpäsiä oksilla. Huomautimme tämän johdosta, että oksat eivät silti esitä mitään oleellista osaa norsujen elämässä, että norsusta ei ole oksien käyttämisen vuoksi tullut norsu. Norsut kuitenkin lisääntyvät. Urosnorsu suhtautuu tietyllä tavalla naaraaseen. Uros ja naaras suhtautuvat tietyllä tavalla poikaseensa. »Oksat» eivät tietenkään ole vaikuttaneet noiden suhteiden muodostumiseen: ne ovat muodostuneet kyseisen lajin yleisten elinehtojen vaikutuksesta, elinehtojen, joissa »oksilla» on niin äärettömän pieni osuus, että se voidaan vähääkään erehtymättä rinnastaa *nollaan*. Kuvitelkaapa, että norsun elämässä oksalla tulee

* [»Ihmiskunnan kehityksen lait».]

** [»on ero asialla ja asialla».]

olemaan yhä tärkeämpi merkitys siinä mielessä, että se alkaa vaikuttaa yhä enemmän niiden yleisten ehtojen laatuun, joista riippuvat norsujen kaikki tottumukset ja vihdoin niiden olemassaolokin. Kuvitelkaapa, että oksa on alkanut lopulta vaikuttaa *ratkaisevasti* noiden ehtojen muodostumiseen. Siinä tapauksessa on tunnustettava, että oksa määrää viime kädessä myös norsun suhteen naaraaseen ja poikaseen. Silloin joudutaan tunnustamaan, että on ollut aika, jolloin norsujen »perhe»-suhteet ovat kehittyneet itsenäisesti (niiden oksaan suhtautumisen mielessä), mutta sitten on koittanut aika, jolloin ne ovat alkaneet määryä »oksasta». Onko tuossa toteamuksessa mitään omituista? Ei kerrassaan mitään paitsi sitä olettamusta, että oksa on saanut odottamatta ratkaisevan merkityksen norsun elämässä. Tiedämme itsekkin, että norsun suhteen tuo hypoteesi ei voi olla vaikuttamatta omituiselta; mutta *ihmisen* historiaan sovellettuna asia on toisin.

Ihminen on erottunut eläinmaailmasta vain vähitellen. On ollut aika, jolloin ihmisenkaltaisten esivanhempiemme elämässä työkaluilla on ollut yhtä mitätön osuus kuin on oksalla norsun elämässä. Tuon hyvin pitkän ajan kuluessa ihmisenkaltaisten urosten suhteet ihmisenkaltaisiin naaraisiin samoin kuin näiden molempien suhteet ihmisenkaltaisiin poikasiinsa ovat määrytyneet tuon lajin yleisistä elinehdoista, joilla ei ole ollut minkäänlaista suhdetta *työkaluihin*. Mistä silloin riippuivat esivanhempiemme »perhe»-suhteet? Sen selville saaminen on luonnontutkijoiden asia. Historioitsijalla ei siinä ole toistaiseksi mitään tekemistä. Mutta sitten työkalut alkavat esittää yhä tärkeämpää osaa ihmisen elämässä, tuotantovoimat kehittyvät jatkuvasti ja vihdoin koittaa hetki, jolloin ne alkavat vaikuttaa ratkaisevasti yhteiskunnallisten suhteiden, muiden muassa

perhesuhteidenkin, luonteeseen. Tästä jo alkaa *historioitsijan* työ: hänen on osoitettava, miten ja miksi muuttuivat esivanhempiemme perhesuhteet heidän tuotantovoimiensa kehityksen seurauksena ja miten kehittyi perhe taloudellisista suhteista riippuen. On ymmärrettävää, että mikäli hän ryhtyy ottamaan siitä selvää, hän joutuu alkukantaista perhettä tutkiessaan ottamaan huomioon muutakin kuin yksin talouselämän; ihmishän lisääntyivät jo ennen sitä kuin työkalut saivat ratkaisevan merkityksen ihmisen elämässä; jo sitä edeltäneenä aikana olivat olemassa tietynlaiset perhesuhteet, jotka määräytyivät homo sapiens* lajin yleisistä olemassaolon ehdoista. Mikä tässä on itse asiassa historioitsijan tehtävänä? Hänen on ensinnäkin vaadittava tuota lajia koskevien tietojen kaavake luonnontutkijalta, joka luovuttaa hänelle kädestä käteen ihmisen kehityksen myöhemmän tutkimisen; toiseksi hänen on täydennettävä tuota kaavaketta »omasta takaa». Toisin sanoen hän joutuu ottamaan »perheen» sellaisenaan kuin se oli muodostunut sano-kaamme ihmiskunnan eläimellisellä kehityskaudella ja osoittamaan sitten, mitä muutoksia siinä oli tapahtunut *historiallisella* kaudella tuotantovoimien kehityksen vaikutuksesta, taloudellisissa suhteissa tapahtuneiden muutosten vaikutuksesta. Engels puhuukin ainoastaan tästä. Kysymykseen hän puhuu tästä, muuttaako hän vähääkään »alkuperäistä» käsitystään tuotantovoimien merkityksestä ihmiskunnan historiassa? Toteaako hän tuon tekijän rinnalla vaikuttavan toisen »yhtä suuren merkityksen omaavan» tekijän? Todennäköisesti ei muuta lainkaan, todennäköisesti ei totea mitään tuollaista. Koska ei, niin miksi sitten hrat Weisengrün ja Karejev jankuttavat hänen

* [ajatteleva ihminen.]

katsomustensa muuttumisesta, miksi sitten hra Mihailovski ilkamoi? Varmaankin oman kevytmielisyytensä vuoksi.

»Onhan omituista rajoittaa perheen historia taloudellisten suhteiden historiaan vaikkapa teidän historialliseksi nimittämällänne kaudellakin», huutavat vastustajamme kuorossa. Saattaa olla omituista, mutta saattaa olla olemattakin: siitä voidaan kiistellä, vastaamme hra Mihailovskin sanoin. Emmekä kieltäydy kiistelemästä kanssanne, herrat, mutta vain sillä ehdolla, että käytäydytte väittelyn kulussa vakavasti, syvennytte tarkkaavaisesti sanoihimme, ette tyrkytä omia sepustuksianne meidän ajatuksinamme ettekä kiiruhda löytämään meiltä sellaisia ristiriitoja, joita meillä enempää kuin opettajillammekaan ei milloinkaan ole ollut. Sopiiko? Mainiota, kiisteltkäämme.

Perheen historiaa ei voida selittää taloudellisten suhteiden historiasta johtuvaksi, se olisi suppeaa, yksipuolista, epätieteellistä, te sanotte. Me väitämme vastakkaista ja vetoamme erikoisalojen tutkijoihin.

Tunnette tietenkin Giraud-Teulonin kirjan »Les origines de la famille»*? Avaamme tuon tuntemanne kirjan ja löydämme siitä muun muassa tällaisen kohdan:

»Syyt, jotka aiheuttivat erillisten perheryhmien muodostumisen alkukantaisen heimon sisällä (Giraud-Teulon sanoo oikeastaan 'ordan sisällä' — de la horde), liittyvät nähtävästi tuon heimon rikkauden kasvuun. Jonkin viljakasvin käyttöönotto tai löytäminen tai jonkin uuden eläinlajin kesyttäminen saattoivat olla riittävänä perusteena perinpohjaisille uudistuksille villissä yhteiskunnassa: kaikki suuret sivilisaation menestykset ovat aina sattuneet yhteen väestön talous-

* [»Perheen alkuperä».]

elämässä tapahtuneiden syvällisten muutosten kanssa» (s. 138).*

Muutamaa sivua myöhemmin:

»Naisvaltaisesta sukujärjestelmästä miesvaltaiseen sukujärjestelmään siirtymiselle olivat tunnusomaisia juridisluonteiset yhteentörmäykset omistusoikeuden pohjalla» (s. 141).

Ja edelleen: »Miesvaltainen perhejärjestelmä oli nähdäkseni aiheutunut kaikkialla yhtä yksinkertaisen kuin vaistonvaraisenkin voiman vaikutuksesta... *omistusoikeuden vaikutuksesta*» (s. 146).

Tiedätte tietenkin, miten merkityksellisenä McLennan piti naispuolisten lasten surmaamista alkukantaisen perheen historiassa. Engels, kuten tunnettua, suhtautui hyvin kielteisesti McLennanin tutkimukseen; mutta meidän on sitä mielenkiintoisempaa tutustua nyt tämän viimeksi mainitun käsitykseen siitä, mikä aiheutti perheen historiaan muka niin ratkaisevalla tavalla vaikuttaneen lastenmurhan ilmaantumisen.

»Vihollisten ympäröimissä heimoissa, joiden tekninen kehitys oli alhaista ja jotka vaivoin saivat ylläpidetyksi itsensä, pojat olivat voiman lähde niin puolustuksen kuin ruoan hankinnankin mielessä, tytöt taas olivat heikkouden lähde.»**

Mikä siis aiheutti McLennanin mielestä sen, että alkukantaiset heimot murhasivat naispuolisia lapsia? Toimeentulotarvikkeiden niukkuus, tuotantovoimien heikkous, sillä omatessaan riittävästi ruokaa nuo heimot eivät varmaankaan olisi murhanneet tyttöjään sen pelosta, että ajan mittaan viholliset saattoivat tulla tappamaan heidät tai ottamaan vangikseen.

Toistamme, että Engels ei hyväksynyt McLennanin

* Siteeraamme vuoden 1874 ranskalaisen painoksen mukaan.

** »Studies in ancient history,— primitive marriage», by John Ferg. McLennan, p. 75 [J. F. McLennan, »Muinaishistorian tutkimuksia,— alkukantainen avioliitto», s. 75].

nanin katsomusta perheen historian suhteen, ja meistäkin se tuntuu kovin epätydyttävältä; mutta meille tässä on tärkeää se, että McLennan lankeaa samaan syntiin, josta Engelsiä moititaan: hänkin etsii perhesuhteiden historian arvoitusta tuotantovoimien tilasta.

Pitäisikö meidän tehdä lisää otteita, lainata Lippertiä ja Morgania? Emme katso sitä tarpeelliseksi: kuka on lukenut heitä, tietää heidän olevan siinä suhteessa yhtä syntisiä kuin McLennan tai Engels. Kuten tunnettua, tässä suhteessa ei ole viaton Spencerkään, jonka sosiologisilla katsomuksilla ei silti ole kerrassaan mitään yhteistä »taloudellisen materialismin» kanssa.

Tätä jälkimmäistä seikkaa voidaan tietenkin käyttää kiistelyn tarkoituksessa ja sanoa: siinäpä se! Voidaan siis yhtyä Marxiin ja Engelsiin yhdessä tai toisessa erillisessä kysymyksessä ja olla hyväksymättä heidän yleistä historian teoriaansa! Tietenkin voidaan. Kysymyshän onkin vain siitä, kenen puolella on tällöin logiikka.

Edelleen.

Giraud-Teulon sanoo, että omistusoikeuden kehitys määrää perheen kehityksen, ja lisää, että yleensä kaikki sivilisaation voitot ovat sattuneet yhteen ihmiskunnan talouselämän muutosten kanssa. Lukija on varmaan itsekin jo huomannut, että Giraud-Teulonin terminologia on hyvin epätarkkaa: käsite »talouselämä» ikään kuin korvaa hänellä käsitteen »omistusoikeus». Oikeushan on kuitenkin oikeus ja talouselämä on talouselämä eikä noita kahta käsitettä saa sekoittaa. Mistä kyseinen omistusoikeus on ilmaantunut? Ehkä se on syntynyt kyseisen yhteiskunnan talouselämän vaikutuksesta (Lassalle sanoo, että kansalaisoikeus on aina vain taloudellisten suhteiden ilmausta), tai ehkä sen on aiheuttanut jokin aivan muu syy. Tässä on jatkettava erittelyä eikä keskey-

tettävä sitä juuri sillä hetkellä, kun se saa erittäin syvällisen ja elintärkeän merkityksen.

Kuten jo huomasiimme, ranskalaiset restauraatioajan historioitsijat eivät löytäneet tyydyttävää vastausta kysymykseen omistusoikeuden alkuperästä. Artikkelissaan »Taloudellinen materialismi historiassa» hra Karejev koskettelee saksalaista oikeustieteen historiallista koulukuntaa. Meillekään ei olisi pahitteeksi palauttaa mieleen tuon koulukunnan katsomukset.

Professorimme sanoo siitä seuraavaa: »Kun vuosisatamme alussa Saksassa muodostui niin sanottu 'oikeustieteen historiallinen koulukunta'⁴⁸, joka alkoi tarkastella oikeutta jonakin liikkuvana, muuttuvana, kehittyvänä eikä juridisten normien liikkumattomana järjestelmänä, joksi sen aikaisemmat lakitieteilijät käsittivät, niin tuossa koulukunnassa ilmeni voimakkaana pyrkimys asettaa historiallinen oikeuskäsitys ainoana ja poikkeuksellisen oikeana kaikkien muiden tuolla alalla mahdollisten näkökantojen vastakohtaksi: historiallinen näkökanta ei ole milloinkaan pitänyt mahdollisena kaikkiin aikoihin soveltuvien tieteellisten totuuksien, ts. sen, mitä uudessa tieteessä nimitetään yleiseksi laeiksi, olemassaoloa ja on jopa suoraan kieltänyt nuo lait ja niiden mukana myös yleisen oikeusteorian puolustaen ajatusta, että oikeus on paikallisista olosuhteista riippuvainen — tuo riippuvuus on tietenkin olemassa kaikkialla ja aina, mutta se ei sulje pois kaikille kansoille yhteisiä perustoja.»*

Näillä muutamilla riveillä on paljon... — miten sen nyt sanoisi? — sanokaamme vaikkapa virheellisyyksiä, joita vastaan alkaisivat väittää oikeustieteen historiallisen koulukunnan edustajat ja kannattajat. Niinpä he sanoisivat, että väittäes-

* »Vestnik Jevropy», heinäkuu 1894, s. 12.

sään heidän kieltävän »sen, mitä tieteessä nimitetään yleiseksi laeiksi» hra Karejev joko tahallisesti vääristää heidän katsomustaan tai »historiosofille» kerrassaan sopimattomalla tavalla sotkee käsitteet, sekoittaa toisiinsa ne »lait», jotka kuuluvat oikeushistorian alaan, niihin, jotka määräävät kansojen historiallisen kehityksen. Oikeustieteen historiallinen koulukunta ei ole milloinkaan ajatellut kieltää näiden jälkimmäisten lakien olemassaoloa, se on nimenomaan yrittänyt löytää nuo lait, joskaan ei ole onnistunut noissa yrityksissään. Sen epäonnistumisen syy on silti opettavainen, ja jos hra Karejev vaivautuisi harkitsemaan sitä, hän kenties pääsisi vihdoin selville »*historiallisen prosessin olemuksesta*».

1700-luvulla oikeushistoriaa oltiin taipuvaisia selittämään »lainsäätäjistä» riippuvaksi. Historiallinen koulukunta ryhtyi kiivaasti vastustamaan tuota taipumusta. Jo 1814 Savigny muotoili seuraavasti uuden näkökannan: »Tämän näkökannan olemus on seuraava: kaikenlainen oikeus saa alkunsa siitä, mitä yleisen, mutta ei aivan täsmällisen sanonnan mukaan nimitetään *tapaoikeudeksi*; ts. sen aiheuttavat aluksi kansan tavat ja uskomukset ja vasta sitten lakitiede; näin ollen sen luovat kaikkialla sisäiset, huomaamattomasti vaikuttavat voimat eikä lainsäätäjän mielivalta.»*

Tätä katsomustaan Savigny kehitti myöhemmin kuuluisassa teoksessaan »System des heutigen römischen Rechts»**. Hän sanoo siinä: »Myönteinen oikeus elää kansan yleisessä tietoisuudessa ja siksi voimme myös nimittää sitä *kansan oikeu-*

* »Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft», von D. Friedrich Carl von Savigny. Dritte Auflage, Heidelberg 1840 [D. F. C. von Savigny, Aikakautemme kutsumuksesta lainsäädäntöön ja oikeustieteeseen, 3. painos, Heidelberg 1840] (ensimmäinen painos 1814), S. 14.

** [»Nykyaikaisen roomalaisen oikeuden järjestelmä».]

deksi... Tätä ei silti missään tapauksessa saa käsittää myöskään siten, että oikeus olisi kansan erillisten jäsenten mielivaltaisesti luoma... Myönteisen oikeuden luo kansan henki, joka elää ja vaikuttaa sen erillisissä jäsenissä, ja siksi myönteinen oikeus ei ole satunnainen, vaan se on välttämättä sama erillisten henkilöiden tietoisuudessa.»*

»Kun ryhdymme tarkastelemaan kysymystä valtion alkuperästä», Savigny jatkaa, »niin meidän on yhtä suuressa määrin yritettävä selittää sitä itsellemme ylimpänä välttämättömyytenä, sisäisen plastisen voiman vaikutuksena kuin myös oikeuden alkuperää yleensä; emmekä puhu tätä valtion olemassaolosta yleensä, vaan siitä erikoisesta muodosta, joka on kunkin erillisen kansan valtiolla.»**

Oikeus muodostuu yhtä »näkyvämmällä tavalla» kuin kielikin ja se elää kansan yleisessä tietoisuudessa »elävänä käsityksenä oikeudellisista instituutioista niiden elimellisessä yhteydessä eikä abstraktisina sääntöinä», niin että tarpeen tullen abstraktinen sääntö erottuu loogisessa muodossaan tuosta yleisestä käsityksestä »erään keinotekoisin prosessin kautta (durch einen künstlichen Prozess)»***

Meitä eivät kiinnosta tässä vähääkään oikeustieteen historiallisen koulukunnan käytännölliset pyrkimykset; mitä taas tulee sen *teoriaan*, niin edellä esitettyjen Savignyn sanojen perusteella voimme sanoa, että se on:

1) vastavaikutus sitä 1700-luvulla levinnyttä katsomusta vastaan, jonka mukaan oikeus on erillisten henkilöiden (»lainsäätäjien») mielivallan luoma; yritys löytää oikeushistorian tieteellinen

* Erster Band, S. 14—15 [ensimmäinen nide, ss. 14—15] (berliiniläinen painos 1840).

** Ibid., S. 22 [sama, s. 22].

*** Ibid., S. 16 [sama, s. 16].

selitys, ymmärtää tuota historiaa välttämättömänä ja siitä syystä lainomaisena prosessina;

2) yritys selittää tuota prosessia lähtemällä kerrassaan *idealistiselta näkökannalta*: »kansan henki», »kansan tietoisuus» on se viimeinen instanssi, johon oikeustieteen historiallinen koulukunta vetosi.

Tuon koulukunnan katsomusten idealistinen luonne ilmenee vielä jyrkemmin Puchtalla.

Puchtalla samoin kuin Savignyllakin alkukantainen oikeus on tapaoikeus. Miten tapaoikeus on muodostunut? Usein kuulee mielipiteen, että tuon oikeuden on luonut käytännöllinen elämä (Uebung), mutta se on vain kansan käsitysten alkuperää koskevan katsomuksen yksityistapaus. »Juuri päinvastainen katsomus on oikea: käytännöllinen elämä on vain viimeinen seikka, siinä vain ilmenee ja olennoituu muodostunut oikeus, joka elää kyseisen kansan poikien vakaumuksessa. Tottumus vaikuttaa vakaumukseen vain siinä mielessä, että sen ansiosta vakaumus muuttuu tietoisemmaksi ja varmemmaksi.»*

Kansan vakaumus jonkin oikeudellisen institution suhteen muodostuu siis käytännöllisestä elämästä riippumatta, ennen »tottumusta». Mistä tuo vakaumus tulee? Se on lähtöisin kansan hengen syvyyksistä. Kyseisellä kansalla tämän vakaumuksen tietty luonne juontuu kyseisen kansan hengen erikoisuuksista. Tämä on kovin hämärää, niin hämärää, ettei siinä ole jälkeäkään tieteellisestä selityksestä. Puchta tuntee

* »Cursus der Institutionen», Erster Band, Leipzig 1841, S. 31 [»Instituutioiden kurssi», I osa, Leipzig 1841, s. 31]. Alahuomautuksessa Puchta vastustaa kovasti eklektikkoja, jotka koettavat sovittaa oikeuden alkuperää koskevat vastakkaiset katsomukset, ja vastustaa sellaisin sanoin, että väkisin herää kysymys: onkohan hän aavistanut ennakoita hra Karejevin ilmaantumisen? Toisaalta taas on todettava sekkin, että Puchtan aikoihin Saksassa oli riittävästi omiakin eklektikkoja, sellaisia älyniekkoja jos mitä on kaikkialla ja aina kosolti.

itsekin, ettei siinä ole kaikki niin kuin kuuluu, ja yrittää korjata asiaa järkeilemällä näin: »Oikeus syntyy näkymättömällä tavalla. Kuka voisi ottaa löytääkseen ne tiet, jotka johtavat kyseisen vakaumuksen muodostumiseen: sen kehkeytymiseen, sen kasvuun, sen kukoistukseen, sen ilmeneemiseen? Ne, jotka ovat ottaneet sen tehtäväkseen, ovat suurimmalta osaltaan lähteneet virheellisistä käsityksistä.»*

»Suurimmalta osaltaan...» On siis ollut sellaisiakin tutkijoita, joiden lähtökohtana ovat olleet oikeat käsitykset. Millaisia johtopäätöksiä nuo henkilöt ovat tehneet kansanoikeudellisten katsojien synnystä? Se on luultavasti jäänyt salaisuudeksi Puchtalle, sillä hän ei ota askeltakaan eteenpäin sisällyksettömistä viittauksista kansanhengen ominaisuuksiin.

Edellä esitetty Savignyn huomautus siitä, että oikeus elää kansan yleisessä tietoisuudessa »elävänä käsityksenä oikeudellisista instituutioista niiden elimellisessä yhteydessä» eikä abstraktisina sääntöinä, ei myöskään selitä mitään. On helppo ymmärtää, mikä itse asiassa kannusti Savignya tekemään meille tuon hieman sekavan ilmoituksen. Jos olisimme olettaneet, että oikeus on olemassa kansan tietoisuudessa »abstraktisina sääntöinä», niin olisimme juuri siinä törmänneet ensinnäkin lakimiesten »yleiseen tietoisuuteen», heidän erinomaisiin tietoihinsa siitä, miten vaivalloisesti kansa käsittää nuo abstraktiset säännöt, ja toiseksi oikeuden alkuperää koskeva teoriamme olisi muuttunut liian uskomattomaksi asultaan. Siitä seuraisi, että ennen minkäänlaisten keskinäisten käytännöllisten suhteiden solmimista, ennen minkäänlaisen elämänkokemuksen hankkimista kyseisen kansan muodostavat ihmiset kehit-

* Ibid., S. 28 [sama, s. 28].

täisivät itselleen määrätyt oikeuskäsitteet ja varattuaan niitä evääkseen, niin kuin matkamies varaa korppuja, vaeltaisivat käytännöllisen elämän alalle, astuisivat historialliselle tielle. Tätä ei kukaan tietenkään ottaisi todesta, ja niinpä Savigny poistaa »abstraktiset säännöt»: oikeus ei ole olemassa määrättyjen käsitteiden muodossa kansan tietoisuudessa; se ei ole valmiiden kristallien kokoelma, vaan enemmän tai vähemmän kyllästetty liuos, josta »tarpeen tullen», ts. joutuessaan kosketuksiin käytännöllisen elämän kanssa, saostuvat tarpeelliset lakitieteelliset kristallit. Tästä menetelmästä ei puutu älykkyyttä, mutta on itsestään selvää, että se ei vähääkään lähennä meitä ilmiöiden tieteelliseen ymmärtämiseen.

Ottakaamme esimerkki.

Rinkin kertoman mukaan eskimoilla ei ole oikeaa omistusta, mutta mikäli siitä voidaan puhua, hän laskee sitä olevan kolmenlaista.

»1) Muutamien perheiden liitolle kuuluva omaisuus, kuten talviasumukset...

2) Yhdelle tai enintään kolmelle sukulaisperheelle kuuluva omaisuus, kuten kesäteltat ja kaikki kotitalousesineet: lamput, tynnyrit, puuvadit, saviruukut yms.; vene eli *umiak*, jolla kuljetetaan kaikkia noita esineitä ynnä telttaa, koira-valjakko... ja vihdoin talven ruokavarat...

3) Erillisten henkilöiden yksityisomaisuus... vaatteet, aseet ja työkalut, kaikki se, mitä ihminen käyttää henkilökohtaisesti. Näillä esineillä luullaan olevan jonkinlaisen salaperäisen, sielun ja ruumiin välistä yhteyttä muistuttavan yhteyden omistajaansa. Näitä esineitä ei ole tapa lainata toisille.»*

* »Tales and Traditions of the Eskimo», by Dr. Henry Rink, p. p. 9 and 30 [*Tri H. Rink*, »Eskimoiden tarinoita ja perimätietoa», ss. 9 ja 30].

Yrittäkäämme kuvitella noiden kolmen omistumuodon alkuperää oikeustieteen vanhan historiallisen koulukunnan kannalta.

Koska Puchtan mukaan vakaumukset edeltävät käytännöllistä elämää eivätkä kasva tottumuksen maaperällä, niin on oletettava asioiden kehittyneen näin: ennen talviasumuksissa elämistään, jopa ennen niiden rakentamistakin eskimot päätyivät siihen vakaumukseseen, että mikäli heillä tulee olemaan talviasumuksia, niiden on kuuluttava muutamien perheiden liitolle; aivan samoin nuo villi-ihmiset vakuutuivat siitä, että mikäli heillä tulee olemaan kesäteltoja, tynnyreitä, puuvateja, veneitä, saviruukkuja ja koiravaljakkoja, niin kaiken tuon on oltava yhden perheen tai enintään kolmen sukulaisperheen omaisuutta; heillä oli vihdoin yhtä varma vakaumus senkin suhteen, että vaatteet, aseet ja työkalut on laskettava henkilökohtaiseksi omaisuudeksi eikä noita esineitä saa edes lainata. Lisäämme tähän, että nähtävästi kaikki nuo »vakaumukset» olivat olemassa »elävänä käsityksenä oikeudellisista instituutioista niiden elimellisessä yhteydessä» eivätkä abstraktisina sääntöinä ja että tuosta oikeudellisten käsitteiden luoksesta saostuivat sitten, »tarpeen tullen», ts. sitä mukaa kuin jouduttiin tekemisiin talviasumusten, kesäteltojen, tynnyreiden, saviruukkujen, puuvatien, veneiden ja koiravaljakkojen kanssa, eskimoiden tapaoikeuden normit enemmän tai vähemmän »loogisessa muodossaan». Mainitun oikeudellisen luoksen ominaisuudet taas johtuivat eskimolaisen hengen salaperäisistä ominaisuuksista.

Tämä ei suinkaan ole tieteellinen selitys; nämä ovat pelkkiä Redensarten*, kuten saksalaiset sanovat.

* [kuluneita lauseparsia.]

Oikeustieteen historiallisen koulukunnan kannattajien noudattama idealismin muunnos osoitautui vielä kyvyttömämmäksi selittämään yhteiskunnallisia ilmiöitä kuin paljon syvällisempi Schellingin ja Hegelin idealismi.

Miten tiede pääsi ulos siitä umpikujasta, johon idealismi oli joutunut? Antakaamme sananvuoro yhdelle parhaista nykyaikaisen vertaavan oikeustieteen edustajista, hra Kovalevskille.

Osoittaen, että alkukantaisten heimojen yhteiskunnallisissa oloissa oli kommunismin leima, hra Kovalevski (kuulkaapa, hra V. V., hänkin on »professori») sanoo:

»Kun kysymme itseltämme, mikä oli tuollaisen järjestyksen todellisena perusteena, kun tahdomme löytää syyt, jotka pakottivat alkukantaiset esivanhempamme ja pakottavat vielä nykyaikaisia villi-ihmisiä pysyttelemään enemmän tai vähemmän ilmeisen kommunismin kannalla; niin meidän on erikoisesti perehdyttävä alkukantaisiin tuotantotapoihin. Sillä rikkauksien jaon ja käytön tulee määräytyä niiden luomistavan mukaan. Tämän suhteen kansatiede sanoo seuraavasti: metsästystä ja kalastusta harjoittavat kansat hankkivat ruokansa tavallisesti suurina ryhminä (en hordes)... Australiassa kengurunmetsästystä suorittavat muutamista kymmenistä tai jopa sadoista alkuasukkaista koostuvat aseistetut osastot. Samoin pohjoismaissa metsästetään peuroja... Se, että ihminen ei pysty yksinään ylläpitämään olemassaoloaan, ei herätä epäilystä; hän kaipaa apua ja tukea, ja liittoutuminen kymmenkertais-
taa hänen voimiaan... Näin ollen yhteiskuntakehityksen alussa näemme yhteiskunnallisen tuotannon ja sen välttämättömänä luonnollisena seurauksena yhteiskunnallisen kulutuksen. Kansa-

tieteessä on runsaasti tätä todistavia tosiseikkoja.»*

Hra Kovalevski esittää Lerminierin idealistisen teorian, jonka mukaan yksityisomistus ilmaantuu yksilön itsetajunnasta, ja jatkaa:

»Ei, asia ei ole siten. Ei itsetajunta ollut syynä siihen, että alkuihmisellä heräsi ajatus hänen aseenaan käyttämän hiotun kiven tai hänen ruumistaan verhonneen eläimen nahan yksilöllisestä omistamisesta. Hänellä syntyi tuo ajatus seurauksena siitä, että hän oli käyttänyt esincen valmistamiseen henkilökohtaisia voimiaan. Hän oli omin käsin hionut kirveenä käyttämänsä piikiven. Metsästäessään yhdessä tovereidensa kanssa hän oli antanut viimeisen iskun eläimelle, ja siksi tuon eläimen nahasta oli tullut hänen henkilökohtaista omaisuuttaan. Villi-ihmisten tapaoikeus oli tässä suhteessa erittäin täsmällistä. Siinä oli edellytetty huolellisesti muun muassa sellainen tapaus, jolloin takaa-ajettu eläin sai surmansa kahden metsästäjän yhteisistä iskuista. Tällöin eläimen nahka myönnettiin sille metsästäjälle, jonka nuoli oli osunut lähemmäksi sydäntä. Siinä oli otettu huomioon sekin tapaus, jolloin sattumalta paikalle tullut metsästäjä oli antanut kuolettavan iskun sitä ennen haavoitetulle eläimelle. Henkilökohtainen työ synnytti siis loogisesti henkilökohtaisen omistuksenkin. Tämä ilmiö on havaittavissa kautta koko historian. Siitä, joka oli istuttanut hedelmäpuun, tuli sen omistaja. Myöhemmin soturi, joka oli valloittanut jonkin saaliin, tuli sen yksinomaiseksi omistajaksi, niin että perheellä ei ollut enää mitään oikeuksia

* *M. Kovalevsky*, *Tableau des origines et de l'évolution de la famille et de la propriété*. Stockholm 1890, p. p. 52—53 [*M. Kovalevski*, »Kuvaus perheen ja omaisuuden alkuperästä ja kehityksestä». Tukholma 1890, ss. 52—53]. *N. Ziber*-vainajan kirjasta »Tutkielma alkukantaisesta talouskulttuurista» lukija löytää suuren määrän tosiasioita, joista näkyy erittäin selvästi, että omistustavat määräytyvät tuotantotavoista.

siihen; uhripapin perheellä ei myöskään ollut mitään oikeuksia uskovaisten tuomiin uhrilahjoihin, ja niistä tuli uhripapin henkilökohtaista omaisuutta. Kaikki tämä saa vahvistuksensa yhtä hyvin intialaisissa laeissa kuin eteläslaavien, Donin kasakkojen tai muinaisten irlantilaisten tapaoikeudessa. On tärkeätä nimenomaan olla erehtymättä tuon tietyn esineen hankkimiseen käytettyjen henkilökohtaisten ponnistusten tuloksena ilmaantuneen omistuksen todellisen periaatteen suhteen. Kun ihmisen henkilökohtaisiin ponnistuksiin liittyy hänen lähimmäistensä apu, eivät hankitut esineet tosiaankaan ole enää yksityisomaisuutta.»*

Kaiken sanotun jälkeen on ymmärrettävää, että henkilökohtaista omaisuutta tulee ennen kaikkea aseista, vaatteista, ruoasta, koristeista jne. »Eläinten kesyttämisen alkuvaiheista koirat, hevoset, kissat, työjuhdat muodostivat henkilökohtaisen ja perheomistuksen tärkeimmän kohteen...»** Miten pitkälle tuotannon järjestely vaikuttaa omistustapaan, näkyy esimerkiksi seuraavasta: eskimot pyydystävät valaita suurella joukolla ja käyttävät valaanpyynnissä suuria veneitä, jotka ovat yhteiskunnallista omaisuutta, mutta perheen omaisuuden kuljetukseen tarkoitettut pienet veneet kuuluvat erillisille perheille tai »enintään kolmelle sukulaisperheelle».

Maanviljelyksen ilmaantumisesta lähtien maasta tuli niin ikään omistuksen kohde. Maanomistuksen subjekteina esiintyivät suuremmat tai pienemmät veriheimolaisten liitot. Se oli tietenkin yksi *yhteiskunnallisen* omistuksen muodoista. Miten on selitettävissä sen alkuperä? Hra Kova-

* Ibid., p. 95 [sama, s. 95].

** Ibid., p. 57 [sama, s. 57].

levski sanoo: »Meistä tuntuu, että sen aiheuttaneet syyt piilevät siinä samassa yhteiskunnallisessa tuotannossa, josta oli johtunut aikoinaan irtaimien esineiden suurimman osan omistaminen.»*

On sanomattakin selvää, että ilmaannuttuaan *yksityisomistus* joutui heti ristiriitaan sitä paljon vanhemman *yhteiskunnallisen* omistuksen kanssa. Siellä, missä tuotantovoimien nopea kehitys avasi yhä laajempia mahdollisuuksia »yksilöllisille ponnistuksille», yhteiskunnallinen omistus katosi melko pian tai jatkoi olemassaoloaan niin sanoaksemme *rudimentaarisena* instituutiona. Tuonnempana huomaamme, että tuo alkukantaisen yhteiskunnallisen omistuksen lahoamisprosessi on mitä luonnollisimman, *materiaalisen* välttämättömyyden pakosta ollut eri aikoina ja eri paikoissa hyvin erilaista. Nyt tähdenämme vain sitä nykyaikaisen oikeustieteen yleistä johtopäätöstä, että *oikeuskäsitteet* — vakaumukset, kuten sanoisi Puchta — *määräytyvät* kaikkialla *tuotantotavoista*.

Schelling puhui aikoinaan, että magnetismi-ilmiö tulee ymmärtää »subjektiivisen» tunkeutumiseksi »objektiiviseen». Kaikki yritykset löytää idealistinen selitys oikeushistorialle ovat enintään vain lisäys, »Seitenstück», idealistiseen luonnonfilosofiaan. Ne ovat yhä samoja, toisinaan loistavia ja älykkäitä, mutta aina mielivaltaisia ja aina perusteettomia järkeilyjä omavaraista, *itsekehittyvää* henkeä koskevasta aiheesta.

Oikeudellinen vakaumus ei voinut *edeltää* käytännöllistä elämää yksinpä jo siksi, että jolle se olisi *kasvanut esiin siitä*, niin se olisi ollut kerrassaan *aiheeton*. Eskimo kannattaa vaatteiden, aseiden ja työkalujen henkilökohtaista omistusta siitä yksinkertaisesta syystä, että sellai-

* Ibid., p. 93 [sama, s. 93].

hen omistus on sopivinta ja että sen sanelevat *itse esineiden ominaisuudet*. Oppiakseen käyttämään hyvin asettaan, joutaan tai bumerangiaan, alkukantaisen metsästäjän täytyi *tottua siihen*, perehtyä hyvin sen yksilöllisiin erikoisuuksiin ja *mukauttaa se* mahdollisimman hyvin omiin henkilökohtaisiin erikoisuuksiinsa.* Yksityisomistus oli tällöin tarkoituksenmukainen paljon suurem-
 massa määrin kuin mikään muu omistusmuoto, ja siksi villi-ihminen »oli vakuuttunut» sen parem-
 muudesta: hän jopa oletti, kuten tiedämme, henkilökohtaisilla työkaluilla ja aseilla olleen jonkin-
 laisen salaperäisen yhteyden niiden omistajaan. Hänen vakaumuksensa on kuitenkin muodostunut käytännöllisen elämän maaperällä eikä ole edeltä-
 nyt käytännöllistä elämää eivätkä sitä ole aiheutta-
 neet hänen »henkensä» ominaisuudet, vaan niiden olioiden ominaisuudet, joiden kanssa hän on jou-
 tunut tekemisiin, sekä niiden tuotantotapojen luonne, jotka ovat olleet hänelle välttämättömiä tuotantovoimien kyseisen tilan vallitessa.

* On tunnettua, että kaikissa alkukantaisissa heimoissa metsästäjä ja hänen aseensa on yhdistetty kiinteästi toisiinsa. »Der Jäger darf sich keiner fremden Waffen bedienen» [»Metsästäjä ei saa käyttää mitään vierasta asetta»], sanoo Martius Brasilian alkuasukkaista ja selittää samalla, miten nuo villi-ihmiset ovat tulleet siihen »vakaumukseen»: »Besonders behaupten diejenigen Wilden, die mit dem Blasrohr schiessen, dass dieses Geschoss durch den Gebrauch eines Fremden verdorben werde, und geben es nicht aus ihren Händen.» (»Von dem Rechtszustande unter den Ureinwohnern Brasiliens». München 1832, S. 50.) [»Varsinkin ne villit, jotka ampuvat puhallusputkella, väittävät tuon aseensa menevän pilalle, jos sitä käyttää vierasmaalainen, eivätkä laske sitä käsistään.» (»Brasilian alkuasukkaiden oikeudellisista suhteista», München 1832, s. 50.)]

»Die Führung dieser Waffen (jousi ja nuolet) erfordert eine grosse Geschicklichkeit und beständige Uebung. Wo sie bei Wilden Völkern im Gebrauche sind, berichten uns die Reisenden, dass schon die Knaben sich mit Kindergeräten im Schiessen üben.» (Oskar Peschel, Völkerkunde, Leipzig 1875, S. 190.) [»Noiden aseiden (jousi ja nuolet) käyttö vaatii suurta taitoa ja jatkuvaa harjoittelua. Matkailijat kertovat, että siellä, missä villit kansat käyttävät aseita, opetellaan jo poikasena ampumaan lasten aseilla.» (Oskar Peschel, Kansatiede, Leipzig 1875, s. 190.)]

Missä määrin käytännöllinen elämä on edeltänyt oikeudellista »vakaumusta», näkyy monista alkukantaisessa oikeudessa olevista symbolisista toiminnoista. Tuotantotapojen muuttuessa muuttuivat myös ihmisten keskinäiset suhteet tuotantoprosessissa, muuttui käytännöllinen elämä, mutta »vakaumus» pysyi entisenä. Se joutui ristiriitaan uuden käytännön kanssa, ja silloin syntyi fiktioita, symbolisia merkkejä, toimintoja, joiden ainoana tarkoituksena oli tuon ristiriidan muodollinen poistaminen. Ajan mittaan ristiriita tuli vihdoin poistetuksi oleellisella tavalla ja uuden taloudellisen käytännön maaperällä muodostui uusi oikeudellinen vakaumus.

Niiden tai näiden esineiden yksityisomistuksen ilmaantumisen toteaminen kyseisessä yhteiskunnassa ei vielä riitä tuon instituution olemuksen määrittelemiseen. Yksityisomistuksella on aina rajansa, jotka riippuvat kokonaisuudessaan yhteiskunnan talouselämästä. »Villi-ihminen omistaa vain ne esineet, jotka ovat hänelle välittömästi hyödyllisiä. Ylijäämän hän luovuttaa tavallisesti korvauksetta toisille perheen tai klaanin tai heimon jäsenille, vaikka se olisikin hänen kättensä työllä hankittua», sanoo hra Kovalevski. Aivan samaa sanoo Rink eskimoista.⁴⁹ Mistä tuo järjestys oli saanut alkunsa villeillä kansoilla? Hra Kovalevskin sanojen mukaan se oli aiheutunut siitä, että villi-ihmiset eivät tunteneet säästämistä.* Tämä selvyyttä kaipaava lause oli epäonnistunut eritoten siksi, että sitä väärinkäyttivät usein vulgäärit taloustieteilijät. Siitä huolimatta on ymmärrettävää, missä mielessä tekijä käytti sitä. »Säästäminen» oli tosiaankin tuntematonta alkukantaisille kansoille siitä yksinkertaisesta syystä, että käytännössä se olisi ollut

* L. c., p. 56 [siteerattu teos, s. 56].

niille hankalaa tai suoraan sanoen mahdotonta. Tapetun eläimen lihaa voitiin »säästää» vain vähän aikaa, sillä se pilaantui ja muuttui kerrassaan käyttökelvottomaksi. Jos sitä olisi voitu myydä, niin olisi tietenkin ollut helppo »säästää» siitä saadut rahat. Tuolla taloudellisen kehityksen asteella ei kuitenkaan vielä ollut olemassa rahaa. Alkukantaisessa yhteiskunnassa itse talouselämä sääti siis ahtaat puitteet »säästäväisyys»-hengen kehitykselle. Sitä paitsi tänään saatoin onnistua tappamaan suuren eläimen, jonka lihan jaoin toisten kanssa, mutta toisena päivänä saatoin palata tyhjin käsin (metsästysönni ei ole varmaa) ja toiset sukuni jäsenet antoivat osan saaliistaan minulle. Tapa jakaa saalis oli siis jotain keskinäisen vakuutuksen kaltaista, jota ilman metsästäjäheimot eivät kerta kaikkiaan olisi tulleet toimeen. On muistettava vihdoin myös se, että yksityisomistus oli noilla heimoilla vain alkimuodossaan, vallitsevana oli *yhteiskunnallinen* omistus; tuolla pohjalla muodostuneet tottumukset ja tavat rajoittivat vuorostaan yksilöllisen omistajan mielivaltaa. Tässäkin tapauksessa vakaumus ilmaantui talouselämän seurauksena.

Ihmisten oikeuskäsitteiden ja heidän taloudellisten olojensa yhteys näkyy mainiosti siitä esimerkistä, jonka Rodbertus esitti mielellään ja usein teoksissaan. Kuten tunnettua muinaiset roomalaiset kirjailijat esiintyivät tarmokkaasti *koronkiskontaa* vastaan. Censor Cato piti korunkiskuria kaksin verroin pahempana kuin varasta (hän sanoi juuri niin: tasan kaksin verroin). Siinä suhteessa kristillisen kirkon isät olivat täysin samaa mieltä pakanuusajan kirjailijoiden kanssa. Sekä ne että nämä nousivat kuitenkin — erinomaista! — *rahapäätöksen* tuottamaa korkoa vastaan. Luontoislainoihin ja *niiden tuottamaan ylimaksuun* he suhtautuivat verrattomasti

suopeammin. Mistä johtui tuo ero? Siitä, että nimenomaan rahapääoma, koronkiskonnan tuottama pääoma sai aikaan hirmuisen hävityksen silloisessa yhteiskunnassa, että nimenomaan se »*turmeli Italian*». Oikeudellinen »vakaumus» kulki tässäkin tapauksessa käsi kädessä talouselämän kanssa.

»Oikeus on välttämättömyyden tai tarkemmin sanoen tarpeen puhdas tuote, ja olisi turhaa etsiä siitä jonkinlaista ideaalista perustaa», sanoo Post.* Sanoisimmepa, että tämä vastaa täydelleen uusimman oikeustieteen henkeä, ellei tällä tiedemiehellä ilmenisi melko suurta ja seuraamuksiltaan hyvin vahingollista käsitteiden sekoitusta.

Yleensä jokainen sosiaalinen liitto pyrkii kehittämään sellaisen oikeusjärjestelmän, joka tyydyttäisi parhaiten sen tarpeita ja olisi sille mahdollisimman hyödyllinen kyseisenä aikana. Se seikka, että kyseinen oikeuslaitosten kokonaisuus on joko hyödyllinen tai vahingollinen yhteiskunnalle, ei voi millään tavalla riippua minkäänlaisesta eikä kenenkään »ideasta»: *se riippuu*, kuten olemme nähneet, *tuotantotavoista ja niistä ihmisten keskinäissuhteista, joita nuo tuotantotavat aiheuttavat*. Tässä mielessä oikeudella ei ole eikä voi olla *ideaalista* perustaa, sillä sen perusta on aina *reaalinen*. Kunkin kyseisen oikeusjärjestelmän *reaalinen perusta* ei sulje pois kyseisen yhteiskunnan jäsenten *ideaalista suhtautumista siihen*. Yhteiskunnan jäsenten tuollainen suhtautuminen siihen on vain eduksi yhteiskunnalle kokonaisuudessaan. Päinvastoin yhteiskunnan siirtymäkausina, jolloin sen olemassaoleva oikeusjärjestelmä ei enää tyydytä sen tuotantovoimien jatkuvan

* »Der Ursprung des Rechts. Prolegomena zu einer allgemeinen vergleichenden Rechtswissenschaft», von Dr. Alb. Herm. Post, Oldenburg 1876, S. 25 [Tri Alb. Herm. Post, »Oikeuden alkuperä. Johdatus yleiseen vertaavaan oikeustieteeseen», Oldenburg 1876, s. 25].

kehityksen tuloksena kasvaneita tarpeita, väestön edistyksellinen osa saattaa idealisoida ja sen on idealisoitava *uutta laitosten järjestelmää*, joka vastaa täydellisemmin »ajan henkeä». Ranskan kirjallisuudessa on runsaasti esimerkkejä tuollaisesta uuden, tulevan järjestyksen idealisoinnista.

»*Tarpeesta*» aiheutuva oikeuden synty poistaa oikeuden »*ideaalisen*» perustan vain niiden ihmisten käsityksessä, jotka ovat tottuneet pitämään *tarvetta karkean materian* alaan kuuluvana ja asettamaan tuon alan vastakohdaksi »puhtaan», kaikista tarpeista vapaan »hengen». Todellisudessa »*ideaalista*» on vain se, mikä on ihmisille hyödyllistä, ja jokainen yhteiskunta *ihanteitaan* muodostaessaan pitää ohjeenaan yksinomaan tarpeitaan. Näennäiset poikkeukset tästä kiistattomasti yleisestä säännöstä ovat selitettävissä siten, että *yhteiskunnan kehityksen seurauksena sen ihanteet* jäävät usein jälkeen sen *uusista tarpeista*.*

Tietoisuus siitä, että yhteiskunnalliset suhteet riippuvat tuotantovoimien tilasta, tunkeutuu yhä voimakkaammin nykyaikaiseen yhteiskuntatieteen monien tiedemiesten väistämättömästä eklektisismistä ja idealistisista ennakkoluuloista huolimatta. »Samoin kuin vertaava anatomia on korottanut tieteellisen totuuden asteelle latinalaisen sananparren '*leijona tunnetaan kynsistään*', voi myös kansatiiede päätellä tarkasti kyseisen

* Post kuuluu juuri niihin, jotka eivät lähimainkaan ole luopuneet idealismista. Niinpä sukuliitto vastaisi hänen mukaansa metsästyksen ja paimentolaiskauden elinoloja; maanviljelyksen ja siihen liittyvän vakinaisille asuinpaikoille siirtymisen seurauksena sukuliiton tilalle tuli »Gaugenossenschaft» (sanoisimme: naapureiden yhteisö). Näyttäneen olevan selvää, että mies etsii avainta yhteiskuntasuhteiden historian selittämiseen tuotantovoimien kehityksestä eikä mistään muusta. Post noudattaa eri tapauksissa miltei aina tuota suuntaa. Se ei kuitenkaan estä häntä pitämästä »im Menschen schaffend ewigen Geist» [»ihmisessä elävää ikuista luovaa henkeä»] oikeushistorian tärkeimpänä tekijänä. Hänet on ikään kuin varta vasten luotu ilahduttamaan hra Karejevia.

kansan aseistuksen perusteella sen sivilisaation asteesta», sanoo edellä siteeraamamme Oskar Peschel.* — »Ruoanhankintatapaan liittyy kiinteästi yhteiskunnan jakautuminen. Kaikkialla, missä ihminen liittyy toiseen, ilmaantuu tietynlaista valtaa. Kaikkein höllimmät yhteiskunnalliset siteet yhdistävät Brasilian vaeltavien metsästäjäordien jäseniä. Hekin joutuvat silti puolustamaan alueitaan ja tarvitsevat esimiestä ainakin sodankäynnissä... Paimentolaisheimot ovat suurimmalta osaltaan patriarkaalisten hallitsijain vallan alaisia, sillä karjalaumat kuuluvat tavallisesti yhdelle herralle, jota hänen heimolaisensa tai aikaisemmin itsenäiset, mutta myöhemmin köyhtyneet karjanomistajat palvelevat. Paimentolaisille elämäntavoille olivat ominaisia pääasiallisesti, joskaan eivät yksinomaisesti, suuret kansojen vaellukset niin Vanhan maailman pohjoisosissa kuin etelä-Afrikassakin; Amerikan historia tuntee päinvastoin vain erinäisiä villien metsästäjäheimojen hyökkäyksiä niitä viehättäneille kulttuurikansojen vainioille. Kokonaiset kansat saattoivat lähteä entisiltä asuinpaikoiltaan ja tehdä suuria, pitkäaikaisia retkiä vain kuljettamalla mukanaan karjalaumoja, jotka turvasivat niille välttämättömän ruoan matkalla. Sitä paitsi itse paimentolainen karjanhoito pakottaa laidunmaiden vaihtelemiseen. Vakinaisille asuinpaikoille asettumiseen ja maanviljelykseen siirryttäessä ilmaantuu heti pyrkimys käyttää orjatyötä... Orjuus johtaa ennemmin tai myöhemmin tyranniu-

* L. c., p. 139 [siteerattu teos, s. 139]. Lainatessamme tämän otteen kuvittelimme, miten hra Mihailovski ponnahtaa paikaltaan ja huudahtaa: »Voisin kiistellä tätä vastaan: kiinalaiset saatetaan aseistaa englantilaisilla pyssyillä. Voitaisiinko noiden pyssyjen perusteella arvioida kiinalaisten sivilisaation astetta?» Aivan oikein, hra Mihailovski, englantilaisten pyssyjen perusteella olisi epäloogista tehdä päätelmiä kiinalaisten sivilisaatiosta, niiden mukaan on pääteltävä nimenomaan englantilaisesta sivilisaatiosta.

teen, sillä se, jolla on eniten orjia, voi heidän avullaan alistaa valtaansa heikoimmat... Jakautuminen vapaisiin ja orjiin pani alun yhteiskunnan säätyjaolle.»*

Peschelillä on paljon tämäntapaisia mietelmiä. Toiset niistä ovat aivan oikeita ja opettavaisia, toisia vastaan taas »voivat kiistellä» muutkin kuin yksin hra Mihailovski. Meidän kannaltamme tässä eivät ole tärkeitä yksityiskohdat, vaan Peschelin yleinen ajatussuunta. Yleinen suunta taas käy täydelleen yhteen sen suunnan kanssa, jonka havaitsimme jo hra Kovalevskilla: *hän etsii oikeushistorian ja jopa koko yhteiskuntarakenteen selitystä tuotantotavoista, tuotantovoimien tilasta.*

Tämä onkin juuri sitä, mitä Marx on jo kauan sitten ja itsepintaisesti kehottanut yhteiskuntatieteen edustajia tekemään. Tähän sisältyy huomattavassa määrin, joskaan ei täydelleen (alempana lukija huomaa, miksi sanomme: ei täydelleen), teoksen »*Zur Kritik der politischen Oekonomie*»** sen kuuluisan esipuheen merkitys, joka osoittautui meillä Venäjällä niin huono-onniseksi, jonka suurin osa sitä alkuperäiskappaleena tai otteina lukeneista venäläisistä kirjailijoista ymmärsi niin hirvittävän ja niin omituisen huonosti.

»Elämänsä yhteiskunnallisessa tuotannossa ihmiset asettuvat määrättyihin, välttämättömiin, heidän tahdostaan riippumattomiin suhteisiin, *tuotantosuhteisiin*, jotka vastaavat heidän aineellisten tuotantovoimiensa määrättyä kehitysastetta. Näiden tuotantosuhteiden kokonaisuus muodostaa yhteiskunnan *taloudellisen rakenteen*, reaalisen perustan, jolle juridinen ja poliittinen päällysrakenne kohoaa.»⁵⁰

* L. c., p. p. 252—253 [siteerattu teos, ss. 252—253].

** [»Kansantaloustieteen arvostelua».]

Hegel sanoo Schellingistä, että tuon filosofin järjestelmän perusväittämät ovat jääneet kehittämättömiksi ja absoluuttinen henki ilmaantuu odottamatta, *niin kuin pistoolin laukaus* (wie aus der Pistole geschossen). Kun venäläinen keskitason intellektuelli saa kuulla, että Marxilla »kaikki juontuu taloudellisesta perustasta» (jotkut sanovat yksinkertaisesti »taloudellisesta»), niin hän ällistyy ikään kuin hänen korvansa juuressa olisi yhtäkkiä ammuttu pistoolilla. »Miksi taloudellisesta?» kysyy hän pettyneenä ja neuvottomana. »Taloudellinenkin on epäilemättä tärkeää (varsinkin köyhille talonpojille ja työläisille). Älyllisenhän on silti yhtä tärkeää (erikoisesti meille, lukeneistolle).» Toivottavasti lukija näki edellä esitetystä, että venäläisen keskitason intellektuellin neuvottomuus johtuu tässä tapauksessa vain siitä, että hän, intellektuelli, on aina ollut hieman huoleton hänelle »erikoisen tärkeän» »älyllisen» suhteen. Kun Marx sanoi, että »kansalaisyhteiskunnan anatomiaa etsittäköön kansantaloustieteen alalta», ei hänellä ollut pienintäkään aikomusta hämäännyttää oppinutta maailmaa odottamattomilla laukauksilla, hän antoi vain suoran ja täsmällisen vastauksen niihin »kirottuihin kysymyksiin», jotka olivat *kokonaisen vuosisadan* aikana vaivanneet ajattelevia ihmisiä.

Ranskalaiset materialistit kehittivät johdonmukaisesti sensuaalistisia katsomuksiaan ja tulivat siihen johtopäätökseen, että ihminen on kaikkine ajatuksineen, tunteineen ja pyrkimyksineen hänen yhteiskunnallisen ympäristönsä tuote. Jotta oltaisiin voitu soveltaa pitemmälle materialistista katsomusta ihmistä koskevaan tieteeseen, oli ratkaistava kysymys siitä, mistä johtuu yhteiskunnallisen ympäristön rakenne ja millaisia ovat sen kehityslait. Ranskalaiset materialistit eivät osanneet vastata tähän kysymykseen ja joutuivat siten

luopumaan käsityksistään, palaamaan vanhalle, heidän niin jyrkästi tuomitsemalleen *idealisticelle* näkökannalle: he sanoivat, että ympäristön luo ihmisten »*mielipide*». Ranskalaiset restauraatioajan historioitsijat eivät tyytyneet tähän pinnalliseen vastaukseen ja asettivat päämääräkseen yhteiskunnallisen ympäristön erittelyn. Heidän erittelynsä tuloksena syntyi se tieteellisesti tavattoman tärkeä johtopäätös, että *poliittiset konstitutiot* juontavat juurensa *sosiaalisista suhteista*, ja sosiaaliset suhteet määrää *omistuksen tila*. Rinnan tuon johtopäätöksen kanssa tieteen ratkaistavaksi nousi uusi kysymys, jota ratkaisematta se ei voinut lähteä eteenpäin, nimittäin: *mistä riippuu omaisuuden tila?* Tuon kysymyksen ratkaisu oli ylivoimainen tehtävä ranskalaisille restauraatioajan historioitsijoille ja heidän oli pakko yrittää selviytyä siitä mitään selittämättömillä järkeilyillä ihmisluonnon ominaisuuksista. Heidän aikanaan eläneet ja vaikuttaneet suuret saksalaiset idealistit — Schelling ja Hegel — ymmärsivät jo mainiosti ihmisluontoon pohjaavan näkökannan kestättömyyden. Hegel ivasi sitä purevasti. He ymmärsivät, että avainta ihmiskunnan historiallisen liikunnan selittämiseen on etsittävä ihmisluonnon *ulkopuolelta*. Se oli heidän suuri ansionsa. Jotta se olisi ollut täysin hedelmällinen tieteelle, olisi kuitenkin pitänyt osoittaa, *mistä nimenomaan tuota avainta on etsittävä*. He etsivät sitä *hengen ominaisuuksista, absoluuttisen idean loogisista kehityslaeista*. Se oli suurten idealistien perusvirhe, joka palautti heidät kiertotietä *ihmisluonnon näkökannalle*, koska absoluuttinen idea, kuten tiedämme, ei ole mitään muuta kuin loogisen ajatteluprosessimme olennoituma. Marxin nerokas löytö korjasi tuon idealismin perusvirheen ja siten antoi sille kuolettavan iskun: omistuksen tila ja sen rinnalla myös kaikki

sosiaalisen ympäristön ominaisuudet (idealistista filosofiaa koskevassa luvussa totesimme, että Hegelinkin oli pakko tunnustaa »omistuksen tilan» ratkaiseva merkitys) eivät määräydy abso-luuttisen hengen ominaisuuksien eivätkä ihmis-luonnon olemuksen, vaan niiden keskinäissuhteiden mukaan, joihin ihmiset välttämättömyyden pakosta joutuvat »elämänsä yhteiskunnallisen tuotannon prosessissa», ts. taistellessaan olemassa-olonsa puolesta. Marxia on usein verrattu Darwi-niin, tuon vertauksen johdosta herrat Mihailovs-ki, Karejev ja heidän veljeskuntansa ovat naures-kelleet. Alempana sanomme, missä mielessä tuo vertaus on ymmärrettävä, vaikka monet lukijat näkevät sen jo luultavasti sanomattakin; nyt taas rohkenemme tehdä toisen vertauksen, ei silti lainkaan subjektiivisia ajattelijoitamme närkek-syttääksemme.

Kopernikusta edeltänyt tähtitiede opetti, että maa on liikkumaton keskiö, jota aurinko ja muut taivaankappaleet kiertävät. Tuo näkökanta teki mahdottomaksi hyvin monien taivaan mekaniikan ilmiöiden selityksen. Nerokas puolalainen ryhtyi selittämään asiaa aivan vastakkaiselta kannalta: hän oletti, että päinvastoin maa kiertää aurinkoa eikä aurinko maata, ja silloin tuli löydetyksi oikea näkökanta, monet seikat, jotka ennen Kopernikusta olivat epäselviä, saivat selityk-sensä.— Ennen Marxia yhteiskuntatieteen tutki-jat lähtivät ihmisluonnon käsitteestä; sen vuoksi inhimillisen kehityksen tärkeimmät kysymykset jäivät ratkaisematta. Marxin oppi antoi asialle aivan toisen kääntein: *vaikuttaessaan olemassa-olonsa ylläpitämiseksi itsensä ulkopuolella ole-vaan luontoon ihminen muuttaa samalla omaa luontoaan.*⁵¹ Historiallisen kehityksen tieteellinen selitys on siis alettava vastakkaisesta päästä: on saatava selville, miten tapahtuu ihmisen tuotan-

nollinen vaikutus ulkoiseen luontoon. Valtavan tieteellisen merkityksensä puolesta tuo löytö voidaan rohkeasti rinnastaa Kopernikuksen löytöön ja yleensä suurimpiin, antoisimpiin tieteellisiin löytöihin.

Esimarxilaisella yhteiskuntatieteellä ei itse asiassa ollut läheskään niin varmaa perustaa kuin Kopernikusta edeltäneellä tähtitieteellä. Ranskalaiset ovat nimittäneet ja nimittävät kaikkia ihmisyhteiskuntaa koskevia tieteitä *sciences morales et politiques**, erotukseksi »*sciences*», »*tieteistä*» sanan varsinaisessa merkityksessä, joiksi on tunnustettu ja tunnustetaan yksinomaan eksaktiset tieteet. Ja on todettava, että esimarxilainen yhteiskuntatiede ei ollut eikä voinut olla eksakti. Niin kauan kuin oppineet vetosivat ihmisluontoon ylimpänä instanssina, heidän oli pakko selittää ihmisten yhteiskunnalliset suhteet heidän katsomuksistaan, heidän *tietoisesta toiminnastaan*; tietoinen toiminta taas on ihmisen sellaista toimintaa, joka hänen on pakko käsittää *vapaaksi* toiminnakseen. Vapaa toiminta sulkee pois *välttämättömyyden käsitteen* eli lainomaisuuden käsitteen, mutta lainomaisuus on ilmiöiden kaikenlaisen tieteellisen selityksen välttämätön perusta. *Käsitys vapaudesta on jättänyt varjoon välttämättömyyskäsitteen ja estänyt siten tieteen kehitystä.* Tämä aberratio on yhä havaittavissa hämmästyttävän selvästi »subjektiivisten» venäläisten kirjailijoiden »sosiologisissa» teoksissa.

Tiedämme jo kuitenkin, että *vapauden on oltava välttämättömyyttä.* Jättäessään varjoon välttämättömyyskäsitteen vapauskäsitys on muuttunut itsekin tavattoman himmeäksi ja melko lohduttomaksi. Ovesta häädetty välttämättömyys lensi ikkunasta takaisin; lähtien vapauskäsituksesta

* [moraaliset ja poliittiset tieteet.]

tutkijat törmäsivät tuon tuosta välttämättömyyteen ja joutuivat lopulta tunnustamaan harmistuneina sen kohtalonomaisen, vastustamattoman vaikutuksen, joka ei ole millään voitettavissa. Heidän kauhukseen vapaus osoittautui ikuiseksi, avuttomaksi ja toivottomaksi verovelvolliseksi, voimattomaksi leikkikaluksi sokean välttämättömyyden käsissä. Se toivottomuus, johon ovat vajonneet ajoittain kaikkein selvimmät, kaikkein jaloimmat idealistiset ajattelijat, on todella liikuttavaa. Georg Büchner sanoo: »Olen jo useana päivänä tarttunut tuon tuosta kynään, mutta en voi kirjoittaa sanaakaan. Olen tutkinut vallankumouksen historiaa. Olen tuntenut itseni ikään kuin historian kauhistuttavan fatalismin musertamaksi. Näen ihmisluonnon iljettävän keskinkertaisuuden ja inhimillisissä suhteissa taas vastustamattoman voiman, joka kuuluu kaikille yhteensä eikä kenellekään erikseen. Erillinen yksilö on vain vaahtoa aallon harjalla, suuruus on vain sattuma, neron valta on vain nukkekomedia, naurettava yritys taistella sitä rautaista lakia vastaan, joka parhaassa tapauksessa voidaan vain saada tietää, mutta jota ei voida alistaa tahtoonsa.»* Voidaan sanoa, että yksinpä noiden muuten täysin lainomaisten toivottomuuden puuskien välttämiseksi olisi kannattanut luopua vaikkapa tilapäisesti vanhasta näkökannasta ja yrittää vapauttaa vapaus vetoamalla siihen samaiseen vapautta herjaavaan *välttämättömyyteen*; olisi pitänyt vielä kerran tarkistaa uudelleen jo idealisti-*dialektikkojen* esittämä kysymys siitä, juontuisiko ehkä vapaus välttämättömyydestä, muo-

* Vuonna 1833 kirjoittamassaan kirjeessä morsiamelleen. *Huomautus hra Mihailovskille*: Tämä ei ole se Büchner, joka julisti materialismia »yleisfilosofisessa mielessä»; tämä on hänen varhain kuollut veljensä, joka kirjoitti kuuluisan murhenäytelmän »Dantonin kuolema».

dostaisiko tuo jälkimmäinen inhimillisen vapauden ainoan vankan perustan, ainoan varman takeen, välttämättömän edellytyksen.

Tulemme näkemään, mihin Marx päätyi tuollaisessa yrityksessään. Koetamme kuitenkin ennakolta päästä selville hänen historiallisista katsomuksistaan, ettei meille jäisi mitään väärinkäsityksiä niiden suhteen.

Tuotantovoimien kyseisen tilan pohjalla muodostuvat tietyt tuotantosuhteet, jotka saavat ideaalisen ilmaisunsa ihmisten oikeuskäsitteissä ja enemmän tai vähemmän »abstraktisissa säännöissä», kirjoittamattomissa tavoissa ja kirjoitetuissa laeissa. Sitä meidän ei enää tarvitse todistella: sen, kuten näimme, todistaa meidän puolestamme nykyaikainen oikeustiede (palauttakoon lukija mieleensä, mitä hra Kovalevski sanoi tästä). Tätä asiaa sopisi katsoa toiseltakin, nimittäin seuraavalta kannalta. Kun olemme päässeet selville siitä, miten ihmisten *tuotantosuhteet* muodostavat heidän oikeuskäsitteensä, eivät meitä enää ihmetytä Marxin seuraavat sanat: »Ei ihmisten tajunta määrää heidän olemistaan (ts. heidän yhteiskunnallisen olemassaolonsa muotoa), vaan päinvastoin heidän yhteiskunnallinen olemisensä määrää heidän tajuntansa.»⁵² Nyt tiedämme, että ainakin tajunnan yhden alan suhteen asia on todella siten ja miksi se on siten. Meidän on vain ratkaistava, onko se aina siten ja jos on, niin miksi se on aina siten. Pysymme edelleenkin samojen oikeuskäsitteiden kannalla.

»Kehityksensä tietyllä asteella yhteiskunnan *tuotantovoimat* joutuvat ristiriitaan olemassaolevien *tuotantosuhteiden* kanssa tai, mikä on vain asian juridinen ilmaisu, omistussuhteiden kanssa, joiden puitteissa ne ovat siihen asti kehittyneet. Tuotantovoimien kehitykseen *myötävaikuttaneista* voimista nämä suhteet muuttuvat niiden kehityk-

sen *esteesi*. Silloin alkaa yhteiskunnallisen mullistuksen aikakausi.»⁵³

Irtaimiston ja kiinteistön yhteiskunnallinen omistus muodostui siksi, että se oli sopiva ja sitä paitsi se oli välttämätön alkukantaiselle tuotantoprosessille. Se tuki alkukantaisen yhteiskunnan olemassaoloa ja myötävaikutti sen tuotantovoimien jatkuvaan kehitykseen, ja ihmiset olivat sen kannalla, koska pitivät sitä luonnollisena ja tarpeellisena. Niinpä tuotantovoimat kehittyivät *noiden omistussuhteiden vaikutuksesta ja niiden sisällä* siinä määrin, että avautuivat laajemmat mahdollisuudet henkilökohtaiselle yritteliäisyydelle. Nyt yhteiskunnallinen omistus muuttui eräissä tapauksissa *vahingolliseksi* yhteiskunnalle, se alkoi estää tuotantovoimien etenevää kehitystä, ja siksi se luovutti paikkansa *yksilölliselle omistukselle*: yhteiskunnan oikeudellisissa laitoksissa tapahtui enemmän tai vähemmän nopea mullistus. Tuota mullistusta seurasi välttämättä mullistus ihmisten oikeuskäsitteissä: ne, jotka aikaisemmin pitivät sopivana vain yhteiskunnallista omistusta, alkoivat nyt pitää yksityistä omistusta eräissä tapauksissa parempana. Ei sittenkään, ilmaisumme ei ole tarkka, kuvaamme kahdeksi erilliseksi prosessiksi sen, mikä on kerrassaan jakamatonta ja käsittää vain saman prosessin kaksi eri puolta: *tuotantoprosessissa ihmisten tosiasiallisten suhteiden oli muututtava tuotantovoimien kehityksen seurauksena, ja nuo uudet tosiasialliset suhteet saivat ilmauksensa uusissa oikeuskäsitteissä.*

Hra Karejev uskottelee meille, että materialismi on yhtä yksipuolista historiaan sovellettuna kuin idealismikin. Ne kumpainenkin ovat hänen mielestään vain »momenteja» täydellisen tieteellisen totuuden kehityksessä. »Ensimmäistä ja toista momenttia tulee seurata kolmannen

momentin: teesin ja antiteesin yksipuolisuus tulee sovitetuksi synteessissä, joka on täydellisen totuuden ilmaus.»* Siitä tulee hyvin mielenkiintoinen synteesi. »Toistaiseksi en sano, mikä tuo synteesi tulee olemaan», hra professori lisää. Sepä vahinko! Onneksi »historiosofimme» ei noudata kovin ankarasti tuota itselleen antamaa vaitiololupausta. Hän antaa tuota pikaa ymmärtää, mikä tulee olemaan ja mistä kasvaa se täydellinen tieteellinen totuus, jonka ajan mittaan ymmärtää lopulta koko valistunut ihmiskunta, mutta jonka toistaiseksi tietää vain hra Karejev. Se kasvaa seuraavista näkökohdista: »Jokainen ruumiista ja sielusta koostuva ihmisyksilö elää kahdenlaista elämää, fyysistä ja psyykkistä, olematta silti yksinomaan lihaa sen materiaalisine tarpeineen tai yksinomaan henkeä sen intellektuaalisine ja moraalisine tarpeineen. Niin ihmisen ruumiilla kuin sielullakin on omat tarpeensa, jotka kaipaavat tyydytystään ja pakottavat erillisen yksilön suhtautumaan eri tavalla ulkoiseen maailmaan, ts. luontoon ja toisiin ihmisiin eli yhteiskuntaan, ja nuo suhteet ovat kahdenlaisia.»**

Se, että ihminen koostuu sielusta ja ruumiista, on oikea »synteesi», joskaan ei nyt kovin uusi. Mikäli hra professori tuntee uusimman filosofian historiaa, olisi hänen tiedettävä, että se, tuo samainen synteesi, on ollut sille liian kova pätkinä purtavaksi kokonaisten vuosisatojen aikana. Ja mikäli hän kuvittelee, että tuo »synteesi» avaa hänelle »historian prosessin olemuksen», niin itse hra V. V:n on myönnettävä, että hänen professorillaan on jotain vinossa ja ettei hra Karejevin ole suotu tulla »historiosofian» Spinozaksi.

* »Vestnik Jevropy», heinäkuu 1894, s. 6.

** Sama, s. 7.

Sitä mukaa kuin kehittyvät tuotantovoimat, jotka johtavat ihmisten keskinäissuhteiden muuttumiseen yhteiskunnallisessa tuotantoprosessissa, muuttuvat kaikki omistussuhteet. Johan Guizot on sanonut, että omistussuhteissa piilevät poliittiset konstituutiot. Uusin tiede vahvistaa tämän täydelleen. Veriheimolaisliitto luovuttaa paikansa alueelliselle liitolle nimenomaan omistussuhteissa ilmenneiden muutosten seurauksena. Suuremmat tai pienemmät alueelliset liitot sulautuvat organismeiksi, joita nimitetään valtioiksi, taaskin omistussuhteissa jo tapahtuneiden muutosten seurauksena tai yhteiskunnallisen tuotantoprosessin uusien tarpeiden seurauksena. Tämä on saatu mainiosti selville muun muassa Idän suurten valtioiden suhteen.* Yhtä hyvin se on selvitetty myös antiikin valtioiden suhteen.** Eikä sitä ole yleensä vaikea osoittaa minkään kyseisen valtion suhteen, jonka alkuperästä meillä on riittävästi tietoja. Tällöin ei vain saa tahallaan tai tahattomasti kaventaa Marxin käsitystä. Tarkoitamme tällä seuraavaa.

Kyseinen tuotantovoimien tila määrää kyseisen yhteiskunnan *sisäiset* suhteet. Tuosta samasta tilasta määräytyvät kuitenkin *sen ulkoisetkin suhteet* muihin yhteiskuntiin. Noiden ulkoisten suhteiden maaperällä yhteiskunnassa ilmaantuu *uusia tarpeita*, joiden tyydyttämiseksi kasvaa

* Ks edesmenneen L. Metšnikovin kirjaa »suurista historiallisista joista»⁵⁴. Tuossa kirjassa hän teki itse asiassa vain yhteenvedot niistä johtopäätöksistä, joihin kaikkein arvovaltaisimmat historian spesialistit, esimerkiksi Lenormant, olivat tulleet. Esipuheessaan mainittuun kirjaan Élisée Reclus sanoo, että Metšnikovin näkökanta muodostaa aikakauden tieteen historiassa. Tämä on väärin siinä mielessä, että tuo näkökanta ei ole uusi: jo Hegel lausui sen hyvin selvästi. Tieteelle on epäilemättä silti paljon etua, mikäli se tulee noudattamaan sitä johdonmukaisesti.

** Ks. Morganin kirjaa »Ancient society» [»Muinainen yhteiskunta»] ja Engelsin kirjaa »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä».

*uus*ia elimiä. Asiaa pintapuolisesti katsottaessa erillisten yhteiskuntien keskinäissuhteet näyttävät »poliittisilta» toimenpiteiltä, joilla ei ole välitöntä kosketusta talouselämään. Todellisuudessa yhteiskuntien väliset suhteet pohjaavat nimenomaan *talouselämään*, joka määrää sekä heimojenvälisten suhteiden todelliset (eikä vain ulkoiset) aiheet että noiden suhteiden tulokset. Kuttakin tuotantovoimien kehitysastetta vastaa oma aseistusjärjestelmä, oma sotataktiikka, oma diplomatia, oma kansainvälinen oikeus. Voidaan tietenkin osoittaa monia tapauksia, jolloin kansainväliset yhteentörmäykset eivät liity välittömästi talouselämään. Eikä kenellekään Marxin seuraajista pälkähdä päähän kiistaa tuollaisten tapausten olemassaoloa. He sanovat vain, että ei pidä pysähtyä ilmiöiden pinnalle, vaan on syvennyttävä niihin ja asetettava kysymys, minkälaisella maaperällä kyseinen kansainvälinen oikeus on kasvanut. Mikä on tehnyt mahdolliseksi kyseisen kansainvälisen yhteentörmäyksen? Silloin päädytte lopulta talouselämään. Erillisten tapausten tarkastelua vaikeuttaa tosin se, että taistelu kehkeytyy usein sellaisten yhteiskuntien välillä, jotka ovat *erilaisella taloudellisen kehityksen asteella*.

Tässä meidät keskeyttää tarkkanäköisten vastustajien kuoro. »Hyvä on», he huutavat, »oletta-kaamme, että poliittiset suhteet piilevät taloudellisissa. Mutta mikäli ovat kysymyksessä poliittiset suhteet — olkootpa ne lähtöisin mistä hyvänsä — vaikuttavat ne vuorostaan talouselämään. Tässä on siis vuorovaikutus eikä mitään muuta kuin vuorovaikutus.»

Tämä vastaväite ei ole meidän keksimä. Seuraava »tositapaus» osoittaa, missä määrin sitä pitävät arvossa »taloudellisen materialismin» vastustajat.

»Pääomassaan» Marx esittää tosiasioita, joista näkyy, että englantilainen ylimystö käytti poliittista valtaansa maanomistusta koskevien asioidensa järjestelyyn. Tohtori Paul Barth, joka on kirjoittanut »kriittisen tutkielman» »Die Geschichtsphilosophie Hegel's und der Hegelianer», takertui tähän syyttääkseen Marxia ristiriitaisuudesta⁵⁵: itsekin muka tunnustatte, että tässä on vuorovaikutus. Todistaakseen, että tosiaankin on olemassa vuorovaikutus, tohtorimme vetoaa Sterneggin kirjaan, kirjailijan, joka on tehnyt paljon Saksan taloushistorian tutkimiseksi. Hra Karejev luulee, että »Barthin kirjan sivut, jotka on omistettu taloudellisen materialismin arvostelulle, voidaan asettaa esikuvaksi ratkaistaessa kysymystä taloudellisen tekijän osuudesta historiassa». On itsestään selvää, että hän ei jättänyt osoittamatta lukijoille Barthin vastaväitettä eikä sitä arvovaltaista ilmoitusta, jonka teki Inama-Sternegg »muotoilemalla sen yleisen perusajatuksen, että politiikan ja talouden keskinäinen vuorovaikutus on kaikkien valtioiden ja kaikkien kansojen kehityksen peruspiirre». Tätä sekasotkua täytyy edes jonkin verran selvittää.

Ensinnäkin mitä Inama-Sternegg oikeastaan puhuu? Hän huomauttaa Saksan karolingilaisajan taloushistorian suhteen seuraavaa: »Politiikan ja talouden keskinäistä vuorovaikutusta, joka on kaikkien valtioiden ja kaikkien kansojen kehityksen peruspiirre, voidaan seurata tässä mahdollisimman tarkasti. Poliittinen osuus, joka on kyseisellä kansalla, vaikuttaa ratkaisevalla tavalla sen voimien jatkuvaan kehitykseen, sen sosiaalisten laitosten rakenteeseen ja muodostumiseen; aivan samoin kansalle ominainen sisäinen voima ja sen luonnolliset kehityslait määräävät sen poliittisen toiminnan mitat sekä luonteen. Aivan

samoin karolingien poliittinen järjestelmä vaikutti yhtä paljon sosiaaliseen rakenteeseen ja taloudellisiin olosuhteisiin, joissa kansa eli tuona aikana, kuin kansan spontaaniset voimat ja sen talouselämä vaikuttivat tuon poliittisen järjestelmän suuntaukseen, löivät siihen omalaatuisen leimansa.»* Ja siinä kaikki. Tämä on vähän, mutta tätä vähää pidetään riittävänä Marxin kumoamiseen.

Toiseksi palatkaamme nyt siihen, mitä Marx sanoi talouselämän suhteesta oikeuteen ja politiikkaan.

»Oikeudelliset ja poliittiset laitokset muodostuvat ihmisten tosiasiallisten suhteiden perustalle yhteiskunnallisessa tuotantoprosessissa. Tiettyyn hetkeen mennessä nuo laitokset *myötävai-*
kuttavat kansan tuotantovoimien jatkuvaan kehitykseen, sen talouselämän kukoistukseen.» Tässä ovat Marxin sanat tarkalleen, ja kysymme keneltä hyvänsä tunnontarkalta henkilöltä, kieltävätkö nämä sanat poliittisten suhteiden merkityksen talouden kehityksessä ja kumoavatko Marxin ne henkilöt, jotka muistuttavat hänelle tuosta merkityksestä. Eikö totta, että Marxilla ei ole jälkeäkään tuosta kieltämisestä ja että mainitut henkilöt eivät kumoa kerrassaan mitään? Se on siinä määrin totta, ettei jouduta pohtimaan kysymystä siitä, onko Marx tullut kumotuksi, vaan siitä, miksi häntä on niin huonosti ymmärretty. Tähän kysymykseen taas voimme vastata vain ranskalaisella sananparrella: *la plus belle fille du monde ne peut donner que ce qu'elle a***.

* »Deutsche Wirtschaftsgeschichte bis zum Schluss der Karolingenperiode«, Leipzig 1889, Band I, S. 233—234 [»Saksan taloushistoria karolingilaisajan loppuun asti«, Leipzig 1889, I nide, ss. 233—234].

** [maailman kauneinkaan tyttö ei voi antaa enempää kuin hänellä on.]

Marxin arvostelijat eivät voi ylittää sitä ymmärtävyyden mitta, jonka hyväntekeväinen luonto on heille suonut.*

Politiikan ja talouden keskinäinen vuorovaikutus on olemassa. Tämä on yhtä kiistatonta kuin sekin, että hra Karejev ei ymmärrä Marxia. Estääkö kuitenkin vuorovaikutuksen olemassaolo meitä erittelemästä pitemmälle yhteiskuntaelämää? Ei, jos ajattelisimme siten, merkitsisi se miltei samaa kuin olettaisimme, että hra Karejevin osoittama ymmärtämättömyys saattaa estää *meitä* pääsemästä käsiksi oikeisiin »historiosofisiin» käsitteisiin.

Poliittiset laitokset vaikuttavat talouselämään. Ne *joko myötävaikuttavat* sen kehitykseen *tai estävät* sitä. Marxin näkökannalta edellinen tapaus ei ole lainkaan ihmeellinen, sillä kyseinen poliittinen järjestelmä on luotukin siinä tarkoituksessa, *että se myötävaikuttaisi tuotantovoi- mien jatkuvaan kehitykseen* (tässä tapauksessa meille on kerrassaan yhdentekevää, onko se luotu

* Marx sanoo: »Kaikkalainen luokkataistelu on poliittista taistelua.» Barth päätelee: Teidän mielestänne politiikka ei siis laisinkaan vaikuta talouteen, mutta itse esitätte kuitenkin tosiasioita, jotka osoittavat... ja niin edelleen. Bravo, huudattaa hra Karejev.— Kas tuota pidän esikuvana siitä, miten Marxia vastaan on kiisteltävä! Hra Karejevin »esikuva» osoittaa yleensä hämmästyttävää järjen voimaa. »Rousseau eli yhteiskunnassa, jossa säätyeroavuudet ja etuoikeudet oli viety äärimmäisyyksiin», esikuva sanoo, »jossa kaikki oli alistettu kaikkivoipaiselle despotialle; ja kuitenkin muinaisuudesta lainattu järkipärisen valtiorakenteen menetelmä, jota käyttivät myös Hobbes ja Locke, johdatti Rousseauin yleiseen tasa-arvoisuuteen ja kansan itsevaltiuteen perustuvan yhteiskuntaihanteen luomiseen. Tuo ihanne oli täysin vastakkainen Ranskassa vallinneelle järjestelmälle. Konventti toteutti käytännössä Rousseauin teorian; filosofia siis vaikutti politiikkaan ja sen välityksellä myös talouteen.» (L. c., p. 58.) [Siteerattu teos, s. 58.]

Miten teitä miellyttää tuo loistava argumentaatio, jonka tähden köyhän genöveläisen tasavaltalaisen pojasta, Rousseauista, on tehty aristokraattisen yhteiskunnan tuote? Hra Barthia vastaan väittäminen vaatisi toistelua. Mitä taas sanoisimme hra Karejevistä, joka taputtaa käsiään Barthille? Voi, hra V. V., miten keho, totisesti keho onkaan »historian professorinne!» Kehotamme teitä aivan vilpittömästi etsimään itsellenne uutta »professoria».

tietoisesti vai tiedottomasti). Toinen tapaus ei ole vähääkään ristiriidassa tuon näkökannan kanssa, koska historian kokemus osoittaa, että mikäli kyseinen poliittinen järjestelmä on lakanut vastaamasta tuotantovoimien tilaa, mikäli se on muuttunut esteeksi niiden jatkuvalla kehitykselle, on se alkanut rappeutua ja tulee vihdoin poistetuksi. Paitsi sitä, että tämä tapaus ei ole ristiriidassa Marxin opin kanssa, se todistaa parhaimmalla tavalla oikeaksi tuon opin, sillä nimenomaan se osoittaa, missä mielessä taloudella on hallitseva asema politiikkaan nähden, millä tavalla tuotantovoimien kehitys menee kansan poliittisen kehityksen edelle.

Taloudellinen kehitys aiheuttaa oikeudellisia mullistuksia. Tätä ei ymmärrä helposti *metafyyssikko*, joka tosin pitää ääntä vuorovaikutuksesta, mutta on tottunut tarkastelemaan ilmiöitä toista toisensa jälkeen ja toisesta riippumatta. Päinvastoin henkilö, jolla on vähänkään taipumusta *dialektiseen* ajatteluun, ymmärtää tämän vai-vatta. Hän tietää, että *määrälliset muutokset* karttuvat vähitellen ja *aiheuttavat* lopulta *laadullisia muutoksia* ja että nuo laadulliset muutokset ovat *harppausten* momenteja, *vähittäisen kehityksen keskeytymisen* momenteja.

Tällöin vastustajamme eivät enää jaksa malttaa ja lausuvat oman »sanansa ja asiansa»⁵⁶: tuolla tavallahan järkeili *Hegel*, he huudattavat. Siten *tapahtuu kaikkialla luonnossa*, vastaaamme me.

Nopeasti puhe luistaa, mutta hitaasti asiat. Historian suhteen tätä sanontaa voidaan muuntaa näin: satua on hyvin helppo kertoa, mutta asian toteuttaminen on äärettömän vaikeaa. On tosiaankin helppo sanoa, että tuotantovoimien kehitys aiheuttaa mullistuksia oikeudellisissa laitoksissa. Nuo mullistukset ovat mutkallisia prosesseja,

joiden kulussa yhteiskunnan erillisten jäsenten edut ryhmittyvät mitä oikukkaimmalla tavalla. Toisten on edullista tukea vanhaa järjestystä, ja he puolustavat sitä kaikin mahdollisin keinoin. Toisille vanhasta järjestyksestä on tullut vahingollinen ja vihattu, ja he hyökkäävät sitä vastaan kaikella voimallaan. Eikä siinä vielä kaikki. Uudistajien edutkaan eivät ole läheskään aina samanlaisia: toiset pitävät tärkeinä yksiä reformeja, toiset toisia. Itsessään uudistajien leirissä syntyy kiistoja ja taistelu mutkistuu. Ja vaikka hra Karejevin oikean huomautuksen mukaan ihminen koostuu sielusta ja ruumiista, asettaa kaikkein eittämättömimpien aineellisten etujen puolesta käytävä taistelu välttämättä kiistapuolten ratkaistavaksi kaikkein eittämättömimmän henkisen kysymyksen: *kysymyksen oikeudenmukaisuudesta*. Missä määrin vanha järjestys on sitä vastaan? Missä määrin uudet vaatimukset vastaavat sitä? Nämä kysymykset heräävät väistämättä taistelevien päässä, vaikka he eivät aina nimitäkään oikeudenmukaisuutta yksinkertaisesti oikeudenmukaisuudeksi, vaan saattavat olennoida sen jonkinlaiseksi ihmisenkaltaiseksi tai jopa eläimenkaltaiseksi jumalattareksi. Näin vastoin hra Karejevin manausta »ruumis» synnyttää »sielun»: *taloudellinen* taistelu herättää *siveellisyiden* kysymyksiä, ja lähempää tarkasteltuna »sielu» osoittautuu »ruumiiksi»: *vanhauskoisten* »oikeudenmukaisuus» osoittautuu usein *riistäjien* eduksi.

Ne samat henkilöt, jotka väittävät niin tavatoman neuvokkaasti, että Marx kiisti politiikan merkityksen, väittävät että hän ei muka antanut kerrassaan minkäänlaista merkitystä ihmisten siveydellisille, filosofisille, uskonnollisille tai esteettisille käsityksille, vaan näki kaikessa ja kaikkialla pelkkää »taloudellista». Tämä on taas-

kin luonnotonta jaarittelua, kuten Štšedrin lausui. Marx ei kiistänyt minkään noiden käsitysten »merkitystä», hän vain selvitti niiden synnyn.

»Mitä on sähkö? — Erikoinen liikkeen laji. Mitä on lämpö? — Erikoinen liikkeen laji. Mitä on valo? — Erikoinen liikkeen laji. Vai sillä tavalla! Ette siis anna merkitystä enempää valolle kuin lämmölle tai sähköllekään? Teille on kaikki vain liikettä; miten yksipuolista ja suppeaa!» Juuri niin, juuri suppeaa, herrat. Olette ymmärtäneet mainiosti energian muuttumista koskevan opin sisällön.

Tuotantovoimien jokainen kyseinen kehitystaste saa väistämättä aikaan *ihmisten määrätynlaisen ryhmittymisen yhteiskunnallisen tuotannon prosessissa, ts. määrätynlaiset tuotannolliset suhteet eli koko yhteiskunnan määrätynlaisen rakenteen*. Kun on kysymyksessä tietty yhteiskuntarakenne, on helppo ymmärtää, että sen luonne kuvastuu yleensä ihmisten *mentaliteetissa* kokonaisuudessaan, kaikissa heidän tottumuksissaan, tavoissaan, tunteissaan, katsomuksissaan, pyrkimyksissään ja ihanteissaan. Tottumusten, tapojen, katsomusten, pyrkimysten ja ihanteiden on välttämättä mukauduttava ihmisten elämäntapaan, heidän *elatuksensa hankkimisen tapaan* (Peschelin lausuman mukaan). *Yhteiskunnan mentaliteetti on aina tarkoituksenmukainen yhteiskunnan talouselämään nähden, se vastaa sitä aina ja määräytyy siitä aina*. Siinä toistuu se sama ilmiö, jonka jo kreikkalaiset filosofit panivat merkille luonnossa: tarkoituksenmukaisuus saa voiton yksinkertaisesti siitä syystä, että epätarkoituksenmukainen on itse olemuksensa vuoksi tuomittu tuhoutumaan. Onko yhteiskunnalle sen olemassaolonsa puolesta käymässä taistelussa edullista tuo sen mentaliteetin mukautuminen talouselämään, yhteiskunnan elin-

oloihin? Se on hyvin edullista, sillä ne tottumukset ja katsomukset, jotka eivät vastaa talouselämää ja ovat ristiriidassa sen olemassaolon ehtojen kanssa, estäisivät puolustamasta tuota olemassaoloa. Tarkoituksenmukainen mentaliteetti on yhtä hyödyllinen yhteiskunnalle, kuin tarkoitustaan vastaavat elimet ovat hyödyllisiä elimistölle. Kun sanotaan, että eläinten elinten on vastattava niiden olemassaolon ehtoja, niin merkitseekö se, että elimillä ei ole merkitystä eläimelle? Aivan päinvastoin. Se merkitsee, että tunnustetaan niiden valtava, *oleellinen merkitys*. Vain hyvin kehnot päät saattavat ymmärtää asian toisin. Tätä samaa, juuri samaa, hyvät herrat, on sanottava mentaliteetistakin. Tunnustamalla, että se mukautuu yhteiskunnan talouselämään, Marx tunnusti sen valtavan, millään korvaamattoman merkityksen.

Marxin ja muiden muassa hra Karejevin välinen ero rajoittuu tässä siihen, että tämä jälkimmäinen pysyy ilmeisenä dualistina, vaikka hänellä onkin taipumusta synteisiin. Hänellä on toisaalta talouselämä, toisaalta mentaliteetti; toisessa taskussa sielu, toisessa ruumis. Nämä substanssit ovat vuorovaikutuksessa keskenään, mutta jokaisella niistä on itsenäinen olemassaolonsa, jonka alkuperä on häipynyt tietymättömiin.* Marxin näkökanta on poistanut tuon dualismin. Hänellä *yhteiskunnan talouselämä* ja sen *mentaliteetti* ovat kaksi puolta samassa ilmiössä, ihmisten »elämän tuotannossa», heidän olemassaolotaistelussaan, jossa he tuotantovoii-

* Alkää luulko, että panettelemme kunnianarvoista professoria. Hän esittää erittäin kiitettävänä Barthin mielipiteen, jonka mukaan »oikeus on olemassa itsenäisesti, joskaan ei riippumattomasti». Juuri tuo »itsenäisyys, joskaan ei riippumattomuus» estää hra Karejevia tiedostamasta »historiallisen prosessin olemusta». Miten nimenomaan estää, selviää pian *tekstissä* annetuista kohdista.

mien kyseisen tilan ansiosta ryhmittyvät määrättyllä tavalla. Olemassaolotaistelu muodostaa heidän *talouselämänsä*; sen pohjalla kehittyy niin ikään heidän *mentaliteettinsa*. Itse talouselämä on jotain johdannaista kuten mentaliteettikin. Ja nimenomaan siksi *muuttuu* jokaisen edistyvän yhteiskunnan talouselämä: uutta tuotantovoimien tilaa seuraa uusi taloudellinen rakenne samoin kuin uusi mentaliteettikin, uusi »ajan henki». Tästä näkyy, että ainoastaan yhteiskunnallisessa puheessa voidaan sanoa talouselämää kaikkien yhteiskunnallisten ilmiöiden *alkusyyksi*. Se on itsekin tuotantovoimien seuraus, niiden »funktio», eikä lähestulkoonkaan alkusyy.

Nyt sitten seuraavat alaviitteessä luvatut kohdat. »Niin ruumiilla kuin sielullakin ovat omat tarpeensa, jotka kaipaavat tyydytystä ja pakottavat erillisen yksilön suhtautumaan eri tavalla ulkoiseen maailmaan, ts. luontoon ja toisiin ihmisiin... Ihmisen suhtautuminen luontoon yksilön fyysisistä ja henkisistä tarpeista riippuen luokitellaan toisaalta erilaisiksi taitoiksi, joiden tarkoituksena on turvata yksilön aineellinen olemassaolo, ja toisaalta koko älyllisen ja siveellisen kulttuurin...»⁵⁷ Ihmisen materialistinen suhde luontoon piilee ruumiin tarpeissa, materiaalisuudessa. Ruumiin tarpeissa piilevät »metallurgian, karjanhoidon, maanviljelyksen, jalostusteollisuuden, kaupankäynnin ja rahaoperaatioiden syyt». — Tervejärkisesti ajatellen asia on tietenkin siten, sillä mikäli meiltä puuttuisi ruumista, emme tietenkään tarvitsisi karjaa tai riistaa, maata tai koneita, kaupankäyntiä tai kultaa. Toisaalta taas on kuitenkin todettava: mitä olisi ruumis ilman sielua? Ei mitään muuta kuin materiaa, ja materiahan on kuollutta. Eihän se itse pysty luomaan mitään, ellei vuorostaan koostu sielusta ja ruumiista. Materia ei siis

omasta toimestaan pyydystä riistaa, kesytä karjaa, muokkaa maata, käy kauppa ja harjoita pankkitointa, vaan tekee sen sielun käskystä. Siis perimmäistä syytä, joka aiheutti ihmisen materialistisen suhtautumisen luontoon, on etsittävä sielusta. Sielullakin on näin ollen kahdenlaisia tarpeita; sekin koostuu siis sielusta ja ruumiista, mikä taas on jotenkin perin nurinkurista. Eikä siinä ole vielä kaikki. Väkisinkin herättää »epäilystä» vielä eräs seikka. Hra Karejevin mukaan ihmisen materialistinen suhde luontoon kehittyi ruumiillisten tarpeiden pohjalta. Onkohan se juuri niin? Yksinkö luontoon? Hra Karejev muistaneekin, miten apotti Guibert kirosi feodaalisesta sorrosta vapautumaan pyrkineet kaupunkiyhdyskunnat, nuo »iljettävät» laitokset, joiden ainoana olemassaolon tarkoituksena oli muka feodaalisten velvollisuuksien oikeudenmukaisen suorittamisen välttäminen. Mikä tällöin puhui apotti Guibertin suulla, »ruumis» vaiko »sielu»? Jos puhui »ruumis», niin sanomme jälleen, että sekin koostuu siis »ruumiista» ja »sielusta»; mikäli taas puhui »sielu», niin se koostuu siis »sielusta» ja »ruumiista», koska tässä tapauksessa sen suhtautumisessa ilmiöihin oli niin vähän sitä pyyteettömyyttä, joka hra Karejevin sanojen mukaan on »sielun» tunnusomainen erikoisuus. Otapa siitä selvää! Hra Karejev sanoo ehkä, että apotti Guibertissa puhui itse asiassa sielu, mutta se puhui ruumiin sanelun mukaan, ja että samaa tapahtuu riistanpyyntiä, pankkitointa yms. harjoitettaessa. Ensinnäkin voidakseen sanella ruumiin on taaskin muodostuttava ruumiista ja sielusta, ja toiseksi karkea materialisti saattaa huomauttaa, että sieluhan puhuu kuitenkin ruumiin sanelun mukaan, siis se seikka, että ihminen koostuu sielusta ja ruumiista, ei selitä vielä kerrassaan

mitään: ehkä sielu ei ole tehnytään koko historian aikana mitään muuta kuin puhunut ruumiin sanelun mukaan. Hra Karejev kimpaantuu tietenkin tuollaisesta olettamuksesta ja ryhtyy kumoamaan »karkeaa materialistia». Olemme vahvasti varmoja siitä, että kunnianarvoisa professori pääsee voitolle, mutta tuskin hänelle on suurtakaan apua tuossa taistelussa siitä kiistattomasta seikasta, että ihminen muodostuu sielusta ja ruumiista.

Eikä tässäkään ole vielä kaikki. Luimme hra Karejevilta, että yksilön henkisten tarpeiden maaperällä kasvavat »mytologia ja uskonto... kirjallisuus ja taiteet» ja yleensä »teoreettinen asenne ulkomaailmaan (sekä itseensäkin), olemisen ja tiedostamisen kysymyksiin» samoin kuin myös »ulkoisten ilmiöiden (ja omien ajatustensaakin) pyyteetön luova heijastaminen». Uskoimme hra Karejevin sanoihin. Mutta... tunnemme erään ylioppilaan, teknologin, joka harrastaa innokkaasti jalostusteollisuuden tekniikkaa, mutta hänessä ei ole havaittavissa »teoreettista» asennoitumista mihinkään hra professorin luettelemista aloista. Siksipä meillä heräsikin kysymys, koostuisikohan tuttavamme pelkästään ruumiista. Pyydämme hra Karejevia ratkaisemaan mahdollisimman pian tämän meille kiusallisen ja nuorelle poikkeuksellisen lahjakkaalle, jopa ehkä nerokkaallekin teknologille loukkaavan epäilyksen.

Mikäli hra Karejevin järkeilyssä on mitään sisältöä, niin ainoastaan siinä, että ihmisellä on sekä korkealla että alhaisella tasolla olevia tarpeita, itsekkäitä pyrkimyksiä ja altruistisia tunteita. Tämä on mitä kiistattomin totuus, jota ei kuitenkaan voida lainkaan asettaa »historiosofian» perustaksi. Se ei johda pitemmälle kuin sisällyksettömät, jo kauan sitten kuluneet

järkeilyt ihmisluonnosta, sillä se itsekin on vain samantapaista järkeilyä.

Sillä aikaa, kun keskustelimme hra Karejevin kanssa, tarkkanäköiset arvostelijamme ehdivät saada meidät kiinni ristiriidasta, johon olimme joutuneet itsemme, ja mikä tärkeintä, Marxin kanssa. Sanoimme, että talous ei ole kaikkien yhteiskunnallisten ilmiöiden alkusyy, mutta samalla väitämme, että yhteiskunnan mentaliteetti mukautuu sen talouselämään — tämä on ensimmäinen ristiriita. Sanomme, että yhteiskunnan talouselämä ja mentaliteetti ovat saman ilmiön kaksi puolta, kun taas itse Marx sanoo, että talouselämä on se reaalinen perusta, jolle kohoavat ideologiset päällysrakenteet — tässä on toinen ristiriita, meistä semmitenkin harmillinen, että tässä olemme eri mieltä henkilön kanssa, jonka katsomuksia ryhdyimme esittämään. Antaakamme selitys.

Yhteiskuntahistoriallisen prosessin perustekijä on tuotantovoimien kehitys — tässä yhdyimme sana sanalta Marxiin, joten tässä ei ole minkäänlaista ristiriitaa. Mikäli siis jossain on ristiriitaa, niin ainoastaan yhteiskunnan talouselämän ja sen mentaliteetin suhdetta koskevassa kysymyksessä. Tarkastelkaamme, onko sitä olemassa.

Lukijan on palautettava mieleen, miten muodostuu yksityisomistus. Tuotantovoimien kehitys asettaa ihmiset sellaisiin tuotantosuhteisiin, joiden vallitessa tiettyjen esineiden yksilöllinen omistus on sopivampaa tuotantoprosessin kannalta. Tätä vastaavasti muuttuvat alkuihmisen oikeuskäsitykset. Yhteiskunnan *mentaliteetti* mukautuu sen *talouselämään*. Kyseiselle *taloudelliselle perustalle* nousee kohtalomaisesti sitä vastaava *ideologinen päällysrakenne*. Toisaalta taas jokainen uusi askel tuotantovoimien kehityksessä asettaa ihmiset heidän jokapäiväisessä

käytännönelämässään toistensa suhteen uusiin asemiin, jotka eivät vastaa aikansa eläneitä tuotantosuhteita. Nuo uudet, tuntemattomat asemat kuvastuvat väistämättä ihmisten sielunelämässä ja muuttavat sitä voimakkaasti. Mihin suuntaan? Toiset yhteiskunnan jäsenet puolustavat vanhaa järjestystä, heidän toimintansa on lamauttavaa. Toiset taas, joille vanha järjestys on epäedullinen, kannattavat eteenpäinmenoa; heidän mentaliteettinsa muuttuu *niiden tuotantosuhteiden* suuntaan, jotka ajan mittaan korvaavat vanhat, aikansa eläneet taloudelliset suhteet. Mentaliteetin mukautuminen talouselämään jatkuu, kuten näette, mutta hidas mentaliteetin evoluutio edeltää taloudellista vallankumousta.*

Tuon vallankumouksen suorittamisen jälkeen yhteiskunnan mentaliteetti ja sen talouselämä tulevat täydellisesti vastaamaan toisiaan. Uudella taloudellisella perustalla uusi mentaliteetti kehittyy silloin täydelliseen kukoistukseensa. Tietyn ajan kuluessa tuo vastaavuus on ehyttä; se vieläpä lujittuu entisestään. Mutta vähitellen alkaa ilmaantua uuden eripuraisuuden ituja, edellä mainitusta syystä edistyksellisen luokan mentaliteetti ohittaa vanhat tuotantosuhteet: herkeämättä hetkeksikään mukautumasta talouselämään se mukautuu taas *uusiin* tuotantosuhteisiin, jotka muodostavat tulevan talouselämän alkion. Eikö tässä sitten ole saman prosessin kaksi puolta?

Tähän mennessä olemme havainnollistaneet Marxin ajatusta pääasiallisesti omistusoikeuden alaan kuuluvilla esimerkeillä. Tämä oikeus on eittämättä myös ideologiaa, mutta niin sanoaksemme alkuasteen, alemman asteen ideologiaa.

* Tämä on itse asiassa se sama psykologinen prosessi, jota nyt kokee Euroopan proletariaatti: sen mentaliteetti mukautuu jo uusiin, tuleviin tuotantosuhteisiin.

Miten tulee ymmärtää Marxin katsomusta korkeamman asteen ideologian — tieteen, filosofian, taiteen jne. — suhteen?

Näiden ideologiain kehityksessä talouselämä on perustana siinä mielessä, että yhteiskunnan on saavutettava tietty hyvinvoinnin aste voidakseen erittää määrätyn kerrostuman henkilöitä, jotka omistavat tarmonsaa yksinomaan tieteellisille ja muille senkaltaisille harrastuksille. Edelleen, *Platonin* ja *Plutarkhoksen* ylempänä esitetty näkökanta osoittaa, että henkisen työn *suuntauksen* yhteiskunnassa määräävät *sen tuotantosuhteet*. Vico sanoi aikoinaan tieteistä, että ne kasvavat yhteiskunnan tarpeista. Sellaisen tieteen kuin kansantaloustieteen suhteen tämä on ilmeistä jokaiselle, joka vähänkään tuntee sen historiaa. Kreivi Peccio sanoi aivan oikein, että kansantaloustiede vahvistaa erityisesti sitä sääntöä, jonka mukaan käytäntö edeltää aina ja kaikkialla tiedettä.* Tämäkin voidaan tietysti tulkita hyvin abstraktisessa mielessä; voidaan sanoa: »tiede tarvitsee tietenkin kokemusta, ja mitä

* »Quand'essa cominciava appena a nascere nel diciassettesimo secolo, alcune nazioni avevano già da più secoli fiorito colla loro sola esperienza, da cui poscia la scienza ricavò i suoi dettami.» — («Storia della Economia pubblica in Italia etc.», Lugano 1829, p. 11.) [»Siihen hetkeen asti, kun se (kansantaloustiede) alkoi vasta muodostua seitsemännellätoista vuosisadalla, eräät kansakunnat olivat jo muutamia vuosisatoja tulleet erinomaisesti toimeen nojaamalla vain käytännölliseen kokemukseensa. Tuota kokemusta tiede käyttikin sitten perusväittämiään varten.» — («Kansantaloustieteen historiaa Italiassa jne.» Lugano 1829, s. 11.)]

J. S. Mill toistaa: »In every department of human affairs Practice long precedes Science... The conception, accordingly, of political Economy as a branch of Science, is extremely modern; but the subject with which its inquiries are conversant has in all ages necessarily constituted one of the chief practical interests of mankind.» »Principles of political Economy», London 1843, t. I, p. 1. [»Kaikilla inhimillisen toiminnan aloilla käytäntö kulkee kaukana tieteen edellä... Näin ollen tieteen alaksi ymmärrettynä kansantaloustiede on syntynyt vasta aivan hiljan. Sen tutkimuskohde on kuitenkin ollut kaikkina aikakausina välttämättä yksi tärkeimmistä ihmiskunnan käytännöllisistä intresseistä.» — »Kansantaloustieteen alkeet», Lontoo 1843, I nide, s. 1.]

enemmän on kokemusta, sitä täydellisempää on tiede». Kysymys ei ole siitä. Verratkaa Aristoteleen tai Ksenofonin taloustieteellisiä katsomuksia Adam Smithin tai Ricardon katsomuksiin, niin huomaatte, että toisaalta muinaisen Kreikan taloustieteen ja toisaalta porvarillisen yhteiskunnan taloustieteen välillä ei ole ainoastaan *määrällinen*, vaan myös *laadullinen* ero: aivan toisenlainen näkökanta, aivan toisenlainen suhde asiaan. Millä tuo ero on selitettävissä? Yksinkertaisesti *itsensä ilmiöiden muuttumisella*: porvarillisen yhteiskunnan tuotantosuhteet eivät ole antiikin tuotantosuhteiden kaltaisia. Eriävät tuotantosuhteet aiheuttavat eriäviä katsomuksia tieteessä. Kun sitä paitsi vertaatte Ricardon katsomuksia jonkun Bastiat'n katsomuksiin, niin havaitsette noiden henkilöiden katsoneen eri tavalla *yleisen luonteensa puolesta* ennalleen jääneisiin tuotantosuhteisiin, *porvarillisiin* tuotantosuhteisiin. Mistä se johtui? Siitä, että Ricardon aikana nuo suhteet alkoivat vasta kukoistaa, alkoivat vasta voimistua, kun taas Bastiat'n aikana ne olivat jo rappeutumaan päin. Samojen tuotantosuhteiden erilaisen tilan oli välttämättä kuvastuttava niiden ihmisten katsomuksissa, jotka puolustivat noita suhteita.

Tai ottakaamme oppi valtio-oikeudesta. Miten ja miksi sen teoria on kehittynyt? Professori Gumpłowicz sanoo: »Valtio-oikeuden tieteellinen kehittäminen alkaa vasta siellä, missä hallitsevat luokat törmäävät yhteen niille kullekin kuuluvan valtapiirin johdosta. Niinpä keskiajan jälkipuoliskolla Euroopassa käyty ensimmäinen suuri poliittinen taistelu, maallisen ja kirkollisen vallan välinen taistelu, keisarin ja paavin välinen taistelu antoi alkusysäyksen saksalaisen valtio-oikeudellisen tieteen kehitykselle. Toinen poliittinen kiistakysymys, joka aiheutti hallitsevien

luokkien kahtiajaon ja antoi herätteen valtio-oikeuden vastaavan osan julkiselle kehittelylle, oli keisareiden valintaa koskeva kysymys»* jne.

Mitä ovat luokkien keskinäissuhteet? Ne ovat ennen kaikkea juuri niitä suhteita, joita ihmiset solmivat keskenään yhteiskunnallisessa tuotantoprosessissa, nimittäin *tuotantosuhteita*. Nuo suhteet saavat ilmaisunsa yhteiskunnan poliittisessa organisaatiossa ja eri luokkien poliittisessa taistelussa, ja tuo taistelu on kiihokkeena erilaisten *poliittisten teorioiden* muodostumiselle ja kehitykselle: taloudelliselle perustalle kohoaa väistämättä sitä vastaava ideologinen päällysrakenne.

Joskaan nämä eivät ole alkuasteen ideologioita, niin missään tapauksessa ne eivät ole korkeimman asteen ideologioita. Miten on asia esimerkiksi filosofian ja taiteen suhteen? Ennen kuin vastaamme tähän kysymykseen, meidän on hieman poikettava asiasta.

Helvétius lähti väittämästä, että l'homme n'est que sensibilité**. Tältä kannalta on selvää, että ihminen koettaa karttaa epämiellyttäviä aistimuksia ja pyrkii saamaan miellyttäviä. Tämä on aistimellisen materian välttämätöntä, luonnollista itsekkyyttä. Jos asia on näin, niin miten sitten ihmisessä herää sellaisia kerrassaan pyyteettömiä pyrkimyksiä kuin totuudenrakkaus tai sankaruus? Helvétiuksella oli ratkaistavanaan tämä pulma. Hän ei kyennyt ratkaisemaan sitä, ja päästäkseen pälkäästä veti yksinkertaisesti viivan sen samaisen $x:n$, sen samaisen tuntemattoman suureen yli, jota oli ryhtynyt määrittelemään. Hän alkoi puhua, ettei ole ainuttakaan tiede-

* »Rechtsstaat und Sozialismus». Innsbruck 1881, S. S. 124—125. [»Oikeusvaltio ja sosialismi», Innsbruck 1881, ss. 124—125.]

** [ihminen on vain aistillisuutta.]

miestä, joka rakastaisi pyyteettömästi totuutta, että jokainen näkee totuudessa vain tien maineeseen ja maineessa tien rahoihin, rahoissa taas keinon, jolla voi hankkia miellyttäviä fyysisiä aistimuksia, esimerkiksi ostaa maukasta ruokaa tai belles esclaves*. Tuollaisten selitysten kestättömyys on sanomattakin selvää. Niissä kuvastui vain edellä merkille panemamme ranskalaisen *metafyysisen* materialismin kykenemättömyys *kehityskysymysten* ratkaisuun.

Nykyaikaisen *dialektisen* materialismin isälle väitetään kuuluneen sellaisen inhimillisen ajattelun historiaa koskevan katsomuksen, joka oli pelkkää Helvétiuksen metafyysisen järjeilyn toistoa. Esimerkiksi Marxin filosofian historiaa koskevat katsomukset ymmärretään usein likipitään näin: mikäli Kant harrasti transsendentaalisen estetiikan kysymyksiä, mikäli hän puhui järjen kategorioista tai järjen antinomioista, niin ne olivat hänellä pelkkiä fraaseja, häntä eivät itse asiassa kiinnostaneet lainkaan enempiä estetiikka kuin antinomat tai kategoriatkaan. Hänen tarkoituksenaan oli vain hankkia luokalle, johon itsekin kuului, ts. saksalaiselle pikkuporvaristolle, mahdollisimman paljon maukasta ruokaa ja »kauniita orjattaria». Hän piti kategorioita ja antinomioita erittäin sopivana keinona tuohon tarkoitukseen ja siksi ryhtyi »viljelemään» niitä.

Onko tarpeellista todistella, että tämä on kerrassaan tyhjämpäväistä?! Kun Marx sanoo, että kyseinen teoria vastaa yhteiskunnan tiettyä taloudellisen kehityksen kautta, niin hän ei tarkoita, että tuolla kaudella hallitsevana olleen luokan ajattelevat edustajat olisivat tietoisesti mukauttaneet katsomuksensa enemmän tai

* [kauniita orjattaria.]

vähemmän rikkaiden, enemmän tai vähemmän anteliainden hyväntekijöidensä etuihin.

Sykofanteja on tietenkin ollut aina ja kaikkialla, mutta eivät he ole vieneet eteenpäin ihmisjärkeä. Ne taas, jotka ovat sitä todella edistäneet, ovat pitäneet silmällä totuutta eivätkä maailman mahtavien etuja.*

Marx sanoo: »Erilaisten omistusmuotojen, yhteiskunnan olemassaoloehtojen ylle kohoo kokonainen erilaisten omalaatuisten tunteiden ja kuvitelmien, katsomusten ja käsitteiden päällysrakenne. Tuon kaiken luo ja muovaa koko luokka aineellisten olemassaoloheitojensa ja niitä vastaavien yhteiskunnallisten suhteiden pohjalla.»⁵⁸ Ideologinen päällysrakenne syntyy *ihmisten huomaamatta*. He eivät pidä tuota päällysrakennetta tilapäisenä ajallisten suhteiden tuotteena, vaan jonain olemukseltaan luonnollisena ja välttämättömänä. Erilliset henkilöt, joiden katsomukset ja tunteet ovat muodostuneet kasvatuksen ja koko ympäristön vaikutuksesta, saattavat *suhtautua* aivan vilpittömästi ja täysin *epäitsekäästi* niihin katsomuksiin ja yhteiselämän muotoihin, jotka ovat historiallisesti syntyneet enemmän tai vähemmän *suppeiden luokkaetujen* maaperällä. Sama koskee kokonaisia puolueitakin. Ranskan vuoden 1848 demokraatit ilmensivät pikkuporvariston pyrkimyksiä. Pikkuporvaristo pyrki luonnollisesti puolustamaan luokkaetujaan. Marx sanoo, että »olisi kuitenkin rajoittuneisuutta luulla pikkuporvariston puolustavan tietoisesti itsekästä luokkaetuaan. Päinvastoin se olettaa, että sen vapautuksen *yksityiset* ehdot ovat yleisiä ehtoja, jotka yksinomaan

* Tämä ei estänyt heitä pelkäämästä toisinaan maailman mahtavia. Niinpä Kant sanoi itsestään: »Kukaan ei pakota minua sanomaan toista kuin ajattelen, mutta en uskalla sanoa kaikkea, mitä ajattelen.»

voivatkin turvata nykyisen yhteiskunnan pelastuksen ja luokkataistelun hävittämisen. Ei myöskään pidä luulla, että kaikki pikkuporvariston edustajat olisivat kauppiaita tai kauppiaiden ihailijoita. Sivistyksen ja henkilökohtaisen aseman puolesta he ja kauppiaat saattavat erota toisistaan niin kuin maa ja taivas. Heidät tekee pikkuporvariston edustajiksi se seikka, että heidän ajattelunsa ei ylitä pikkuporvariston arkiolojen puitteita ja että siitä syystä he päätyvät samoihin tehtäviin ja ratkaisuihin teoriassa, joihin pikkuporvari päätyy aineellisten etujensa ja yhteiskunnallisen asemansa vuoksi käytännössä. Tällainen on yleensä toisaalta kyseisen luokan politiikan ja kirjallisuuden edustajien ja toisaalta itse tuon luokan välinen suhde.»*⁵⁹

* Todistaessaan, että elinsuhteet (les circonstances) vaikuttavat eläinten organisaatioon, Lamarque teki huomautuksen, joka sopii esittää tässä väärinkäsitysten välttämiseksi. Hän sanoi: »Se, joka pysähtyy sanojeni kirjaimelliseen merkitykseen, tulkitsee väärin katsomukseni. Sillä olkootpa elinsuhteet millaiset tahansa, eivät ne aiheuta eläinten muodossa tai organisaatiossa minkäänlaista suoranaista muutosta.» Elinsuhteiden huomattavien muutosten ansiosta eläimille ilmaantuu uusia, aikaisemmista eriäviä tarpeita. Jos nuo uudet tarpeet jäävät vakituisiksi tai ovat olemassa hyvin pitkän aikaa, johtavat ne uusien *tottumusten* ilmaantumiseen. »Mikäli taas uudet elinsuhteet... aiheuttivat uusien *tottumusten* ilmaantumisen eläimillä, ts. pakottivat ne uusiin, totunnaisiksi tullessiin toimiin, oli siitä seurauksena toisten elinten suurempi harjaantuminen, ja toisinaan puuttui kokonaan harjoitusta toisilta elimiltä, jotka muuttuivat hyödyttömiksi.» Harjoituksen tehostuminen tai sen puute tekivät vaikutuksensa elinten ja siis koko elimistön *rakenteeseen*. (Lamarque, Philosophie zoologique etc., nouvelle édition par Charles Martin, 1873, t. I, p. p. 223—224.) [Eläintieteen filosofia jne., Charles Martinin uusi painos, 1873; I nide, ss. 223—224.] Juuri näin on ymmärrettävä myös taloudellisten ja muiden niistä juontuvien tarpeiden vaikutus kansan mentaliteettiin. Siinä tapahtuu hidas harjoituksesta tai harjoituksen puutteesta aiheutuva mukautumisprosessi. »Taloudellisen» materialismin vastustajat taas kuvittelevat, että Marxin mielestä ihmiset alkavat muka heti ja tahallisesti muuttaa katsomuksiaan, kun heille ilmaantuu uusia tarpeita. Tämä tuntuu heistä tietenkin mielettömältä. Mutta he ovat keksineet itse tuon mielettömyyden, Marxilla ei ole mitään sen tapaista. Yleensä noiden ajattelijoiden väitteet tuovat mieleemme erään papin Darwinia vastaan esittämän voitollisen todisteen: »Darwin sanoo: heittäkää kana veteen, sille kasvaa uimaräpylät. Minä taas väitän, että kana yksinkertaisesti hukkuu.»

Tästä Marx puhuu Napoleon III:n⁶⁰ *coup d'état'ia** koskevassa kirjassaan. Toisessa teoksessaan hän selittää meille ehkä vieläkin paremmin *luokkien* psykologista dialektiikkaa. Hän puhuu siitä vapauttavasta osuudesta, jota erilliset luokat joutuvat toisinaan esittämään.

»Yksikään luokka ei voi esittää tuota osaa herättämättä tilapäistä innostusta itsessään ja kansanjoukoissa. Tuona aikana se veljeilee koko yhteiskunnan kanssa, se tunnustetaan *kaikkien yhteiseksi edustajaksi* ja sille osoitetaan myötämielisyyttä siinä ominaisuudessa; tuona aikana kyseisen luokan oikeudet ja vaatimukset ovat todella koko yhteiskunnan oikeuksia ja vaatimuksia, ja se itse on yhteiskunnan pää ja sen sydän. Erillinen luokka voi vaatia itselleen heruutta kaikkien muiden yli ainoastaan koko yhteiskunnan yhteisten oikeuksien nimissä. Tarmo ja sisäinen itsevarmuus eivät riitä siihen, että vallattaisiin rynnäköllä tuo vapauttajan ja oman piirinsä etuja ajavan kaikkien yhteiskuntapiirien poliittisen riistäjän rooli. Jotta jokin sääty olisi tavallaan koko yhteiskuntaa käsittävä, on tarpeen, että kaikki yhteiskunnan viat olisivat sitä vastoin keskittyneet johonkin toiseen luokkaan, on tarpeen, että tietty sääty olisi yleistä vastenmielisyyttä herättävä sääty, yleisen piinan olennoituma... Jotta jokin sääty olisi vapauttajasääty par excellence, on tarpeen, että jokin toinen sääty olisi yleisessä tajunnassa päinvastoin orjuuttaja-sääty. Ranskan aateliston ja papiston yleiskielteinen merkitys aiheutti niiden naapurina olleen ja niitä vastaan nousseen porvariluokan yleismyönteisen merkityksen.»**

* [mullistusta.]

** »Deutsch-Französische Jahrbücher», Paris 1844, artikkeli: »Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie, Einleitung», s. 82. [»Saksalais-ranskalainen vuosikirja», Pariisi 1844, artikkeli: »Hegelin oikeusfilosofian arvostelua, Johdanto», s. 82.]

Tämän ennakkoselityksen jälkeen ei ole enää vaikea käsittää Marxin korkeamman asteen ideologiaa, muun muassa filosofiaa ja taiteita koskevaa katsomusta. Havainnollisuuden vuoksi vertaamme sitä kuitenkin H. Tainen katsomukseen:

»Kyseisen taideteoksen, kyseisen taiteilijan tai kyseisen taiteilijaryhmän ymmärtämiseksi on käsitettävä tarkasti heidän aikansa tietämyksen ja tapojen yleinen tila», tuo kirjailija sanoo. »Siinä on lopullinen selitys, siinä on alkusyy, joka määrää kaiken muun. Kokemus vahvistaa tätä totuutta. Jos seuraamme taiteen historian tärkeimpiä aikakausia, niin havaitsemme tosiaankin, että taiteet ilmaantuvat ja katoavat niiden tietämyksen ja tapojen tiettyjen olotilojen mukana, joihin ne liittyvät. Esimerkiksi kreikkalainen tragedia, Aiskhyloksen, Sofokleen ja Euripideen tragedia, ilmaantui samanaikaisesti kreikkalaisten persialaisista saaman voiton kanssa, pienten kaupunkitasavaltojen sankarikaudella, sen suuren jännityksen hetkellä, jonka ansiosta ne valloittivat itsenäisyytensä ja pystyttivät hegemoniansa sivistysmaailmassa. Tuo tragedia katosi yhdessä sen riippumattomuuden ja tarmon kanssa, kun luonteiden pirstoutuneisuus ja Makedonian valloitus luovuttivat Kreikan vierasmaalaisten haltuun.— Aivan samoin goottilainen rakennustaide kehittyi rinnan feodaalisen järjestyksen lopullisen vakiintumisen kanssa yhdennentoista vuosisadan esirenessanssin kaudella, aikana, jolloin normannien ryöstöretkistä ja rosvoista vapautunut yhteiskunta pääsi lujittumaan. Se katosi aikana, jolloin suurempien tai pienempien paronien sotilasvalta alkoi rappeutua 1400-luvun lopulla kaikkine siitä juontuvine tapoineen uusien monarkioiden ilmaantumisen seurauksena.— Samoin hollantilainen maalaustaide

kukoisti sinä maineikkaana aikana, jolloin sinnikkyytensä ja miehuullisuutensa ansiosta Hollanti heitti lopullisesti harteiltaan espanjalaisen ikeen, taisteli menestyksellisesti Englantia vastaan ja muuttui Euroopan rikkaimmaksi, teollisesti kehittyneimmäksi ja kukoistavimmaksi valtioksi. Se alkoi rappeutua 1700-luvun alussa, jolloin Hollanti aleni toisarvoiseen asemaan luovutettuaan etusijan Englannille ja muuttui vain erinomaisesti hoidetuksi pankiksi ja kauppakamariksi, rauhalliseksi ja mukavaksi, jossa saattoi viettää rauhallista porvarin elämää elättelemättä kunnianhimoisia aikeita ja kokematta syviä järkytyksiä. Samalla tavalla vihdoin myös ranskalainen tragedia ilmaantui aikana, jolloin Ludvig XIV:n hallitessa varmasti vakiintunut monarkia toi tullessaan sovinnaisuuksien ylivallan, hovielämän, lahjotun ylimystön loisteliaisuuden ja eleganssin, ja se katosi, kun vallankumous poisti aatelisen yhteiskunnan ja hovietiketin... Samoin kuin luonnontutkijat tarkastelevat fyysisistä lämpötilaa ymmärtääkseen jonkin kasvin, kauran tai maissin, männyn tai aloen ilmaantumisen, on myös tutkittava moraalista lämpötilaa, jotta voitaisiin selittää yhden tai toisen taidelajin — pakanuudenaikaisten veistosten tai realistisen maalaustaiteen, mystisen rakennustaiteen tai klassisen kirjallisuuden, hekumallisen musiikin tai idealistisen runouden — ilmaantuminen. Ihmishengen tuotteet samoin kuin elävän luonnon tuotteetkin ovat selitettävissä vain niiden ympäristöstä.»*

Jokainen Marxin seuraaja on ehdottomasti samaa mieltä tästä kaikesta: nimenomaan jokainen taideteos samoin kuin jokainen filosofinen

* »Philosophie de l'art», deuxième édition. Paris 1872. p. p. 13—17. [»Taiteen filosofia», 12. painos, Pariisi 1872, ss. 13—17.]

järjestelmäkin voidaan selittää kyseisen aikakauden tietämyksen ja tapojen tilan mukaan. Miten sitten on selitettävissä tuo tietämyksen ja tapojen yleinen tila? Marxin seuraajat olettavat, että se selittyy yhteiskuntajärjestelmästä, sosiaalisen ympäristön ominaisuuksista. »Jokainen muutos ihmisten asemassa aiheuttaa muutoksia heidän mentaliteetissaan»*, sanoo samainen Taine. Ja se vastaa totuutta. Herää vain kysymys, mikä aiheuttaa muutoksia ihmisen yhteiskunnallisessa asemassa, ts. yhteiskuntajärjestelmässä? Vain tässä kysymyksessä »taloudelliset materialistit» ovat eri mieltä Tainen kanssa.

Tainen mielestä tieteenä historian tehtävä on viime kädessä »*psykologinen tehtävä*». Hänen mukaan tietämyksen ja tapojen yleinen tila luo paitsi taiteen, kirjallisuuden ja filosofian eri lajit myös *kyseisen kansan teollisuuden* ja sen kaikki yhteiskunnalliset laitokset. Tämä taas merkitsee, että sosiaalisen ympäristön perimmäinen syy piilee »tietämyksen ja tapojen tilassa».

Näin ollen yhteiskunnallisen ihmisen *psyyyke* määräytyy hänen *asemansa* mukaan, ja hänen *asemansa* määräytyy hänen *psyyykensä* mukaan. Tämä on jo meille tuttu antinomia, jota 1700-luvun valistajat eivät mitenkään kyenneet voittamaan. Taine ei ratkaissut tuota antinomiaa. Hän antoi vain useissa erinomaisissa teoksissaan suuren määrän loistavia esimerkkejä, jotka valaisivat sen ensimmäistä väittämää, teesiä: *tietämyksen ja tapojen tilan määrää sosiaalinen ympäristö*.

Ranskalaiset Tainen aikalaiset, jotka kiistivät hänen esteettisen teoriansa, asettivat etutilalle *antiteesin: sosiaalisen ympäristön ominaisuudet*

* »*Philosophie de l'art dans les Pays-Bas*», Paris 1869, p. 96. [»*Alankomaiden taiteen filosofiaa*», Pariisi 1869, s. 96.]

*määräytyvät tietämyksen ja tapojen tilasta.** Tuollaista kiistaa voidaan jatkaa aina Kristuksen toiseen tulemiseen asti ratkaisematta kohtalokasta antinomiasa ja vieläpä huomaamatta sen olemassaoloa.

Yksin Marxin historiallinen oppi ratkaisee antinomian ja vie siten kiistan onnelliseen päätökseen tai antaa ainakin *mahdollisuuden* niille, joilla on korvat kuullakseen ja aivot ajatellakseen, lopettaa se onnellisesti.

Sosiaalisen ympäristön ominaisuudet määräytyvät kunakin kyseisenä aikana vallitsevasta tuotantovoimien tilasta. Mikäli on olemassa tietty tuotantovoimien tila, ovat myös olemassa sosiaalisen ympäristön ominaisuudet, on myös olemassa ympäristöä vastaava mentaliteetti, on myös olemassa toisaalta ympäristön ja toisaalta tietämyksen ja tapojen välinen vuorovaikutus. Brunetière on aivan oikeassa sanoessaan, että me emme ainoastaan mukaudu ympäristöön, vaan myös mukautamme sitä omiin tarpeisiimme. Saatatte kysyä, mistä johtuvat tarpeet, jotka *eivät* vastaa ympäristömme ominaisuuksia. Niitä synnyttää

* »Nous subissons l'influence du milieu politique ou historique, nous subissons l'influence du milieu social, nous subissons aussi l'influence du milieu physique. Mais il ne faut pas oublier que si nous la subissons, nous pouvons pourtant aussi lui résister et vous savez sans doute qu'il y en a de mémorables exemples... Si nous subissons l'influence du milieu, un pouvoir que nous avons aussi, c'est de ne pas nous laisser faire, ou pour dire encore quelque chose de plus, c'est de conformer, c'est d'adapter le milieu lui-même à nos propres convenances.» (F. Brunetière, *L'évolution de la critique depuis la renaissance jusqu'à nos jours*. Paris 1890, p. p. 260—261.)

[»Meihin vaikuttaa poliittinen eli historiallinen ympäristö, meihin vaikuttaa myös fyysinen ympäristö. Ei pidä silti unohtaa, että joskin se vaikuttaa meihin, voimme me samalla vastustaa tuota vaikutusta, josta teillä on tiedossanne monia mieleenpainuvia esimerkkejä... Kun ympäristö vaikuttaa meihin, on meillä myös kyky olla alistumatta sen vaikutukseen ja sitä paitsi voimme sovittaa, mukauttaa itse ympäristön omiin tarpeisiimme.» (F. Brunetière, *Kritiikin kehitys renessanssiajalta nykypäiviin*, Pariisi 1890, ss. 260—261.)]

meissä — sanoessamme näin tarkoitamme paitsi aineellisia myös kaikkia niin sanottuja ihmisten henkisiä tarpeita — se samainen historiallinen liike, se samainen tuotantovoimien kehitys, jonka vuoksi jokainen kyseinen yhteiskuntajärjestelmä osoittautuu ennemmin tai myöhemmin epätydyttäväksi, vanhentuneeksi, perinpohjaista uudistusta kaipaavaksi ja kelpaa ehkäpä suorastaan vain romutettavaksi. Edellä osoitimme jo oikeudellisten laitosten esimerkin perusteella, miten ihmisten mentaliteetti saattaa edeltää heidän kyseisiä yhteiselämän muotoja.

Olemme varmoja siitä, että monet meihin jopa myötämielisesti suhtautuvista lukijoista muistavat nämä rivit luettuaan joukon tapauksia, joukon historiallisia ilmiöitä, joita ei nähtävästi mitenkään voida selittää meidän näkökannaltamme. Ja lukijat ovat jo valmiit sanomaan meille: »olette oikeassa, mutta ette aivan; oikeassa, joskaan ei täysin, ovat myös vastakkaisella kannalla olevat; sekä he että te tunnette vain toisen puolen totuutta.» Älkää silti kiirehtikö, lukija, älkää etsikö pelastusta *eklektisismistä* ennen kuin olette omaksunut kaiken sen, mitä voi antaa *nykyaikainen monistinen eli materialistinen* historiankäsitys.

Tähän asti väittämämme ovat välttämättömyyden pakosta olleet hyvin abstraktisia. Tiedämme jo kuitenkin, että *abstraktista totuutta ei ole, totuus on aina konkreettinen*. Meidän on annettava perusajatuksemme konkreettisempi muoto.

Koska melkein jokainen yhteiskunta kokee naapureidensa vaikutuksen, niin voidaan sanoa, että *jokaisella yhteiskunnalla on olemassa vuorostaan tietty yhteiskunnallinen, historiallinen ympäristö, joka vaikuttaa sen kehitykseen*.

Kunkin kyseisen yhteiskunnan naapureiltaan saamien vaikutusten summa ei voi milloinkaan olla yhtä suuri kuin toisen yhteiskunnan samaan aikaan saamien vaikutusten summa. Siksi *jokainen yhteiskunta elää omassa erityisessä historiallisessa ympäristössään, joka saattaa muistuttaa — ja usein tosiaan muistuttaakin — hyvin suuresti toisten kansojen historiallista ympäristöä, mutta ei milloinkaan voi olla eikä ole identtinen sen kanssa.* Tämä tuo tavattoman suurta moninaisuutta siihen yhteiskunnallisen kehityksen prosessiin, joka entiseltä, abstraktiselta näkökannaltamme näytti äärimmäisen kaavamaiselta.

Tässä esimerkki. Sukuliitto on kaikille ihmis-yhteiskunnille niiden määrättyllä kehitysasteella ominainen yhteiselämän muoto. Historiallisen ympäristön vaikutuksesta suvun kohtalot ovat kuitenkin hyvin monenlaisia eri heimoilla. Tuo vaikutus antaa itse suvulle tietynlaisen, niin sanoaksemme yksilöllisen luonteen, se hidastaa tai nopeuttaa suvun hajoamista ja varsinkin moninaistaa tuota hajoamisprosessia. Hajoamisprosessin moninaisuus taas aiheuttaa niiden yhteiselämän muotojen moninaisuuden, joille sukuyhteiskunta luovuttaa paikkansa. Tähän mennessä olemme sanoneet, että tuotantovoimien kehitys johti yksityisomistuksen ilmaantumiseen, alkukantaisen kommunismin häviämiseen. Nyt meidän on sanottava, että alkukantaisen kommunismin raunioille muodostunut yksityisomistus sai kunkin kyseisen yhteiskunnan historiallisen ympäristön vaikutuksesta erilaisen luonteen. »Aasialaisen, eritoten intialaisen yhteisöomistuksen muotojen huolellinen tutkiminen osoittaisi, miten erilaisista alkukantaisen yhteisön muodoista olivat juontuneet sen erilaiset hajoamismuodot. Esimerkiksi roomalaisen ja saksalaisen

yksityisomistuksen tyyppi voitaisiin juontaa erilaisista intialaisen yhteisön muodoista.»*

Kyseisen yhteiskunnan historiallisen ympäristön vaikutus tuntuu tietenkin sen ideologiainkin kehityksessä. Heikentävätkö ulkomaiset vaikutukset tuon kehityksen riippuvuutta yhteiskunnan taloudellisesta rakenteesta, ja jos heikentävät, niin missä määrin?

Verratkaa Aineiasta Odysseiaan tai ranskalaista klassista tragediaa kreikkalaisten klassiseen tragediaan. Verratkaa venäläistä 1700-luvun tragediaa ranskalaiseen klassiseen tragediaan. Mitä huomaatte? Aineias on vain Odysseian jäljittelyä, ranskalaisten klassinen tragedia on vain kreikkalaisen tragedian jäljittelyä; venäläinen 1700-luvun tragedia on laadittu, vaikkakin taitamattomasti, ranskalaisen mallin mukaan. Kaikkialla on jäljittelyä, mutta jäljittelijää erottaa esikuvastaan koko se etäisyys, joka on *jäljittelijän* synnyttäneen yhteiskunnan ja sen yhteiskunnan välillä, jossa *esikuva* eli. Ottakaa sitä paitsi huomioon, että emme puhu suuremmasta tai pienemmästä *viimeistelyn* huolellisuudesta, vaan siitä, mikä muodostaa taideteoksen *sielun*. Ketä muistuttaa Rasinin Akhilleus, kreikkalaistako, joka on vasta hiljan päässyt barbaarisuuden tilasta, vai 1600-luvun markiisia — talon rouge'a? Aineiaan henkilöihahmoista on huomautettu, että ne ovat Augustuksen aikaisia roomalaisia. Venäläisten 1700-luvun niin sanottujen tragediain henkilöihahmoista on tosin vaikea sanoa, että ne kuvaavat senaikaisia venäläisiä, mutta itse niiden kelvottomuus on todisteena venäläisen yhteiskunnan tilasta. Ne heijastavat *sen epäkypsyyttä*.⁶¹

* »Zur Kritik der politischen Oekonomie», S. 10, Anmerkung. [»Politiittisen taloustieteen arvostelua», s. 10, Huomautus.]

Toinen esimerkki. Locke oli eittämättä opettaja suurimmalle osalle ranskalaisia 1700-luvun filosofoja (Helvétius nimitti häntä kaikkien aikojen ja kansojen suurimmaksi metafysiikoksi). Locke erotti silti hänen ranskalaisista oppilaisistaan juuri se sama välimatka, joka erotti Englannin »glorious revolution'in» aikaista yhteiskuntaa ranskalaisesta yhteiskunnasta, jollainen se oli muutamia vuosikymmeniä ennen Ranskan kansan »great rebellion'ia»⁶².

Kolmas esimerkki. Saksan 40-luvun »todelliset sosialistit»⁶³ kuljettivat maahan aatteitaan suoraa päätä Ranskasta. Voidaan sanoa, että noihin aatteisiin lyötiin kuitenkin jo rajalla sen yhteiskunnan leima, jossa niiden tuli levitä.

Toisen maan kirjallisuuden vaikutus toisen maan kirjallisuuteen on siis suoraan verrannollinen noiden maiden yhteiskunnallisten suhteiden samankaltaisuuteen. Sitä ei ole lainkaan olemassa, kun tuo samankaltaisuus on nollan arvoisen. Esimerkki: Afrikan neekerit eivät ole tähän mennessä -kokeneet vähäisintäkään Euroopan kirjallisuuden vaikutusta. *Tuo vaikutus on yksipuolista, kun toinen kansa ei takapajuisuutensa vuoksi voi antaa mitään toiselle enempiä muodon kuin sisällönkään mielessä.* Esimerkki: viime vuosisadan ranskalainen kirjallisuus vaikutti Venäjän kirjallisuuteen, mutta ei saanut vähääkään vaikutteita Venäjältä. Ja vihdoin *tuo vaikutus on molemminpuolista, kun yhteiskunnallisten olojen ja siis myös kulttuurikehityksen samankaltaisuuden seurauksena kumpikin kahdesta vuorovaikutuksessa olevasta kansasta voi lainata jotakin toiseltaan.* Esimerkki: vaikuttaessaan Englannin kirjallisuuteen Ranskan kirjallisuus koki vuorostaan sen vaikutuksen.

Ranskan pseudoklassinen kirjallisuus miellytti aikoinaan kovasti Englannin ylimystöä. Englan-

tilaiset jäljittelijät eivät kuitenkaan milloinkaan voineet saavuttaa ranskalaisten esikuviansa tasoa. Tämä johtui siitä, että kaikista ponnistuksistaan huolimatta englantilaiset aristokraatit eivät voineet siirtää Englantiin niitä yhteiskunnallisia suhteita, joiden vallitessa ranskalainen pseudo-klassinen kirjallisuus oli päässyt kukoistamaan.

Ranskalaiset filosofit olivat ihastuneet Locken filosofiaan. He menivät kuitenkin paljon pitemmälle kuin opettajansa. Tämä johtui siitä, että Ranskassa heidän edustamansa luokka eteni taistelussaan vanhaa järjestelmää vastaan paljon pitemmälle kuin se Englannin yhteiskuntaluokka, jonka pyrkimykset ilmenivät Locken filosofisissa teoksissa.

Kun on kysymyksessä tavattoman voimakkaasti toisiinsa vaikuttavien yhteiskuntien kokonainen järjestelmä — sellainen kuin esimerkiksi uuden ajan Euroopassa —, niin *ideologinen kehitys* kussakin noista yhteiskunnista mutkistuu yhtä suuresti kuin *taloudellinen kehitys*kin sen muiden maiden kanssa käymän herkeämättömän kauppavaihdon vaikutuksesta.

Silloin meillä tulee olemaan ikään kuin yksi, koko sivistyneelle ihmiskunnalle yhteinen kirjallisuus. Ja samoin kuin eläintieteessä suku jakautuu lajeihin, jakautuu tuo maailmankirjallisuus eri kansojen kirjallisuuksiin.

< Jokainen kirjallisuusvirtaus, jokainen filosofinen idea saa oman erityisen sävytyksen, toisinaan melkein uuden merkityksen kussakin erillisessä sivistysmaassa. >*

Kun Hume saapui Ranskaan, ranskalaiset »filosofit» tervehtivät häntä hengenheimolaisenaan. Ollessaan kerran päivällisellä Holbachin luona tuo ranskalaisten filosofien epäilemätön

* [Tämä lause on vain ensimmäisessä painoksessa.]

hengenheimolainen otti puheeksi »luonnollisen uskonnon». Hän sanoi: »Mitä tulee ateisteihin, niin en usko heitä olevan olemassakaan, sillä en ole kertaakaan tavannut ainuttakaan.» »Luonnon järjestelmän» tekijä vastasi hänelle: »Tähän asti teitä on aika huonosti onnistanut. Tässä pöydän takana on nyt ensi näkemäksenne seitsemäntoista ateistia.» Samainen Hume vaikutti ratkaisevalla tavalla Kantiin, joka tunnusti, että Hume herätti hänet *dogmaattisesta horrostilasta*. Kantin filosofia eroaa kuitenkin huomattavasti Humen filosofiasta. Sama aatevarasto johdatti ranskalaiset materialistit taisteluhenkiseen ateismiin, Humen uskonnolliseen indifferentismiin ja Kantin »käytännölliseen» uskontoon. Tämä johtui siitä, että uskonnon kysymyksellä ei ollut tuona aikana Englannissa sitä osuutta, jota se esitti Ranskassa, eikä Ranskassa sitä osuutta, jota se esitti Saksassa. Uskonnon kysymyksen erilaisen merkittävyyden aiheutti se, että yhteiskunnallisten voimien keskinäissuhde kussakin noista maista oli erilainen. *Olemukseltaan* samalaiset, mutta kehitystasonsa puolesta eriävät yhteiskunnalliset ainekset yhdistyivät eri tavalla Euroopan eri maissa ja saivat aikaan sen, että kussakin niistä oli hyvin omalaatuinen »*tietämyksen ja tapojen tila*», joka ilmeni kirjallisuudessa, filosofiassa, taiteessa jne. Seurauksena siitä sama kysymys saattoi kiihdyttää kovasti ranskalaisia, mutta jättää englantilaiset välinpitämättömiksi, edistysmielinen saksalainen saattoi suhtautua kunnioittavasti samaan seikkaan, jota edistysmielinen ranskalainen vihasi sydämestään. Mitä saksalaisen filosofian on kiittäminen tavattoman suurista saavutuksistaan? Hegel vastasi, että saksalaista todellisuutta, sillä ranskalaisilla ei riitä aikaa filosofian harrastuksiin, elämä sysää heitä käytännön piiriin (zum Praktischen), sak-

salainen todellisuus taas on järjenumukaisempaa, ja saksalaiset voivat rauhassa paneutua teorian kehittelyyn (beim Theoretischen stehen bleiben). Itse asiassa tuo saksalaisen todellisuuden näennäinen järjenumukaisuus oli vain Saksan sosiaalisen ja poliittisen elämän köyhyyttä, eikä silloisella saksalaisella sivistyneistöllä ollut muuta valintaa kuin palvella vastenmielisen »todellisuuden» virkailijoina (sopeutua »käytännölliseen») tai etsiä lohdutusta *teoriasta*, keskittää tuolle alalle koko intohimon voima ja ajatuksen mahti. Elleivät käytäntöön paneutuneet edistyneemmat maat olisi vieneet eteenpäin saksalaisten teoreettista ajattelua, elleivät ne olisi herättäneet näitä »dogmaattisesta horrostilasta», ei tuo kielteinen ominaisuus — sosiaalisen ja poliittisen elämän köyhyys — olisi milloinkaan saanut aikaan sitä tavattoman suurta myönteistä tulosta, jona oli saksalaisen filosofian loistava kukoistus.

Goethen Mefisto sanoo: »Vernunft wird Unsinn, Wohlthat — Plage.»* Saksalaisen filosofian historiaan voitaneen uskaltautua soveltamaan seuraava paradoksi: mielettömyys synnytti järjen, onnettomuus osoittautui suotuisaksi.

Tähän voimme nähtävästi lopettaa esityksemme tämän osan. Tehkäämme yhteenveto sanotusta.

Kansainvälisessä elämässä ilmenee vuorovaikutus samoin kuin kansojen sisäisessäkin elämässä; se on täysin luonnollinen ja ehdottoman välttämätön, mutta *sinänsä* se ei kuitenkaan selitä vielä kerrassaan mitään. Vuorovaikutuksen ymmärtämiseksi on saatava selville vuorovaikutuksessa olevien voimien ominaisuudet, ja muuttukootpa nuo ominaisuudet vuorovaikutuksen seurauksena kuinka paljon hyvänsä, ei tuo vuorovaikutus voi

* [»Mielettömyyttä on tullut viisaudesta, pahaa hyvästä.»]

kuitenkaan olla niiden viimeisenä selityksenä. Tarkastelemassamme tapauksessa vuorovaikutuksessa olevien voimien laatu, toisiinsa vaikuttavien yhteiskunnallisten organismien ominaisuudet saavat selityksensä viime kädessä jo tuntemastamme seikasta: *noiden organismien taloudellisesta rakenteesta, joka määräytyy niiden tuotantovoimien tilan mukaan.*

Nyt esittämämme historiallinen filosofia on toivottavasti muotoutunut jo hieman konkreettisemmaksi. Se on kuitenkin yhä vielä abstraktinen, se on yhä vielä kaukana »elävästä elämästä». Meidän on otettava uusi askel tuon »elävän elämän» suuntaan.

Puhuimme alussa »yhteiskunnasta», sitten siirryimme yhteiskuntien vuorovaikutukseen. Yhteiskunnathan eivät ole samanlaisia kokoonpanoltaan; meidän jo tiedämme, että alkukantaisen kommunismin hajoaminen johti eriarvoisuuteen, erivät ja usein täysin vastakkaiset intressit omaavien luokkien syntyyn. Tiedämme jo, että luokat käyvät keskenään miltei herkeämätöntä, joko piilevää tai ilmeistä, jatkuvaa tai kärjistyvää taistelua. Ja tuo taistelu vaikuttaa voimakkaasti, erittäin merkityksellisesti ideologian kehitykseen. Voidaan sanoa liioittelematta, että emme ymmärrä mitään tuosta kehityksestä, *ellemme ota huomioon luokkataistelua.*

»Tahdotteko tietää Voltairen tragedian todellisen syyn, jos niin voidaan sanoa?» Brunetière kysyy. »Etsikää sitä ensinnäkin Voltairen persoonallisuudesta ja varsinkin häntä pakottaneesta tarpeesta tehdä jotakin sellaista, mikä eroaisi Rasinin ja Quinaultin tekemästä, ja samalla seurata kuitenkin näitä. Romanttisesta draamasta, Hugon ja Dumasin draamasta rohkeuden sanoa, että se määräytyi kokonaan Voltairen draaman mukaan. Mikäli romantismi ei

halunnut tehdä sitä tai tätä näyttämöllä, niin vain siksi, että se halusi tehdä toisin kuin klas-
sismi... Kirjallisuudessa samoin kuin taiteessa-
kin yksilön tekemän vaikutuksen jälkeen on tär-
kein teosten toisiin teoksiin tekemä vaikutus.
Toisinaan pyrimme kilpailemaan edeltäjiemme
kanssa heidän omassa lajissaan; sitä tietä lujit-
tavat tietyt menetelmät, muodostuvat koulukun-
nat ja vakiintuvat perinteet. Toisinaan taas
pyrimme tekemään toisin kuin edeltäjäamme;
silloin kehityksen ja perinteen välille syntyy
ristiriita, ilmaantuu uusia koulukuntia ja mene-
telmät uudistuvat.»*

Kun jätämme toistaiseksi syrjään yksilön
osuutta koskevan kysymyksen, huomaamme, että
jo kauan sitten olisi pitänyt syventyä »teosten
toisiin teoksiin tekemään vaikutukseen». Kerras-
saan kaikkien ideologioiden kehitys tapahtuu
Brunetièren osoittamaa tietä. Jokaisen aikakau-
den ideologit *joko* seuraavat edeltäjiään kehittären
näiden ajatuksia, käyttären *näiden* menetelmiä ja
uskalautuen ainoastaan »kilpailemaan» näiden
kanssa *tai* he nousevat vanhoja aatteita ja mene-
telmiä vastaan, *heidän ja edeltäjien välille syn-*
tyy ristiriita. Saint-Simon sanoisi, että *orgaaniset*
aikakaudet vaihtuvat *kriittisiin*. Varsinkin jäl-
kimmäiset ovat huomion arvoisia.

Ottakaamme mikä kysymys tahansa, vaikkapa
rahakysymys. Merkantilisteille rahat merkitsivät
*par excellence*** rikkautta: he antoivat rahalle
liioitellun, miltei poikkeuksellisen merkityksen.
Merkantilisteja vastaan nousseet henkilöt joudut-
tuaan »*ristiriitaan*» näiden kanssa eivät ainoas-
taan korjanneet näiden poikkeuksellisuutta, vaan
he itsekin, ainakin kaikkein kiivaimmat heistä,

* L. c., p. p. 262—263. [Siteerattu teos, ss. 262—263.]

** [ennen muuta.]

vajosivat poikkeuksellisuuteen, nimenomaan aivan vastakkaiseen äärimmäisyyteen: rahat ovat pelkkiä sovinnaisia merkkejä, niillä ei ole sinänsä kerrassaan mitään arvoa. Muiden muassa Humella oli tällainen käsitys rahasta. Kun merkantilistien näkökanta voitiin selittää heidän aikansa tavaratuotannon ja vaihdon kehittymättömyydellä, niin olisi omituista selittää heidän vastustajiensa näkökantaa pelkästään sillä, että tavaratuotanto ja vaihto olivat kehittyneet hyvin voimakkaasti. Eihän tuo myöhempi kehitys muuttanut hetkeksikään rahaa sisäistä arvoa vailla oleviksi sovinnaisiksi merkeiksi. Mistä sitten oli lähtöisin Humen näkökannan poikkeuksellisuus? Se oli lähtöisin taistelusta, hänen ja merkantilistien välisestä *ristiriidasta*. Hän tahtoi »tehdä toisin» kuin merkantilistit, samoin kuin romantikot »tahtoivat tehdä toisin» kuin klassikot. Siksi voidaan sanoa — samoin kuin Brunetière sanoi romanttisesta draamasta —, että Humen käsitys rahasta määräytyi kokonaan merkantilistien näkökannan mukaan ollen *sen vastakohta*.

Toinen esimerkki: 1700-luvun filosofit taistelivat jyrkästi ja päättävästi kaikenlaista mystisismiä vastaan. Kaikki ranskalaiset utopistit olivat enemmässä tai vähemmässä määrin uskovaisia. Mikä aiheutti paluun mystisismiin? Oliko sellaisilla henkilöillä kuin »Uuden kristinuskon»⁶⁴ tekijällä, vähemmän »lumières»* kuin ensyklopedisteilla? Ei, heillä ei ollut vähemmän lumières, ja yleensäkin heidän katsomuksensa liittyivät hyvin kiinteästi ensyklopedistien katsomuksiin. He polveutuivat suorinta tietä ensyklopedisteista, mutta heidän ja näiden kesken oli syntynyt »ristiriita» eräissä kysymyksissä, nimittäin yhteiskunnan organisaatiota koskevassa kysymyksessä,

* [tietoja.]

ja heissä syntyi tarve »tehdä toisin» kuin ensyklopedistit; heidän suhteensa uskontoon oli suorastaan vastakohta »filosofien» suhteelle siihen, heidän uskonnollinen katsomuksensa sisältyi jo »filosofien» katsomukseen.

Ottakaa vihdoin filosofian historia. Ranskassa 1700-luvun jälkipuoliskolla pääsi voitolle *materialismi*; sen lipun alla esiintyi Ranskan tiers état'in* ääriryhmä. Englannissa 1600-luvulla harrastivat materialismia vanhan järjestelmän puolustajat, aristokraatit, yksinvaltiuden kannattajat. Tämänkin syy on selvä. Henkilöt, joiden kanssa Englannin restauraatioajan aristokraatit olivat »ristiriidassa», olivat äärimmäisiä uskonnollisia fanaatikkoja. *Taantumukselliset* joutuivat etenemään aina *materialismiin* saakka »tehdäkseen toisin» kuin he. Ranskassa 1700-luvulla tapahtui juuri päinvastoin: uskontoa kannattivat vanhan järjestelmän puolustajat, ja *materialismiin* päätyivät äärivallankumoukselliset. Inhimillisen ajattelun historia on täynnä tällaisia esimerkkejä ja ne kaikki vahvistavat samaa: jotta voitaisiin ymmärtää kunkin kyseisen kriittisen aikakauden »tietämyksen tila», jotta voitaisiin selittää, miksi tuolla aikakaudella pääsevät voitolle nimenomaan ne eivätkä muut opit, on aluksi tutustuttava edellisen aikakauden »tietämyksen tilaan»; on saatava selville, millaiset opit ja suuntaukset olivat tuolloin vallitsevina. Muussa tapauksessa emme ymmärrä ollenkaan kyseisen aikakauden tietämyksen tilaa, perehtyisimmepä kuinka hyvin tahansa sen talouselämään.

Tätäköön ei silti pidä ymmärtää abstraktisesti, niin kuin venäläinen »intelligentsija» on tottunut kaiken ymmärtämään. Minkään aikakauden ideo-

* [kolmannen säädyn.]

logit eivät taistele edeltäjiään vastaan sur toute la ligne*, inhimillisen tietouden ja yhteiskunnallisten suhteiden kaikissa kysymyksissä. Ranskalaiset 1800-luvun utopistit yhtyivät täysin ensyklopedisteihin monissa antropologisissa katsomuksissa; englantilaiset restauraatioajan aristokraatit olivat täysin samaa mieltä vihaamiensa puritainien kanssa monissa, muun muassa kansalaisoikeutta koskevissa kysymyksissä jne. Psykologinen alue jakautuu provinssihin, provinssit ujesteihin, ujestit volosteihin ja yhteisöihin, yhteisöt ovat erillisten henkilöiden (ts. erillisten kysymysten) muodostamia liittoja. Kun syntyy ristiriita ja syttyy taistelu, se tempaa tuoksinaansa vain erinäiset provinssit — ellei erinäisiä ujepteja —, ja vain sen heijastunut vaikutus ulottuu naapurialueille. Hyökkäyksen kohteena on lähinnä se provinssi, *jolle hegemonia on kuulunut edellisellä aikakaudella.* »Sodan onnettomuudet» leviävät vasta vähitellen sen lähinaapureille, jotka ovat hyökkäyksen kohteena olleen provinssin uskollisia liittolaisia. Siksi on lisättävä, että kunkin kyseisen kriittisen aikakauden luonteeseen perehdyttäessä on saatava selville paitsi edellisen orgaanisen aikakauden mentaliteetin yleisiä piirteitä tuon mentaliteetin yksilöllisetkin erikoisuudet. Toisella historiallisella aikakaudella hegemonia kuuluu uskonnolle, toisella poliitikalle jne. Tämä seikka kuvastuu välttämättä niiden vastaavien kriittisten aikakausien luonteessa, joista kukin olosuhteista riippuen joko hyväksyy muodollisesti edelleenkin vanhan hegemonian antaen uuden, *vastakkaisen* sisällön valitseville käsityksille (esimerkiksi Englannin ensimmäinen vallankumous), tai kiistää nuo käsitykset kokonaan, ja silloin hegemonia siirtyy

* [kautta linjan.]

ajattelun uusille provinssille (esimerkiksi ranskalainen valistuskirjallisuus). Kun muistamme, että nuo eri psykologisten provinssien hegemonian johdosta käydyt kiistat leviävät niiden naapuri-provinsseihinkin ja leviävät kussakin eri tapauksessa eri määrissä ja eri suuntiin, niin ymmärrämme, miten sopimatonta on tässä samoin kuin muuallakin pysähtyä abstraktisiin väittämiin.

»Kaikki saattaa olla niin», vastustajamme sanovat, »mutta emme näe, mitä tekemistä tässä on luokkataistelulla, ja meistä vaikuttaa kovasti siltä, että alkuinnostuksenne sen suhteen on mennyt myttyyn. Nyt tunnustatte itse, että inhimillisen ajattelun liikunta tapahtuu joidenkin erikoisten lakien mukaan, joilla ei ole mitään yhteistä talouselämän lakien kanssa tai sen tuotantovoimien kehityksen kanssa, josta olette paasanneet niin että korvissamme humisee.» — Kiiruhdamme vastaamaan.

Yksikään »taloudellisista» materialisteista ei tietäksemme ole kiistänyt sitä, että inhimillisen ajattelun kehityksessä, tarkemmin sanoen *inhimillisten käsitysten ja käsitteiden yhdistymisessä ovat omat erikoiset lakinsa*. Kukaan heistä ei ole samastanut esimerkiksi logiikan lakeja ja tavaravaihdon lakeja. Siitä huolimatta yksikään tuon lajin materialisteista ei ole pitänyt mahdollisena etsiä ajattelun laeista ihmiskunnan älyllisen kehityksen perimmäistä syytä, *tärkeintä liikevoimaa*. Nimenomaan tässä suhteessa »taloudelliset materialistit» eroavat *edukseen* idealisteista ja varsinkin eklektikoista.

Kun mahalaukussa on tietty määrä ravintoa, alkaa se toimia mahalaukussa tapahtuvan ruoansulatuksen yleisten lakien mukaisesti. Voidaanko silti noiden lakien avulla vastata kysymykseen, miksi teidän mahalaukkunne saa joka päivä maukasta ja ravitsevaa ruokaa, jota minä taas

saan harvoin? Selittävätkö nuo lait, miksi toiset syövät liian paljon ja toiset taas kuolevat nälkään? Selitystä on nähtävästi etsittävä joltain muulta alalta, toisenlaisten lakien vaikutuksesta. Samoin on ihmisjärjen laita. Mikäli se on joutunut tiettyyn asemaan, ja mikäli se saa ympäristöstä tiettyjä vaikutelmia, se yhdistää ne tiettyjen lakien mukaan (tässäkin tulokset ovat äärettömän moninaisia saatujen vaikutelmien moninaisuuden vuoksi). Mikä sen saattaa tiettyyn asemaan? Mistä johtuu uusien vaikutelmien saanti ja luonne? Tässä on kysymys, jota eivät ratkaise mitkään ajattelun lait.

Edelleen. Kuvitelkaa, että kimmoisa pallo putoaa korkealta tornista. Sen liike tapahtuu kaikkien tunteman ja hyvin yksinkertaisen *mekaniikan lain* mukaan. Pudotessaan pallo iskee kaltevaan pintaan. Sen liike muuttuu toisen, niin ikään hyvin yksinkertaisen ja kaikkien tunteman *mekaniikan lain* mukaan. Tuloksena saamme murtoviivan mukaisen liikkeen, josta voidaan sanoa ja on sanottava, että se muodostui kummankin mainitun lain yhteisestä vaikutuksesta. Mistä ilmaantui kalteva pinta, johon pallo iski? Sitä ei selitä enempää edellinen tai jälkimmäinen laki kuin niiden yhteisvaikutukseen. Aivan samoin tapahtuu inhimilliselle ajattelulle. Mistä ilmaantuvat ne seikat, joiden takia sen liike joutuu määrättyjen lakien yhteisen vaikutuksen alaiseksi? Sitä eivät selitä mitkään ajattelun erilliset lait eikä niiden yhteisvaikutus.

Ajattelun liikkeen aiheuttaneita seikkoja on etsittävä sieltä, mistä niitä etsivät ranskalaiset valistajat. Me emme kuitenkaan pysähdy nyt enää niihin puitteisiin, joita he eivät voineet ylittää. Me emme ainoastaan toteaa, että ihminen kaikkine ajatuksineen ja tunteineen on yhteiskunnallisen ympäristön tuote, vaan koetamme

ymmärtää tuon ympäristön synnyn. Sanomme, että sen ominaisuudet määräytyvät niistä ja niistä ihmisen ulkopuolella olevista ja hänen tahdostaan riippumattomista syistä. *Ihmisten tosiasiallisissa keskinäissuhteissa* tapahtuvat moninaiset muutokset aiheuttavat väistämättä muutoksia »tietämyksen tilassa», *aatteiden, tunteiden ja uskomusten keskinäisissä suhteissa.* Aatteet, tunteet ja uskomukset punoutuvat toisiinsa omien erikoisten lakiensa mukaisesti. Noiden lakien vaikutuksen panevat kuitenkin alulle ulkoiset seikat, joilla ei ole mitään yhteistä noiden lakien kanssa. Siellä, missä Brunetière näki vain toisten kirjallisten teosten vaikutuksen toisiin, me näemme lisäksi syvempänä piilevän yhteiskunnallisten ryhmien, kerrosten ja luokkien vuorovaikutuksen; siellä, missä hän yksinkertaisesti sanoo, että ilmaantui ristiriita ja ihmiset halusivat tehdä päinvastaista kuin olivat tehneet heidän edeltäjänsä, me lisäämme, että he halusivat tehdä niin siksi, kun heidän *tosiasiallisissa suhteissaan* oli ilmaantunut uusi ristiriita, kun etualalle oli astunut uusi yhteiskuntakerros tai luokka, joka ei voinut enää elää samoin kuin vanhan ajan ihmiset olivat eläneet.

Kun Brunetière tiesi vain sen, että romantikot halusivat vastustaa klassikkoja, niin Brandes koetti selittää heidän taipumustaan »ristiriitaan» sen yhteiskuntaluokan asemalla, johon he kuuluivat. Palauttakaa mieleenne, mitä hän sanoi muun muassa restauraatioajan ja Ludvig Filipin aikaisen ranskalaisen nuorison romanttisten mielialojen syystä.

Kun Marx sanoi: »*Jotta jokin sääty olisi par excellence vapauttajasääty, on tarpeen, että jokin toinen sääty olisi yleisessä tajunnassa päinvastoin orjuuttajasääty*»⁶⁵, — viittasi hän myös erikoiseen ja hyvin tärkeään yhteiskunnalliseen

ajattelun kehityslakiin. Tuo laki vaikuttaa ja voi vaikuttaa kuitenkin vain luokkajakoisissa yhteiskunnissa; se ei vaikuttanut eikä voinut vaikuttaa alkukantaisissa yhteiskunnissa, joissa ei ollut luokkia eikä niiden taistelua.

Mieltikäämme tuon lain vaikutusta. Kun muu väestö pitää tiettyä säätyä kaikkien orjuuttajana, niin se käsittää luonnollisesti tuon säädyn keskuudessa vallitsevat aatteetkin vain orjuuttajille ominaisiksi aatteiksi. Niiden ja yhteiskunnallisen tajunnan välille muodostuu ristiriita; yhteiskunnallinen tajunta viehättyy *vastakkaisiin* aatteisiin. Sanoimme jo silti, että tuollaista taistelua ei milloinkaan käydä kautta linjan, sillä aina jää tietty määrä aatteita, joita kannattavat yhtäläillä sekä vallankumoukselliset että vanhan järjestelmän puolustajat. Kaikkein voimakkain hyökkäys suunnataan niitä aatteita vastaan, jotka ilmentävät kyseisenä aikana aikansa eläneen järjestelmän vahingollisimpia puolia. Vallankumoukselliset ideologit tuntevat voittamatonta halua *vastustaa* edeltäjiään *noiden* puolien suhteen. Toisiin aatteisiin nähden taas, vaikkapa vanhan yhteiskuntajärjestelmän maaperällä kasvaneisiinkin, he jäävä. usein täysin välinpitämättömiksi ja toisinaan kannattavat niitä perinteen mukaan edelleenkin. Niinpä ranskalaiset materialistit taistelllessaan vanhan järjestelmän filosofisia ja poliittisia aatteita vastaan (ts. papistoa ja aateliston yksinvaltiutta vastaan) jättivät miltei koskemattomiksi vanhat *kirjallisuusperinteet*. Tosin Diderotin esteettiset teoriat olivat tällöin uusien yhteiskuntasuhteiden ilmauksena. Tällä alalla taistelu oli kyllä hyvin heikkoa, sillä päävoimat olivat keskittyneet toiselle kentälle.* Tällä alalla kapi-

* Saksassa kuten tunnettua kirjallisuuskäsitysten taistelu oli paljon kiivaampaa, mutta siellä ei poliittinen taistelu kääntänyt uudistajien huomiota toisaalle.

nalippu nostettiin vasta myöhemmin, ja sen nostivat henkilöt, jotka tunsivat lämmintä myötätuntoa vallankumouksen kukistamaa vanhaa järjestystä kohtaan ja joiden olisi nähtävästi pitänyt suhtautua myötätuntoisesti niihin kirjallisuuskäsityksiinkin, jotka olivat muodostuneet tuon järjestyksen kulta-aikana. Tuokin näennäinen omituisuus on selitettävissä »ristiriidan» alulla. Miten voitte vaatia esimerkiksi Chateaubriandin suhtautuvan myötätuntoisesti vanhaan esteettiseen teoriaan, kun Voltaire — vihattu, ilkeä Voltaire! — oli yksi sen edustajista.

Der Widerspruch ist das Fortleitende*, Hegel sanoi. Ideologiain historia ikään kuin todistaa liiemman kerran, että vanha »metafyysikko» ei erehtynyt. Se todistaa nähtävästi myös määrällisten muutosten laadullisiksi muuttumista. Pyydämme kuitenkin lukijaa olemaan pahastumatta tästä ja kuuntelemaan meitä loppuun asti.

Tähän saakka olemme puhuneet, että mikäli on annettu yhteiskunnan tuotantovoimat, on annettu myös sen rakenne ja siis myös sen mentaliteetti. Tämän perusteella voitaisiin väittää meidän olevan sitä mieltä, että kyseisen yhteiskunnan taloudellisen aseman mukaan voidaan määritellä tarkasti sen aatteiden suunta. Asia ei kuitenkaan ole siten, sillä jokaisen kyseisen aikakauden ideologit ovat aina hyvin kiinteässä — joko myönteisessä tai kielteisessä — yhteydessä edellisen aikakauden ideologeihin. Jokaisen kyseisen aikakauden »tietämyksen tila» voidaan ymmärtää vain sen yhteydessä edellisen aikakauden tietämyksen tilaan. Yksikään luokka ei tietenkään viehätty aatteisiin, jotka ovat vastakkaisia sen pyrkimyksille. Jokainen luokka mukauttaa aina erinomaisesti, joskin alitajuisesti, »ihanteensa»

* [Ristiriita johtaa eteenpäin.]

taloudellisiin tarpeisiinsa. Tuo mukauttaminen saattaa tapahtua eri tavalla, ja se, että se tapahtuu siten eikä toisin, ei ole selitettävissä kyseisen erillisenä otetun luokan asemasta, vaan tuon luokan ja sen antagonistin (tai sen antagonistien) välisen suhteen kaikista yksityisseikoista johtuvaksi. Luokkien ilmaannuttua *ristiriita* muuttuu paitsi *liikkeellepanevaksi* myös *muodostavaksi* tekijäksi.*

Millainen on sitten yksilön osuus ideologiain historiassa? Brunetière antaa individille hyvin suuren merkityksen ympäristöstä *riippumatta*. *Guyau* väittää, että nero luo aina jotain uutta.**

Me sanomme, että yhteiskunnallisten aatteiden alalla nero sivuuttaa aikalaisensa siinä, että *hän oivaltaa näitä aikaisemmin uusien, syntymässä olevien yhteiskuntasuhteiden olemuksen*. Tässä tapauksessa ei siis voida puhuakaan, että nero olisi riippumaton ympäristöstään. Luonnontieteen alalla nero löytää lakeja, joiden vaikutus ei tietenkään riipu yhteiskunnallisista suhteista. Yhteiskunnallisen ympäristön osuus taas tuntuu jokaisen suuren keksinnön historiassa ensinnäkin sen tietovaraston valmistelussa, jota ilman yksikään nero ei saisi aikaan kerrassaan mitään, ja toiseksi neron huomion suuntaamisessa määrätyle alalle.*** Taiteen alalla nero ilmentää par-

* Luulisi, että sellaisen taiteen kuin esimerkiksi rakennustaiteen historialla ei ole mitään yhteyttä luokkataisteluun, mutta itse asiassa se liittyy kiinteästi tuohon taisteluun. Ks. *E. Corroyer*, *L'architecture gothique* [Goottilainen rakennustaide], varsinkin neljättä osaa: »*L'architecture civile*» [»Julki-set rakennukset»].

** »Il introduit dans le monde des idées et des sentiments, des types nouveaux». (»*L'art au point de vue sociologique*», Paris 1889, p. 31.) [»Hän tuo uusia tyyppisiä aatteiden ja tunteiden maailmaan.» (»*Taide sosiologian näkökannalta*», Pariisi 1889, s. 31.)]

*** Muuten, vaikutuksen kaksinaisuus on tässä vain muodollista. Jokainen kyseinen tietovarasto on kartutettu nimenomaan siksi, että yhteiskunnalliset tarpeet ovat kannustaneet ihmisiä sen kartuttamiseen, kohdistaneet heidän huomionsa nimenomaan siihen suuntaan.

haiten kyseisen yhteiskunnan tai kyseisen yhteiskuntaluokan vallitsevaa esteettistä taipumusta.* Vihdoin kaikilla näillä kolmella alalla yhteiskunnallisen ympäristön vaikutus tuntuu siinä, että erilliset henkilöt saavat joko pienemmät tai suuremmat mahdollisuudet kykyjensä kehitykselle.

Emme tietenkään pysty milloinkaan selittämään neron koko *yksilöllisyyttä* ympäristön vaikutuksesta johtuvaksi, mutta tämä ei todista vielä mitään.

Ballistiikka osaa selittää tykinammuksen liikkeen. Se osaa määritellä ennakolta sen liikkeen. Mutta se ei osaa milloinkaan sanoa, nimenomaan moneenko osaan kyseinen ammus räjähtäessään hajoaa ja mihin nimenomaan kukin erillinen sirpale lentää. Tämä seikka ei silti vähääkään horjuta ballistiikan tekemien johtopäätösten paikkansapitävyyttä. Meillä ei ole syytä asettua

* Sen, missä määrin kunkin kyseisen luokan esteettiset taipumukset ja arvostelmat riippuvat sen taloudellisesta asemasta, tiesi jo teoksen »Taiteen esteettinen suhde todellisuuteen» kirjoittaja. Kaunista on elämä, hän sanoi ja selitti ajatustaan seuraavalla mietelmällä:

»Hyvä elämä, 'elämä sellaisena, mitä sen pitäisi olla' merkitsee tavalliselle kansalle sitä, että saisi syödä ravitsevaa ruokaa, elää hyvässä tuvassa ja nukkua kyllänti; samalla talonpojan 'elämän' käsitykseen sisältyy kuitenkin käsitys työstä: ilman työtä olisi mahdoton ja ikäväkin elää. Vauras elämä ja kova työnteke, joka ei silti näännytä, antavat nuorelle talonpojalle tai maalaistytölle hyvin raikkaan ihonvärin ja punaiset posket, mikä on ensimmäinen kauneuden ehto rahanomaisten käsitysten mukaan. Kovan työnteon ansiosta maalaistyttö on vankkarakenteinen ja melko tanakka, mikä on niin ikään maalaiskaunottaren välttämätön tunnusmerkki; herrasväen 'hento kaunotar' näyttää talonpojasta kerrassaan 'vähäpätöiseltä' ja vaikuttaa jopa epämiellyttävältä, sillä hän on tottunut pitämään 'hoikkuutta' sairaalloisuuden tai 'osatomuuden' seurauksena. Työ estää kuitenkin ihoittumisen: kun maalaistyttö on lihava, se on sairaalloisuutta, 'turpeutta', ja rahvas pitää liikalihavuutta puutteellisuutena; maalaiskaunottaren kädet ja jalat eivät voi olla pienet, sillä hän tekee paljon työtä, eikä noista kauneuden merkeistä edes mainita lauluissamme. Eikä kansanlauluissa kuvata ainuttakaan sellaista kaunottaren tunnusmerkkiä, joka ei olisi kukoistavan terveyden tai elimistön sopusuhtaisuuden ilmaus, mikä taas on vauraan elämän ja alituisen kovan mutta ei ylivoimaisen työn seurausta. Aivan toista on herrasväen kaunotar: hänen esi-

idealistiselle (tai eklektiselle) näkökannalle balistiikan suhteen: meille ovat täysin riittäviä mekaniikan antamat selitykset, vaikka nuo selitykset jättävätkin eittämättä hämärän peittoon erillisten sirpaleiden »yksityisen» kohtalon, koon ja muodon.

Omituista kohtalon ivaa! Se samainen ristiriidan alku, jota vastaan subjektivistimme nousevat niin kiivaasti pitäen sitä »metafyysikko» Hegelin tyhjänä keksintönä, ikään kuin lähentää meitä avec nos chers amis les ennemis*. Koska Hume kiisti rahan sisäisen arvon vastustaakseen merkantilisteja, koska romantikot loivat draamansa ainoastaan »tehdäkseen vastakkaista» sille, mitä klassikot olivat tehneet, niin objektiivista totuutta ei ole: on vain totuus minua varten, totuus hra Mihailovskia varten, totuus ruhtinas Meštšerskia varten jne. Totuus on subjektiivinen,

vanhempiensa ovat jo useiden sukupolvien ajan eläneet tekemättä työtä käsillään; toimettomuudessa raajojen verenkierto on heikkoa, jokaisella seuraavalla sukupolvella käsien ja jalkojen lihakset ovat yhä heikommat ja luut yhä ohuemmat; siitä ovat välttämättömänä seurauksena pienet jalat ja kädet. Ne ovat tunnusmerkki sellaisesta elämästä, jossa ei tehdä ruumiillista työtä ja jota korkeammat yhteiskuntaluokat pitävät ainoana oikeana elämänä. Kun ylhäisönäisellä on isot jalat ja kädet, se on merkki joko rumasta ruumiinrakenteesta tai siitä, että hän ei periydy vanhasta hyvästä suvusta... Terveys ei tosin milloinkaan menetä arvoaan ihmisen silmissä, sillä yltäkylläisyydessä ja yllisyydessäkin on huono elää ilman terveyttä, siksi poskien puna ja terveyttä uhkuva rikkaus viehättävät yhä hienostoakin. Heidän mielestään kuitenkin myös sairaalloisuus, heikkous, veltous ja raukeus ovat kauneusarvoja, koska ne vaikuttavat ylellisen ja toimeittoman elämän seuraukselta. Kalpeus, raukeus ja sairaalloisuus merkitsevät hienostolle vielä muutakin: kun talonpoika etsii lepoa ja rauhaa, niin ylimystö, jolla ei ole aineellista puutetta eikä fyysistä väsymystä, mutta sen sijaan on usein ikävä aineellisten huolien puuttumisen ja toimeittomuuden vuoksi, etsii 'voimakkaita elämyksiä, mielenliikutusta ja intohimoja', jotka toisivat värikkyyttä, vaihtelua ja viehätystä muuten yksitoikkoiseen ja värittömään ylhäisön elämään. Voimakkaat elämykset ja hehkuvat intohimot taas kuluttavat nopeasti ihmistä: miten sitten voisi olla ihastumatta kaunottaren raukeuteen ja kalpeuteen, kun hänen raukeutensa ja kalpeutensa todistavat hänen kokeneen paljon.» (Ks. kokoelmaa »Estetiikka ja runous», ss. 6—8.)⁶⁶

* [meidän rakkaisiin vihollis-ystäviimme.]

totuudellista on kaikki se, mikä tyydyttää tiedostamistarvettamme.

Ei, asia ei ole niin! Ristiriidan alku ei hävitä objektiivista totuutta, vaan johtaa siihen. Tosin tie, jota se pakottaa ihmiskunnan kulkemaan, *ei ole* ensinkään *suoraviivainen tie*. Tunnetaanhan mekaniikassakin tapauksia, jolloin se, mikä menetetään matkassa, voitetaan nopeudessa. *Sykloidia* myöten liikkuva kappale esimerkiksi kulkee toisinaan pisteestä toiseen, alempana olevaan pisteeseen nopeammin kuin liikkumalla *suoraa* viivaa myöten. »Ristiriita» ilmaantuu siellä ja ainoastaan siellä, missä on taistelua, missä on liikettä; ja siellä, missä on liikettä, ajatus kulkee *eteenpäin* vaikkapa kiertoteitsekin. Humen ja merkantilistien välinen ristiriita johdatti Humen virheelliseen käsitykseen rahasta. Yhteiskuntaelämän ja siis myös inhimillisen ajattelun liike ei pysähtynyt siihen pisteeseen, jonka se oli saavuttanut Humen aikana. Se saattoi meidät »ristiriitaan» Humen kanssa, ja tämän ristiriidan tuloksena oli oikea rahakäsitys. Tuo oikea käsitys, todellisuuden kaikinpuolisen tarkastelun tulos, on jo *objektiivinen totuus*, jota eivät kumoa mitkään myöhemmät ristiriidat. Jo Milliä koskevien huomautusten tekijä sanoi innoittuneesti:

Minkä elo meille toi,
pois kohtalo ei ottaa voi...⁶⁷

Tieteeseen nähden tämä on ehdottomasti oikein. Mikään kohtalo ei pysty ottamaan meiltä nyt pois Kopernikuksen keksintöjä tai energian muuttumisen ja lajien muuttuvuuden löytöjä tai Marxin nerokkaita löytöjä.

Yhteiskuntasuhteet muuttuvat ja niiden mukana muuttuvat myös tieteelliset teoriat. Noiden muutosten seurauksena todellisuus tulee vihdoin

tutkittua kaikinpuolisesti ja saadaan selville myös objektiivinen totuus. Ksenofonilla olivat toisenlaiset taloustieteelliset katsomukset kuin Jean Baptiste Saylla. Ksenofonista Sayn katsomukset olisivat varmaankin näyttäneet mielettömyydeltä; Say julisti mielettömiksi Ksenofonin katsomukset. Me taas tiedämme nyt, mistä olivat lähtöisin niin Ksenofonin kuin myös Sayn katsomukset ja mistä oli lähtöisin heidän yksipuolisuutensa. Tämä tieto on jo objektiivinen totuus, eikä mikään »kohtalo» saa meitä enää pois tältä vihdoinkin löydetyltä oikealta näkökannalta.

— Eihän inhimillinen ajattelu kuitenkaan pysähdy siihen, mitä te sanotte Marxin löydöksi tai löydöiksi?— Eipä tietenkään, hyvät herrat! Se tulee tekemään uusia löytöjä, jotka täydentävät ja vahvistavat tuota Marxin teoriaa, samoin kuin tähtitieteen löydöt ovat täydentäneet ja vahvistaneet Kopernikuksen löytöä.

»Subjektiivinen menetelmä» sosiologiassa on suurta mielettömyyttä. Jokaisella mielettömyydellä on kuitenkin riittävä perusteensa, ja suurmiehen vaatimattomina seuraajina voimme ylpeyttä tuntien sanoa: tiedämme tuon mielettömyyden riittävän perusteen. Se on tässä.

»Subjektiivista menetelmää» ei löytänyt ensimmäisenä hra Mihailovski eikä edes »koulukunnan enkeli» eli »Historiallisten kirjeiden» tekijä. Sitä noudattivat jo Bruno Bauer ja hänen seuraajansa, se samainen Bruno Bauer, joka synnytti »Historiallisten kirjeiden» tekijän, sen samaisen »Historiallisten kirjeiden» tekijän, joka synnytti hra Mihailovskin ja hänen veljeskuntansa.

»Historioitsijan objektiivisuus samoin kuin kaikenlainen objektiivisuus on vain pelkkää suunsoittoa. Eikä lainkaan siinä mielessä, että

objektiivisuus olisi saavuttamaton ihanne. Historioitsija voi vain *alentua* objektiivisuuteen, ts. enemmistölle ominaiseen näkökantaan, kansanjoukkojen maailmankatsomukseen asti. Mikäli hän tekee siten, hän lakkaa olemasta luoja, hän tekee työtä kappalemaksusta, hänestä tulee aikansa palkkarenki.»*

Nämä rivit on kirjoittanut Szeliga, joka oli Bruno Bauerin innokas seuraaja ja jota Marx ja Engels pilkkasivat niin purevasti kirjassaan »Die heilige Familie»**. Pankaa näille riveille »historioitsijan» asemesta »sosiologi» ja korvattaa historian »taiteellinen luomistyö» yhteiskunnallisten »ihanteiden» luomistyöllä, niin saatte »sosiologian subjektiivisen menetelmän».

Syventykääpä idealistin mielenlaatuun. Hän käsittää ihmisten »mielipiteet» yhteiskunnallisten ilmiöiden tärkeimmäksi, perimmäiseksi syyksi. Hänestä näyttää, että historia todistaa yhteiskunnallisissa suhteissa toteutetun usein mitä järjettömimpiä mielipiteitä. Hän järkeilee: »Miksi ei voisi toteutua minunkin mielipiteeni, joka luojan kiitos on hyvin kaukana järjettömyydestä. Koska on olemassa tietty ihanne, on olemassa ainakin tuon ihanteen kannalta toivottujen yhteiskunnallisten muutosten mahdollisuus. Mitä taas tulee tuon ihanteen tarkistukseen jonkin objektiivisen mittapuun avulla, niin se on mahdotonta, sillä sellaista mittapuuta ei ole olemassa: eiväthän enemmistön mielipiteet voi olla totuuden mittapuuna.»

On siis olemassa tiettyjen uudistusten mahdol-

* Die Organisation der Arbeit der Menschheit und die Kunst der Geschichtschreibung Schlosser's, Gervinus's, Dahlmann's und Bruno Bauer's, von Szeliga. Charlottenburg 1846, S. 6. [Szeliga, Ihmiskunnan työn järjestely ja Schlosserin, Gervinuksen, Dahlmannin ja Bruno Bauerin historiankirjoituksen taito. Charlottenburg 1846, s. 6.]

** [»Pyhä perhe».]

lisuus, koska minun ihanteeni kaipaavat niitä, koska minä pidän noita uudistuksia hyödyllisinä. Minä taas pidän niitä hyödyllisinä siksi, kun minä haluan pitää niitä sellaisina. Paitsi objektiivista mittapuuta minulla ei ole muuta kriteeriä kuin toivomukseni. Älä vastusta minun luontoani!— siinä subjektivismiin viimeinen peruste. Subjekttiivinen menetelmä on idealismin ja samalla tietenkin myös eklektisismiin *reductio ad absurdum**, sillä tuon loisen niskoille syydetään kaikki virheet, joita tekevät sen rasittamat filosofian »hyvät herrat».

Marxin näkökannalta ei voida asettaa vastakkain yksilön »subjektiivisia» katsomuksia ja jonakin objektiivisena pidettyjä »väkijoukon», »enemmistön» jne. katsomuksia. Väkijoukko koostuu ihmisistä, ja ihmisten katsomukset ovat aina »subjektiivisia», sillä tietyt katsomukset muodostavat subjektin erään ominaisuuden. Objektiivisia eivät ole »väkijoukon» katsomukset, vaan ne suhteet luonnossa tai yhteiskunnassa, jotka ilmevät noissa katsomuksissa. Totuuden kriteeri ei ole minussa, vaan minun ulkopuolellani olevissa suhteissa. Totuudellisia ovat katsomukset, jotka kuvastavat oikein noita suhteita; virheellisiä ovat katsomukset, jotka vääristävät niitä. Totuudellinen on se luonnontieteen teoria, joka ymmärtää oikein luonnon ilmiöiden keskinäissuhteet; totuudellinen on se historiankirjoitus, joka esittää oikein kuvaamallaan aikakaudella vallinneet yhteiskuntasuhteet. Siellä, missä historioitsija joutuu kuvaamaan vastakkaisten yhteiskunnallisten voimien taistelua, hän osoittaa pakostakin myötätuntoa jommallekummalle, ellei ole itse muuttunut kuivaksi pedantiksi. Tässä tapauksessa hän on subjektiivinen riippumatta siitä,

* [pelkistämistä absurdisuudeksi.]

osoittaako hän myötätuntoa *vähemmistölle* vai *enemmistölle*. Tuollainen subjektivismi ei kuitenkaan estä häntä olemasta *täysin* objektiivinen historioitsija, ellei hän *vääristele niitä todellisia taloussuhteita, joiden maaperällä taistelevat yhteiskunnalliset voimat ovat kasvaneet*. »Subjektiiivisen» menetelmän noudattaja taas unohtaa nuo *todelliset suhteet*, ja siksi hän ei voi antaa muuta kuin kallisarvoisen myötätuntonsa tai hirmuisen antipatiansa, ja siksi hän nostaa kovan melun syyttäen vastustajiaan siveellisyyden loukkauksesta joka kerta kun hänelle sanotaan, että se ei riitä. Hän tuntee olevansa kykenemätön saamaan selville todellisten yhteiskuntasuhteiden salaisuutta, ja siksi jokainen vihjaus niiden objektiivisesta voimasta tuntuu hänestä loukkaukselta, hänen voimattomuutensa pilkkamiselta. Hän koettaa hukuttaa nuo suhteet siveellisen suuttumuksensa ryöppyyn.

Marxin näkökannalta ihanteita osoittautuu siis olevan monenlaisia: alhaisia ja yleviä, oikeita ja virheellisiä. *Talouselämän todellisuutta vastaava ihanne on oikea*. Kuultuaan tämän subjektivistit sanovat, että minusta tulee »riemuitsevien» kurja käskyläinen, jos alan mukauttaa ihanteitani todellisuuteen. He sanovat näin yksinomaan siksi, kun metafysiikan ominaisuudessaan he eivät ymmärrä, että kaikkalainen todellisuus on kaksinaista ja luonteeltaan *antagonistista*. »*Riemuitsevat*» nojaavat aikansa *eläneeseen todellisuuteen*, jonka sisällä on syntymässä *uusi todellisuus*, tulevaisuuden todellisuus, jonka palveleminen merkitsee »*rakkauden tunnuksen suuren*» voittoon viemistä.

Lukija näkee nyt, vastaako »*todellisuutta*» käsitys, että marxilaiset *eivät anna mitään merkitystä ihanteille*. Tuo käsitys osoittautuu »*todellisuuden*» suoranaiseksi *vastakohdaksi*. Kun

puhutaan ihanteita, ideaaleja silmällä pitäen, niin on sanottava, että Marxin teoria on *kaikkein idealistisin teoria, mikä milloinkaan on ollut olemassa inhimillisen ajattelun historiassa*. Ja tämä on yhtä oikein niin sen puhtaasti *tieteellisten* kuin myös sen *käytännöllisten* tehtävien suhteen.

»Minkäpä sille mahtaa, jos hra Marx ei ymmärrä itsetajunnan merkitystä ja sen voimaa. Minkäpä sille mahtaa, jos hän arvostaa niin alhaiseksi itsetajunnan tiedostetun totuuden.»

Nämä sanat on kirjoittanut jo 1847 yksi Bruno Bauerin seuraajista*, ja vaikka nykyään ei puhutakaan enää neljäkymmentäluvun kielellä, eivät nuo herrat, jotka syyttävät Marxia ajattelu- ja tunneaineksen ignoroimisesta historiassa, ole päässeet Opitzia pitemmälle. He kaikki ovat tähän saakka varmoja siitä, että Marx arvioi hyvin vähäiseksi inhimillisen itsetajunnan voiman; he kaikki hokevat yhtä ja samaa eri nuotilla.** Todellisuudessa Marx piti inhimillisen *»itsetajunnan»* selvillesaamista yhteiskuntatieteen tärkeimpänä tehtävänä.

Hän sanoi: »Materialismin, siinä luvussa myös feuerbachilaisen materialismin, pääpuutteellisuutena on tähän mennessä ollut se, että se on tarkastellut todellisuutta, esineellistä, ulkonaisain aistein havainnoitavaa maailmaa vain *objektin* tai *havainnon* muodossa eikä *konkreettisen inhi-*

* »Die Helden der Masse. Charakteristiken». Herausgegeben von Theodor Opitz. Grünberg 1848, S. 6—7. [»Massan sankarit. Luonnekuvauksia». Julkaissut Theodor Opitz. Grünberg 1848, ss. 6—7.] Kehotamme kovasti hra Mihailovskia lukemaan tuon teoksen. Hän löytää siitä paljon omia *originelleja* ajatuksiaan.

** Eivät sentään kaikki: ei vielä kenenkään päähän ole pälkähtänyt peitota Marxia viittaamalla siihen, että »ihminen koostuu ruumiista ja sielusta». Hra Karejev on originelli kaksin verroin: 1) kukaan ennen häntä ei ole kiistellyt siten Marxin kanssa, 2) kukaan hänen jälkeensä ei varmaankaan tule kiistelemään siten Marxin kanssa. Tästä alaviitteestä hra V. V. huomaa, että mekin osaamme antaa tunnustuksen hänen »professorilleen».

millisen toiminnan muodossa, ei *käytännön* muodossa eikä *subjektiivisesti*. Siksi *toiminnallista* puolta materialismin vastakohtana on tähän mennessä kehittänyt idealismi, mutta se on kehittänyt abstraktisesti, sillä idealismi ei luonnollisesti tunnusta konkreettista toimintaa sinänsä.»⁶⁸ Oletteko tulleet ajatelleeksi, herrat, näitä Marxin sanoja? Sanomme teille, mitä ne merkitsevät.

Holbach, Helvétius ja heidän seuraajansa ponnistelivat kaikkensa todistaakseen, että materialistinen luonnonselitys on mahdollinen. Ei edes synnynnäisten ideain kieltäminen saanut noita materialisteja tarkastelemaan ihmistä pitemmälti kuin vain eläinkunnan jäsenenä, *matière sensible**. He eivät yrittäneetkään selittää *ihmisen historiaa* omalta näkökannaltaan, ja mikäli yrittivätkin (Helvétius), niin heidän yrityksensä epäonnistuivat. Ihmisestä tulee »subjekti» kuitenkin *vain historiassa*, sillä vain siinä kehittyy hänen *itsetajuntansa*. Kun rajoitutaan tarkastelemaan ihmistä vain eläinkunnan jäsenenä, merkitsee se, että rajoitutaan tarkastelemaan häntä »objektina» ja jätetään ottamatta huomioon hänen historiallinen kehityksensä, hänen yhteiskunnallinen käytäntönsä ja konkreettinen inhimillinen toimintansa. Tuon kaiken jättäminen huomioon ottamatta taas merkitsee, että materialismi muutetaan »kuivaksi, synkäksi ja ikäväksi» (Goethe). Sitä paitsi se merkitsee, että materialismi muutetaan, kuten edellä jo osoitimme, *fatalistiseksi*, sellaiseksi, joka alistaa ihmisen täydellisesti sokealle materiaalille. Marx huomasi tuon ranskalaisen ja jopa feurbachilaisenkin materialismin puutteellisuuden ja asetti tehtäväkseen sen *korjaamisen*. Hänen »taloudellinen»

* [aistillisena materiana.]

materialisminsa on vastaus kysymykseen, miten kehittyy ihmisen »*konkreettinen toiminta*», miten sen ansiosta kehittyy hänen *itsetajuntansa*, miten muodostuu *historian subjektiivinen puoli*. Kun tämä kysymys tulee ratkaistuksi vaikkapa osittain, materialismi lakkaa olemasta kuivaa, synkkää ja ikävää, se lakkaa myöntämästä idealismille etusijan inhimillisen olemassaolon toiminnallisen puolen selittämisessä. Silloin se vapautuu sille ominaisesta fatalismista.

Tunneherkät mutta heikkopäiset ihmiset ovat suuttuneet Marxin teoriaan siksi, että he pitävät sen *alkusanaa* sen *viimeisenä* sanana. Marx sanoo, että *subjektia* selitettäessä on katsottava, millaisiin keskinäissuhteisiin ihmiset ryhtyvät *objektiivisen* välttämättömyyden vaikutuksesta. Kun tunnetaan nuo suhteet, voidaan saada selville, miten niiden vaikutuksesta kehittyy inhimillinen itsetajunta. *Objektiivinen todellisuus* auttaa meitä saamaan selville historian *subjektiivisen puolen*. Tässä nimenomaan tunneherkät mutta heikkopäiset ihmiset keskeyttävätkin tavallisesti Marxin. Juuri tässä toistuukin tavallisesti jokin hämmästyttävästi Tšatskin ja Famusovin⁶⁹ keskustelua muistuttava.— »Yhteiskunnallisen elämänsä tuotannossa ihmiset joutuvat tekemisiin tiettyjen, määrättyjen, heidän tahdostaan riippumattomien suhteiden, tuotantosuhteiden kanssa...» — »Voi hyvä isä, hänhän on fatalisti!..» — Taloudellisen perustan ylle kohoavat ideologiset päällysrakenteet...— Mitä hän puhuu! ja puhuu niin kuin kirjoittaakin! Hän ei tunnusta ensinkään yksilön osuutta historiassa!..— Kuunnelkaa nyt edes kerran, sanotustahan seuraa, että... — En kuuntele, vaan vedän oikeuteen! Aktiivisten edistyksellisten henkilöiden moraalisen oikeuden tuomittavaksi, subjektiivisen sosiologian avoimen silmälläpidon alaiseksi!!

Kuten tunnettua, Tšatskin pelasti Skalozubin ilmaantuminen. Marxin venäläisten seuraajien ja heidän ankarien subjektiivisten arvioitsijoidensa välinen kiista on tähän mennessä saanut aivan toisen käänteen. Skalozub tukki Tšatskien suun, ja silloin subjektiivisen sosiologian Famusovit ottivat tukon korvistaan ja omasta paremmuudestaan tietoisina sanoivat: eiväthän he sanoneetkaan kuin vain pari sanaa; heidän katsomuksensa ovat vielä kokonaan selvittämättä.⁷⁰

Jo Hegel on sanonut, että kaikenlainen filosofia voidaan typistää *sisällyksettömäksi formalismiksi*, jos rajoitutaan pelkästään toistelemaan sen perusajatuksia. Marxilla ei ollut tätäkään syntiä. Hän ei rajoittunut toistelemaan sitä, että tuotantovoimien kehitys on ihmiskunnan koko historiallisen liikunnan perustana. Harvat ajattelijat ovat tehneet niin paljon kuin hän perusväittämiensä kehittämiseksi.

— Mutta missä, missä hän kehitti katsomuksiaan? herrat subjektivistit laulavat, kirkuvat, huutavat ja julistavat eri äänin. — Katsokaapa esimerkiksi Darwinia, Darwinillahan on *kirja*, mutta Marxilla ei ole kirjaa, ja hänen katsomuksiaan joudutaan *palauttamaan*.

On totta, että »palauttaminen» ei ole miellyttävä eikä helppo asia varsinkaan sille, jolta puuttuu »*subjektiivisia*» kykyjä voidakseen ymmärtää oikein ja siis myös »palauttaa» toisen ajatuksia. Palauttamisen tarvetta ei kuitenkaan ole, sillä kirja, jonka puuttumista herrat subjektivistit niin surevat, on jo kauan ollut olemassa. On jopa muutamia kirjoja, jotka toinen toistaan paremmin selittävät Marxin historiallista oppia.

Ensimmäinen kirja on filosofian ja yhteiskuntatieteen historia 1700-luvun lopulta alkaen. Tutustukaa tähän mielenkiintoiseen

kirjaan («*Lewesiä*») siinä on tietenkin vähän): siitä näette, miksi Marxin teoria ilmaantui, miksi sen *oli ilmaannuttava*, mihin sitä ennen ratkaisematta jääneisiin ja ratkaisemattomiin kysymyksiin se vastasi ja mikä oli siis sen *todellinen tarkoitus*.

Toinen kirja on «*Pääoma*», se samainen «*Pääoma*», jonka te kaikki «olette lukeneet», jonka kanssa te kaikki «olette samaa mieltä», mutta jota, armolliset herrat, yksikään teistä ei ole ymmärtänyt.

Kolmas kirja on Euroopan tapahtumien historia alkaen vuodesta 1848, ts. tunnetun «*Manifestin*» ilmestymisajasta alkaen. Vaivautukaa perehtymään tuon suuren ja opettavaisen kirjan sisältöön ja vastatkaa meille käsi sydämellä, mikäli «subjektiivisesta» sydämestänne löytynee puolueettomuutta: eikö Marxille hänen teoriansa ole antanut hämmästyttävää, ennen tuntematonta kykyä nähdä ennakoita tapahtumat? Miten nyt on käynyt hänen aikaisilleen taantumuksen, lamaannuksen tai edistyksen utopisteille? Mitä on kitattu sillä pölyllä, joksi muuttuivat heidän «*ihanteensa*» heti kun ne törmäsivät *todellisuuteen*? Ei edes pölystä ole jäänyt jälkeä, mutta se, mistä Marx puhui, on joka päivä käynyt toteen, tietenkin pääpiirteissään, ja tulee jatkuvasti saamaan jalansijaa aina siihen asti, kunnes *hänen ihanteensa* vihdoin toteutuvat.

Nämä kolme kirjaa riittävät luultavasti todistukseksi. Eikä kai yhdenkään olemassaoloa voida kiistää? Sanotte kenties, että olemme lukeneet niistä sitä, mitä siellä ei ole. Mikäpä siinä, sano-kaa ja todistakaa se; odotamme kärsimättömästi todistuksianne, ja jotta ette kovin sekaantuisi niissä, selitämme teille ensi aluksi toisen kirjan sisällön.

Te sanotte tunnustavanne Marxin *taloudelliset* katsomukset, mutta kieltävänne hänen historiallisen oppinsa. Todettakoon, että tällä on sanottu hyvin paljon: *että ette nimittäin ymmärrä enempää hänen historiallista oppiaan kuin taloudellisia katsomuksiaankaan.*⁷¹

Mistä puhutaan »Pääoman» ensimmäisessä osassa? Siinä puhutaan muun muassa arvosta. Siinä sanotaan, että arvo on *yhteiskunnallinen tuotantosuhde*. Hyväksyttekö tämän? Ellette, niin kieltäydytte omista sanoistanne, että tunnustatte Marxin talousteorian. Mikäli hyväksytte, niin tunnustatte hänen *historiallisen oppinsa*, vaikka ette nähtävästi ymmärräkään sitä.

Kun tunnustatte, että ihmisten tahdosta riippumatta olemassaolevat ja heidän selkensä takana vaikuttavat heidän omat tuotantosuhteensa heijastuvat heidän päässään erilaisina kansantaloustieteen kategorioina: *arvona, rahana, pääomana* jne., niin tunnustatte siten, että tietyllä taloudellisella pohjalla kasvavat välttämättä sen luonnetta vastaavat tietyt ideologiset päällysrakenteet. Siinä tapauksessa teidän käännytämisenne on jo kolmelta neljäsosaltaan suoritettu, sillä tehtäväksenne jää vain soveltaa »omaa», ts. Marxilta lainaamaanne katsomusta korkeamman asteen ideologisten kategorioiden—oikeuden, oikeudenmukaisuuden, siveellisyyden, tasa-arvoisuuden jne.—erittelyyn.

Tai ehkä te hyväksytte Marxin vain hänen »Pääomansa» toisesta osasta lähtien? Sillä onhan herroja, jotka »tunnustavat Marxin» vain sikäli, mikäli hän on kirjoittanut niin sanotun kirjeen herra Mihailovskille.⁷²

Ettekö tunnusta Marxin historiallista oppia? Teidän mielestänne siis se näkökanta, jolta hän arvioi esimerkiksi Ranskan historian tapahtumia vuosina 1848—1851 sanomalehdessään »Neue

Rheinische Zeitung»* ja muissa silloisissa aikakausjulkaisuissa sekä kirjassaan »Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonapartes»**, on virheellinen. Miten harmillista, ettette vaivautuneet tuomaan esiin tuon näkökannan virheellisyyttä; miten harmillista, että katsomuksenne ovat jääneet *kehittämättömään* asuun ja että *on mahdollista edes »palauttaa»* niitä tietojen puuttumisen vuoksi.

Ettekö tunnusta Marxin historiallista oppia? Teidän mielestänne siis se näkökanta, jolta hän arvioi esimerkiksi ranskalaisten 1700-luvun materialistien filosofisten oppien merkitystä, oli virheellinen.⁷³ Harmillista, ettette kumonneet Marxia tässäkään tapauksessa. Ette taida edes tietää, missä hän on puhunut tuosta asiasta. Siinä tapauksessa emme tahdo päästää teitä pälkähästä, pitäisi teidän sentään tuntea »sen alan kirjallisuus», jonka olette ottaneet pohdittavaksenne. Monillahan teistä on herra Mihailovskin kieltä käyttäen tieteen ordinaaristen ja ekstraordinaaristen kellonsoittajien nimi. Tuo nimi ei tosin ole estänyt teitä harjoittamasta etupäässä »privaatteja» tieteitä: subjektiivista sosiologiaa, subjektiivista historiosofiaa jne.

— Miksi Marx ei kuitenkaan kirjoittanut sellaista kirjaa, jossa olisi esittänyt omalta näkökannaltaan koko ihmiskunnan historian muinaisuudesta nykypäiviin asti ja tarkastellut kaikkia kehityksen aloja: taloudellista, juridista, uskonnollista, filosofista ym.?

Jokaisen sivistyneen ihmisen ensimmäisenä tunnusmerkkinä on taito asettaa kysymyksiä ja käsitys siitä, minkälaisia vastauksia voidaan ja minkälaisia ei voida vaatia nykytieteeltä. Marxin vastustajilla taas ei näytä olevan tuota tun-

* [»Uusi Reinin lehti».]

** [»Louis Bonaparten Brumairekuun kahdeksastoista».]

nusmerkkiä heidän *ekstraordinaarisuudestaan* ja toisinaan edes *ordinaarisuudestaankaan* huolimatta tai, muuten, ehkä juuri sen ansiosta. Luuletteko biologisessa kirjallisuudessa olevan teosta, jossa olisi jo esitetty koko eläin- ja kasvikunnan historia Darwinin näkökannalta? Puhukaapa tästä kenen kasvi- tai eläintieteilijän kanssa hyvänsä, niin hän nauraa ensin lapsellisuudellenne ja ilmoittaa teille, että koko pitkäaikaisen lajien historian esittäminen Darwinin näkökannalta on nykytieteen *ihanne*, jonka saavuttamisesta ei ole tietoa; nyt on vasta löydetty *se näkökanta*, jolta yksin voidaan ymmärtää lajien historiaa.* Aivan samoin on nykyisen historiatieteen laita.

»Mitä on Darwinin koko työ?» hra Mihailovski kysyy. »Muutamia yleistäviä, hyvin kiinteästi toisiinsa liittyviä ajatuksia, jotka kruunaavat kokonaisen Mont Blancin tosiasia-aineistoa. Missä on Marxin vastaavanlainen työ? Sitä ei ole... Sellaista työtä ei puutu ainoastaan Marxilta, vaan myös koko marxilaisesta kirjallisuudesta koko sen laajuudesta ja levinneisyydestä huolimatta... Itse taloudellisen materialismin perus-

* »Alle diese verschiedenen Zweige der Entwicklungsgeschichte, die jetzt noch teilweise weit auseinanderliegen und die von den verschiedensten empirischen Erkenntnisquellen ausgegangen sind, werden von jetzt an mit dem steigenden Bewusstsein ihres einheitlichen Zusammenhanges sich höher entwickeln. Auf den verschiedensten empirischen Wegen wandelnd und mit den mannigfaltigsten Methoden arbeitend werden sie doch alle auf ein und dasselbe Ziel hinstreben, auf das grosse Endziel einer universalen monistischen *Entwicklungsgeschichte*.» (E. Haeckel, Ziele und Wege der heutigen Entwicklungsgeschichte. Jena 1875, S. 96.) [»Kaikki nuo kehityshistorian eri alat, jotka ovat vielä kaukana toisistaan ja lähtevät mitä erilaisimmista tiedostamisen empirisistä lähteistä, tulevat tästä lähtien kehittymään entistä korkeammalle seurauksena siitä, että tietoisuus niitä sitovasta yhteydestä kasvaa. Kulkemalla mitä erilaisimpia empirisiä teitä ja soveltamalla mitä erilaisimpia menetelmiä ne tulevat kuitenkin pyrkimään samaan päämäärään, kaikkikäsitteävän monistisen kehityshistorian suureen lopulliseen päämäärään.» (E. Haeckel, Nykyaikaisen kehityshistorian päämäärät ja tiet. Jena 1875, s. 96.)]

teet, joita toistetaan lukemattomia kertoja aksiomeina, ovat tähän saakka jääneet toisistaan irrallisiksi ja tosiasiallisesti tarkastamattomiksi, mikä seikka ansaitsee erikoisesti huomiota teoriassa, joka nojaa periaatteessa aineellisiin, aistitaviin tosiasioihin ja tituloi itsensä pääasiallisesti 'tieteelliseksi'.»*

Se että taloudellisen materialismin teorian perusteet ovat jääneet irrallisiksi toisistaan, on *ilmeinen valhe*. Riittää kun lukee »Zur Kritik der politischen Oekonomie»** teoksen esipuheen, jotta näkisi miten joustavasti ja kiinteästi ne liittyvät toisiinsa. Ei myöskään ole totta, että noita perusajatuksia ei ole tarkistettu: ne on tarkistettu yhteiskuntailmiöiden erittelyn tietä niin kirjassa »Brumairekuun kahdeksastoista» kuin »Pääomassakin», eikä »erikoisesti» alkuperäistä kasaantumista koskevassa luvussa, kuten hra Mihailovski olettaa, vaan *kerrassaan kaikissa luvuissa ensimmäisestä viimeiseen*. Että kuitenkin tuota teoriaa ei ole kertaakaan esitetty »kokonaisen Mont Blancin» suuruisen tosiasia-aineiston yhteydessä, missä se hra Mihailovskin mielestä eroaa vahingokseen Darwinin teoriasta, niin sekin on jälleen pelkkä väärinkäsitys. Sen tosiasia-aineiston perusteella, joka sisältyy sanokaamme kirjaan »The origin of species»***, todistetaan pääasiassa lajien *muuttuvuutta; muutamien eri lajien historiaa Darwin koskettelee taas ohimennen ja silloinkin vain hypoteettisesti*: historia on näet saattanut kehittyä suuntaan tai toiseen, mutta eittämätöntä on, että *historia on ollut olemassa ja lajit ovat muuttuneet*. Kysymme nyt hra Mihailovskilta: oliko Marxin tarpeellista todistaa, että ihmiskunta ei seiso paikal-

* »Russkoje Bogatstvo», tammikuu 1894, II osasto, ss. 105—106.

** [»Kansantaloustieteen arvostelua».]

*** [»Lajien synty».]

laan, että yhteiskuntamuodot muuttuvat, että ihmisten katsomukset vaihtuvat, lyhyesti, oliko tarpeellista todistaa tuollaisten ilmiöiden *muutuvuutta*? Ei tietenkään ollut, vaikka todistukseksi olisi ollut helppo kasata kokonaista kymmenen »Mont Blanca tosiasia-aineistoa». Mitä Marxin oli sitten tehtävä? Yhteiskuntatieteen ja filosofian aikaisempi historia oli kartuttanut »kokonaisen Mont Blancin» *ristiriitoja*, jotka vaativat pakottavasti ratkaisuaan. *Marx ratkaisikin ne sen teorian avulla, joka Darwinin teorian tavoin koostuu »muutamista yleistävistä, hyvin kiinteästi toisiinsa liittyvistä ajatuksista*». Kun nuo ajatukset olivat ilmaantuneet, osoittautui, että niiden avulla voidaan ratkaista kaikki aikaisempia ajattelijoita askarruttaneet ristiriidat. Marxin ei tarvinnut kasata vuoria hänen edeltäjiensä kokoamaa tosiasia-aineistoa, vaan käyttämällä hyväkseen tuonkin aineiston hän saattoi ryhtyä tutkimaan ihmiskunnan todellista historiaa uudelta näkökannalta. Marx tekikin niin ryhtyen tutkimaan kapitalistisen aikakauden historiaa, ja tuloksena oli »Pääoma» (puhumattaakaan enää sellaisista monografioista kuin »Broumairekuun kahdeksastoista»).

Hra Mihailovskin huomautuksen mukaan »Pääomassa» on kuitenkin »puhe vain yhdestä historiallisesta aikakaudesta eikä niissäkään puitteissa kohdetta ole tutkittu edes lähimainkaan tyhjentävästi». Se on totta. Muistutamme taas hra Mihailovskille, että sivistyneen ihmisen ensimmäinen tunnusmerkki on käsitys siitä, minkälaisia vaatimuksia tiedemiehille voidaan esittää. Marx ei kerta kaikkiaan voinut sisällyttää tutkimukseensa kaikkia historiallisia aikakausia, aivan samoin kuin Darwinkaan ei voinut kirjoittaa *kaikkien* eläin- ja kasvilajien historiaa.

Asiaa ei ole tutkittu edes yhdenkään historiallisen aikakauden suhteen lähimainkaan tyhjentävästi.— Ei, hra Mihailovski, ei edes lähimainkaan tyhjentävästi. Sanokaapa kuitenkin ensiksi, minkä kohteensa Darwin on tutkinut vaikkapa »lähimain» tyhjentävästi? Toiseksi selitämme teille nyt, miksi kysymystä ei ole tutkittu tyhjentävästi »Pääomassa».

Uuden teorian mukaan ihmiskunnan historiallinen liikunta määräytyy taloudellisten suhteiden muutoksiin johtavien tuotantovoimien kehityksestä. Siksi jokainen historiatutkimus on aloitettava kyseisen maan tuotantovoimien ja taloudellisten suhteiden tutkimisesta. Tutkimusta ei tietenkään saa pysäyttää siihen, sen on osoitettava, miten yhteiskuntapoliittisten muotojen ja sen jälkeen — mikä on tehtävän mielenkiintoisin ja viehättävin puoli — inhimillisten aatteiden, tunteiden, pyrkimysten ja ihanteiden elävä liha peittää talouselämän kuivan rungon. Voidaan sanoa, että tutkija saa käsiinsä *kuolleen materiaan* (kuten lukija huomaa, aloimme jo puhua hra Karejevin sanoin), ja hänen käsistään on lähtevä *elämäntäyteinen organismi*. Marx onnistui selvittämään — tietenkin vain likipitäisesti — ainoastaan kysymyksiä, jotka koskevat hänen valitsemansa aikakauden aineellisia elinoloja. Marx ei ollut kovin vanha kuollessaan. Jos hän olisi elänyt vielä 20 vuotta, hän olisi varmaankin yhä jatkanut (lukuun ottamatta ehkä jälleen erillisiä monografioita) *tuon saman aikakauden aineellisten elinolojen* kysymysten tutkimista. Juuri se suututtaakin hra Mihailovskia. Kädet puuskassa hän pitää rippisaarnaa kuuluisalle ajattelijalle: »Miten sinä, hyvä veli, tuolla tavalla?.. vain yhden aikakauden... Etkä sitäkään täydellisesti... En voi, en voi hyväksyä... Ottaisit toki esimerkkiä Darwinista!» Koko tuohon sub-

jektiiviseen saarnaan »Pääoman» tekijäparka vastaa vain huohtaen syvään ja tunnustaen surullisesti: Die Kunst ist lang und kurz ist unser Leben!*

Hra Mihailovski kääntyy äkkiä ja julmana Marxin seuraaja-»lauman» puoleen: mitäs te olette tuossa tapauksessa tehneet, miksi ette ole tukeneet vanhaa miestä, miksi ette ole tutkineet perinpohjin kaikkia aikakausia?— Emme ole ehtineet, hra subjektiivinen sankari, seuraajat vastaavat kumartaen syvään hattu sivulle ojentussa kädessä.— Meillä on ollut muuta tekemistä, olemme taistelleet niitä tuotantosuhteita vastaan, jotka painavat raskaana taakkana nykyistä ihmiskuntaa. Älä pane pahaksesi! Olemme muuten tehneetkin yhtä ja toista ja — odotakaahan — teemme vielä enemmänkin.

Hra Mihailovski hieman leppyä: näette siis nyt itsekin, ettei täydellisesti?— Tietenkin näemmel! Mutta eihän darvinisteillakaan** ole vielä täydellisesti tutkittu, eikä edes subjektiivisessa sosiologiassa ole tutkittu täydellisesti, vaikka sehän on kerrassaan muuta.

Darvinistien mainitseminen aiheuttaa teki-jässämme uuden suuttumuksen puuskan.— Mitä te minulle Darwinia tyrkytätte! hän huutaa.— Darwiniin olivat viehättyneet oikeat herrasmiehet, monet professorit hyväksyivät hänet, mutta kuka seuraa Marxia? Yksin työläiset ja tieteen privaattit kellonsoittajat, joita kukaan ei tunnusta.

* [Taide on pitkä, mutta elämämme on lyhyt.]

** On mielenkiintoista, että Darwinin vastustajat väittivät kauan eivätkä tähänkään mennessä ole héréenneet jankuttamasta, että hänen teoriastaan puuttuu nimenomaan tosiasiallisten todisteiden »Mont Blanc». Kuten tunnettua tuon ajatuksen lausui Virchow syyskuussa 1877 saksalaisten luonnontutkijoiden ja lääkäreiden kongressissa Münchenissä. Vastatesaan hänelle Haeckel huomautti oikein, että jolleivät nykyisin tuntemamme tosiasiat todista Darwinin teoriaa, niin mitkään uudet tosiasiat eivät sano mitään sen puolesta.

Rippisaarna muuttuu niin mielenkiintoiseksi, että tahtomattammekin kuuntelemme sitä edelleen.

»Kirjassaan 'Perheen ym. alkuperä' Engels sanoo muun muassa, että saksalaisten taloustieteilijäin ammattikunta 'oli vaiti' Marxin 'Pääomasta', ja kirjassaan 'Ludwig Feuerbach ja klassisen filosofian loppu' hän sanoo, että taloudellisen materialismin teoreetikot 'kääntyivät heti alusta pääasiassa työläisten puoleen ja löysivät heissä sitä ymmärtämystä, jota eivät olleet odottaneetkaan virallisen tieteen edustajilta'. Missä määrin nuo faktat ovat uskottavia ja mikä on niiden merkitys? Ennen kaikkea nykyään on mahdotonta 'olla vaiti' pitkän aikaa jostakin arvokkaasta meilläkään, Venäjällä, tieteellisen ja kirjallisuuselämämme koko heikkoudesta ja mataluudesta huolimatta. Semmitenkin se on mahdotonta Saksassa, jossa on lukuisia yliopistoja, yleinen luku- ja kirjoitustaito, lukemattomia mitä erilaisimpien suuntausten sanomalehtiä ja lehtisiä ja jossa on merkitystä paitsi painetulla myös puhutulla sanalla. Ja vaikka tietty osa Saksan virallisista tieteen palvelijoista ottikin 'Pääoman' vastaan aluksi vaikenemalla, niin tuskinpa sitä voitaneen selittää haluksi 'tappaa vaitiololla' Marxin työ. Oikeammin on olettaa, että vaitiolon aiheutti hämminki, jonka rinnalla kasvoivat nopeasti sekä kiivas oppositio että täysi arvonto, ja sen seurauksena 'Pääoman' teoreettinen osa valloitti hyvin pian kiistattomasti korkean paikan yleisesti tunnustetussa tieteessä. Aivan toisenlainen on taloudellisen materialismin kohtalo historiallisena oppina, johon sisältyvät myös 'Pääomassa' esitetyt tulevien suuntausten näköalat. Puolivuosisataisen olemassaolonsa aikana taloudellinen materialismi ei ole tähän mennessä tehnyt missään määrin huomattavaa vaikutusta

tieteellisiin piireihin, mutta on tosiaankin levinnyt hyvin nopeasti työväenluokan keskuudessa.»*

Lyhytaikaisen vaitiolon jälkeen kasvoi siis nopeasti oppositio. Se on totta. Ja niin kiiwas, ettei yksikään dosentti voi saada professorin nimeä, jos tunnustaa oikeaksi vaikkapa Marxin »taloudellisen» teorian; niin kiiwas, että jokainen, vaikkapa kaikkein kyvyttömin ylimääräinen dosentti voi toivoa nopeaa ylennystä, jos vain onnistuu keksimään edes pari kaikkien heti seuraavana päivänä unohtamaa vastaväitettä »Pääomaa» vastaan. Mikä on totta, se on totta: hyvin kiiwas oppositio...

Ja täysi arvonanto... Sekin on totta, hra Mihailovski: tosiaankin arvonanto. Aivan samanlainen arvonanto, jollaista kiinalaisissa herättää nykyään japanilainen sotaväki: se näet tappelee hyvin ja olisi epämiellyttävää joutua sen lyötäväksi. Saksalaiset professorit ovat tunteneet ja tuntevat nytkin tuollaista arvonantoa »Pääoman» tekijää kohtaan. Ja mitä viisaampi on professori, mitä enemmän hänellä on tietoja, sitä enemmän hänessä on tuota arvonantoa, sitä selvemmin hän tajuaa, ettei pysty kumoamaan »Pääomaa». Juuri siksi ei yksikään virallisen tieteen suurmiehistä uskalla hyökätä »Pääomaa» vastaan. Suurmiehet katsovat parhaaksi lähettää hyökkäykseen nuoria, kokemattomia, ylennystä kaipaavia »privaatteja kellonsoittajia».

Siell' viisasta ei tarvita,
sä Read sinne komenna.
Mä katson, miten käy.⁷⁴

Sanomattakin on selvä, että tuollainen arvonanto on suuri. Muunlaisesta emme ole kuulleet-

* »Russkoje Bogatstvo», tammikuu 1894, II osasto, ss. 115—116.

kaan, eikä sitä voisi ollakaan professoreissa, sillä Saksassa ei tehdä professoria henkilöstä, joka osoittaisi tuota arvonantoa.

Mitä tuo arvonanto sitten todistaa? Se todistaa seuraavaa. »Pääomaan» sisältyvä tutkimuskenttä on nimenomaan se kenttä, joka *on jo muokattu uudelta näkökannalta, Marxin historiallisen opin näkökannalta*. Vastustajat eivät uskalla hyökätä tuolle kentälle, he »osoittavat arvonantoa sitä kohtaan». Ja se on tietenkin hyvin edullista vastustajille. Tarvitaan kuitenkin »subjektiivisen» sosiologin koko naiiviutta, jotta voitaisiin kysyä ihmetellen, miksi nuo vastustajat eivät ole tähän mennessä ryhtyneet muokkaamaan omin voimin viereisiä kenttiä Marxin hengessä. »Mitähän vielä tahtoisitte, sankari hyvä! Emme saa rauhaa yhdestäkään tuossa hengessä muokatusta kentästä! Senkin kanssa ollaan huutavassa hukassa, ja te tahdotte, että muokkaisimme saman järjestelmän mukaan viereisetkin kentät!» Hra Mihailovski on huonosti perehtynyt asian olemukseen eikä ymmärrä »taloudellisen materialismin kohdaloa historiallisena oppina»; hän ei ymmärrä myöskään saksalaisten professorien suhdetta »tulevaisuuden näköaloihin». Eivät he pysty huolehtimaan *tulevaisuudesta*, hyvä isä, kun *nykyisyyskin* luisuu jalkojen alta.

Eiväthän silti kaikki Saksan professorit ole siinä määrin luokkataistelun ja »tieteellisen» kurinalaisuuden hengen läpitunkemia. Onhan spesialisteja, jotka eivät ajattele muuta kuin tiedettä. Kuinka ei olisi, on tietenkin sellaisiakin, eikä yksin Saksassa. Nuo spesialistit, nimenomaan siksi, kun he ovat spesialisteja, *ovat uppoutuneet omaan tutkimusalaansa*. He muokkaavat tieteen kentän pientä tilkkuaan, eivätkä heitä kiinnosta mitkään filosofis-historialliset

teoriat. Noilla spesialisteilla on harvoin mitään käsitystä Marxista, ja jos onkin, niin ainoastaan kuten epämiellyttävästä henkilöstä, joka on josakin aiheuttanut jollekulle levottomuutta. Kuinka voisitte olettaa heidän kirjoittavan Marxin hengessä? Heidän monografioissaan *ei tavallisesti ole kerrassaan minkäänlaista fil osofista henkeä*. Tällöin tapahtuukin jotain sen kaltaista, että kivet alkavat valittaa, kun ihmiset ovat vaiti. Tutkija-spesialistit eivät itse tiedä mitään Marxin teoriasta, mutta heidän saamansa tulokset huu-tavat kovaäänisesti sen puolesta. Eikä ole ainut-takaan vakavaa poliittisten suhteiden historian tai kulttuurihistorian erikoistutkimusta, joka ei vahvistaisi sitä tavalla tai toisella. Suuri määrä hämmästyttäviä esimerkkejä osoittaa, missä mää-rin koko nykyaikaisen yhteiskuntatieteen henki pakottaa spesialisteja asettumaan tiedottomasti Marxin historiallisen opin (nimenomaan *histo-riallisen*, hra Mihailovski) näkökannalle. Edellä lukija saattoi jo huomata kaksi tuollaista esi-merkkiä: Oskar Peschelin ja Giraud-Teulonin. Nyt esitämme kolmannen. Teoksessaan »La cité antique»* kuuluisa Fustel de Coulanges lausui ajatuksen, että uskonnolliset katsomukset ovat olleet antiikin muinaisuuden kaikkien yhteiskun-nallisten laitosten perustana. Luulisi, että Krei-kan ja Rooman historian eri kysymyksiä tutkit-taessa olisi pitänyt noudattaa tuota ajatuskantaa. Niinpä Fustel de Coulanges joutui koskettele-maan kysymystä *Spartan häviöstä*. Hänen mu-kaan häviön syy osoittautui olleen puhtaasti talou-dellinen.** Kosketellessaan kysymystä Rooman tasavallan häviöstä hän vetosi jälleen talous-

* [»Muinainen kansalaisyhteisö».]

** Ks. hänen kirjaansa »Du droit de propriété à Sparte» [»Omistusoikeudesta Spartassa»]. Meitä ei tässä kiinnosta lai-sinkaan muun muassa kirjassa esitetty käsitys alkukantaisen omistuksen historiasta.

elämään.* Mikä on siis johtopäätös? Erinäisissä tapauksissa mies vahvasti oikeaksi Marxin teorian, mutta jos häntä olisi sanottu marxilaiseksi, olisi hän varmaan huitonut molemmin käsin vastaan ja ilahduttanut siten sanomattomasti hra Karejevia. Minkä sille mahtaa, elleivät kaikki ihmiset ole loppuun saakka johdonmukaisia.

Sallikaa kuitenkin minunkin esittää puolestani muutama esimerkki, hra Mihailovski keskeyttää meidät. »Kun tutustumme... Blosin kirjaan⁷⁵, havaitsemme sen hyvin kunnioitettavaksi työkse, jossa ei kuitenkaan ole lainkaan varsinaisia jälkiä perinpohjaisesta mullistuksesta historiatieteessä. Siitä, mitä Blos puhuu luokkataistelusta ja taloudellisista ehdoista (suhteellisesti hyvin vähän), ei vielä seuraa, että hän rakentaisi historiaa tuotannon ja vaihdon itsekehityksen pohjalle: kertomuksessa vuoden 1848 tapahtumista oli jopa vaikea välttää taloudellisia ehtoja. Kun heitätte pois Blosin kirjasta ylistyspuheen Marxista mullistuksen tekijänä historiatieteessä ja vielä muutamia sovinnaisia fraaseja, joissa on marxilaista terminologiaa, niin päähännekään ei pälkähdä, että kysymyksessä on taloudellisen materialismin seuraaja. Engelsin, Kautskyn ja eräiden muiden kirjoittamat erinäiset hyvät historiallissisältöiset sivut voisivat niin ikään olla ilman taloudellisen materialismin nimilappua, sillä itse asiassa niissä otetaan huomioon yhteis-

* »Il est assez visible pour quiconque a observé le détail (nimenomaan le détail, hra Mihailovski) et les textes, que ce sont les intérêts matériels du plus grand nombre qui en ont été le vrai mobile» jne. (»Histoire des institutions politiques de l'ancienne France. Les origines du système féodal». Paris 1890, p. 94.) [»Jokaiselle, joka on tutkinut tosiasioita konkreettisen seikkaperäisesti (nimenomaan konkreettisen seikkaperäisesti, hra Mihailovski) sekä tekstejä, on riittävän ilmeistä, että juuri ihmisten enemmistön aineelliset edut ovat olleet todellisena liikkeellepanevana tekijänä» jne. (»Muinaisen Ranskan poliittisten laitosten historia. Feodaalijärjestelmän synty», Pariisi 1890, s. 94.)]

kuntaelämä kokonaisuudessaan, vaikka taloudellinen kieli soikin vallitsevana tuossa akordissa.»*

Hra Mihailovski nähtävästi muistaa hyvin sananparren »suutari pysyköön lestissään». Hän järkeilee näin: mikäli olet taloudellinen materialisti, niin sinun on pidettävä silmällä *taloudellista*, eikä kosketettava »yhteiskuntaelämää kokonaisuudessaan, vaikka taloudellinen kieli soisikin vallitsevana». Olemme kuitenkin jo tehneet selkoa hra Mihailovskille, että marxilaisten tietellisenä tehtävänä on nimenomaan selittää yhteiskuntaelämä kokonaisuudessaan aloittamalla tuosta »kielestä». Kuinka hän tahtoi heidän samanaikaisesti kieltäytyvän tuosta tehtävästä ja pysyvän marxilaisina. Hra Mihailovski ei tosin milloinkaan ole halunnut syventyä tuon tehtävän tarkoitukseen, mutta siihen ei tietenkään ole syyppää Marxin historiallinen oppi.

Ymmärrämme, että niin kauan kuin emme kieltäydy tuosta tehtävästä, hra Mihailovskin asema tulee usein olemaan hyvin tukala: usein lukiessaan »hyvää historiallisisältöistä sivua» hän ei tule ajatelleeksi (»ei pälkähdä päähänkään!«), että sen on kirjoittanut »taloudellinen» materialisti. Se on juuri sellainen asema, josta sanotaan, että on pahemmassa kuin pulassa. Mutta Marxinko takia hra Mihailovski joutuu siihen?

Subjektiivisen koulukunnan Akhilleus kuvittelee, että »taloudellisten» materialistien on puhuttava vain »tuotannon ja vaihdon muotojen itsekehityksestä». Mitä on tuo »itsekehitys», syvämietteinen hra Mihailovski? Jos luulette, että Marxin mielestä tuotantomuodot voivat kehittyä »itsestään», niin erehdytte pahasti. Mitä ovat *yhteiskunnalliset tuotantosuhteet*? Ne ovat ihmisten välisiä suhteita. Miten ne kehittyisivät ilman

* »Russkoje Bogatstvo», tammikuu 1894, II osasto, s. 117.

ihmisiä? Eihän siellä, missä ei olisi ihmisiä, olisi tuotantosuhteitakaan! Kemisti sanoo: materia koostuu atomeista, jotka ovat ryhmittyneet molekyyleiksi, ja molekyylit ryhmittyvät monimutkaisemmiksi yhdisteiksi. Kaikki kemialliset prosessit tapahtuvat määrättyjen lakien mukaan. Tästä teette odottamatta johtopäätöksen, että kemistin mielestä koko asia on laeissa ja että materia — atomit ja molekyylit — saattaisi olla aivan liikkuamatonta estämättä siten vähääkään kemiallisten yhdisteiden »itsekehitystä». Tuon päätelmän mielettömyys on kaikille selvä. Valitettavasti ei kaikille ole vielä selvä sisällöllisen arvonsa puolesta aivan samankaltaisen vastakkainasettelun, *yksilön ja yhteiskuntaelämän* vastakkainasettelun mielettömyys; ihmisten toiminnan ja heidän yhteiselämänsä muotojen sisäisen logiikan vastakkainasettelun mielettömyys.

Toistamme, hra Mihailovski, että uuden historiallisen opin tehtävänä on selittää »*yhteiskuntaelämä kokonaisuudessaan*» sillä, mitä te nimitätte taloudelliseksi kieleksi, ts. itse asiassa *tuotantovoimien kehityksellä*. »Kieli» on tietyissä mielessä perusta (selitimme jo, missä mielessä nimenomaan), mutta hra Mihailovski olettaa suotta, että marxilaisen »*henki on 'kielen' varassa*» samoin kuin G. Uspenskin erään henkilöahmon kertomuksessa »Putka»⁷⁶.

On vaikea selittää koko historiallinen prosessi noudattaen johdonmukaisesti samaa periaatetta. Mutta minkäpä sille voi? Tiede ei yleensäkään ole helppoa, mikäli se ei ole »subjektiivista» tiedettä, joka selittää kaikki kysymykset hämmästyttävän vaivattomasti. Koska olemme jo ottaneet puheeksi tämän, sanomme hra Mihailovskille, että ideologioiden kehitystä koskevissa kysymyksissä saattavat parhaatkin »kielen» tuntijat osoit-

tautua toisinaan voimattomiksi, ellei heillä ole jotain erikoista kykyä, nimittäin *taideaistia*. Mentaliteetti mukautuu talouselämään. Tuo mukautuminen on kuitenkin monimutkainen prosessi ja jotta sen kulku voitaisiin ymmärtää kokonaisuudessaan, jotta voitaisiin havainnollisesti käsittää ja osoittaa toisillekin, miten nimenomaan se tapahtuu, tarvitaan hyvin monesti taiteilijan lahjakkuutta. Esimerkiksi jo Balzac teki paljon aikansa eri yhteiskuntaluokkien mentaliteetin selittämiseksi.⁷⁷ Paljon opettavaista löydämme Ibseniltä ja vielä monelta muultakin. Toivomme, että ajan mittaan ilmaantuu paljon sellaisia taiteilijoita, jotka tulevat ymmärtämään toisaalta »kielen» liikkeen »rautaiset lait» ja toisaalta osaavat käsittää ja osoittaa, miten »kielen» ylle kasvaa nimenomaan sen liikkeen ansiosta *ideologian »elävä asu»*. Sanotte, että siinä, mihin on sekaantunut runollinen mielikuvitus, ei voi olla olematta taiteellista mielivaltaa, olettamusten fantastisuutta. Tietenkään ei, se ei ole vältettävissä. Ja Marx tiesi sen erinomaisesti; juuri siksi hän sanoikin, että on tehtävä tarkasti ero *luonnontieteellisellä tarkkuudella määriteltävissä olevan kyseisen aikakauden taloudellisen tilan ja sen aatteiden tilan välillä*. Tällä alalla meillä on vielä paljon, hyvin paljon hämärää. Vielä enemmän on kuitenkin hämärää idealisteille ja sitäkin enemmän eklektikoille, jotka muuten eivät milloinkaan ymmärrä kohtaamiensa vaikeuksien merkitystä ja kuvittelevat suoriutuvansa kaikista kysymyksistä surullisen kuuluisan *»vuorovaikutuksen»* avulla. Todellisuudessa he eivät milloinkaan suoriudu mistään, vaan piiloutuvat kohtaamiensa vaikeuksien taakse. Tähän mennessä Marxin lausuman mukaan konkreettista inhimillistä toimintaa on selitetty yksinomaan idealistiselta näkökannalta. Entä sitten? Onko löytynyt

paljon tyydyttäviä selityksiä? Vähäisen aiheellisuutensa vuoksi inhimillisen hengen toimintaa koskevat arvostelmamme muistuttavat muinaiskreikkalaisten filosofien arvostelmia luonnosta: parhaassa tapauksessa nerokkaita tai pelkästään vain älykkäitä hypoteesejä, joita on mahdoton vahvistaa tai todistaa, koska ei ole minkäänlaista tukipistettä tieteellistä todistusta varten. Vain siellä on saatu aikaan jotakin, missä on ollut pakko yhdistää yhteiskunnan mentaliteetti »kieleen». Kun Marx huomasi tämän ja kehotti olemaan lupumatta alullepannuista yrityksistä, kun hän sanoi, että on aina pidettävä ohjeena »kieltä», alettiin häntä syyttää käsitteiden yksipuolisuudesta ja suppeudesta! Missä tässä on oikeudenmukaisuus, sen tietänevät vain subjektiiviset sosiologit.

Mitä joutavia! hra Mihailovski piikittelee meitä yhä,— uusi sananne »on sanottu 50 vuotta sitten». Niin on, hra Mihailovski, niillä paikkeilla. Ja sen harmillisempaa, ettette ole ymmärtänyt sitä vielä tähän mennessä. Vähänkö tieteessä on »sanoja», jotka on lausuttu kymmeniä ja satoja vuosia sitten, mutta jotka tähän asti ovat jääneet tuntemattomiksi miljoonille tieteen suhteen välinpitämättömille »yksilöille»! Kuvitelkaapa, että kohtaatte hottentotin ja yritätte uskotella hänelle, että maa kiertää aurinkoa. Hottentotilla on sekä aurinkoon että maahan nähden oma »originelli» teoriansa. Hänen on vaikea lupua siitä. Silloin hän heittäytyy piikittelyyn: tulitte tuomaan minulle uutta sanaa, mutta itsekin sanotte sitä jo muutamien vuosisatojen ikäiseksi! — Mitä todistaa hottentotin piikittely? Ainoastaan sitä, että hottentotti on hottentotti. Sehän ei kuitenkaan kaipaa todistelua.

Hra Mihailovskin piikittely todistaa muuten paljon enemmän kuin hottentotin piikittely voisi

todistaa. Se todistaa, että »sosiologimme» kuuluu niihin, jotka eivät muista *sukupuäänsä*. Hän on perinyt subjektiivisen näkökantansa Bruno Bauerilta, Szeligalta ja muilta Marxia *kronologisessa mielessä edeltäneiltä*. Hra Mihailovskin »uusi sana» on siis joka tapauksessa vanhempi kuin meidän jopa kronologisesti, ja sisäiseltä merkitykseltään se on paljonkin vanhempi, sillä Bruno Bauerin historiallinen idealismi oli viime vuosisadan historialliseen idealismiin paluuta.*

Hra Mihailovskin on saattanut aivan ymmälle se, että »amerikkalaisen Morganin kirja 'muinaisesta yhteiskunnasta' ilmestyi monta vuotta myöhemmin kuin Marx ja Engels olivat julistaneet taloudellisen materialismin perusteet⁷⁹ ja kerrassaan riippumatta tuosta materialismista». Sanomme tähän:

Ensinnäkin, että Morganin kirja ei ole vapaa niin sanotusta taloudellisesta materialismista yksinkertaisesti siksi, kun Morgan on itse nimenomaan sen kannalla, josta hra Mihailovskin on helppo vakuuttua, kun lukee osoittamansa kirjan. Morgan tosin asettui taloudellisen materialismin näkökannalle *Marxista ja Engelsistä* riippumatta, mutta se on vain sitäkin edullisempaa heidän teorialleen.

Toiseksi, onko se mikään vahinko, jos Morganin löydöt vahvistivat »monta vuotta myöhemmin» oikeaksi Marxin ja Engelsin teorian? Olemme varmoja siitä, että hyvin monet löydöt tulevat vielä vahvistamaan tuota teoriaa. Hra Mihailovskin suhteen taas olemme varmoja päinvastaisesta: »subjektiivista» näkökantaa ei puo-

* Mitä tulee biologian soveltamiseen yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisuun, niin hra Mihailovskin »uudet sanat», kuten näimme, ovat tyypinsä puolesta peräisin vuosisatamme kaksikymmentäluvulta. Hra Mihailovskin sanat ovat hyvin kunnioitettavia vanhuksia! Niissä »venäläinen äly ja venäläinen henki» toden teolla »kertaa vanhoja ja valehtelee kahden edestä»!⁷⁹

lusta yksikään löytö enempää viiden kuin viidentuhannenkaan vuoden kuluttua.

Hra Mihailovski on saanut tietää eräästä Engelsin esipuheesta⁸⁰, että »Englannin työväenluokan aseman» tekijän ja hänen ystävänsä Marxin taloushistorian tiedot olivat 40-luvulla »epätäydellisiä» (Engelsin omien sanojen mukaan). Hra Mihailovski riehakoi tämän johdosta, että nimenomaan 40-luvulla syntynyt »taloudellisen materialismin» koko teoria oli siis muka rakennettu riittämättömälle perustalle. Tämä johtopäätös sopisi neljännen luokan teräväpäisen kymnasistin tekemäksi. Täysi-ikäinen ihminen ymmärtäisi, että tieteelliseen tietouteen samoin kuin kaikkeen muuhunkin sovellettuina sanat »riittävä», »epätäydellinen», »vähäinen», »suuri» on käsitettävä suhteellisessa mielessä. Marx ja Engels elivät vielä kokonaisia vuosikymmeniä sen jälkeen, kun olivat julistaneet uuden historiallisen teorian perustat. He tutkivat ahkerasti taloushistoriaa ja kehittivät sitä erittäin menestyksellisesti, mikä on hyvin helppo ymmärtää, kun ottaa huomioon heidän poikkeukselliset kykynsä. Noiden menestysten ansiosta heidän aikaisemmat tietonsa näyttivät heistä tietenkin »epätäydellisiltä», mutta tämä ei vielä todista sitä, että heidän teoriansa olisi ollut *perusteeton*. Darwinin lajien syntyä koskeva kirja ilmestyi 1859. Voidaan sanoa varmasti, että jo kymmenen vuoden kuluttua Darwin piti epätäydellisinä niitä tietoja, jotka hän omasi kirjansa julkaisemisaikana. Entä sitten?

Hra Mihailovski ivailee kernaasti myös siitä aiheesta, että »teorialle, joka mielestään valaisi maailmanhistoriaa, oli Kreikan ja germaanien muinaishistoria neljäkymmentä vuotta tuon teo-

rian julistamisen jälkeen (ts. muka Morganin kirjan ilmestymiseen asti) vielä ratkaisematon arvoitus».* Tämä iva perustuu yksinomaan »neuvottomuuteen».

Marx ja Engels eivät voineet olla tietämättä 40-luvun lopulla sitä, että Kreikan ja Rooman *historia perustui luokkataisteluun*, yksinpä siitä syystä, että sen tiesivät jo kreikkalaiset ja roomalaiset kirjailijat. Lukekaa Thukydidesta, Xenofonia, Aristotelesta, lukekaa roomalaisia historioitsijoita, vaikkapa Titus Liviusta, joka tapahtumien kuvauksessa siirtyy muuten liian usein »subjektiiviselle» näkökannalle, niin löydätte jokaiselta heistä varman uskon siihen, että taloudelliset suhteet ja niiden aiheuttama luokkataistelu muodostivat silloisten yhteiskuntien sisäisen historian perustan. Tuo heidän uskonsa ilmeni yksinkertaisen, yleisesti tunnustetun jokapäiväisen tosiasian yksinkertaisen konstatoinnin välittömässä muodossa, vaikka Polybioksella on jo kuitenkin jotain tuon tosiasian tunnustamisen pohjalle rakentuvan historianfilosofian tapaista. Olkoon miten hyvänsä, mutta tosiasian ovat tunnustaneet kaikki, ja luuleeko hra Mihailovski, että Marx ja Engels »eivät ole lukeneet muinaisajan kirjailijoita». Marxille ja Engelsille samoin kuin *kaikille tiedemiehille* olivat ratkaisemattomia arvoituksia Kreikan, Rooman ja germaanisheimojen *esihistoriallisia elämänmuotoja* koskevat kysymykset (kuten itse hra Mihailovski sanoo toisessa kohdassa). Morganin kirja antoi vastauksen *noihin* kysymyksiin. Olettaakohan tekijämme, että Darwinilla ei ollut ratkaisemattomia biologian kysymyksiä aikana, jolloin hän kirjoitti kuuluisaa kirjaansa?

»Välttämättömyyden kategoria on niin yleinen

* Sama, s. 108

ja kiistämätön», jatkaa hra Mihailovski, »että se käsittää kaikkein järjettömimmät toiveet ja kaikkein mielettömimmät epäilykset, joita vastaan sen nähtävästi kuuluu sotia. Sen kannalta puskea päätään seinään ei ole tyhmyyttä, vaan välttämättömyys, aivan samoin kuin Quasimodo⁸¹ ei ole rumilus, vaan välttämättömyys, eivätkä Kain ja Juudas ole ilkimyksiä, vaan välttämättömyys. Lyhyesti, pitäessämme käytännöllisessä elämässä ohjeenamme vain sitä joudumme jonkinlaiseen fantastiseen äärettömään avaruuteen, jossa ei ole ideoita eikä esineitä eikä ilmiöitä, vaan ainoastaan ideain ja esineiden yksivärisiä varjoja.»* Juuri niin, hra Mihailovski, nimenomaan vieläpä kaikenlaiset rujoudetkin ovat samoja välttämättömyyden tuotteita kuin kaikkein normaalimmatkin ilmiöt, vaikka tästä ei vielä seuraa, että Juudas ei olisi ilkimys, sillä on mieletöntä asettaa ilkimys-käsitteen vastakohtaksi välttämättömyys-käsite. Mikäli te, hyvä herra, työnnytte kuitenkin sankariksi (jokainen subjektiivinen ajattelija on sankari niin sanoaksemme ex professo**), niin vaivautukaa todistamaan, ettette ole »mielipuoli» sankari, etteivät »toiveenne» ole »järjettömiä», etteivät »epäilyksenne» ole »mielettömiä», että te ette ole ajattelun »Quasimodo» ettekä kehota väkijoukkoa »puskemaan päätään seinään». Kaiken tuon todistamiseksi teidän olisi vedottava välttämättömyyden kategoriaan, mutta ette osaa operoida sillä, subjektiivinen näkökantanne tekee mahdottomiksi tuollaiset operaatiot; tuon kategorian vuoksi todellisuus muuttuu teille varjojen valtakunnaksi. Juuri silloin jouduttekin umpikujan, silloin allekirjoitattekin »sosiologiallenne» *testimonium paupertatis'in****, silloin

* Sama, ss. 113—114.

** [ammatiltaan.]

*** [köyhyydentodistuksen.]

alattekin jankuttaa, että »välttämättömyyden kategoria» ei osoita mitään, sillä se osoittaa muka liian paljon. Teorianne köyhyudentodistus on ainoa asiakirja, jolla varustatte »*tulevaista etsivät*» seuraajanne. Niukanlaista, niukanlaista, hra Mihailovski!

Tiainen väittää olevansa sankarillinen lintu ja sellaisena pystyvän helposti sytyttämään meren. Kun sitä pyydetään selittämään, mihin fysikaalisiin tai kemiallisiin *lakeihin* perustuu sen merensyöttämissuunnitelma, päästäkseen pulasta se alkaa mutista surullisesti ja epäselvästi, että muka »laeista» puhutaan vain puhumisen vuoksi, mutta itse asiassa lait eivät selitä mitään eikä niihin voi perustaa minkäänlaisia suunnitelmia, että on pantava toiveensa onnelliseen sattumaan, sillä jo kauan sitten tiedetään, että hätä keinon keksii, mutta yleensä la raison finit toujours par avoir raison*. Miten kevytmielinen, miten epämiellyttävä lintu!

Verratkaamme tähän tiaisen epäselvään mutinaan Marxin miehekästä, hämmästyttävän joustavaa historiallista filosofiaa.

Ihmisenkaltaiset esivanhempamme kuten kaikki muutkin eläimet olivat täydellisesti *luonnon* alamaisia. Niiden koko kehitys oli sitä täysin alitajuista kehitystä, jonka aiheutti luonnollisen valinnan tietä tapahtuva mukautuminen ympäristöön olemassaolotaistelussa. Se oli *fyysisen välttämättömyyden* pimeä valtakunta. Silloin ei syttynyt edes *tajunnan kipinä* eikä siis *vapaudenkaan* kipinä. Fyysinen välttämättömyys johdatti kuitenkin ihmisen sellaiselle kehityssteelelle, jolla se alkoi vähitellen erottautua muusta eläinkunnasta. Hänestä tuli *työkaluja valmistava eläin*. Työkalu on elin, jonka avulla ihminen

* [Järki aina viime kädessä voittaa.]

vaikuttaa luontoon päämääriensä saavuttamiseksi. Se on elin, joka alistaa *välttämättömyyden* ihmisen *tajunnalle*, vaikkakin alkuvaiheissa vain hyvin heikosti, vain paloittain, silloin tällöin, jos niin voidaan sanoa. *Tuotantovoimien kehitysaste määrää sen, kuinka suuri valta ihmisellä on luontoon.*

Tuotantovoimien kehitys määräytyy ihmisen maantieteellisen ympäristön ominaisuuksista. Näin ollen luonto antaa itse ihmiselle keinot, jotta hän voisi alistaa luonnon.

Ihminen ei kuitenkaan taistele yksinäisenä luontoa vastaan. Marxin lausuman mukaan luontoa vastaan taistelee yhteiskunnallinen ihminen (der Gessellschaftsmensch), ts. mittavuudeltaan enemmän tai vähemmän huomattava yhteiskunnallinen liitto. *Yhteiskunnallisen* ihmisen ominaisuudet johtuvat kunakin kyseisenä aikana tuotantovoimien kehitysasteesta, sillä noiden voimien kehitysasteesta riippuu koko yhteiskunnallisen liiton rakenne. Näin ollen tuon liiton rakenteen määräävät viime kädessä sen maantieteellisen ympäristön ominaisuudet, joka suo ihmisille suuremmat tai pienemmät mahdollisuudet heidän tuotantovoimiensa kehittämistä varten. Mikäli ovat syntyneet tietyt yhteiskunnalliset suhteet, kehittyvät ne jatkuvasti *niiden omien sisäisten lakiensa mukaisesti*, joiden vaikutus jouduttaa tai hidastaa ihmiskunnan historiallisen liikunnan aiheuttavaa tuotantovoimien kehitystä. Ihmisen riippuvuus maantieteellisestä ympäristöstä muuttuu *välittömästi välilliseksi*. *Maantieteellinen ympäristö* vaikuttaa ihmiseen *yhteiskunnallisen ympäristön kautta*. *Sen vuoksi* ihmisen suhde maantieteelliseen ympäristöönsä muuttuu äärimmäisen vaihtelevaiseksi. Jokaisella uudella tuotantovoimien kehitysasteella se on toisenlainen kuin aikaisemmin. Maantieteellinen ympäristö

vaikutti Caesarin aikaisiin britteihin aivan toisella tavalla kuin se vaikuttaa Englannin nykyisiin asukkaihin. Nykyaikainen *dialektinen materialismi* ratkaisee näin ristiriidat, joita 1700-luvun valistajat eivät kyenneet ratkaisemaan.*

Yhteiskunnallisen ympäristön kehitys on omien lakiansa alaista. Tämä merkitsee, että sen ominaisuudet riippuvat yhtä vähän ihmisten tahdosta ja tajunnasta kuin maantieteellisenkin ympäristön ominaisuudet. Ihmisen tuotannollinen vaikutus luontoon synnyttää ihmisen uuden riippuvuuden lajin, hänen uuden orjuutensa lajin: *taloudellisen välttämättömyyden*. Ja mitä enemmän suurenee hänen valtansa luontoon, mitä enemmän kehittyvät hänen tuotantovoimansa, sitä enemmän lujittuu tuo orjuus: *tuotantovoimien kehittyessä monimutkaistuvat ihmisten keskinäissuhteet yhteiskunnallisessa tuotantoprosessissa*; tuon prosessin kulku jää pois heidän valvonnastaan, *tuottaja joutuu tuotteensa orjaksi* (esimerkki: kapitalistinen tuotannon anarkia).

Samoin kuin ihmistä ympäröivä luonto antoi itse ihmiselle mahdollisuuden kehittää omia tuotantovoimiaan ja siis myös vapautua vähitellen luonnon vallasta, samoin tuotantosuhteiden, yhteiskunnallisten suhteiden kehityslogiikka sai

* Montesquieu sanoi: mikäli on annettu maantieteellinen ympäristö, on annettu myös yhteiskunnallisen liiton ominaisuudet: toisessa maantieteellisessä ympäristössä voi vallita vain despotia, toisessa taas vain pienet riippumattomat tasavaltaiset yhteiskunnat jne. Voltaire taas väitti, että samassa maantieteellisessä ympäristössä ilmaantuu ajan mittaan erilaisia yhteiskunnallisia suhteita, eikä siis maantieteellisellä ympäristöllä ole vaikutusta ihmiskunnan historialliseen kohtaloon: koko asia on ihmisten mielipiteissä.— Montesquieu näki antinomian yhden puolen; Voltaire ja hänen aateveljensä toisen. Tuo antinomia saatiin ratkaistuksi tavallisesti vain vuorovaikutuksen avulla. Kuten näemme, *dialektinen materialismi* tunnustaa vuorovaikutuksen olemassaolon, mutta tällöin se selittää sen viittaamalla tuotantovoimien kehitykseen. Antinomia, jonka valistajat kykenivät parhaassa tapauksessa vain piilottamaan taskuunsa, ratkeaa hyvin helposti: *dialektinen järki* osoittautuu tässäkin verrattomasti voimakkaammaksi kuin valistajien *terve järki* («äly»).

ihmisen tajuamaan syyt, joiden pakosta *taloudellinen* välttämättömyys orjuutti hänet. Tämä teki mahdolliseksi *tajunnan* uuden ja lopullisen voiton *välttämättömyydestä*, järjen voiton sokeasta *laista*.

Tajuttuaan, että tuotannon anarkiassa piilee syy, jonka vuoksi hän joutui oman tuotteensa orjaksi, tuottaja («yhteiskunnallinen ihminen») järjestää tuon tuotannon ja alistaa sen siten tahtoonsa. Silloin tulee loppu *välttämättömyyden* valtakunnasta ja valtaistuimelle nousee *vapaus*, joka itsekin osoittautuu *välttämättömyydeksi*. Ihmiskunnan historian esinäytös on päättynyt, alkaa historia.*

* Toivottavasti kaiken sanotun jälkeen on selvää, missä suhteessa Marxin oppi on Darwinin oppiin. Darwinin onnistui ratkaista kysymys siitä, miten olemassaolotaistelussa polveutuvat kasvi- ja eläinlajit. Marxin onnistui ratkaista kysymys siitä, miten muodostuvat yhteiskunnallisen organisaation eri lajit ihmisten olemassaolonsa puolesta käymässä taistelussa. Marxin tutkimus alkaa loogisesti juuri siitä, mihin Darwinin tutkimus päättyi. Eläimiin ja kasveihin vaikuttaa *fyysinen* ympäristö. Yhteiskunnalliseen ihmiseen fyysinen ympäristö vaikuttaa niiden yhteiskunnallisten suhteiden välityksellä, jotka muodostuvat fyysisen ympäristön ominaisuuksien mukaan alunperin enemmän tai vähemmän nopeasti kehittyvien tuotantovoimien perusteella. Darwin ei selitä lajien syntyä eläinorganismien *synnynnäiseksi* kehitystendenssiksi, kuten sen selitti Lamarck, vaan organismien sopeutumiseksi sen ulkonaisiin elinehtoihin: ei *organismien luonnosta*, vaan *ulkoisen luonnon* vaikutuksesta johtuvaksi. Marx ei selitä ihmiskunnan historiallista kehitystä *ihmisluonnosta*, vaan niiden ihmisten yhteiskunnallisten *suhteiden* ominaisuuksista johtuvaksi, jotka muodostuvat yhteiskunnallisen ihmisen vaikuttaessa *ulkoiseen luontoon*. Kumpikin ajattelija ovat kerta kaikkiaan samanlaisia tutkijahenkiä. Juuri siksi voidaan sanoa, että marxismi on yhteiskuntatieteeseen sovellettua darvinismia (tiedämme, että *kronologisesti* se ei ole niin, mutta sillä ei ole merkitystä). Ja tämä on sen ainoaa *tieteellistä* soveltamista, sillä ne johtopäätökset, joita darvinismista ovat tehneet eräät porvarilliset kirjailijat, eivät ole olleet sen *tieteellistä* soveltamista yhteiskunnallisen ihmisen kehityksen tutkimiseen, vaan ne ovat olleet pelkkää porvarillista utopiaa, sisällöltään hyvin rumaa moraalisaarnaa, samankaltaista kuin herrojen subjektivistien harjoittama kaunissisältöinen saarna. Darwinin vedotessaan porvarilliset kirjailijat *eivät* itse asiassa suositelleet lukijolleen *Darwinin tieteellisiä menetelmiä*, vaan ainoastaan niiden *eläinten petomaisia vaistoja*, joista Darwin puhui. Marx ja Darwin käyvät yksin, porvarilliset kirjailijat *käyvät* yksin *Darwinin tutkimien petojen ja nautojen kanssa*.

Näin ollen dialektinen materialismi ei ainoastaan ole uskottelematta ihmiselle, kuten sen vastustajat väittävät, että on mieletöntä kapinoida taloudellista välttämättömyyttä vastaan, vaan se osoittaa ensimmäisenä, *miten* tuo välttämättömyys *saadaan* voitetuksi. Siten poistetaan *metafyysiselle materialismille* ominainen *kiertämätön fatalistisuus*. Ja aivan samoin poistetaan kaikkinaisen perusta siltä pessimismiltä, johon, kuten näimme, johtaa väistämättä johdonmukainen *idealistinen* ajattelu. Erillinen yksilö on vain vaahtoa aallon harjalla, ihmiset ovat sen rautaisen lain alaisia, joka voidaan vain tiedostaa, mutta jota ihminen ei voi alistaa tahtoonsa, sanoi Georg Büchner. Ei. Marx vastaa, että mikäli *olemme tiedostaneet* tuon rautaisen lain, meistä riippuu, kukistammeko sen ikeen, meistä riippuu, alistammeko *välttämättömyyden järjen* kuuliaisiksi orjaksi.

Olen matonen, sanoo idealisti. Olen matonen niin kauan kuin olen tietämätön, sanoo dialektikko-materialisti; mutta olen jumala, kun *tiedän*. Tantum possumus, quantum scimus!*

Juuri tuota teoriaa vastaan, joka ensi kerran perusteli varmasti ihmisjärjen oikeudet, joka ensi kerran ryhtyi tarkastelemaan järkeä suurena voittamattomana voimana eikä sattuman voimattomana leikkikaluna, sitä vastaan noustaan muka sen polkemien ihmisjärjen oikeuksien nimissä, muka sen väheksymien ihanteiden nimissä! Ja tuota teoriaa uskalletaan syyttää kvietismistä, pyrkimyksestä sovintoon ympäristön kanssa ja milteipä sen liehakoimisesta, niin kuin Moltšalin⁸² liehakoi kaikkia, jotka olivat arvoltaan häntä ylempiä! Tosiaankin voidaan sanoa, että

* [Voimme sen verran kuin tiedämme.] *

tässä yritetään vierittää syy syyttömän nis-koille.

Dialektinen materialismi* sanoo: ihmisjärki ei voi olla historian demiurgi, sillä se *itse* on historian *tuote*. Mikäli taas tuo tuote on ilmaantunut, *ei* se saa *eikä* olemuksensa puolesta *voi-kaan* alistua aikaisemman historian perinnöksi jättämälle todellisuudelle; se pyrkii välttämättömyyden pakosta muuttamaan sen oman mallinsa mukaan, *tekemään sen järjenmukaiseksi*.

Dialektinen materialismi sanoo niin kuin Goethen Faust:

Im Anfang war die That!**

Toiminto (ihmisten lainmukainen toiminta yhteiskunnallis-tuotannollisessa prosessissa) selittää dialektikko-materialistille yhteiskunnallisen ihmisen järjen historiallisen kehityksen.*** Toimintoon rajoittuu myös hänen koko *käytännöllinen filosofiansa*. *Dialektinen materialismi on toiminnon filosofiaa*.

Kun subjektiivinen idealisti sanoo: »*minun ihanteeni*», on se samaa kuin hän sanoisi: *sokean välttämättömyyden voitto*. Subjektiivinen idealisti ei osaa pystyttää ihannettaan todellisuuden kehitysprosessille; siksi hänellä alkaa heti ihanteen pikkuruikkuisen puutarhan aidan takaa silmäkantamaton sattumien ja siis myös sokean välttämättömyyden vainio. Dialektinen materialismi osoittaa menetelmät, joiden avulla tuo silmän-

* Käytämme termiä dialektinen materialismi, joka yksin voi luonnehtia oikein Marxin filosofiaa. Holbach ja Helvétius olivat *metafyysikko*-materialisteja. He taistelivat *metafyysistä* idealismia vastaan. Heidän materialisminsa luovutti paikkansa *dialektiselle idealismille*, jonka vuorostaan voitti *dialektinen materialismi*. Sanonta »taloudellinen materialismi» on äärettömän epäonnistunut. Marx ei milloinkaan sanonut itseään taloudelliseksi materialistiksi.

** [Alussa oli teko.]

*** »Yhteiskuntaelämä on pääasiallisesti käytännön elämää. Kaikki salaperäinen, kaikki se, mikä johtaa teoriaa mystisiin, saa järjellisen ratkaisunsa inhimillisessä käytännössä ja tuon käytännön ymmärtämisessä» (Marx).²³

kantamaton vainio voidaan muuttaa *ihanteen* kukoistavaksi *puutarhaksi*. Se vain lisää, että tämän muuttamisen keinot piilevät *tuon vainion uumenissa, että ne on vain löydettävä ja niitä on osattava käyttää hyväksi*.

Dialektinen materialismi ei rajoita ihmisjärjen oikeuksia niin kuin subjektivismi. Se tietää, että järjen oikeudet ovat silminkantamattomat ja rajoittamattomat samoin kuin sen voimatkin. Se sanoo, että kaikki mikä ihmisen päässä on järjellistä, ts. kaikki se, mikä ei ole harhakuvittelua, vaan todellisuuden aitoa tiedostamista, muuttuu välttämättä tuoksi todellisuudeksi, sisällyttää siihen välttämättä järjellisen osuutensa.

Tästä näkyy, miten dialektikko-materialistit käsittävät yksilön osuuden historiassa. He ovat kaukana siitä, että supistaisivat tuon osuuden nollaan, he asettavat yksilön ratkaistavaksi tehtävän, joka tavallista, joskin väärää termiä käyttäen on tunnustettava *kerrassaan, yksinomaisesti idealistiseksi*. Koska ihmisjärki pystyy voittamaan sokean välttämättömyyden ainoastaan tiedostamalla sen omat sisäiset lait, ainoastaan lyömällä sen sen omin voimin, niin tietouden kehitys, inhimillisen tajunnan kehitys on ajattelevan yksilön mitä suurin ja jaloin tehtävä. Licht, mehr Licht!* — juuri sitä tarvitaan ennen kaikkea.

Koska jo kauan sitten on sanottu, ettei kukaan sytytä valaisinta jättääkseen sen kätköön, niin dialektikko-materialistit lisäävät: ei pidä jättää valaisinta »lukeneiston» ahtaaseen kabinettiin! Niin kauan kuin on olemassa »sankareita», jotka kuvittelevat, että heidän on vain valaistava järkeään pystyäkseen johdattamaan väkijoukon minne hyvänsä, pystyäkseen muovaamaan siitä niin kuin savesta mitä heidän päähänsä pälkäh-

* [Valoa, enemmän valoa.]

tää, niin kauan järjen valtakunta pysyy kaudiina fraasina, jalona haaveena. Se alkaa lähetä meitä jättiläisaskelin vasta sitten, kun »väkijoukosta» itsestään tulee historiallisen toiminnon sankari ja kun tuossa harmaassa »väkijoukossa» kehittyy sitä vastaava itsetajunta. Kehittäkää inhimillistä tajuntaa, sanoimme edellä. Kehittäkää tuottajien itsetajuntaa, lisäämme nyt. Subjektiiivinen filosofia tuntuu meistä vahingolliselta nimenomaan siksi, kun se estää lukeneistoa myötävaikuttamasta tuon itsetajunnan kehitykseen asettamalla väkijoukon sankareiden vastakohtaksi ja kuvittelemalla, että väkijoukko ei ole mitään muuta kuin rivi nollia, joiden merkitys riippuu yksinomaan niiden eteen asettuvan sankarin ihanteista.

Kyllä piruja löytyy, ollapa vain suo, sanoo kursailematon kansanomainen sananparsi. Ollapa vain sankareita, kyllä niille väkijoukko löytyy, sanovat subjektivistit, — ja noita sankareita olemme me, subjektiiivinen lukeneisto. Me vastaamme tähän: se, että asetatte sankarit väkijoukon vastakohtaksi, on pelkkää suuriluuloisuutta ja siitä syystä itsepetosta. Ja te pysytte pelkkinä suunsoittajina niin kauan kuin ette ymmärrä, että teidän omien ihanteidenne voiton saavuttamista varten on poistettava tuon vastakkainasettelun mahdollisuuskin, on herätettävä väkijoukon sankarillinen itsetajunta.*

Mielipiteet hallitsevat maailmaa, sanoivat ranskalaiset materialistit; me edustamme mielipiteitä, siksi olemme historian demiurgeja; olemme sankareita, joita väkijoukon on seurattava.

Tuo katsomusten suppeus vastasi ranskalaisten

* »Mit der Gründlichkeit der geschichtlichen Action wird der Umfang der Masse zunehmen, deren Action sie ist.» *Marx*, Die heilige Familie, S. 120. [»Historiallisen toiminnon perusteellisuuden kasvaessa tulee kasvamaan myös sen joukon määrä, jonka toimintoa se on.» *Marx*, Pyhä perhe, s. 120.]

valistajien poikkeuksellista asemaa. He olivat *porvariston* edustajia.

Nykyaikainen dialektinen materialismi pyrkii hävittämään luokat; se ilmaantuikin aikana, jolloin tuosta hävittämisestä tuli historiallinen välttämättömyys. Siksi se vetoaa tuottajiin, joista on tuleva historian lähimmän kauden sankareita. Siksi ensi kerran siitä pitäen, kun maailmamme on olemassa ja maapallo kiertää aurinkoa, tiede on alkanut lähettä työntekijöitä: tiede on alkanut kiiruhtaa työtätekevien joukkojen avuksi; työtätekevät joukot ovat tietoisessa liikkeessään alkaneet nojata tieteen johtopäätöksiin.

Mikäli tämä kaikki on vain metafysiikkaa, niin emme tosiaankaan enää tiedä, mitä vastustajamme nimittävät metafysiikaksi.

— Kaikki mistä puhutte kuuluu kuitenkin vain ennustusten alueelle; tuo kaikki on pelkkiä arvailuja, jotka hegeliläisen dialektiikan tempuilujen ansiosta vaikuttavat jossain määrin joustavilta; juuri siksi nimitämme teitä metafysikoiksi, herrat subjektivistit vastaavat.

Osoitimme jo, että »triadi» voidaan sekoittaa kiistaamme ainoastaan jos siitä ei ole vähäisintäkään käsitystä. Osoitimme jo, että itsellään Hegelillä se ei milloinkaan esiintynyt *perusteena* ja että se ei ole lainkaan hänen filosofiansa tunnusomainen piirre. Rohkenemme olettaa osoittaneemme myös sen, että historiallisen materialismin voimana eivät ole viittaukset triadiin, vaan historian prosessin tieteellinen tutkiminen. Siksi voisimme nyt olla kiinnittämättä mitään huomiota tähän väitteeseen. Oletamme kuitenkin lukijalle olevan hyödyksi palauttaa mieleen seuraava mielenkiintoinen tosiasia Venäjän 1870-luvun kirjallisuushistoriasta.

»Pääomaa» käsitellessään hra J. Žukovski huomautti⁸⁴, että sen tekijä nojaa arvailuissaan,

kuten nykyään sanotaan, pelkkiin »muodollisiin» näkökohtiin, että hänen perustelunsa on vain tiedostamatonta pelaamista käsitteillä. N. Ziber-vainaja vastasi tähän syytökseen seuraavasti:

»Olemme edelleenkin varmoja siitä, että Marxilla edeltää kaikkialla aineellisen tehtävän tutkiminen hänen työnsä muodollista puolta. Jos hra Žukovski olisi lukenut Marxin kirjan huolellisemmin ja puolueettomammin, niin luulemme, että hän olisi tästä samaa mieltä kanssamme. Silloin hän olisi epäilemättä huomannut, että 'Pääoman' tekijä todistaakin nimenomaan kokemamme kapitalistisen kehityskauden aineellisten ehtojen tutkimuksella, että ihmiskunta asettaa ratkaistavakseen yksinomaan ratkaistavissa olevia tehtäviä. Marx kuljettaa lukijoitaan askel askeleelta kapitalistisen tuotannon labyrintissa ja erittelemällä sen kaikki ainesosat antaa meille käsityksen sen ajallisesta luonteesta.»*

»Ottakaamme... tehdasteollisuus», N. Ziber jatkoi, »jossa joka operaation suorittavat eri kädet, jossa kuumeinen vauhti heittelee työläisiä miltei joka päivä tehtaasta toiseen; eivätkö sen aineelliset ehdot ole valmistelevana alustana yhteiskuntarakenteen, yhteiskunnallisen kooperaation uusille muodoille? Eivätkö ajoittain toistuvat talouspulat vaikuta tuohon samaan suuntaan? Eikö tuohon samaan päämäärään pyri markkinoiden supistuminen, työpäivän lyheneminen, eri maiden kilpailu yleismarkkinoilla, suuren pääoman voitto vähäisemmästä?..» Osoitettuaan sitten, että kapitalismin kehityksen kulussa tuotantovoimat lisääntyvät uskomattoman nopeasti, N. Ziber kysyi jälleen: »Eivätkö sitten nuo kaikki ole aineellisia, vaan puhtaasti muodollisia uudis-

* N. Ziber, »Muutamia huomautuksia hra J. Žukovskin artikkelin 'Karl Marx ja hänen kirjansa pääomasta' johdosta» («Otšetstvennyje Zapiski», 1877, marraskuu, s. 6).

tuksia?.. Eikö esimerkiksi se seikka ole kapitalistisen tuotannon tosiasiallinen ristiriita, että ajoittain se hukuttaa maailmanmarkkinat tavaroihin ja pakottaa miljoonat näkemään nälkää samaan aikaan kun kulutustarvikkeita on liian paljon?.. Eikö lisäksi se ole kapitalismin tosiasiallinen ristiriita, jonka, ohimennen sanottakoon, tunnustavat halukkaasti itse pääoman omistajat, että se vapauttaa työstä suuren määrän kansaa ja samaan aikaan valittaa työvoiman puutetta? Eikö se ole sen tosiasiallinen ristiriita, että se muuttaa työpäivän pidentämisen välineiksi työtä vähentävät välineet, kuten mekaaniset ynnä muut parannukset ja täydellistymät? Eikö se ole tosiasiallinen ristiriita, että omaisuuden koskemattomuuden puolesta sotiva kapitalismi riistää suurimmalta osalta talonpoikia maan ja pitää pelkällä urakkapalkalla väestön valtaenemmistöä? Onko tämä ja moni muu vain pelkkää metafysiikkaa, vai eikö mitään tuollaista olekaan todellisuudessa? Kun otetaan kuitenkin käsiin englantilaisen 'Economistin' mikä numero tahansa, varmistutaan heti päinvastaisesta. Olemassa olevien yhteiskuntataloudellisten olojen tutkijalla ei siis ole mitään tarvetta sovittaa keinotekoisesti kapitalistista tuotantoa ennakolta keksittyihin muodollisiin, dialektisiin ristiriitoihin, sillä hänen iäkseen riittää yllin kyllin pelkkiä todellisiakin ristiriitoja.»

Ziberin sisällöltään vakuuttava vastaus oli muodoltaan säyseä. Kerrassaan toisen luontoinen oli hra Mihailovskin antama vastaus samaiselle hra Žukovskille.

Arvoisa subjektivistimme ymmärtää tähänkin mennessä äärimmäisen »suppeasti», jotemme sanoisi yksipuolisesti, teoksen, jota hän puolusti silloin, ja koettaa vielä uskotella muillekin, että hänen yksipuolinen käsityksensä onkin juuri sen

oikea arvio. Tuollainen henkilö ei tietenkään voinut olla »Pääoman» luotettava puolustaja. Siksi hänen vastauksensa on täynnä mitä lapsekkaimpia hullunkurisuuksia. Tässä esimerkiksi yksi sellainen. Hra Zukovski vahvasti muodollisuudesta ja Hegelin dialektiikan väärinkäytöstä Marxille esitetyn syytöksen muuten viittaamalla erääseen kohtaan »Zur Kritik der politischen Oekonomie»* kirjan esipuheessa. Hra Mihailovski katsoi, että Marxin vastustaja »oli ollut oikeassa nähdessään Hegelin filosofian heijastuvan» tuossa esipuheessa: »jos Marx olisi kirjoittanut ainoastaan tuon 'Zur Kritikin'** esipuheen, niin hra Zukovski olisi ollut aivan oikeassa»***, ts. olisi tullut todistetuksi, että Marx oli vain formalisti ja hegeliläinen. Tässä hra Mihailovski osui niin sattuvasti harhaan, teki niin »täydellisen» harhaosuman, että väkisinkin herää kysymys: lieneeköhän silloin vielä toiveita herättänyt tekijämme edes lukenut mainittua esipuhetta?**** Voitaisiin esittää vielä muutamia samantapaisia hullunkurisuuksia (yksi niistä esitetään alempana), mutta nyt ei ole kysymys niistä. Niin huonosti kuin hra Mihailovski ymmärsikin Marxia näki hän kuitenkin heti, että hra Žukovski »tuli puhuneeksi palturia» »formalismin» suhteen; hän käsitti kuitenkin, että tuollainen palturi on pelkästään häikäilemättömyyden tuote.

Hra Mihailovski huomautti aivan oikein: »Jos Marx olisi sanonut nykyisen yhteiskunnan kehityslakia sellaiseksi, että se kieltää spontaanisesti edellisen olotilansa ja sitten kieltää tuon kieltämisen sovittamalla menneiden vaiheiden ristiriidat yksilöllisen ja yhteisöomistuksen ykseydes-

* [»Kansantaloustieteen arvostelua».]

** [»Arvostelun».]

*** N. K. Mihailovskin teokset, II nide, s. 356.

**** Tuossa kohdassa Marx esittää materialistisen historiankäsitteensä.

sä; jos hän olisi sanonut tämän ja *yksinomaan* tämän (vaikkapa monilla sivuillakin), niin olisi hän ollut aito hegeliläinen, joka rakentaa lakeja henkensä syvyyksistä ja tyytyy puhtaasti muodollisiin, ts. sisällöstä riippumattomiin periaatteisiin. Jokainen 'Pääomaa' lukenut kuitenkin tietää, ettei hän sanonut pelkästään tätä.» Hra Mihailovskin sanojen mukaan hegeliläinen kaava voidaan vapauttaa yhtä helposti Marxin siihen ahtamasta taloudellisesta sisällöstä, kuin hansikas otetaan kädestä tai hattu päästä. »Taloudellisen kehityksen läpäistyjen vaiheiden suhteen tässä ei voi olla edes minkäänlaisia epäilyksiä... Prosessi tulee jatkumaankin yhtä epäilyksettömästi: tuotantovälineet keskittyvät yhä harvalukuisempiin käsiin. Tulevaisuuden suhteen saattaa tietenkin olla epäröintiä. Marx olettaa, että mikäli pääoman yhteenkokoontumista seuraa työn yhteiskunnallistuminen, niin tämä jälkimmäinen muodostaakin sen taloudellisen ja moraalisen maaperän (millä tavalla työn yhteiskunnallistaminen 'muodostaa' *moraalisen* maaperän? entä miten on 'muotojen itsekehityksen' laita?— *G. P.*), jolle kasvaa uusi juridinen ja poliittinen järjestys? Hra Žukovskilla oli täysi oikeus nimittää tuota rakennelmaa arvailevaksi, mutta hänellä ei ollut mitään oikeutta (moraalista tietenkään.— *G. P.*) olla kerrassaan vaiti siitä merkityksestä, jonka Marx antoi yhteiskunnallistamisprosessille.»*

»Koko 'Pääoman' tutkimuskohteena on se, miten yhteiskuntamuoto synnyttyään yhä kehittyä, voimistaa tyypillisiä piirteitään alistamalla valtaansa, assimiloimalla (?) löydöt, keksinnöt, tuotantomenetelmien parannukset, uudet markkinat ja itsensä tieteen, pakottamalla ne tekemään työtä hyväkseen, ja miten kyseinen yhteiskuntamuoto ei lopulta voi enää kestää aineellisten

* Sama, ss. 353—354.

ehtojen jatkuvia muutoksia», hra Mihailovski sanoo aivan oikein.*

Juuri Marxin suorittama »yhteiskuntamuodon (ts. kapitalismin, eikö totta, hra Mihailovski?— *G. P.*) ja sen olemassaolon aineellisten ehtojen (ts. tuotantovoimien, jotka horjuttavat yhä enemmän kapitalistisen tuotantomuodon olemassaoloa,— eikö totta, hra Mihailovski?— *G. P.*) välisten suhteiden erittely jää ainiaaksi tekijän loogisen järjestelmän ja valtavan tietorikkauden muistomerkeksi. Hra Žukovskilla riittää siveellistä miehuullisuutta väittää, että tuota kysymystä Marx kaihtaakin. Sille ei mahda mitään. Täytyy vain seurata hämmästyneenä, miten arvostelija jatkaa pulmallisia harjoitelmiaan ja huvittaa kuperkeikoillaan yleisöä, josta osa ymmärtää varmasti heti, että sen edessä temppuilee urhea akrobaatti, mutta osa saattaa hyvinkin antaa kerrassaan toisenlaisen merkityksen hämmästyttävälle näytökselle.»**

Summa summarum***: kun hra Žukovski syytti Marxia formalismista, niin tuo syytös oli hra Mihailovskin sanojen mukaan »yksi suuri valhe, joka koostui monista pienistä valheista».

Tämä tuomio on ankara, mutta täysin oikeudenmukainen, Ja mikäli se on oikeudenmukainen hra Žukovskiin nähden, niin se on oikeudenmukainen myös kaikkiin niihin nähden, jotka toistavat nykyään, että Marxin »arvailut» perustuvat vain Hegelin triadiin. Mikäli taas tämä tuomio on oikeudenmukainen kaikkiin sellaisiin henkilöihin nähden, niin... vaivautukaa lukemaan seuraava ote:

»Hän (Marx) täytti siinä määrin tyhjän dialektisen kaavan tosiasiallisella sisällöllä, että se

* Sama, s. 357.

** Sama, ss. 357—358.

*** [Summain summa.]

voidaan ottaa erilleen tuosta sisällöstä, niin kuin kansi kupin päältä, muuttamatta mitään ja vahingoittamatta mitään, paitsi ainoastaan yhtä, tosin tavattoman tärkeää kohtaa. Nimittäin: tulevaisuuden suhteen yhteiskunnan 'immanentit' lait on asetettu poikkeuksellisen dialektisesti. Oikeuskoinen hegeliläinen pitää riittävänä, kun sanotaan, että 'kieltämistä' seuraa 'kieltämisen kieltäminen'; mutta hegeliläisestä neroudesta osatomiksi jääneet eivät voi tyytyä tähän: he eivät pidä dialektista johtopäätöstä todisteena, ja ei-hegeliläisen, joka on alkanut uskoa siihen, tulee tietää, että hän nimenomaan vain alkoi uskoa, mutta ei vakuuttunut.»*

Hra Mihailovski julisti oman tuomionsa.

Hra Mihailovski tunnustaa itse toistavansa nyt hra J. Žukovskin sanoja Marxin »arvailujen» vahvistamiseksi esittämien perusteiden »muodollisuudesta». Hän ei ole unohtanut artikkeliaan »Karl Marx hra J. Žukovskin tuomittavana» ja jopa pelkää, ettei hänen lukijansa vaan sattuisi muistamaan sitä sopimattomaan aikaan. Siksi hän aluksi näyttelee, että nytkin muka puhuu samaa kuin oli puhunut 70-luvulla. Siinä tarkoituksessa hän toistaa, että »dialektinen kaava» voidaan poistaa »niin kuin kansi» yms. Sitten seuraa »ainoastaan yksi kohta», jonka suhteen hra Mihailovski on lukijalta salaa aivan samaa mieltä hra J. Žukovskin kanssa. Tuo »yksi kohta» onkin juuri se samainen »tavattoman tärkeä» kohta, joka oli hra Žukovskin »akrobatian» paljastamisen aiheena.

Vuonna 1877 hra Mihailovski sanoi, että tulevaisuudenkaan suhteen, ts. juuri »yhden tavattoman tärkeän kohdan» suhteen, Marx ei

* »Russkoje Bogatstvo», helmikuu 1894, II osasto, ss. 150—151.

rajoittunut vetoamaan Hegeliin. Nyt hän rajoittui hra Mihailovskin mielestä. Vuonna 1877 hra Mihailovski sanoi, että hämmästyttävää »loogista voimaa» ja »valtavaa tietorikkautta» osoittaen Marx todisti, että »kyseinen muoto» (ts. kapitalismi) »ei voi kestää» olemassaolonsa »aineellisten ehtojen» jatkuvia muutoksia. Tämä koski nimenomaan »yhtä tavattoman tärkeää kohtaa». Nyt hra Mihailovski on unohtanut, miten paljon vakuuttavaa Marx sanoi tuosta kohdasta ja miten paljon loogista voimaa ja valtavaa tietorikkautta hän osoitti tuolloin. Vuonna 1877 hra Mihailovskia kummastutti »siveellinen miehuullisuus», jota hra Žukovski osoitti ollessaan vaiti siitä, että arvailujensa vahvistukseksi Marx viittasi kapitalistisessa yhteiskunnassa jo käynnissä olevaan työn yhteiskunnallistumiseen. Tämä koski niin ikään »yhtä tavattoman tärkeää kohtaa». Nykyään hra Mihailovski uskottelee lukijoille, että tuon kohdan suhteen Marx arvailee »poikkeuksellisen dialektisesti». Vuonna 1877 »jokainen 'Pääomaa' lukenut» tiesi, että Marx »ei sanonut pelkästään tätä». Nyt osoittautuu, että hän sanoi »pelkästään tätä» ja että hänen seuraajiensa varmuus tulevaisuuden suhteen »pysyy yksinomaan Hegelin kolmiosaisen ketjun päässä»*. Millainen käänne jumalan turvin!

Hra Mihailovski julisti oman tuomionsa ja tajuaa julistaneensa sen.

Miksi hra Mihailovskin päähän pälkähti kuitenkin asettua tuon armottoman, hänen itsensä julistaman tuomion alaiseksi? Olisiko tuo mies, joka ennen paljasti kiivaasti kirjailija-»akrobaatteja», alkanut vanhoilla päivillään tuntea taipumusta »akrobatiaan»? Ovatko tuollaiset muutokset mahdollisia? Kaikenlaiset muutokset ovat

* Sama artikkeli, s. 166.

mahdollisia, lukija! Ja henkilöt, joissa tuollaisia muutoksia tapahtuu, ansaitsevat kaikkinaista moitetta. Emme me puolusta heitä. Heihinkin on silti suhtauduttava ihmisiksi, kuten sanotaan. Palauttakaa mieleen Milliä koskevien huomautusten tekijän syvästi inhimilliset sanat: kun ihminen käyttäytyy huonosti, ei se usein ole niinkään paljon hänen syynsä kuin hänen onnettomuutensa. Muistakaapa, mitä tuo sama tekijä sanoi N. A. Polevoin kirjallisen toiminnan johdosta:

»N. A. Polevoi oli Cousinin seuraaja ja piti tätä kaikkien pulmien ratkaisijana ja maailman suurimpana filosofina... Cousinin seuraaja ei voinut hyväksyä Hegelin filosofiaa, ja kun Hegelin filosofia tunkeutui venäläiseen kirjallisuuteen, osoittautuivat Cousinin oppilaat jälkeenneiksi ihmisiksi, eikä siinä ollut mitään siveellisesti rikollista heidän puoleltaan, kun he puolustivat vakaumuksiaan ja sanoivat mielettömäksi sitä, mitä puhuivat heidät älyllisessä kehityksessä sivuuttaneet henkilöt. Eihän ihmistä saa syyttää siitä, että toiset, tuoreempia voimia ja suuremman päättäväisyyden omaavat, sivuuttavat hänet; nämä ovat oikeassa, sillä he ovat lähempänä totuutta, mutta hänkään ei ole syyppää, hän vain erehtyy.»*

Hra Mihailovski on koko elämänsä ollut *eklektikko*. Koko ajattelutapansa ja koko aikaisemman — mikäli hra Mihailovskista voidaan näin sanoa — filosofisen sivistyksensä vuoksi hän ei voinut hyväksyä Marxin historiallista filosofiaa. Kun Marxin aatteet alkoivat päästä Venäjälle, hän yritti aluksi puolustaa niitä, mikä ei tietenkään tapahtunut ilman monia varauksia ja hyvin merkityksellistä »neuvottomuutta». Silloin hän luuli onnistuvansa jauhattamaan nuokin

* »Tutkielmia Gogolin aikaisesta Venäjän kirjallisuudesta», Pietari 1892, ss. 24—25.

aatteet eklektisessä myllyssään ja monipuolista-
maan siten entisestään älyllistä ravintoaan.
Sitten hän huomasi, että Marxin aatteet eivät
kelpaa lainkaan eklektikkojen maailmankatso-
mukseksi nimitettyjen mosaiikkitöiden koris-
teeksi, että niiden leviäminen uhkaa murentaa
hänen lempimosaiikkinsa. Siksi hän nousikin
noita aatteita vastaan. Tällöin hän osoittautui tie-
tenkin heti jälkeenjääneeksi henkilöksi, mutta
meistä tuntuu tosiaankin, että hän ei ole syypää,
että hän vain erehtyy.

— Eihän tuo kaikki kuitenkaan puolusta
»akrobatiaa»!

— Emmehän me puolustakaan sitä, viittaam-
me vain lieventäviin seikkoihin: Venäjän yhteis-
kunnallisen ajattelun kehityksen vuoksi hra Mi-
hailovski joutui aivan huomaamattaan sellaiseen
asemaan, josta ainoana selviytymiskeinona onkin
vain »akrobatia». On tosin vielä eräs ulospääsy,
mutta siihen uskaltautuisi vain *todellista* sankar-
ruutta osoittava henkilö. Tuona ulospääsynä on
luopuminen eklektisestä aseestaan.

LOPPUKATSAUS

Marxin ajatuksia esittäessämme olemme tähän asti tarkastelleet pääasiallisesti hänelle teoreettiselta näkökannalta tehtyjä vastaväitteitä. Nyt meidän on hyödyllistä tutustua ainakin hänen vastustajiensa tietylle osalle ominaiseen »käytännölliseen järkeen». Käytämme tällöin *vertaavaa ja historiallista* tutkimustapaa. Toisin sanoen tarkastelemme aluksi, miten *saksalaisten utopistien* »käytännöllinen järki» otti vastaan Marxin ajatukset, ja vasta sitten kohdistamme huomion rakkaiden ja kunnioitettujen maanmiestemme järkeen.

40-luvun lopulla Marx ja Engels kävivät mielenkiintoista väittelyä kuuluisan Karl Heinzenin kanssa. Väittely sai heti alusta hyvin kiivaan luonteen. Karl Heinzen yritti saattaa naurunalaisiksi, kuten sanotaan, vastustajiensa ajatukset ja osoitti siinä sellaista näppäryyttä, joka ei jäänyt missään suhteessa jälkeen hra Mihailovskin näppäryydestä. Marx ja Engels eivät tietenkään jääneet velkaa. Ei puuttunut kirpeitä sanojakaan. Heinzen nimitti Engelsiä »kevytmieliseksi, julkeaksi poikanulikaksi»; Marx sanoi Heinzenin edustavan der grobianischen Literatur ja Engels julisti hänet »vuosisatansa sivistymättömimmäksi henkilöksi».⁸⁵ Mistä käytiin kiistaa? Minkälaisia katsomuksia Heinzen sanoi

Marxin ja Engelsin katsomuksiksi? Esitämme ne tässä.

Heinzen väitti, että Marxin näkökannalta *silloisessa Saksassa ei ollut mitään tekemistä* henkilöllä, jonka aikomukset olivat vähänkään jaloja. Heinzen sanoi, että Marxin mukaan »aluksi on tuleva porvariston herruus, jonka on tekaistava tehdasproletariaatti», joka sitten puolestaan alkaa toimia.*

Marx ja Engels »eivät ottaneet laskuun sitä proletariaattia, jonka olivat luoneet kolmekymmentä neljä saksalaista vampyyria», toisin sanoen koko Saksan kansaa, tehdastyöläisiä lukuunottamatta (proletariaatti-sana merkitsee Heinzenillä vain tuon kansan kurjaa asemaa). Tuolla monilukuisella proletariaatilla ei muka Marxin mielestä ollut mitään oikeutta vaatia parempaa tulevaisuutta, sillä siihen oli lyöty »vain sorron eikä tehtaan leima; sen oli kärsivällisesti nähtävä nälkää ja kuoltava nälkään (hungern und verhungern) niin kauan kuin Saksasta ei tule Englanti. Tehdas on koulu, joka kansan on ensiksi läpäistävä saadakseen oikeuden ryhtyä parantamaan asemaansa».**

Jokainen, joka tuntee vähänkään Saksan historiaa, tietää nyt, kuinka järjettömiä olivat nuo Heinzenin syytökset. Jokainen tietää, ummistivatko Marx ja Engels silmänsä Saksan kansan kurjalta asemalta. Jokainen käsittää, ettei ollut oikein väittää heidän ajatelleen, että jalomielisellä ihmisellä ei ollut mitään tekemistä Saksassa, ennen kuin se muuttuu Englanniksi: nuo ihmiset taisivat tehdäkin jotain odottamatta tuollaista isänmaansa muuttumista. Miksi Heinzen sitten väitti, että kaikki tuo pöty oli heidän kek-

* »Die Helden des deutschen Kommunismus», Bern 1848, S. 21. [»Saksalaisen kommunismin sankarit», Bern 1848, s. 21.]

** Ibid., p. 22. [Sama, s. 22.]

simäänsä? Ehkei hän ollut tunnollinen? Ei, sanomme jälleen: se ei ollut hänen syynsä, vaan pikemminkin onnettomuutensa. Hän ei vain ymmärtänyt Marxin ja Engelsin katsomuksia, siksi ne näyttivät hänestä vahingollisilta, ja koska hän rakasti kiihkeästi maataan hän nousi noita sille muka vahingollisia katsomuksia vastaan. Ymmärtämättömyys on silti huono neuvonantaja ja hyvin epäluotettava apulainen kiistassa. Siksi Heinzen joutuikin hyvin typerään asemaan. Hän oli hyvin terävä mies, mutta ymmärrystä vailla, pelkän terävyyden varassa ei päästä pitkälle, ja nyt »les rieurs»* *eivät ole hänen puolellaan.*

Kuten lukija huomaa, Heinzeniin on katsottava samoin, kuin meidän on katsottava samankaltaisen kiistan johdosta esimerkiksi hra Mihailovskiin. Ja yksinkö vain hra Mihailovskiin? Kaikki, jotka sanovat »oppilaiden»⁸⁶ pyrkivän Kolupajevien ja Razuvajevien⁸⁷ palvelukseen — ja heitä on legio — kaikki he toistavat Heinzenin virheen, sillä yksikään heistä ei ole keksinyt ainuttakaan sellaista vastaväitettä »taloudellisia» materialisteja vastaan, joka ei olisi esiintynyt jo *miltei viisikymmentä vuotta sitten* Heinzenin perusteluissa. Mikäli heissä on jotain omaperäistä, niin sitä on vain naiivi tietämättömyys siitä, missä määrin he ovat *vailla* omaperäisyyttä. He haluavat yhä löytää »uusia teitä» Venäjää varten, mutta heidän sivistymättömyytensä vuoksi »köyhä venäläinen ajattelu» joutuu vain eurooppalaisen ajattelun vanhoille, kuoppaisille, kauan sitten hylätyille teille. Tämä on omituista mutta täysin ymmärrettävää, jos tämän omituiselta näyttävän ilmiön selittämiseen sovelletaan »välttämättömyyden kategoriaa». *Kyseisen maan tietämissä taloudellisen kehityksen vaiheessa sen*

* [»pilkkaajat».]

lukeneiston päässä kasvaa »välttämättä» tiettyjä opettavaisia tyhmyyksiä.

Seuraava esimerkki osoittaa, miten koomiseen asemaan Heinzen joutui väitellessään Marxin kanssa. Hän takertui vastustajiinsa ja vaati heiltä seikkaperäistä tulevaisuuden »ihannetta» kysyen: sanokaapa, millä tavalla teidän mielestänne omistussuhteiden pitäisi rakentua? Millaiset pitäisi olla yksityisomistuksen puitteet toisaalta ja yhteiskunnallisen omistuksen toisaalta? He vastasivat hänelle, että kullakin kyseisellä hetkellä yhteiskunnan omistussuhteet määräytyvät sen tuotantovoimien tilasta ja että siksi voidaan osoittaa vain yhteiskuntakehityksen yleinen suunta, mutta edeltä käsin ei voida laatia minkäänlaisia tarkasti määriteltyjä lakiehdotuksia. Jo nyt voidaan sanoa, että uudenaikaisen teollisuuden aikaansaama työn yhteiskunnallistuminen johtaa tuotantovälineiden kansallistamiseen. Ei kuitenkaan voida sanoa, missä puitteissa tuo kansallistaminen voitaisiin toteuttaa sanokaamme kymmenen vuoden kuluttua, sillä se riippuu siitä, millaiset keskinäissuhteet tulevat silloin olemaan pien- ja suurteollisuuden välillä, suurmaanomistuksen ja talonpoikien maanomistuksen välillä yms.— Teillä ei siis ole minkäänlaista ihannetta, päätteli Heinzen.— Onpa se aikamoinen ihanne, jonka *koneet vasta myöhemmin tekaisevat.*

Heinzen oli *utooppisella* näkökannalla. Kuten tiedämme, »ihannettaan» muodostaessaan utopisti lähtee aina jostakin abstraktisesta *käsitteestä*, esimerkiksi ihmisluonnon käsitteestä, tai jostakin abstraktisesta *periaatteesta*, esimerkiksi yksilön tiettyjen oikeuksien periaatteesta tai »individuaalisuuden» periaatteesta yms., yms. Mikäli on annettu tuo periaate, on helppo siitä lähtien määritellä mahdollisimman tarkasti, pie-

nimpä yksityiskohtia myöten, millaiset *pitäisi olla* (on luonnollisesti tietymätöntä, minä aikana ja millaisten olosuhteiden vallitessa) sanokaamme ihmisten omistussuhteet. Utopisti katsoo tietenkin hämmästyneenä niihin, jotka sanovat hänelle, että sellaisia omistussuhteita ei voi olla, jotka sopisivat sinänsä, paikan ja ajan olosuhteista riippumatta. Hänestä tuntuu, että sellaisilta ihmisiltä puuttuvat kerrassaan kaikki »ihanteet». Mikäli lukija on seurannut hiukankaan tarkkaavaisesti esitystämme, niin hän tietää utopistin erehtyvän pahasti tässä tapauksessa. Marxilla ja Engelsillä oli ihanne ja erittäin selvä *ihanne* olkin: *välttämättömyyden* alistaminen *vapaudelle*, sokeiden *taloudellisten voimien* alistaminen *ihmisjärjen voimalle*. Tästä ihanteesta lähtien he ohjasivatkin käytännöllistä toimintaansa, jonka tarkoituksena ei tietenkään ollut porvariston palveleminen, vaan niiden itsenäisten tuottajien itsetajunnan kehitys, joista ajan mittaan tulisi tuotteidensa herroja.

Marxilla ja Engelsillä ei ollut syytä »huolehtia» Saksan muuttumisesta Englanniksi eli, kuten meillä puhutaan nykyään, porvariston palvelemisesta: porvaristo kehittyi ilman heidän ponnistuksiaan, ja oli mahdotonta pysäyttää tuo kehitys, ts. puuttui sellaisia yhteiskunnallisia voimia, jotka olisivat tehneet sen. Se olisi ollut tarpeetontakin, sillä vanha talousjärjestelmä ei viime kädessä ollut porvarillista parempi ja 40-luvulle mennessä se oli siinä määrin vanhentunut, että muuttui *vahingolliseksi kaikille*. Se, että kapitalistisen tuotannon kehitystä oli mahdoton pysäyttää, ei kuitenkaan estänyt Saksan ajattelevia ihmisiä *palvelemasta sen kansan hyvinvoinnin asiaa*. Porvaristolla on omat ehdottomat seuralaisensa: kaikki ne, jotka *taloudellisen välttämättömyyden pakosta* palvelevat todella sen raha-

kukkaroa. Mitä kehittyneempi on noiden tahattomien palvelijoiden tajunta, sitä helpompi on heidän asemansa, sitä voimakkaampaa on heidän vastarintansa kaikkien maiden ja kaikkien kansojen Kolupajeveita ja Razuvajeveita vastaan. Marx ja Engels asettivat tehtäväkseen tuon itse-tajunnan kehittämisen: dialektisen materialismin hengen mukaisesti he asettivat aivan alusta alkaen ratkaistavakseen *täysin, yksinomaisesti idealistisen tehtävän*.

Ihanteen kriteerinä on taloudellinen todellisuus. Näin sanoivat Marx ja Engels, ja tämän perusteella heitä alettiin epäillä jonkinlaisesta taloudellisesta moltšalinilaisuudesta, valmiudesta polkea lokaan taloudellisesti heikko ja palvella taloudellisesti voimakasta. Noiden epäilysten lähteenä oli *metafyysinen käsitys siitä*, mitä Marx ja Engels tarkoittivat sanoilla *taloudellinen todellisuus*. Kun metafyysikko kuulee, että yhteiskunnallisen toimihenkilön on nojattava todellisuuteen, hän luulee, että häntä kehoitetaan hyväksymään se. Hän ei tiedä, että taloudellisessa todellisuudessa on aina *vastakkaisia aineksia* ja että todellisuuden hyväksyminen merkitsisi, että hyväksytään vain toinen sen aineksista, se, joka *on* kyseisenä aikana *vallitsevana*. Dialektikko-materialistit viittasivat ja viittaavat toiseen, tuolle vihamieliseen todellisuuden ainekseen, *siihen, jossa kypsyy tulevaisuus*. Me kysymme, merkitseekö se Kolupajevien ja Razuvajevien palvelemista, kun nojataan *tuohon* ainekseen ja pidetään *sitä* »ihanteiden» kriteerinä?

Mikäli taloudellisen todellisuuden tulee olla ihanteen kriteerinä, niin on ymmärrettävää, että ihanteen *siveellinen* kriteeri osoittautuu *epätyydyttäväksi* ei siksi, että ihmisten siveelliset tunteet ansaitsisivat ylenkatsetta ja halveksuntaa,

vaan siksi, että nuo tunteet eivät vielä osoita meille oikeaa tietä lähimmäistemme etuja palvellessamme. Lääkärin potilaansa tilaa kohtaan osoittama myötätunto ei riitä, hänen on otettava huomioon elimistön *fyysinen todellisuus* ja nojattava siihen taistellessaan sitä vastaan. Jos lääkärin päähän pälkähtäisi tyytyä vain osoittamaan siveellistä suuttumusta tautia kohtaan, saisi hän osakseen mitä purevinta pilkkaa. Tässä mielessä Marx ivasikin vastustajiensa »*moralisoivaa kritiikkiä*» ja »*kriittistä moraalialia*». Vastustajat taas luulivat hänen pilkkaavan »*siveellisyyttä*». »Inhimillinen siveellisyys ja tahto ovat arvottomia niiden silmissä, joilta itseltään puuttuu niin siveellisyyttä kuin tahtoakin», Heinzen huu-dahti.*

Huomautettakoon silti, että kun »taloudellisten materialistien» venäläiset vastustajamme yleensä vain kertaavat — sans le savoir** — saksalaisten edeltäjiensä perusteluja, niin monipuolistavat he kuitenkin jossain määrin perustelujaan eräillä yksityiskohdilla. Esimerkiksi saksalaiset utopistit eivät antautuneet pitkiin järkeilyihin Saksan »taloudellisen kehityksen laeista». Meillä taas tuollaiset järkeilyt ovat painuneet todella hirvittävästi. Lukija muistaa, että hra V. V. lupasi jo aivan 80-luvun alussa löytää Venäjän taloudellisen kehityksen lain. Myöhemmin hra V. V. alkoi tosin pelätä tuota lakia, mutta hän itse osoitti pelkäävänsä sitä vain tilapäisesti, vain niin kauan kuin Venäjän lukeneisto ei löydä erittäin otollista ja erittäin hyvänsuopaa lakia. Yleensä hra V. V. osallistuu halukkaasti loputtomiin kiistoihin siitä, tuleeko Venäjän läpäistä kapitalismin vaihe vai ei. Noihin kiistoihin oli jo 70-luvulla sekoitettu Marxin oppi.

* Ibid., p. 22. [Sama, s. 22.]

** [tietämättään.]

Hra S. Krivenkon viimeistä huutoa olevasta sanasta näkyy, miten meillä käydään noita kiistoja. Hra P. Struvea vastaan väittäessään tuo tekijä neuvoo vastustajaansa syventymään paremmin kysymykseen »kapitalismin välttämättömyydestä ja hyvistä seurauksista».

»Koska kapitalistinen järjestelmä on kohtalonomainen, kiertämätön kehitysvaihe, jonka läpi kaikkien ihmisyyhteiskuntien on käytävä, koska tuon historiallisen välttämättömyyden edessä voidaan vain kumartaa päätä, niin onko tarpeellista turvautua toimenpiteisiin, jotka saattavat vain hidastaa kapitalistisen järjestyksen tuloa, ja eikö päinvastoin pitäisi helpottaa kapitalismiin siirtymistä ja suunnata kaikki voimat sen pikaiseen lähentämiseen, ts. edistää kapitalistisen teollisuuden kehitystä sekä elinkeinoammattien kapitalointia, kulakiston kehitystä... yhteisön hajoamista, väestön maattomaksi saattamista ja yleensä liiempien talonpoikien savustamista maaseudulta tehtaisiin.»*

Hra S. Krivenko asettaa tässä itse asiassa kaksi kysymystä: 1) onko kapitalismi kohtalonomainen, väistämätön vaihe? 2) Jos on, niin millaisia käytännöllisiä tehtäviä siitä juontuu? Tarkastelkaamme edellistä kysymystä.

Hra S. Krivenko muotoili sen oikein siinä mielessä, että lukeneistomme eräs osa, vieläpä valtaosa, asetti sen nimenomaan täten: onko kapitalismi kohtalonomainen, kiertämätön kehitysvaihe, jonka läpi kaikkien ihmisyyhteiskuntien on käytävä? Yhteen aikaan luultiin Marxin vastanneen myönteisesti tähän kysymykseen ja oltiin siitä kovin pahoillaan. Kun julkaistiin Marxin tunnettu kirje, muka hra Mihailovskille osoitet-

* »Russkoje Bogatstvo», joulukuu 1893, II osasto, s. 189.

tu^{*88}, niin huomattiin hämmästyneinä, ettei Marx pitänytkään »välttämättömänä» tuota vaihetta, ja silloin pääteltiin vahingoniloisesti: kylläpä hän nolasi venäläiset oppilaansa! Vahingoniloa tunteneet unohtivat silti ranskalaisen sananlaskun: bien rira qui rira le dernier**.

Marxin »venäläisten oppilaiden» vastustajat olivat tuossa kiistassa alusta loppuun saakka harjoittaneet mitä »luonnottominta jaarittelua».

Järkeiltäessä nimittäin Marxin historiallisen opin soveltuvuudesta Venäjällä unohdettiin eräs pikkuseikka, unohdettiin ottaa selville, mikä on tuon opin sisältö. Se oli todella aikamoinen pula, johon sen johdosta joutuivat subjektivistimme hra Mihailovski etunenässään.

Hra Mihailovski luki (mikäli luki) »Zur Kritik» esipuheen, jossa on esitetty Marxin filosofis-historiallinen oppi, ja päätti, että se ei ole muuta kuin hegeliläisyyttä. Hra Mihailovski ei huomannut pääasiaa siellä, missä se todella oli, ja alkoi katsella ympärilleen, ja lopulta hän luuli huomanneensa etsimänsä pääasian alkuperäistä kapitalistista kasautumista koskevassa luvussa, jossa puhutaan länsimaisen kapitalismin historiallisesta liikkeestä eikä lainkaan koko ihmiskunnan historiasta.

Jokainen prosessi on ehdottomasti »välttämätön» siellä, missä se on olemassa. Esimerkiksi palaminen on välttämätöntä tulitikulle, mikäli se on syttynyt; tulitikku sammuu »välttämättä», kun palamisprosessi päättyy. »Pääomassa» on puhe kapitalistisen kehityksen kulusta, joka on »välttämätöntä» niissä maissa, missä tuo kehitys tapahtuu. Hra Mihailovski kuvitteli, että

* Tuossa alustavassa ja lopullisesti muokkaamattomassa kirjeen luonnoksessa Marx ei puhuttele hra Mihailovskia, vaan »Otetšestvennyje Zapiski» toimittajaa. Hra Mihailovskista Marx puhuu kolmannessa persoonassa.

** [se parhaiten nauraa, joka viimeksi nauraa.]

mainitussa »Pääoman» luvussa on esitetty kokonainen historian filosofia, ja päätteli, että Marxin mielestä kapitalistinen tuotanto on välttämätön kaikille maille ja kaikille kansoille.* Silloin hän alkoi *ruikuttaa* niiden venäläisten vaikean aseman johdosta, jotka yms.; ja tyydyttyään subjektiivisen ruikutustarpeensa tuo konstailija lausui arvokkaasti hra Zukovskin puoleen kääntyen: kuten näette, mekin osaamme arvostella Marxia, mekään emme noudata sokeasti sitä, mitä magister dixit!** On itsestään selvää, että tämä kaikki ei vienyt askeltakaan eteenpäin kysymystä välttämättömyydestä, mutta luettuaan hra Mihailovskin ruikutuksen Marx aikoi auttaa tätä. Hän hahmotteli »Otetšestvennyje Zapiski» toimittajalle osoitetun kirjeen muotoon huomautuksensa hra Mihailovskin artikkelin johdosta. Kun tuo hahmotelma ilmestyi lehdissämme Marxin kuoleman jälkeen, saivat venäläiset, jotka yms., ainakin *mahdollisuuden* ratkaista oikein kysymyksen »välttämättömyydestä».

Mitä Marx saattoi sanoa hra Mihailovskin

* Ks. artikkelilla: »Karl Marx hra J. Žukovskin tuomittavana». »Otetšestvennyje Zapiski», lokakuu 1877. »Pääoman» kuudennessa luvussa on kohta, jonka otsikkona on: 'Niin sanottu kapitalistinen kasautuminen'. Siinä Marx oli aikonut esittää historiallisen kuvauksen kapitalistisen tuotantoprosessin ensi askelista, mutta siitä tuli jokin paljon suurempi, kokonainen filosofis-historiallinen teoria.» Toistamme, että tämä on aivan pikkuseikka: Marxin historiallinen filosofia on esitetty hra Mihailovskille käsittämättömäksi jääneessä »Zur Kritik der politischen Oekonomie» kirjan esipuheessa »muutamien yleistävien, hyvin kiinteästi toisiinsa liittyvien ajatusten» muodossa. Tämä vain ohimennen. Hra Mihailovski osasi olla ymmärtämättä Marxia jopa siinäkin, mikä koski kapitalistisen prosessin »välttämättömyyttä» Lännessä. Tehdaslainsäädännössä hän näki »korjauksen» historianprosessin fataaliseen järkähtämättömyyteen. Kuvitellessaan, että Marxin mukaan »*taloudellinen*» vaikuttaa itsestään, ilman minkäänlaista ihmisten osallisuutta, hän piti johdonmukaisesti korjauksena ihmisten jokaista sekaantumista heidän tuotantoprosessinsa kulkuun. Hän ei vain tiennyt, että Marxin mukaan itse tuo sekaautuminen *kussakin kyseisessä muodossaan* on kyseisten taloudellisten suhteiden väistämätön tuote. Olkaa hyvä ja väitelkää Marxista sellaista kanssa, jotka eivät ymmärrä häntä noin erinomaisen piintyneesti!

** [opettaja sanoi.]

artikkelin johdosta? Mies oli joutunut pulaan käsitettyään Marxin filosofis-historialliseksi opiksi sen, mikä ei sitä ollut. Marxin täytyi tietekin ennen kaikkea pelastaa pulasta nuori toiveita herättänyt venäläinen kirjailija. Nuori venäläinen kirjailija valitti sitä paitsi, että Marx tuomitsee Venäjän kapitalismiin. Venäläiselle kirjailijalle oli osoitettava, että dialektinen materialismi ei tuomitse mitään maata mihinkään, että se ei osoita kaikille kansoille kunakin kyseisenä aikana yhteistä ja »välttämätöntä» tietä; että kunkin kyseisen yhteiskunnan kehitys riippuu aina sen sisäisten yhteiskunnallisten voimien suhteesta ja että jokaisen vakavan ihmisen on tutkittava ennen kaikkea tuota suhdetta arvailematta ja ruikuttamatta minkään fantastisen »välttämättömyyden» johdosta; yksinomaan sellainen tutkiminen voi osoittaa, mikä on »välttämätöntä» ja mikä »ei ole välttämätöntä» kyseiselle yhteiskunnalle.

Marx tekikin tuon kaiken. Ennen kaikkea hän havaitsi hra Mihailovskin »neuvottomuuden»: »Alkuperäistä kasautumista koskevassa luvussa tahdon kuvata sitä tietä, jota myöten Länsi-Euroopan kapitalistinen järjestelmä astui esiin feodaalisen talousjärjestelmän uumenista. Siinä seurataan siis sitä historiallisten tapahtumien kulkua, joka erotti tuottajan tuotantovälineistä, jolloin edellinen muuttui palkkatyöläiseksi (proletaariksi sanan nykyisessä mielessä) ja jälkimmäiset pääomaksi. Tuossa historiassa jokainen mullistus käsittää aikakauden ja on kapitalistien luokan kehityksen vipuna; tuon kehityksen tärkeimpänä perustana on maanviljelijäin pakko- luovutus. Luvun lopussa puhun kapitalistisen kasautumisen historiallisesta tendenssistä ja väitän, että sen viimeisenä sanana tulee olemaan kapitalistisen omistuksen muuttuminen yhteis-

kunnalliseksi omistukseksi. Noissa loppusanoissa en esitä mitään todisteita väitteeni puolustukseksi pelkästään siitä syystä, että se on itsekin vain yleinen johtopäätös pitkistä kapitalistista tuotantoa koskevista pohdiskeluista.»

Selventääkseen paremmin sitä seikkaa, että hra Mihailovski käsitti historialliseksi teoriaksi sen, mikä ei ollut eikä voinut olla sitä, Marx viittaa muinaisen Rooman esimerkkiin. Hyvin vakuuttava esimerkki! Jos kaikille kansoille on tosiaanakin »välttämätöntä» läpäistä kapitalismin vaihe, niin miten on käsitettävä Rooma, miten on käsitettävä Sparta, miten on käsitettävä inkojen valtakunta, miten on käsitettävä monet muut kansat, jotka poistuivat historian areenalta täyttämättä oletettua velvollisuuttaan? Marxille ei jäänyt tuntemattomaksi noiden kansojen kohtalo; hän ei siis voinut puhua kapitalistisen prosessin kaikkialla vallinneesta »välttämättömyydestä».

Marx sanoi: »Arvostelijani suvaitsi muuttaa kuvaukseni Länsi-Euroopan kapitalismin syntyhistoriasta kokonaiseksi historiallis-filosofiseksi teoriaksi, jonka mukaan jokaisen kansan historiallinen tie on määrätty ennakolta kohtalonomaisesti sen historiallisista olemassaoloehdoista riippumatta. Pyydän anteeksi, mutta tuollainen tulkinta on minulle samalla sekä liian kunniallinen että liian häpeällinen.»

Kuinkas muuten! Tuollainen tulkinta tekisi Marxista erään sellaisen »kaavojen keksijän», joita hän ivasi jo Proudhonia vastaan polemisoidessaan.⁸⁹ Hra Mihailovski tyrkytti Marxille »edistyskaavaa», mutta Marx vastasi: kiitän nöyrimmästi, en kaipaa tuota kamaa.

Olemme jo nähneet, miten utopistit katsoivat historian kehityslakeihin (palauttakoon lukija mieleensä, mitä sanoimme Saint-Simonista). Historiallisen liikunnan lainomaisuus sai heillä

mystisen asun; tie, jota ihmiskunta kulkee, oli heidän käsityksensä mukaan *ennakolta määritelty*, eivätkä mitkään historialliset tapahtumat ole voineet muuttaa sen suuntaa. Omituinen psyykkinen aberratio! »Ihmisluento» oli utopisteilla heidän tutkimustensa lähtökohtana. Tuon luonnon kehityslait taas, jotka saivat heillä viipymättä salaperäisen luonteen, *siirtyivät jonnekin ihmisen ulkopuolelle ja ihmisten tosiasiallisten keskinäissuhteiden ulkopuolelle*, eräänlaiselle »*suprahistorialliselle*» alueelle.

Dialektinen materialismi siirtää tässäkin kysymyksen aivan toiselle maaperälle ja antaa sille siten kerrassaan uuden muodon.

Dialektikko-materialistit »rajoittavat kaiken talouteen». Olemme jo selittäneet, miten tämä on ymmärrettävä. Mitä sitten on talous? Se on kyseisen yhteiskunnan muodostavien ihmisten tuotantoprosessissa ilmenevien tosiasiallisten suhteiden kokonaisuus. Nuo suhteet eivät ole olemukseltaan mitään liikkumatonta, metafyyssistä. Ne muuttuvat alituisesti tuotantovoimien kehityksen vaikutuksesta sekä kyseisen yhteiskunnan historiallisen ympäristön vaikutuksesta. Mikäli on annettu ihmisten tosiasialliset suhteet tuotantoprosessissa, juontuu noista suhteista kohtalonomaisesti tiettyjä seurauksia. Siinä mielessä yhteiskunnallinen liikunta on lainomaista, eikä kukaan ole saanut selville tuota lainomaisuutta paremmin kuin Marx. Koska jokaisen yhteiskunnan taloudellinen liikunta on »*omintakeista*» niiden ehtojen »*omintakeisuuden*» vuoksi, joissa se tapahtuu, niin ei voi olla olemassa mitään »*edistyskaavaa*», joka käsittäisi *kaikkien* yhteiskuntien menneen ja ennustaisi tulevan taloudellisen liikunnan. Edistyskaava on se abstraktinen totuus, joka oli metafyyssikoille niin mieluisen Gogolin aikaisen Venäjän kirjallisuuden

tutkielmien tekijän sanojen mukaan. Hän sanoi myös aivan oikein, että abstraktista totuutta ei ole, totuus on aina konkreettinen: kaikki riippuu ajan ja paikan ehdoista, ja mikäli kaikki riippuu noista ehdoista, merkitsee se, että siis niitä on tutkittava ihmisten, jotka yms.⁹⁰

»Voidakseni arvioida varmasti nykyisen Venäjän taloudellisen kehityksen kulkua, olen opetellut venäjän kielen ja tutkinut muutamien vuosien aikana virallisia ynnä muita tätä kysymystä koskevia julkaistuja lähteitä.»⁹¹

Marxin venäläiset oppilaat ovat tässäkin tapauksessa uskollisia opettajalleen. Yhdellä heistä saattaa tietenkin olla laajoja, toisella taas vähemmän laajoja taloudellisia tietoja, mutta *tässä ei ole kysymys erillisten henkilöiden tietomäärästä, vaan itse näkökannasta*. Marxin venäläiset oppilaat eivät pidä ohjeenaan subjektiivista ihanetta eivätkä minkäänlaista »edistyskaavaa», vaan tarkastelevat maansa taloudellista todellisuutta.

Mihin johtopäätökseen Marx tuli Venäjän suhteen? »Jos Venäjä kulkee edelleen vuoden 1861 jälkeen valitsemaansa tietä, niin se menettää yhden sopivimmista tilaisuuksista, joita historian kulku on milloinkaan suonut kansalle, jotta se voisi sivuuttaa kaikki kapitalistisen kehityksen käänteet.» Hieman alempana Marx lisäsi, että viime vuosina Venäjä »on tehnyt melko paljon työtä» edetäkseen mainittua tietä. Siitä lähtien kun tuo kirje oli kirjoitettu (ts. vuodesta 1877 lähtien, lisäämme puolestamme), Venäjä on kulkenut tuota tietä yhä pitemmälle ja yhä nopeammin.

Mitä juontuu Marxin kirjeestä?— Kolme johtopäätöstä:

1) Marx ei nolannut kirjeellään venäläisiä oppilaitaan, vaan herrat subjektivistit, jotka

omaamatta vähäistäkään käsitystä hänen näkökannastaan koettivat muuttaa hänet oman mallinsa mukaiseksi, tehdä hänestä *metafyysikon ja utopistin*.

2) Herrat subjektivistit eivät *häpeilleet* kirjettä pelkästään siitä syystä, että uskollisina »ihanteelleen» he eivät edes ymmärtäneet kirjettä.

3) Mikäli herrat subjektivistit tahtovat pohtia kanssamme kysymystä siitä, miten ja minne kulkee Venäjä, niin heidän on kullakin kyseisellä hetkellä lähdettävä *taloudellisen todellisuuden erittelystä*.

Tuon todellisuuden tutkimisen seurauksena Marx teki 70-luvulla *ehdollisen* johtopäätöksen: »Mikäli Venäjä kulkee edelleenkin sitä tietä, jolle se on astunut talonpoikien vapauttamisen ajoista lähtien, niin siitä tulee täysin kapitalistinen maa, ja sen jälkeen, kun se on joutunut kapitalistisen järjestyksen ikeeseen, on sen samoin kuin muidenkin maallikkokansojen alistuttava noihin armottomiin lakeihin. Siinä kaikki!»

Siinä kaikki. Venäläinen, joka haluaa työskennellä synnyinmaansa hyväksi, ei kuitenkaan voi tyytyä tuohon *ehdolliseen* johtopäätökseen; hänellä herää väistämättä kysymys, kulkeeko Venäjä edelleenkin tuota tietä. Onko olemassa mitään toiveita, että se luopuisi tuosta tiestä?

Jotta tähän kysymykseen voitaisiin vastata, on jälleen ryhdyttävä tutkimaan maan tosiasiallista tilannetta, erittelemään sen nykyaikaista sisäistä elämää. *Tuon erittelyn* perusteella Marxin venäläiset oppilaat väittävät: *Venäjä kulkee edelleenkin tuota tietä! Ei ole olemassa mitään toiveita siitä, että Venäjä luopuisi kohta kapitalistisesta kehitystiestä, jolle se astui vuoden 1861 jälkeen. Siinä kaikki!*

Herrat subjektivistit luulevat »oppilaiden» erehtyvän. Heille on todistettava tämä samaisen

Venäjän *todellisuuden* esittämien tietojen avulla. »Oppilaat» sanovat: Venäjä tulee edelleenkin kulkemaan kapitalistista kehitystietä ei siksi, että olisi olemassa jokin ulkoinen voima, jokin salaperäinen laki, joka pakottaisi sen tuolle tielle, vaan siksi, että ei ole olemassa tosiasiallista sisäistä voimaa, joka pystyisi sysäämään sen tuolta tieltä. Jos herrat subjektivistit luulevat tuollaisen voiman olevan olemassa, niin sanokoot, mikä se on, todistakoot sen läsnäolon. Kuuntelemme heitä mielihyvin. Tähän mennessä emme ole saaneet kuulla heiltä mitään selvää tästä.

— Kuinka ei ole voimaa, mitä ovat sitten ihanteemme? rakkaat vastustajamme huudahtavat.

Voi hyvät herrat! Olette tosiaankin aivan liikkuttavan naiiveja! Juuri siitä onkin kysymys, miten saataisiin toteutetuksi sanokaamme vaikkapa teidän ihanteenne, joskin ne ovat jotain melkoisen kömpelöä. Täten asetettuna kysymys vaikuttaa tosin hyvin proosalliselta, mutta niin kauan kuin se jää ratkaisematta, »ihanteillanne» tulee olemaan vain »ihanteellinen» merkitys.

Urho saatettiin kiviseen linnaan, teljettiin rautaisten lukkojen taakse ja vartioitiin häntä valppaasti. Urho naureskeli vain. Hän otti ennakkolta varanneensa hiilen, piirusti sillä veneen seinälle, istui veneeseen ja lähti. Jää hyvästi, vankila, jää hyvästi, valpas vartio, urho on jälleen vapaalla jalalla.

Mainio satul! Mutta... *vain satu*. Seinälle piirustettu vene ei todellisuudessa ole vielä *milloinkaan vienyt ketään minnekään*.

Jo maaorjuuden lakkauttamisen ajoista lähtien Venäjä astui ilmeisesti kapitalistiselle kehitystielle. Herrat subjektivistit näkevät sen erinomaisesti, he toteavat itsekkin, että vanhat taloudelliset suhteet hajoavat meillä hämmästyttävällä ja

yhä kiihtyvällä nopeudella. He sanovat toisilleen, että sillä ei ole väliä: me nostamme Venäjän ihanteidemme veneeseen, joka vie sen pois tuolta tieltä, maiden ja mantereiden taakse.

Herrat subjektivistit ovat hyviä sadunkertoja, mutta... »siinä kaikki». Siinä kaikki,— mutta se hän on perin vähän, eivätkä sadut ole vielä milloinkaan muuttaneet kansan historiallista liikuntaa siitä samasta proosallisesta syystä, josta yksikään satakieli ei ole vielä tullut kylläiseksi saduista.

Herroilla subjektivisteilla on omituinen tapa luokitella »venäläiset, jotka...» kahteen kategoriaan: ne, jotka *uskovat*, että subjektivisen ihanteen veneellä voidaan soutaa pois, tunnustetaan kunnan ihmisiksi, kansan todellisiksi hyvänsuoviksi ystäviksi. Niitä taas, jotka sanovat, että tuo usko *ei perustu kerrassaan mihinkään*, syytetään jostakin luonnottomasta ilkeämielisyydestä, pyrkimyksestä näännyttää venäläinen talonpoika nälkään. Yhdessäkään melodraamassa ei vielä milloinkaan ole esiintynyt sellaisia ilkimyksiä, jollaisia herrojen subjektivistien mielestä ovat johdonmukaiset venäläiset »taloudelliset» materialistit. Tämä kummallinen mielipide on yhtä perusteltu kuin lukijalle jo tuttu Heizenin mielipide, jonka mukaan Marxilla oli aikomus jättää Saksan kansa »hungern und verhungern»*.

Hra Mihailovski kysyy itseltään: miksi nimenomaan nyt on ilmaantunut herroja, jotka saattavat »hyvällä omallatunnolla tuomita miljoonia ihmisiä nälkäkuolemaan ja kurjuuteen»? Hra S. N. Krivenko ajattelee: kerran johdonmukainen mies on päättänyt, että kapitalismi on väistämätön Venäjällä, niin hänen tehtäväkseen jää vain »edistää... elinkeinoammattien kapitalointia,

* [näkemään nälkää ja kuolemaan nälkään.]

kulakiston kehitystä... yhteisön hajoamista, väestön maattomaksi saattamista ja yleensä liempien talonpoikien savustamista maaseudulta tehtaisiin». Hra S. N. Krivenko ajattelee näin yksinomaan siksi, ettei itse pysty »johdonmukaiseen» ajatteluun.

Heinzen tunnusti Marxin ainakin tunteneen mieltymystä »tehtaan leiman» saaneita työmiehiä kohtaan. Herrat subjektivistit eivät näköjään tunnusta »Marxin venäläisillä oppilailla» olevan edes tuota pikkuista heikkoutta: nämä muka vihaavat johdonmukaisesti järkiään kaikkia ihmislapsia. He tahtoisivat näännyttää nälkään kaikki paitsi ehkä kauppiassäädyn edustajia. Jos hra Krivenko olisi tosiaankin olettanut »oppilailla» olevan joitakin hyviä aikomuksia tehdastyöläisten suhteen, niin hän ei olisi kirjoittanut juuri edellä siteerattuja rivejä.

»Edistää... yleensä liempien talonpoikien savustamista maaseudulta.» Herra siunatkoon! Miksi edistää? Uusien työläisten virtaaminen tehdasväestön keskuuteen johtaa palkan alenemiseen. Jopa hra Krivenkokin tietää kuitenkin, että palkan aleneminen ei voi olla hyödyllistä tai miellyttävää työläisille. Miksi johdonmukaiset »oppilaat» ryhtyisivät edistämään työläiselle vahingollista ja epämiellyttävää asiaa? On selvä, että nuo henkilöt ovat johdonmukaisia vain ihmisvihassaan, että he eivät pidä edes tehdastyöläisestäkään! Ehkä silti pitävätkin, mutta omalla tavallaan: pitävät ja siksi koettavat tuottaa vahinkoa, »rakkaudesta se hevonenkin potkii». Kummallista väkeä! Ihmeellistä johdonmukaisuutta!

»Edistää... kulakiston kehitystä, yhteisön hajoamista, väestön maattomaksi saattamista.» Mitä kauhistuksia! Miksi tuota kaikkea pitäisi edistää? Kulakiston kehitys ja väestön maattomaksi

saattaminenhan voisivat aiheuttaa väestön ostokyvyn alenemisen, sen ostokyvyn aleneminen taas johtaa tehdastuotteiden kysynnän alenemiseen, pienentää työvoiman kysyntää, ts. alentaa työpalkkaa. Ei, johdonmukaiset »oppilaat» eivät pidä työläisestä! Ja yksinkö vain työläisestä? Väestön ostokyvyn pieneneminenhän vaikuttaa vahingollisesti vieläpä niiden yrittäjien etuihin, jotka herrojen subjektivistien väittämän mukaan ovat »oppilaiden» hellän holhouksen kohde. Sanokaa mitä hyvänsä, mutta nuo oppilaat ovat kummallista väkeä!

»Edistää... elinkeinoammattien kapitalointia...» olla »kaihtamatta talonpoikien maiden ostoa, puotien ja kapakkojen avaamista ynnä muuta epäpuhdasta toimintaa...» Miksi kuitenkin tuota kaikkea harjoittaisivat johdonmukaiset ihmiset? Hehän ovat varmoja kapitalistisen prosessin väistämättömyydestä; jos siis esimerkiksi kapakkojen perustaminen olisi tuon prosessin olennainen osa, niin kapakat (joita nykyään ei muka ole olemassa) ilmaantuisivat välttämättä. Hra Krivenko luulee, että epäpuhdas toiminta jouduttaa kapitalistisen prosessin etenemistä. Sanomme kuitenkin jälleen, että »epäpuhtaus» ilmaantuu itsestään, jos kapitalismi on väistämätön. Miksi Marxin johdonmukaisten oppilaiden olisi niin »edistettävä» sitä?

— Tässä heidän teoriansa on vaiti siveystunteen vaatimuksen edessä: he näkevät, että epäpuhtaus on väistämätön, ihailevat sitä tuon väistämättömyyden vuoksi ja kiiruhtavat joka puolelta sen avuksi, sillä poloinen väistämätön epäpuhtaus ei muka suoriudu pian ilman meitä.

Näinkö arvelette, hra Krivenko? Ellette näin, niin silloin kaikki järkeilyenne »johdonmukaisista» oppilaista ovat kerrassaan kelvottomia. Jos taas arvelette näin, niin silloin teidän oma

johdonmukaisuutenne, teidän oma »tietokykyne» on kerrassaan kelvoton.

Ottakaa mikä hyvänsä, vaikkapa elinkeinoammattien kapitalointi. Se on kaksitahoinen prosessi: ilmaantuu ensinnäkin tuotantovälineitä haltuunsa *kokoavia* ihmisiä ja toiseksi noita tuotantovälineitä tietystä maksusta *työtä tehdessään käyttäviä* ihmisiä. Olettakaamme, että epäpuhkaus on ensin mainitun ihmisryhmän tunnusomainen piirre, mutta niidenhän, jotka tekevät ensin mainittujen hyväksi palkkatyötä, luulisi voivan sivuuttaa tuon siveellisen kehityksen »vaiheen». Mitä epäpuhdasta on siinä tapauksessa minun toiminnassani, jos omistan sen noille ihmisille, jos tulen kehittämään heidän itsetajuntaansa ja puolustamaan heidän aineellisia etujaan? Hra Krivenko saattanee sanoa, että tuollainen toiminta hidastaa kapitalismin kehitystä. Ei hitustakaan. Englannin, Ranskan ja Saksan esimerkki osoittaa hänelle, että siellä tuollainen toiminta ei ole ainoastaan ollut hidastamatta kapitalismin kehitystä, vaan päinvastoin jouduttanut sitä, mikä seikka muuten on edistänyt eräiden siellä heränneiden kirottujen kysymysten käytännöllistä ratkaisua.

Tai ottakaamme yhteisön hajoaminen. Se on niin ikään kaksitahoinen prosessi: talonpoikien maapalstat kertyvät kulakkien käsiin; yhä suurempi osa entisistä itsenäisistä isännistä muuttuu proletaareiksi. Tuo kaikki johtaa tietenkin etujen yhteentörmäykseen, taisteluun. Silloin tuohon mellakkaan saapuu »venäläinen oppilas», virittää lyhyen mutta tunteikkaan hymnin »välttämättömyyskategorialle» ja... *avaa kapakan!* Näin tekee kaikkein »johdonmukaisin»; maltillisempi rajoittuu avaamaan *puodin*. Näinkö arvelette, hra Krivenko? Miksi »oppilas» ei asettuisi maalaisköyhälistön puolelle?

— Jos hän tahtoo asettua sen puolelle, onko hänen yritettävä estää sen maattomaksi saattamista? — *Olettakaamme, että on yritettävä.*— Mutta se hidastaa kapitalismin kehitystä.— *Ei lainkaan hidasta.* Päinvastoin, vieläpä jouduttaa sitä. Herroista subjektivisteista tuntuu yhä, että yhteisö »sinänsä» pyrkii siirtymään johonkin »korkeampaan muotoon». He erehtyvät. Yhteisön ainoana todellisena pyrkimyksenä on *hajoamispyrkimys*, ja mitä paremmassa asemassa olisi talonpoikaisto, sitä pikemmin yhteisö hajoaisi. Sitä paitsi hajoaminen saattaa tapahtua *kansalle enemmän tai vähemmän edullisissa olosuhteissa.* »Oppilaiden» on »edistettävä» sitä, että se tapahtuisi *kansalle mahdollisimman edullisissa olosuhteissa.*

— Miksi ei estettäisi tuota hajoamista?

— Miksi te ette estäneet vuoden 1891 nälänhätää? Ettekö voineet? Uskomme teitä, ja pitäsimmme asiaamme menetettynä, ellemme voisi muuta kuin panna *teidän siveellisyytenne* kontolle tuollaiset teistä riippumattomat *tapahtumat* sen sijaan, että kumoaisimme *katsomuksenne loogisen perustelun* avulla. Miksi te sitten palkitsette meille eri mitalla? Miksi te kiistellessänne kansamme kuvaatte kansan kurjuutta ikään kuin se olisi meidän kättemme työtä? Siksi, että siellä, missä ei auta *logiikka*, auttavat toisinaan sanat, varsinkin *raukkamaiset sanat.* Ette siis pystyneet estämään vuoden 1891 nälänhätää? Kuka voisi mennä takuuseen, että pystytte estämään yhteisön hajoamisen tai talonpoikaiston maattomaksi saattamisen? Valitkaamme eklektikoille niin mieluinen keskitie: kuvitelkaamme, että joissakin tapauksissa onnistutte estämään tuon kaiken. Entä niissä tapauksissa, joissa ponnistuksenne epäonnistuvat, joissa ponnistuksistanne huolimatta yhteisö kuitenkin hajoaa, joissa talonpojat

joutuvat kuitenkin maattomiksi,— mitä teette silloin noille kohtalokkaan prosessin uhreille? Kharon kuljetti Styksin yli vain ne sielut, jotka pystyivät maksamaan hänelle noista vaivoista. Rupeatteko te kuljettamaan lautallanne subjektiivisen ihanteen valtakuntaan vain todellisia yhteisön jäseniä? Rupeatteko te puolustautumaan airoilla maalaisproletaareilta? Myönnätte varmaan itsekin, herrat, että se olisi kovin »*epäpuhdasta*». Mikäli myönnätte tämän, on teidän meneteltävä heidän suhteensa juuri siten kuin on mielestämme meneteltävä jokaisen kunnan ihmisen, ts. ei pidä pystyttää kapakkoja huumausaineiden myyntiä varten, vaan on lisättävä ihmisten vastustusvoimaa kapakkaa, kapakoitsijaa ja kaikkea historian heille nykyään ja vastaisuudessa tarjoamaa huumausta *vastaan*.

Tai ehkä *me* olemme nyt alkaneet kertoa satuja? Ehkä yhteisö *ei* hajoakaan? Ehkä kansan maattomaksi saattamista *ei* tapahdukaan todellisuudessa? Ehkä olemme keksineet sen ainoana tarkoituksenamme syöstä kurjuuteen talonpoika, joka tähän asti on ollut kadehdittavan hyvinvoipa? Avatkaa omien aatetoverienne mikä tutkimus tahansa, niin se osoittaa teille, miten asiaintila on ollut tähän saakka, ts. ennen sitä kuin edes yksikään »oppilas» avasi kapakan tai hankki puodin. Kiistellessänne kanssamme kuvaatte asian siten, ikään kuin kansa eläisi jo subjektiivisten ihanteidenne valtakunnassa, ja me taas meille ominaisen ihmisvihan vaikutuksesta vedämme sitä jaloista alas, kapitalismin proosaan. Asia on kuitenkin juuri päinvastoin: nimenomaan kapitalistinen proosa on olemassa, ja me kysymme itseltämme: miten tuota proosaa vastaan on taisteltava, miten kansan asema on saatava vaikkapa vähänkään lähemmäksi »ihanteellista»? Te saatatte pitää vääränä vastaustamme

tähän kysymykseen, mutta miksi pitää väaristellä aikeitamme? Sehän on tosiaankin »epäpuhdasta», tuollaista »arvostelua» eivät tosiaankaan ole ansainneet edes »suzdalilaiset»⁹².

Miten kuitenkin olisi taisteltava kapitalistista proosaa vastaan, joka, toistamme, on olemassa niin meidän kuin teidänkin ponnistuksista huolimatta? Teillä on vain yksi vastaus: »varmistettava yhteisö», lujitettava talonpojan yhteyttä maahan. Vastaamme teille, että tuollainen vastaus on vain utopisteille sopiva. Miksi? Siksi kun se on abstraktinen vastaus. Teidän mielestänne yhteisö on sopiva aina ja kaikkialla, meidän mielestämme taas abstraktista totuutta ei ole, totuus on aina konkreettinen, kaikki riippuu ajan ja paikan olosuhteista. Oli aika, jolloin yhteisö saattoi olla hyödyllinen *koko* kansalle; nykyäänkin saattaa olla paikkakuntia, missä se on edullinen maanviljelijöille. Emme me nouse *tuota* yhteisöä vastaan. Useissa tapauksissa yhteisö on kuitenkin muuttunut talonpoikien *riiston* välineeksi. Me nousemme *tuota* yhteisöä vastaan samoin kuin kaikkea sitä vastaan, mikä on vahingollista kansalle. Muistakaapa sitä G. I. Uspenskin kuvaamaa talonpoikaa, joka maksoi »*tyhjästä*».⁹³ Miten mielestänne olisi meneteltävä hänen suhteensa? Te vastaatte, että hänet on kuljetettava ihanteen valtakuntaan. Hyvä on, kuljetakaa herran nimessä. Eikö hänen olisi kuitenkin parempi päästä maksamasta »*tyhjästä*», kunnes häntä ei ole vielä kuljetettu, kunnes hän ei vielä istu ihanteen lautalla, kunnes lautta ei ole vielä tullut häntä hakemaan eikä ole tietoaakaan sen tulosta? Eikö hänen olisi parempi luopua yhteisön jäsenyydestä, joka turvaa hänelle vain puhtaasti tuottamattomia menoja ja ehkä vielä ajoittaisen selkäsaunan kunnanhallituksessa? Me luulemme, että se olisi *parempi*, mutta

te syytätte meitä sen vuoksi aikomuksesta näännyttää kansa nälkään. Onko tämä oikeudenmukaista? Eikö tässä ole eräänlaista epäpuhtautta? Vai ette ehkä tosiaankaan kykene ymmärtämään meitä? Onko asia siten? Tšaadajev sanoi aikoinaan, että venäläinen ei tunne edes Lännän syllogismia.⁹⁴ Onko se juuri *votre cas*? Pidämme mahdollisena, että hra S. Krivenko on täysin vilpitön siinä; ettei ymmärrä meitä; pidämme sitä mahdollisena myös hra Karejevin ja hra Južakovin suhteen. Hra Mihailovskia taas olemme aina luulleet huomattavasti »terävämmäksi» älyltään.

Mitä olette keksineet, herrat, miljoonien tosiasiallisesti maattomiksi jääneiden talonpoikien kohtalon parantamiseksi? Kun tulee puhe »tyhjistä» maksavista, te osaatte antaa vain yhden neuvon: vaikka hän maksaakin »tyhjistä», ei kuitenkaan pidä sallia, että hänen ja yhteisön välinen yhteys katkeaisi, sillä sitä ei voida enää palauttaa, jos se katkeaa. Siitä koituu tietenkin tilapäistä hankaluutta »tyhjistä» maksaville, mutta... »mitäs tuosta, jos musikka kärsii»⁹⁵.

Näinpä siis osoittautuukin, että herrat subjektivistimme ovat valmiit uhraamaan *ihanteilleen kansan elintärkeät edut!* Näinpä siis osoittautuukin, että heidän saarnansa muuttuu itse asiassa yhä vahingollisemmaksi kansalle.

»Entusiastina olosta oli tullut hänen yhteiskunnallinen asemansa», Tolstoi sanoi Anna Pavlovna Schereristä.⁹⁶ Kapitalismin vihaamisesta on tullut subjektivistiemme yhteiskunnallinen asema. Mitä hyötyä saattoi tuottaa Venäjälle ikäneidon entusiasmi? Ei kerrassaan mitään. Mitä hyötyä on venäläisille tuottajille kapitalismin

* [teidän tapauksenne.]

»subjektiivisestä» vihaamisesta? Ei myöskään mitään.

Anna Pavlovnan entusiasmi ei ainakaan ollut vahingollista. Utooppinen viha kapitalismia kohtaan alkaa aiheuttaa suoranaista vahinkoa venäläiselle tuottajalle, sillä se tekee lukeneistomme perin piittaamattomaksi yhteisön vakiinnuttamiskeinojen suhteen. Heti kun aletaan puhua tuosta vakiinnuttamisesta, koittaa pimeys, jossa kaikki kissat näyttävät harmailta, ja herrat subjektivistit ovat valmiit syleilemään armaasti »Moskovskije Vedomostia»⁹⁷. Ja kaikesta tuosta »subjektiivisestä» järjenpimennyksestä hyötyy juuri se *kapakka*, jota »oppilaat» aikovat muka ryhtyä kultivoimaan. On häpeä sanoa, mutta synti salata, että *utooppiset kapitalismin viholliset osoittautuvat itse asiassa olevan kaikkein kärkeimmässä, iljettävimmässä ja vahingollisimmassa muodossa ilmenevän kapitalismin apureita.*

Tähän asti olemme puhuneet utopisteista, jotka ovat koettaneet tai koettavat nykyään keksiä joitakin väitteitä *Marxia vastaan*. Tarkastelkaamme nyt, miten käyttäytyvät tai ovat käyttäytyneet utopistit, *joilla on tapa vedota häneen.*

Heinzen, jota herrat venäläiset subjektivistit matkivat nykyään hämmästyttävän tarkasti kiistellessään »venäläisten oppilaiden» kanssa, oli demokraattis-porvarillisen suuntauksen utopisti. Saksassa oli kuitenkin 40-luvulla paljon vastakkaisen suunnan utopisteja.

Saksan yhteiskuntataloudellinen asema oli silloin yleispiirtein seuraavanlainen.

Toisaalta kehittyi nopeasti porvaristo, joka vaati itsepintaisesti Saksan hallituksilta kaikenlaista avustusta ja tukea. Tunnettu Zollverein^{*98} oli kokonaan sen aikaansaannos, sitä paitsi sen

* [Tulliliitto.]

puolesta harjoitettiin agitaatiota paitsi »pyyntöjen» avulla myös enemmän tai vähemmän tieteellisten tutkimusten välityksellä: muistettakoon Friedrich List. Toisaalta vanhojen, taloudellisten »perustojen» hajoaminen teki Saksan kansan suojattomaksi kapitalismin suhteen. Talonpojat ja käsityöläiset olivat jo riittävästi mukana kapitalistisessa liikeprosessissa tunteakseen nahoissaan kaikki sen varjopuolet, jotka ilmenevät erittäin voimakkaasti *siirtymäkausina*. Työtätekevät joukot olivat silloin vielä melko kyvyttömiä tekemään vastarintaa. Ne eivät vielä voineet antaa missään määrin merkittävää vastaiskua pääoman edustajille. Marx sanoi vielä *60-luvulla*, että Saksa kärsii samanaikaisesti sekä *kapitalismin kehityksestä että sen kehittymättömyydestä*. *40-luvulla* se kärsi kapitalismin kehittymättömyydestä sitäkin enemmän. Kapitalismi oli murtanut talonpoikaiselämän vanhat perustat; Saksassa aikaisemmin kukoistaneen *käsityöläisyyden* oli nyt kestettävä sille ylivoimainen *konetuotannon* kilpailu. Käsityöläiset köyhtyivät ja joutuivat vuosi vuodelta yhä tukalampaan riippuvuuteen *ylösostajista*. Samaan aikaan talonpoikien oli kannettava monia sellaisia rasituksia tilanherrojen ja valtion hyväksi, jotka entisaikaan eivät tainneet olla niin rasittavia, mutta *40-luvulla* muuttuivat entistä raskaammiksi, sillä vastasivat yhä vähemmän talonpoikaiselämän tosiasiallisia olosuhteita. Talonpoikien köyhyys saavutti hämmästyttävät mittasuhteet; kulakista tuli maaseudun täysivaltainen herra; hän osti usein talonpojilta kasvavan viljan; kerjuusta tuli toispaikkaisten ansiotöiden laji. Silloiset tutkijat viittasivat yhteisöihin, joissa muutamasta tuhannesta perheestä vain muutama sata ei harjoittanut kerjuuta. Toisin paikoin *talonpojat käyttivät ravinnokseen raatoja*, mikä on miltei kerrassaan

uskomatonta, mutta siitä on aikanaan kirjoitettu saksalaisessa lehdistössä. Maaseudulta poistuttuaan talonpojat eivät löytäneet riittävästi ansio-työtä teollisuuskeskuksista, ja lehdistö totesi työttömyyden sekä sen aiheuttaman maastamuuton kasvaneen.

Yksi silloisista edistyksellisimmistä julkaisuista kuvasi seuraavasti työtätekevien joukkojen asemaa: »Sata tuhatta kehrääjää Ravensbergin alueella ja saksalaisten isänmaan muilla paikkakunnilla eivät enää pysty elämään työllään, he eivät löydä menekkiä tuotteilleen (kysymys on etupäässä käsityöläisistä), he etsivät työtä ja leipää eivätkä löydä kumpaakaan, sillä heidän on vaikea, jollei mahdotonkin löytää muuta ansio-työtä kuin kehruu. Työläisten kesken on käynnissä tavaton kilpailu kerrassaan mitättömästä maksusta.»*⁹⁹

Kansan siveellinen taso tietenkin aleni. Vanhojen *taloussuhteiden* hajoamista vastasi vanhojen *siveyskäsitteiden* horjuminen. Silloiset sanomalehdet ja aikakauslehdet valittivat alituisen työläisten juoppoutta, sukupuolihaureutta, heidän keskuudessaan rinnan työpalkkojen alenemisen kanssa yltyvää keikarointia ja tuhlaavaisuutta. Saksalaisessa työmieheessä ei vielä näkynyt merkkejä *uudesta* siveellisyydestä, siitä siveellisyydestä, joka myöhemmin alkoi kehittyä nopeasti itse kapitalismin kehityksen aiheuttaman uuden vapausliikkeen perustalla. Joukkojen vapausliike ei silloin ollut vielä alkanut. Joukkojen mykkä tyytymättömyys ilmeni aika ajoin vain toivottomina lakkoina, tavoitteettomina kapinoina ja järjettömänä koneiden rikkomisena. Saksalaisten työläisten päässä alkoi jo syttyä tajunnan kipinöitä. Kirjasta, joka vanhan järjestyksen aikana

* »Der Gesellschaftsspiegel«, Band I, S. 78. [»Yhteiskunnan peili«, I nide, s. 78.] *Westfalenista saatu kirjoitus.*

oli tarpeeton ylellisyyksesine, tuli uuden järjestyksen aikana välttämättömyyksesine. Työläiset alkoivat lukea innokkaasti.

Tällainen oli asiointila, joka saksalaisen lukeneiston (der Gebildeten, kuten silloin sanottiin) järkevästi ajattelevan osan oli otettava huomioon. Mitä oli tehtävä, miten olisi voitu auttaa kansaa? *Oli poistettava kapitalismi*, lukeneisto vastasi. Osa saksalaista lukeneistoa otti ilomielin vastaan siihen aikaan ilmestyneet Marxin ja Engelsin teokset ja piti niitä uusina tieteellisinä todisteina *kapitalismin poistamisen välttämättömyydestä*. »Samaan aikaan kuin herrat liberaaliset poliitikot puhalsivat uudella voimalla Listin suojelutariffin torveen koettaen uskotella... että he huolehtivat teollisuuden noususta pääasiallisesti työväenluokan etuja silmällä pitäen, ja heidän vastustajansa, vapaakaupan entusiastit, koettivat todistella, että se ei ollut lainkaan suojelutariffin seurausta, että Englannista tuli kukoistava klasinen kauppa- ja teollisuusmaa,— tuohon erittäin sopivaan aikaan ilmestyi Englannin työväenluokan asemaa koskeva Engelsin erinomainen kirja, joka rikkoi viimeisetkin harhakuvitelmat.¹⁰⁰ Tuon kirjan ovat kaikki tunnustaneet erääksi uuden ajan parhaaksi teokseksi... Se todistaa kumoamattomin perustein, millaiseen kuiluun on syöksymässä yhteiskunta, joka ottaa kehityksensä periaatteeksi yksilöllisen ahnauden, niiden yksityisryttäjäien vapaan kilpailun, joille raha on jumala.»*

On siis poistettava kapitalismi, muussa tapauksessa Saksa vajoaa samaan kuiluun, jonka pohjalla Englanti jo on. Engels on todistanut sen. Kuka sitten poistaa kapitalismin? Lukeneisto, die

* »Der Gesellschaftsspiegel«, Band I, S. 86. Notizen und Nachrichten. [»Yhteiskunnan peili«, I nide, s. 86. Tiedotuksia ja uutisia.]

Gebildeten. Yksi tuollainen Gebildet sanoi Saksan erikoisuuden olevan nimenomaan siinä, että saksalaisen lukeneiston kutsumuksena on kapitalismin poistaminen, kun taas »Lännessä (in den westlichen Ländern) sitä vastaan taistelevat etupäässä työläiset».* Miten saksalainen lukeneisto poistaa kapitalismin? Tuotannon järjestelyn välityksellä (Organisation der Arbeit)**. Mitä lukeneiston on tehtävä tuotannon järjestämiseksi? Kölnissä 1845 ilmestynyt »Allgemeines Volksblatt» ehdotti seuraavia toimenpiteitä:

1) Kansanvalistuksen edistäminen, luentosarjojen, konserttien yms. järjestäminen kansaa varten.

2) Suurten työhuoneiden järjestäminen työläisiä, kotiteollisuuden harjoittajia ja käsityöläisiä varten, jotta he voisivat tehdä työtä omaksi hyväkseen eivätkä liikeyrittäjän tai ylösostajan hyväksi. »Allgemeines Volksblatt» toivoi, että ajan mittaan nuo käsityöläiset ryhtyisivät omasta aloitteestaan yhdistyöksiksi.

3) Varastojen perustaminen niiden tuotteiden myyntiä varten, joita tulevat valmistamaan käsityöläiset, kotiteollisuuden harjoittajat sekä kansalliset työverstaat.

Nämä toimenpiteet pelastavat Saksan kapitalismin mätäpaiseilta. Näihin toimenpiteisiin ryhtymistä helpottaa se, lisää siteerattu lehti, että »toisin paikoin on jo alettu perustaa vakituksia varastoja, niin sanottuja teollisuusmessuja, joilla käsityöläiset voivat asettaa myytäväksi tavaroitaan» saaden niiden laskuun heti määrätyn lainan... Edelleen kuvataan etuisuuksia, joita tästä

* Ks. Hessin artikkelia saman paksun aikakauslehden samasta niteestä, s. 1 ja seuraavat. Vrt. myös »Neue Anekdoten», herausgegeben von Carl Grün, Darmstadt 1845, S. 220. [»Uusia anekdootteja», julkaissut Carl Grün, Darmstadt 1845, s. 220.] Saksassa toisin kuin Ranskassa kapitalismia vastaan taistelee ja »takaa voiton siitä» sivistynyt vähemmistö.

** [työn järjestely.]

kaikesta juontuu niin tuottajalle kuin kuluttajal-
lekin.

Kapitalismin poistaminen näyttää helpoim-
malta siellä, missä se *on vielä heikosti kehittynyt*.
Siksi saksalaiset utopistit korostivat usein ja
halukkaasti sitä seikkaa, että Saksa ei ole vielä
Englanti; Heinzen oli valmis jopa suorastaan
kiistämään tehdasproletariaatin olemassaolon
Saksassa. Koska utopisteille oli tärkeintä saada
todistetuksi »yhteiskunnalle» tuotannon organi-
saation välttämättömyys, niin ajoittain he siirtyi-
vät helposti ja huomaamattaan niiden henkilöiden
näkökannalle, jotka väittivät, että *saksalainen
kapitalismi ei voi enää sille ominaisten ristirii-
tojen vuoksi kehittyä edelleen, että sisämarkkinat
ovat jo ylikuormitettuja, että väestön ostokyky
pienenee, että ulkomaanmarkkinoiden valtauk-
sesta on vähän toiveita ja että siitä syystä jalos-
tusteollisuudessa työskentelevien työläisten määrä
tulee väistämättä jatkuvasti pienenemään*. Tälle
näkökannalle asettui useita kertoja siteeraamam-
me aikakauslehti »Der Gesellschaftsspiegel»*,
yksi silloisten saksalaisten utopistien tärkeim-
mistä äänenkannattajista, sen jälkeen kun oli
ilmestynyt L. Buhlin mielenkiintoinen kirjanen
»Andeutungen über die Noth der arbeitenden
Klassen und über die Aufgabe der Vereine zum
Wohl derselben», Berlin 1845**.

Buhl kysyi siinä: pystyvätkö työväenluokan
elintason kohottamiseksi perustetut liitot suori-
tumaan tehtävästään? Vastaukseksi tähän kysy-
mykseen hän esitti toisen, nimittäin kysymyksen
siitä, mistä johtuu työväenluokan nykyinen köy-
hyys.

* [»Yhteiskunnan peili».]

** [»Työätekevien luokkien tarpeista ja niiden aseman
parantamiseksi perustettujen liittojen tehtävistä», Berliini 1845.]

Buhl sanoo, että köyhä ja proletaari eivät ole samaa. Köyhä ei halua tai ei voi tehdä työtä; proletaari etsii työtä; hän pystyy työhön, mutta sitä ei ole, ja hän vajoaa kurjuuteen. Tätä ilmiötä ei tunnettu ollenkaan menneinä aikoina, vaikka aina on ollut köyhiä ja aina on ollut sorrettuja, esimerkiksi maaorjatalonpoikia.

Mistä ilmaantui proletaari? Hänet loi *kilpailu*. Kilpailu mursi vanhat tuotantoa kahlinneet siteet ja sai aikaan teollisuuden ennen näkemättömän kukoistuksen. Se pakotti myös yrittäjät alentamaan tuotteidensa hintoja. Siksi he koettavat pienentää työpalkkaa tai työntekijäin määrää. Tämä viimeksi mainittu tavoite saavutetaan parantamalla koneita, jotka heittävät kadulle suuren määrän työläisiä. Sitä paitsi käsityöläiset eivät kestä kilpailua konetuotannon kanssa ja niin ikään muuttuvat proletaareiksi. Palkka alenee jatkuvasti. Buhl tuo esimerkiksi kangaspainotuotannon, joka kukoisti Saksassa jo 20-luvulla. Silloin palkat olivat hyvin suuret. Hyvä työmies saattoi ansaita 18—20 taaleria viikossa. Palkat alenivat kuitenkin huimaavasti, kun ilmaantui koneita ja niiden mukana naisten ja lasten työtä. Vapaan kilpailun periaate vaikuttaa siten aina ja kaikkialla, missä se pääsee valalle. *Se johtaa ylituotantoon* ja ylituotanto vuorostaan työttömyyteen. Mitä pitemmälle kehittyy suurteollisuus, sitä enemmän kasvaa työttömyys, sitä pienemmäksi käy teollisuuslaitoksissa työkentelevien työläisten määrä. Se seikka, että mainitut vitsaukset esiintyvät vain teollisuusmaissa eivätkä maanviljelyä harjoittavat valtiot tunne niitä, todistaa asianlaidan olevan todella siten. Vapaan kilpailun aiheuttama asiaintila taas on tavattoman vaarallinen yhteiskunnalle (für die Gesellschaft), ja siksi yhteiskunta ei voi olla välinpitämätön sen suhteen. Mitä yhteiskun-

nan olisi tehtävä? Tässä Buhl käsittelee kysymystä, joka on niin sanoaksemme hänen teoksensa peränurkassa, nimittäin: pystyykö yleensä mikään *liitto* hävittämään työväenluokan köyhyyttä?

Berliinin paikallinen liitto työväenluokan auttamiseksi otti tavoitteekseen »pikemminkin estää kurjuuden syntymistä vastaisuudessa kuin poistaa olemassaolevaa kurjuutta». Buhl vetosikin nyt tuohon liittoon. Miten ehkäisette kurjuuden syntymisen tulevaisuudessa, hän kysyi; mitä teette siinä tarkoituksessa? Nykyaikaisen työläisen kurjuus juontuu työn kysynnän puutteesta. Työläinen ei kaipaa armopalaa, vaan työtä. Mistä liitto voi tarjota työtä? Työn kysynnän lisääntymiseksi olisi tarpeen työn tuotteiden kysynnän lisääntyminen. Tuo kysyntä taas pienenee työtätekevien joukkojen palkan pienenemisen vuoksi. Tai ehkä liitto avaa uusia markkinoita? Buhl ei pitänyt sitäkään mahdollisena. Hän teki johdopäätöksen, että Berliinin liiton ratkaistavakseen asettama tehtävä oli vain »*hyväntahtoinen harhaluulo*».

Buhl neuvoi berliiniläistä liittoa miettimään syvällisemmin työväenluokan kurjuuden syitä, ennen kuin ryhtyy taisteluun sitä vastaan. Hän ei antanut merkitystä *palliatiiveille*. »Työnvälitystoimistot, säästökassat, eläkekassat ynnä muut sen kaltaiset voivat tietenkin parantaa muutamien erillisten henkilöiden asemaa, mutta eivät kisko pois paheen juuria.» Eivätkä yhdistyksetkään kisko niitä pois: »Yhdistyskään ei voi pelastua kilpailun raskaalta välttämättömyydeltä (*dura necessitas*).»

Buhlin kirjasen mukaan on vaikea päätellä tarkasti, mitä hän piti paheen poistamisen keinona. Hän ikään kuin vihjaili, että asian auttamiseksi olisi tarpeen valtion sekaantuminen,

ja lisäsi kuitenkin, että tuon sekaantumisen tulos olisi epäilyttävä. Joka tapauksessa hänen kirjansa teki voimakkaan vaikutuksen silloiseen saksalaiseen lukeneistoon. Eikä suinkaan pettymisen mielessä. Päinvastoin siinä nähtiin *työn järjestelyn välttämättömyyden* uusi todiste.

Aikakauslehti »Der Gesellschaftsspiegel»* sanoo Buhlin kirjasesta seuraavaa.

»Tunnettu berliiniläinen kirjailija L. Buhl julkaisi teoksensa 'Andeutungen' jne. Hän olettaa — ja me olemme samaa mieltä — että työväenluokan onnettomuudet johtuvat tuotantovoimien liikarunsaudesta; että tuo liikarunsaus on vapaan kilpailun sekä fysiikan ja mekaniikan alalla tehtyjen uusimpien löytöjen ja keksintöjen seurausta; että ammattikuntiin ja korporatioihin palaaminen olisi yhtä vahingollista kuin löytöjen ja keksintöjen tekemisen vaikeuttaminen; että siitä syystä *olemassaolevien yhteiskunnallisten olosuhteiden vallitessa* (kursivointi arvostelijar.) ei ole tehokkaita keinoja työläisten auttamiseksi. Mikäli oletetaan, että nykyaikaiset itsekkäät yksityisyritteliäisyyden suhteet pysyvät muuttumattomina, on oltava samaa mieltä Buhlin kanssa siitä, että mikään liitto ei pysty hävittämään olemassaolevaa kurjuutta. Tuo olettamus ei kuitenkaan ole ehdottoman välttämätön. Päinvastoin, saattaisi syntyä ja syntyikin jo liittoja, joiden tavoitteena on yhteiskuntamme edellämäinitun itsekkään perustan poistaminen rauhanomaista tietä. Hallituksen ei vain pidä vastustaa tällaista liittojen toimintaa.»

On selvä, että arvostelija ei ole ymmärtänyt tai ei ole halunnut ymmärtää Buhlin ajatusta, mutta sillä ei ole merkitystä meille. Me tarkastelimme Saksaa vain siinä tarkoituksessa, että sen

* [»Yhteiskunnan pelli».]

historian antamien opetusten avulla voisimme paremmin päästä selville nykyisen Venäjän eräistä älyllisistä virtauksista. Siinä mielessä taas saksalaisen 40-luvun lukeneiston liike sisältää paljon opettavaista meitä varten.

Ensinnäkin Buhlin perustelu muistuttaa meille hra N. —onin perustelua. Kumpikin aloittaa siitä, että osoittaa työn kysynnän vähenemisen ja siis myös työläisten määrän suhteellisen pienenemisen syyksi tuotantovoimien kehityksen. Kumpikin puhuu tavaroiden liikarunsaudesta sisämarkkinoilla ja siitä juontuvasta työvoiman kysynnän jatkuvan pienenemisen väistämättömyydestä. Buhl ei nähtävästi tunnustanut mahdolliseksi sitä, että saksalaiset valloittaisivat ulkomaanmarkkinoita; hra N. —on ei kerta kaikkiaan tunnustanut sitä mahdolliseksi venäläisille teollisuudenharjoittajille. Vihdoin kummaltakin heistä jäi kokonaan tutkimatta tuo kysymys ulkomaanmarkkinoista: kumpikaan ei esittänyt ainuttakaan vakavaa todistetta mielipiteensä vahvistukseksi.¹⁰¹

Buhl ei tehnyt tutkimuksestaan mitään muuta ilmeistä johtopäätöstä kuin sen, että työväenluokan asemaa olisi harkittava syvällisesti ennen kuin sitä ryhdytään parantamaan. Hra N. —on teki sen johtopäätöksen, että yhteiskuntamme ratkaistavana on tosin vaikea mutta ei ratkaisematon tehtävä: kansallisen tuotannon järjestely. Kun Buhlin katsomuksia täydennetään niillä ajatuksilla, joita niiden suhteen lausui Jainaamamme »Der Gesellschaftsspiegel» lehden arvostelija, niin saadaan juuri hra N. —onin johtopäätös. *Hra N. —on = Buhl + arvostelija.* Tämä »kaava» johdattaa mieleen seuraavaa.

Hra N. —onia nimitetään meillä marxilaiseksi ja vieläpä ainoaksi »todelliseksi» marxilaiseksi. Voidaanko silti sanoa, että Buhlin ja arvostelijan 40-luvun Saksan tilannetta koskevien katsomus-

ten summa olisi sama kuin Marxin samaa tilannetta koskevat katsomukset? Toisin sanoen, oliko arvostelijan täydentämä Buhl marxilainen ja vieläpä ainoa todellinen marxilainen, par excellence* marxilainen? Ei tietenkään. Siitä, että Buhl osoitti ristiriidan, johon kapitalistinen yhteiskunta joutuu tuotantovoimien kehityksen vuoksi, ei vielä seuraa, että hän olisi ollut Marxin näkökannalla. Hän tarkasteli noita ristiriitoja hyvin abstraktiselta näkökannalta ja yksin jo siitä syystä hänen tutkimuksensa *hengellä* ei ollut mitään yhteistä Marxin katsomusten kanssa. Buhlia kuunneltuaan olisi saattanut luulla, että saksalainen kapitalismi tukautuu *aivan piakkoin* oman kehityksensä taakan alle, että sillä ei ole enää ulospääsyä, että elinkeinoammatit on kapitaloitu lopullisesti ja saksalaisten työläisten määrä vähenee nopeasti. Marx ei lausunut tuollaisia katsomuksia. Päinvastoin, hän sanoi aivan muuta, kun sattui puhumaan 40-luvun lopulla ja varsinkin 50-luvun alussa saksalaisen kapitalismin lähikohtaloista. Ainoastaan henkilöt, jotka eivät lainkaan ymmärrä Marxin katsomuksia, saattoivat tunnustaa saksalaiset N. — onit todelliseksi marxilaisiksi.**

* [ennen muuta.]

** Silloisessa Saksassa oli paljon mitä erillaisimpia suuntauksia edustavia N. — oneja. Merkittävimpiä taisivat olla *vanhoilliset*. Esimerkiksi tohtori Karl Vollgraf, ordentlicher Professor der Rechte [vakainainen oikeustieteen professori], kuvasi tavattoman pitkänimisessä kirjassaan (»Von der über und unter ihr naturnothwendiges Mass erweiterten und herabgedrückten Concurrenz in allen Nahrungs- und Erwerbszweigen des bürgerlichen Lebens, als der nächsten Ursache des allgemeinen, alle Klassen mehr oder weniger drückenden Nothstandes in Deutschland, insonderheit des Getreidewuchers, sowie von den Mitteln zu ihrer Abstellung«, Darmstadt 1848) [»Kilpailusta ravintoainetuotannon kaikilla aloilla sekä kaikilla väestön laajoja tarpeita tyydyttävillä teollisuudenaloilla; kilpailusta, joka ylittää luonnollisen välttämättömyyden puitteet tai ei saavuta niitä; kilpailusta Saksan yleisen puutteen lähimpänä tekijänä, joka painaa enemmän tai vähemmän määrässä kaikkia luokkia, varsinkin viljakeinottelun tekijänä, sekä toimenpiteistä sen poistamiseksi«, Darmstadt 1848] »saksalaisen isänmaan» taloudellista asemaa hämmästyttävän samankalta-

Saksalaiset N. —onit järkeilivät yhtä abstraktisesti kuin meidän nykyiset Buhlimme ja Vollgraffimme. Abstraktinen järkeily johtaa erehdyksiin jopa niissäkin tapauksissa, kun lähtökohtana on aivan oikea periaate. Tiedättekö, lukija, mitä on d'Alembertin *antifysiikka*? D'Alembertilla oli tapana sanoa, että hän voi todistaa kaikkein kiistattomimpien fysiikan lakien perusteella sellaisten ilmiöiden kiertämättömyyden, jotka ovat kerrassaan mahdottomia todellisuudessa. Täytyy vain kunkin kyseisen lain vaikutusta seurattaessa unohtaa joksikin aikaa, että on olemassa toisiakin lakeja, jotka muuttavat sen vaikutusta. Tulos on varmasti kerrassaan mieletön. D'Alembert esitti tämän todisteeksi muutamia todella loistavia esimerkkejä ja aikoi jopa kirjoittaa vapaa-aikanaan kokonaisen *antifysiikan*. Herrat Vollgraffit ja N. —onit kirjoittavat vakavissaan eivätkä leikilläään *antitaloustiedettä*. He menettelevät näin. He

sesti kuin oli kuvattu Venäjän taloudellinen asema kirjassa »Maareformin jälkeisen yhteiskunnallisen taloutemme kuvauksia». Vollgraf niin ikään kuvasi asian siten, ikään kuin tuotantovoimien kehitys olisi jo johtanut teollisuudessa työkentelevien työläisten määrän suhteelliseen pienenemiseen »vapaa kilpailun vaikutuksesta». Hän on kuvannut yksityiskohtaisemmin kuin Buhl työttömyyden vaikutusta kotimaanmarkkinoiden tilaan. Yhden teollisuudenalan tuottajat ovat samanaikaisesti toisten alojen tuotteiden kuluttajia, mutta koska työttömyys tekee tuottajat maksukyvyttömiksi, niin kysyntä pienenee, minkä seurauksena työttömyys muuttuu yleiseksi ja syntyy täydellinen pauperismi (völliger Pauperismus)... »Koska talonpoikaistokin vararikkoutuu kohtuuttoman kilpailun seurauksena, niin koittaa täydellinen toiminnan lamaannus. Yhteiskunnallinen organismi mätänee, sen fysiologisten prosessien seurauksena ilmaantuu villi massa, nälkä saattaa tuon massan käymistilaan, jota ei voida ehkäistä valtiollisin rankaisutoimin eikä edes aseiden voimin.» Maaseudulla vapaa kilpailu johtaa talonpoikien maapalstojen pirstomiseen. Yhdessäkään talonpoikaistaloudessa työvoimalle ei riitä työtä ympäri vuoden. »Näin ollen tuhansissa kylissä, varsinkin niukkakasvuoisilla paikkakunnilla, melkein samalla tavalla kuin Irlannissa köyhät talonpojat seisovat työttöminä ja toimeettomina talonsa ovella. Kukaan heistä ei pysty auttamaan toistaan, sillä he kaikki omistavat liian vähän, kaikilta puuttuu ansioita, kaikki etsivät työtä eivätkä löydä sitä.» Vollgraf keksi puolestaan »vapaa kilpailun» tuhoisaa vaikutusta vastaan suunnattuja »toimenpiteitä», joskaan ei sosialistisen aikakauslehden »Der Gesellschaftsspiegel» hengessä.

ottavat tietyn kiistattoman taloudellisen lain ja osoittavat aivan oikein sen *tendenssin*; sitten he unohtavat, että tämän lain toteutuminen elämässä on *kokonainen historiallinen prosessi*, ja kuvaavat asian ikään kuin tuon lain tendenssi olisi *jo kokonaisuudessaan toteutunut* elämässä siihen mennessä, kun he alkoivat kirjoittaa tutkielmiaan. Jos tällöin kyseessä oleva Vollgraf, Buhl tai N. —on kasaa rökkiöittäin vaikkapa huonosti sulatettua tilastoaineistoa ja alkaa lainailla Marxia sopivasti tai sopimattomasti, niin hänen »kuvauksensa» alkaa vaikuttaa tieteelliseltä, »Pääoman» tekijän hengessä laaditulta vakuuttavalta tutkielmalta. Se on kuitenkin näköharha eikä mikään muu.

Se kiistaton seikka, että esimerkiksi Vollgrafin ennustus Saksan *yhteiskunnallisen organismin mätänemisen* suhteen jäi kokonaan toteutumatta, osoittaa hänen jättäneen ottamatta huomioon monia seikkoja tuon maan aikansa talouselämää eritellessään. Ja jopa kunnianarvoisa S. N. Krivenkokin ymmärtää helposti sen, että hra N. —on vetoaa aivan suotta Marxiin, samoin kuin hra J. Žukovski turvautui aikoinaan suotta integraalilaskentaan.

Vastoin niiden herrojen mielipidettä, jotka moittivat Marxia yksipuolisuudesta, Marx ei milloinkaan tarkastellut kyseisen maan taloudellista kehitystä *irrallisena niistä yhteiskunnallisista voimista, jotka kasvoivat sen pohjalta ja vaikuttivat vuorostaan sen tulevaan suuntaukseen* (toistaiseksi tämä ei ole teille vielä aivan selvää, mutta kärsivällisyyttä, hra S. N. Krivenko!). On annettu tietty taloudellinen tila ja siten on annettu tietyt yhteiskunnalliset voimat, joiden vaikutus kuvastuu ehdottomasti tuon tilan tulevassa kehityksessä (menetättekö malttinne, hra Krivenko? Tässä havainnollinen esimerkki). Oli

annettu alkuperäisen kapitalistisen kasautumisen aikaisen Englannin talouselämä. Siten oli annettu ne yhteiskunnalliset voimat, jotka muuten pitivät istuntojaan Englannin silloisessa parlamentissa. Noiden yhteiskunnallisten voimien vaikutus oli annetun taloudellisen tilan jatkuvan kehityksen välttämätön ehto, ja niiden vaikutuksen suunnan määräsivät tuon tilan ominaisuudet.— On annettu nykyisen Englannin taloudellinen tila; täten on annettu sen nykyiset yhteiskunnalliset voimat, joiden vaikutus tuntuu Englannin tulevassa taloudellisessa kehityksessä. Kun Marx teki sitä, mitä eräät ovat suvainneet sanoa arvailuksi, hän otti huomioon nuo yhteiskunnalliset voimat eikä kuvitellut, että niiden vaikutuksen voisi lakkauttaa mielensä mukaan jokin ryhmä henkilöitä, joiden voimanlähteenä ovat heidän hyvät aikomuksensa («Mit der Gründlichkeit der geschichtlichen Action wird der Umfang der Masse zunehmen, deren Action sie ist»).*

Saksalaiset 40-luvun utopistit järkeilivät toisin. Asettaessaan ratkaistavakseen tiettyjä tehtäviä he pitivät silmällä ainoastaan maansa taloudellisen tilan hankaluuksia ja unohtivat tutkia niitä yhteiskunnallisia voimia, jotka kasvoivat esiin tuosta tilasta. Edellä mainittu arvostelija pohdiskeli: kansamme taloudellinen asema on surkuteltava, ratkaistavanamme on siis vaikea mutta ei ratkaisematon tuotannon järjestelyn tehtävä. Eivätkö tuota järjestelyä tule estämään ne samaiset yhteiskunnalliset voimat, jotka ovat kasvaneet surkuteltavan taloudellisen aseman pohjalta? Tätä hyväntahtoinen arvostelija ei kysynyt itseltään. Utopisti ei milloinkaan anna

* [»Historiallisen toiminnon perusteellisuuden kasvaessa tulee kasvamaan myös sen joukon määrä, jonka toimintoa se on.»]

riittävästi arvoa aikakautensa yhteiskunnallisille voimille siitä yksinkertaisesta syystä, että hän *asettaa itsensä aina yhteiskunnan yläpuolelle*, kuten Marx sanoi. Siitä samasta syystä ja niin ikään Marxin lausuman mukaan kaikki utopistin laskelmat ovat »ohne Wirth gemacht»* ja koko hänen »kritiikkinsä» on vain täydellistä kritiikin puuttumista, kyvyttömyyttä katsoa kriittisesti häntä ympäröivään todellisuuteen.

Tuotannon järjestelyn kyseisessä maassa voivat toteuttaa vain ne yhteiskunnalliset voimat, joita tuossa maassa on. Mitä tarvitaan tuotannon järjestelyä varten? Tuottajien tietoista suhtautumista tuotantoprosessiin, *joka on otettu kaikessa monimutkaisuudessaan ja kokonaisuutena*. Siellä, missä ei vielä ole tuota tietoista suhtautumista, tuotannon järjestelyn saattavat esittää lähimpänä yhteiskunnallisena tehtävänä vain henkilöt, jotka ovat jääneet iäkseen parantumattomiksi utopisteiksi, vaikka he lausuisivatkin viisi miljardia kertaa Marxin nimen mitä suurimmalla kunnioituksella. Mitä hra N. —on puhuu tuottajien tietoisuudesta surullisen kuuluisassa kirjassaan? Ei kerrassaan mitään, hän panee toiveensa »yhteiskunnan» tietoisuuteen. Mikäli hänet tämän jälkeen voidaan ja tulee tunnustaa todelliseksi marxilaiseksi, niin emme näe syytä olla tunnustamatta hra Krivenkoa aikamme ainoaksi todelliseksi hegeliläiseksi, par excellence** hegeliläiseksi.

On jo aika lopettaa. Mitä tuloksia antoi meille verrannollis-historiallinen menetelmämme? Ellemme erehdy, niin seuraavia:

1) Heinzenin ja hänen aatetovereidensa varma käsitys siitä, että Marxin omat katsomukset

* [»ilman isäntää tehtyjä».]

** [ennen muuta.]

tuomitsivat hänet toimettomuuteen Saksassa, osoittautui hölynpölyksi. Samanlaiseksi hölynpölyksi osoittautui myös hra Mihailovskin varma usko siihen, että Marxin katsomuksia meillä nykyään kannattavat henkilöt eivät muka voi tuottaa hyötyä Venäjän kansalle, vaan päinvastoin tekevät sille vahinkoa.

2) Buhlien ja Vollgrafien katsomukset, jotka koskivat Saksan silloista taloudellista tilaa, osoittautuivat abstraktisuutensa vuoksi suppeiksi, yksipuolisiksi ja virheellisiksi. Voidaan epäillä, että Venäjän tuleva taloushistoria ilmentää samankaltaisia puutteita hra N.—onin katsomuksissa.

3) Henkilöt, jotka asettivat lähitehtäväkseen 40-luvulla Saksassa tuotannon järjestelyn, olivat utopisteja. Samanlaisia utopisteja ovat henkilöt, jotka puhuvat tuotannon järjestelystä nykyisellä Venäjällä.

4) Historia on pyyhkäissyt pois saksalaisten 40-luvun utopistien harhakuvitelmat. On syytä olettaa, että venäläisten utopistiemme harhakuvitelmat joutuvat saman kohtalon omiksi. Kapitalismi pani naurunalaisiksi ensin mainitut; murtimein mielin ennustamme, että se panee naurunalaisiksi viimeksi mainitutkin.

Eikö noista harhakuvitelmissä ollut mitään hyötyä Saksan kansalle? Taloudellisessa suhteessa ei kerrassaan mitään tai mikäli vaaditte tarkempaa sanontaa, *tuskin* mitään. Tuskin mitkään käsityötuotteiden myyntimessut ja tuskin mitkään yritykset perustaa tuotannollisia yhtymiä helpottivat edes sadan saksalaisen tuottajan asemaa. Mutta ne myötävaikuttivat noiden tuottajien itsetajunnan heräämiseen ja siten toivat heille suurta hyötyä. Saksalaisen lukeneiston valistustoiminta — koulut, lukutuvat yms.— toi yhtä suurta hyötyä, ja vieläpä suoranaista eikä

välillistä. Saksan kansalle vahingollisia kapitalistisen kehityksen seurauksia voitiin kunakin kyseisenä aikana lieventää tai poistaa sikäli, mikäli kehittyi saksalaisten tuottajien itsetajunta. Marx ymmärsi tämän paremmin kuin utopistit, ja siksi hänen toimintansa oli paljon hyödyllisempää Saksan kansalle.

Samoin käy eittämättä Venäjälläkin. Ei sen kauempana kuin »Russkoje Bogatstvo» vuoden 1894 lokakuun numerossa hra S. N. Krivenko »puuhasi», kuten meillä sanotaan, venäläisen tuotannon järjestelyä. Noilla »puuhillaan» hra Krivenko ei saa poistetuksi mitään eikä onnellistetuksi ketään. Hänen »puuhansa» ovat kömpelöitä, taitamattomia ja hyödyttömiä, mutta jos ne kaikista noista kielteisistä puolistaan huolimatta saavat hereille edes yhdenkään tuottajan itsetajunnan, osoittautuvat ne hyödyllisiksi, ja siitä seuraa, että hra Krivenko ei ole elänyt maan päällä ainoastaan tehdäkseen loogisia virheitä tai kääntääkseen väärin otteita hänelle »epämielilyttävistä» vieraalla kielellä kirjoitetuista artikkeleista. Meidänkin kapitalismimme vahingollisia seurauksia vastaan voidaan taistella vain sikäli, mikäli tulee kehittymään tuottajan itsetajunta. Näistä sanoistamme herrat subjektivistit voivat nähdä, ettemme ole lainkaan »karkeita materialisteja». Mikäli olemme »suppeita», niin ainoastaan yhdessä mielessä, nimittäin siinä, että asetamme ratkaistavaksemme ennen kaikkea kerrassaan *idealistisen tehtävän*.

Näkemiin nyt sitten, herrat vastustajamme. Nautimme suuresti jo edeltä käsin vastaväitteistänne. Pitäkää, herrat, kuitenkin silmällä hra Krivenkoa. Hän taitaa kirjoittaa mukiinmenevästikin, ainakin tunnepitoisesti, mutta oivallusta — juuri sitä häneltä puuttuu!

VIELÄ KERRAN HRA MIHAILOVSKI,
VIELÄ KERRAN »TRIADI»

Hra Mihailovski lausui jälleen »Russkoje Bogatstvon» lokakuun numerossa hra P. Struvea vastaan väittäessään muutamia ajatuksia Hegelin filosofiasta ja »taloudellisesta» materialismista.¹⁰²

Hänen sanojensa mukaan materialistinen historiankäsitys ja taloudellinen materialismi eivät ole yhtä ja samaa. Taloudelliset materialistit johtavat kaiken talouselämästä. »Entä jos rupean etsimään paitsi yhteiskunnan oikeudellisten ja poliittisten laitosten, filosofisten tai muiden katsomusten juurta tai perustaa myös sen taloudellista rakennetta sen jäsenten rotu- tai heimoerikoisuuksista: heidän pääkallonsa pituuden ja leveyden suhteesta, kasvokulman luonteesta, leukaluun koosta ja asennosta, rintakehän koosta, lihasvoimasta jne. tai toisaalta puhtaasti maantieteellisistä tekijöistä: Englannin saari- asemasta, Aasian aroseudun luonteesta, Sveitsin vuoristomaan luonnosta, pohjolan jokien jäätymisestä jne.— eikö se ole materialistista historiankäsitystä? Historiallisena teoriana taloudellinen materialismi on tietenkin vain materialistisen historiankäsityksen yksityistapaus...»*

* »Russkoje Bogatstvo», lokakuu 1894, II osasto, s. 50.

Montesquieu oli taipuvainen selittämään kansojen historiallista kohtaloa »puhtaasti maantieteellisillä tekijöillä». Hän oli epäilemättä materialisti, koska pysytteli johdonmukaisesti noiden tekijöiden kannalla. Nykyaikainen dialektinen materialismi, kuten huomasimme, ei jätä ottamatta huomioon maantieteellisen ympäristön vaikutusta yhteiskunnan kehitykseen. Se ottaa vain paremmin selville, millä tavalla maantieteelliset tekijät vaikuttavat »yhteiskunnalliseen ihmiseen». Se osoittaa, että maantieteellinen ympäristö turvaa ihmisille suuremman tai pienemmän mahdollisuuden tuotantovoimiensa kehitykseen ja siten työntää heitä enemmän tai vähemmän energisesti eteenpäin historiallisen kehityksen tietä. Montesquieu ajatteli näin: tietty maantieteellinen ympäristö aiheuttaa ihmisten tietyt fyysiset ja psyykkiset ominaisuudet, joiden seurauksena ilmaantuu määrätty yhteiskuntarakenne. Dialektinen materialismi pitää tuota järkeilyä epätyydyttävänä ja on sitä mieltä, että maantieteellinen ympäristö vaikuttaa ennen kaikkea ja voimakkaimmin *yhteiskunnallisten suhteiden* luonteeseen, ja ne vuorostaan vaikuttavat verrattomasti voimakkaammin ihmisten katsomuksiin, heidän tottumuksiinsa ja jopa fyysiseen kehitykseensäkin, kuin esimerkiksi ilmasto. Nykyaikainen maantiede (vetoamme jälleen Metšnikovin kirjaan ja Élisée Reclusin kirjoittamaan esipuheeseen) on tässä tapauksessa täysin samaa mieltä dialektisen materialismin kanssa. Tuo materialismi on tietysti materialistisen historiankäsityksen yksityistapaus. Se selittää sitä kuitenkin täydellisemmin ja monipuolisemmin kuin muut »yksityistapaukset» voisivat sen tehdä. *Dialektinen materialismi on materialistisen historiankäsityksen korkeinta kehitystä.*

Holbach sanoi, että kansojen historiallisen kohtalon toisinaan määrää kokonaiseksi vuosisadaksi eteenpäin voimakkaan henkilön aivoissa hullaantuneen atomin liikunta. Tuokin oli materialistinen historiankäsitys. Se ei kuitenkaan pystynyt antamaan mitään historiallisten ilmiöiden selittämisen mielessä. Nykyaikainen dialektinen materialismi on verrattomasti hedelmällisempi siinä suhteessa. Se on tietysti materialistisen historiankäsityksen yksityistapaus, mutta nimenomaan se yksityistapaus, joka vain yksin vastaa tieteen nykyistä tilaa. Holbachin materialismin voimattomuus aiheutti sen, että hänen seuraajansa palasivat idealismiin: »mielipiteet hallitsevat maailmaa». Dialektinen materialismi häätää nykyään idealismin sen viimeisistä asemista.

Hra Mihailovskista tuntuu, että johdonmukainen materialisti olisi vain se, joka selittäisi kaikki ilmiöt molekylaarisen mekaniikan avulla. Nykyaikainen dialektinen materialismi ei voi löytää *mekanistista* historianselitystä. Tätä voitte pitää *sen heikkona puolena*. Mutta osaako nykyaikainen biologia antaa mekanistisen selityksen lajien synnystä ja kehityksestä?— Ei osaa. Siinä on *sen heikkous*. Laplacen haaveilemalta nerolta puuttuisi tietenkin tuota heikkoutta. Emme kerta kaikkiaan silti tiedä, milloin tuo nero ilmaantuu, ja siksi tyydymme niihin selityksiin, jotka vastaavat parhaiten aikamme tiedettä. Tällainen on *meidän* »yksityistapauksemme».

Dialektinen materialismi sanoo, että ihmisten tajunta ei määrää heidän olemistaan, vaan päinvastoin heidän olemisensa määrää heidän tajuntansa; että yhteiskunnan kyseisen tilan käsittämiseen on etsittävä avainta kyseisen yhteiskunnan talouselämästä eikä filosofiasta. Hra Mihailovski tekee tämän johdosta muutamia huomautuksia, eräässä niistä sanotaan:

»...Materialistisosiologien peruskaavan kielteisiin puoliin (!) sisältyy protesti tai vastavaikutus nähtävästi hegeliläistä filosofiaa vastaan eikä yleensä filosofiaa vastaan. Nimenomaan se 'selitti olemisen johtuvan tajunnasta'... taloudellisen materialismin perustanlaskijat ovat hegeliläisiä ja siinä ominaisuudessa jankuttavat niin itsepin-taisesti: 'ei johdu filosofiasta', 'ei johdu tajunnasta', koska eivät voi eivätkä yritäkään päästä pois hegeliläisen ajattelun kehästä.»*

Luettuamme nämä rivit mieleemme juolahti, että tässä tekijämme lähenee hra Karejevin esimerkkiä seuraten »synteesiä». Päätelimme itseksemme, että hra Mihailovskin synteesi tulee tietenkin olemaan hieman korkeampaa tasoa kuin hra Karejevin synteesi; hra Mihailovski ei rajoitu toistamaan sitä G. I. Uspenskin kertomukseensa »Parantumaton» kuvaaman lukkarin ajatusta, että »sielu on erikoinen osa» ja että »samoin kuin materia omaa hyödykseen erilaisia mausteita, samoin niitä omaa sielukin»; hra Mihailovski ei kuitenkaan pidäntynyt synteesistä: Hegel on teesi; taloudellinen materialismi on anti-teesi ja nykyisten venäläisten subjektivistien eklektisismi on synteesi. Miten voisi olla viehättymättä tuollaiseen »triadiin»? Niinpä aloimmekin muistella, millainen oli Marxin historiallisen teorian ja Hegelin filosofian todellinen suhde.

Ennen kaikkea »panimme merkille», että Hegel ei selitä historiallisen liikunnan johtuvan *lainkaan ihmisten katsomuksista tai heidän filosofiastaan*. *Ranskalaiset 1700-luvun materialistit* esittivät historian selitykseksi katsomukset, »mielipiteet». Hegel pilaili noiden katsomusten kustannuksella: hän sanoi, että järki ohjaa tietenkin historiassa, mutta ohjaahan se taivaankappalei-

* Sama, ss. 51 ja 52.

denkin liikettä eivätkä taivaankappaleet tajua liikettään. Ihmiskunnan historiallinen kehitys on järjellistä siinä mielessä, että se on lainomaista, mutta historiallisen liikkeen lainomaisuus ei suinkaan vielä todista, että sen perimmäistä syytä on etsittävä ihmisten katsomuksista, heidän mielipiteistään; aivan päinvastoin, tuo lainomaisuus osoittaa, että ihmiset tekevät historiaansa tiedottomasti.

Jatkoimme edelleen, ettemme muista, millaisia olivat Hegelin katsomukset »Lewisin» mukaan; mutta ettemme vääristele niitä, sen suhteen on samaa mieltä kanssamme jokainen, joka on lukenut kuuluisan »Philosophie der Geschichte»*. Väittäessään, että ihmisten yhteiskunnallista olemista ei määrää heidän filosofiansa, »taloudellisen» materialismin kannattajat eivät siis kiistäneet Hegeliä vastaan; *siinä suhteessa* he eivät siis ole mikään Hegelin antiteesi. Tästä taas seuraa, että hra Mihailovskin synteesi epäonnistuu, vaikka tekijämme ei rajoitukaan toistamaan lukkarin ajatusta.

Hra Mihailovskin mielestä ainoastaan Saksassa 40-luvulla, jolloin ei vielä ollut havaittavissa kapinaa Hegelin järjestelmää vastaan, voitiin väittää, että filosofia, ts. ihmisten katsomukset eivät selitä heidän historiaansa. Nyt näemme, että tuo mielipide perustui parhaassa tapauksessa vain »Lewisiin».

Miten kehnosti »Lewis» on tutustuttanut hra Mihailovskin Saksan filosofisen ajattelun kehitykseen, osoittaa paitsi edellä mainittua vielä seuraava seikka. Tekijämme siteeraa haltioituneena Belinskin tunnettua kirjettä, jossa tämä kumartaa Hegelin »filosofin myssylle».¹⁰³ Belinski muuten sanoo tuossa kirjeessä: »Subjektin,

* [»Historianfilosofia».]

individin, yksilön kohtalo on tärkeämpi kuin koko maailman kohtalot tai Kiinan keisarin hyvinvointi (ts. hegeliläinen *Allgemeinheit**).» Hra Mihailovski tekee paljon huomautuksia tuon kirjeen johdosta, mutta hän ei »huomaa», että Belinski on vetänyt aivan sopimattomasti hegeliläisen *Allgemeinheitin*. Hra Mihailovski nähtävästi luulee, että hegeliläinen *Allgemeinheit* on samaa kuin henki tai absoluuttinen idea, mutta Hegelillä *Allgemeinheit* ei ole edes absoluuttisen idean tärkein tunnusmerkkikään. *Allgemeinheit* ei ole hänellä sen kunniakkaammalla paikalla kuin esimerkiksi *Besonderheit* tai *Einzelheit*** . Siksi ei olekaan ymmärrettävää, miksi nimenomaan *Allgemeinheit* on nimetty Kiinan keisariksi ja ansainnut, toisin kuin muut sisarensa, huomaavaisen pilkallisen kumarruksen. Tämä saattaa näyttää nykyään huomiota ansaitsemattomalta pikkuseikalta, mutta asia ei ole siten. Huonosti ymmärretty hegeliläinen *Allgemeinheit* estää nykyäänkin esimerkiksi hra Mihailovskia ymmärtämästä saksalaista filosofian historiaa ja siinä määrin estääkin, ettei edes »Lewis» pysty pelastamaan häntä pälkähästä.

Hra Mihailovskin mielestä Hegel kiisti täydellisesti *yksilön oikeudet* *Allgemeinheitin* yliarvioinnin seurauksena. »Ei ole toista filosofista järjestelmää, joka suhtautuisi yksilöön niin murhaavan ylenkatseellisesti ja (niin?) hyytävän julmasti kuin Hegelin järjestelmä», hän sanoo (s. 55). Tämä saattanee vastata totuutta ainoastaan »Lewisin» mukaan. Miksi Hegel piti Idän historiaa ihmiskunnan ensimmäisenä, *alimpana* kehitystasteena? Siksi, että Idässä *yksilö* on ollut ja on tähänkin asti kehittymätön. Miksi Hegel

* [yleinen.]

** [erikoinen tai yksityinen.]

puhui ihastuneesti muinaisesta Kreikasta, jonka historiassa nykyaikainen ihminen tuntee olevansa vihdoin »kotonaan»? Siksi kun Kreikassa oli kehittynyt yksilö (»erinomainen yksilö», »schöne Individualität»). Miksi Hegel puhui niin ihastuneesti Sokrateesta? Miksi hän kai ensimmäisenä filosofian historioitsijoista antoi tunnustuksensa jopa *sofisteille*? Siksikö, että väheksyi yksilöä?

Hra Mihailovski on kuullut hälyä, mutta mistä, sitä hän ei älyä.

Hegel ei ainoastaan ollut aliarvioimatta yksilöä, vaan loi kokonaisen *sankarikultin*, jonka Bruno Bauer peri myöhemmin kokonaisuudessaan. Hegelillä sankarit olivat maailmanhengen välikappaleita, siinä mielessä ne olivat itsekin *epävapaita*. Bruno Bauer nousi »henkeä» vastaan ja vapautti siten »sankarit». Hänellä »*kriittisen ajattelun*» sankarit olivat oikeita historian demiurgeja *päinvastoin* kuin »*massa*», joka tosin ärsyttikin sankareita miltei kyyneliin asti ymmärtämättömyydellään ja kömpelyydellään, mutta lopulta lähti kuitenkin sankareiden itsetajunnan raivaamaa tietä. »*Sankareiden ja massan*» (»*lauman*») vastakkainasettelu siirtyi Bruno Bauerilta hänen venäläisille aviottomille lapsilleen, ja me saamme nyt nauttia sen tarkastelusta hra Mihailovskin artikkeleissa. Hra Mihailovski ei muista filosofista sukuperäänsä, se on paheksuttavaa.

Näin ollen saimme odottamattamme aineksia uutta »synteesiä» varten. Hegeliläinen maailmanhengen palveluksessa olevien sankareiden kultti on *teesi*; bauerilainen vain oman »itsetajuntansa» ohjaamien »*kriittisen ajattelun*» sankareiden kultti on *antiteesi*; ja vihdoin Marxin teoria, joka sovittaa nuo äärimmäisyydet, poistaa maailmanhengen ja selittää sankarillisen itsetajunnan syn-

nyn ympäristön kehityksestä aiheutuvaksi, muodostaa *synteesin*.

»Synteesiin» taipuvaisten vastustajiemme on muistettava, että Marxin teoria ei ollut suinkaan ensimmäinen, *välitön* reaktio Hegeliä vastaan, vaan tuona ensimmäisenä — ja yksipuolisuutensa vuoksi pinnallisena — reaktiona olivat Saksassa Feuerbachin ja *varsinkin Bruno Bauerin* katsomukset, viimeksi mainitun kanssa subjektivistiemme on jo kauan sitten ollut aika lukeutua sukulaisiksi.

Hra P. Struvea vastaan suunnatussa artikkelissaan hra Mihailovski lateli vielä paljon järjettömyyksiä Hegelistä ja Marxista. Tässä ei riitä sijaa niiden luettelemiseen. Rajoitumme esittämään lukijoillemme seuraavan mielenkiintoisen tehtävän:

On annettu hra Mihailovski; on annettu hänen täydellinen tietämättömyytensä Hegelin suhteen; on annettu hänen täydellinen kyvyttömyytensä ymmärtää Marxia; on annettu hänen hillitön pyrkimyksensä järkeillä Hegelistä ja Marxista ja heidän keskinäisistä suhteistaan; herää kysymys: montako virhettä hra Mihailovski vielä tekee tuon pyrkimyksensä ansiosta?

Tuskinpa kukaan pystyy ratkaisemaan tuota tehtävää, se on monen tuntemattoman yhtälö. On vain yksi keino korvata siinä määrätyillä suureilla *tuntemattomat* suureet: on nimittäin luettava huolellisesti hra Mihailovskin artikkelit ja *pantava merkille hänen virheensä*. Se on kyllä ikävä ja vaikea tehtävä, ja virheitä tulee hyvin paljon, ellei vain hra Mihailovski jätä huonoa tapaansa järkeillä filosofiasta saamatta ensin neuvoa henkilöiltä, jotka ovat tietävämpiä kuin hän.

Emme rupea koskettelemaan tässä hra Mihailovskin hyökkäilyjä hra P. Struvea vastaan.

Noista hyökkäilyistä puheen ollen sanottakoon, että hra Mihailovski on tästä lähtien kirjan »Arvostelevia huomautuksia Venäjän taloudellisen kehityksen kysymyksestä» tekijän hallussa, emmekä me tahdo anastaa vierasta omaisuutta. Hra Struve muuten suonee meille anteeksi, jos rohkenemme tehdä kaksi pientä »huomautusta».

Hra Mihailovski loukkaantui siitä, kun hra P. Struve »huitaisi» häntä kysymysmerkillä. Hän loukkaantui niin pahasti, että ei tyytynyt osoittamaan hra Struven kielellisiä virheitä, vaan haukkui häntä muukalaiseksi ja muisti jopa pilajutun kahdesta saksalaisesta, joista toinen sanoi »strignulsja» ja toinen korjasi häntä väittäen, että venäjäksi pitää sanoa »strigovalsja». Minkä takia hra Struve nosti kysymysmerkillä aseistetun kätensä hra Mihailovskia vastaan? Seuraavien sanojen vuoksi: »Euroopan nykyinen talousjärjestys alkoi muodostua jo silloin, kun tätä ilmiöpiiriä johtavaa tiedettä ei vielä ollut olemassa» jne. Kysymysmerkki on »johtavaa» sanan perässä. Hra Mihailovski sanoo: »Saksaksi se saattaa olla sopimatonta (kuinka ilkeästi: *saksaksi!*), mutta vakuutan teille, hra Struve, että venäjäksi se ei herätä kenessäkään kysymystä eikä kaipaa kysymysmerkkiä.» Näiden rivien kirjoittajalla on puhtaasti venäläinen sukunimi ja yhtä venäläinen sielu kuin hra Mihailovskillakin: purevinkaan kriitikko ei rohkene nimittää häntä saksalaiseksi ja silti »johtavaa» sana herättää hänessä kysymyksen. Hän kysyy itseltään: mikäli voidaan sanoa, että tiede *johtaa* määrättyä ilmiöpiiriä, niin eikö tämän jälkeen voittaisi korottaa tekniset taiteet *erikoisten osastojen päälliköiksi?* Eikö voitaisi sanoa esimerkiksi, että koeputkien valmistustaito komentaa seosteita? Mielestämme se olisi sopimatonta, se antaisi eri

taidoille *liian sotilaallisen asun* aivan samoin kuin *johtava*-sana antaisi tieteelle *byrokraattisen* asun. Hra Mihailovski on siis väärässä. Hra P. Struve sieppasi vaieten kysymysmerkin; on tietymätöntä, miten hän olisi korjannut hra Mihailovskin epäonnistuneen sanonnan. Hän olisi saattanut »strigovatsja». Se on kuitenkin *jo tapahtunut tosiasia*, että hra Mihailovski jo useita kertoja »strignulsja». Vaikka häntä ei kyllä luulisi muukalaiseksi!

Hra Mihailovski nosti artikkelissaan naurettavan melun hra Struven seuraavien sanojen johdosta: »mutta tunnustakaamme sivistymättömyytemme ja lähtekäämme saamaan oppia kapitalismilta». Hra Mihailovski haluaa kuvata asian siten, ikään kuin nämä sanat merkitsisivät: »uhratkaamme tuottaja riistäjälle». Hra P. Struven on helppo osoittaa hra Mihailovskin ponnistusten turhuus, ja sen kai näkee nykyään jokainen, joka on lukenut huolellisesti »Arvostelvat huomautukset». Hra Struve on sittenkin sanonut kovin varomattomasti ja ehkä siten johdattanut kiusaukseen monet yksinkertaiset ihmiset ja ilahduttanut eräitä akrobaatteja. *Opiksi olkoon*, sanomme me hra Struvelle, ja herroille akrobaateille muistutamme, että elämänsä loppuaikoina, jolloin Belinski oli jo kauan sitten jättänyt hyvästit »Allgemeinheitille»*, lausui hän eräessä kirjeessään ajatuksen siitä, että Venäjän sivistyneen tulevaisuuden turvaa *ainoastaan porvaristo*.¹⁰⁴ Tuo Belinskin uhkaus oli niin ikään kovin sopimaton. Mistä tuo sopimattomuus kuitenkin johtui? *Zapadnikin jalosta innostuksesta*. Olemme varmoja siitä, että hra Struven sopimattomuus johtui samanlaisesta innostuksesta. Sen johdosta sopii pitää ääntä vain sen, jolla ei ole

* [«yleiselle».]

mitään sanottavaa esimerkiksi tuon kirjailijan taloudellisia perusteluja vastaan.

Hra P. Struvea vastaan on noussut myös hra Krivenko. Tällä on oma mielenkarvautensa. Hän oli kääntänyt väärin otteen eräästä hra P. Struven saksankielisestä artikkelista, ja hra Struve sai hänet kiinni vääristelystä. Hra Krivenko puolustautuu ja koettaa todistella, että käännös on miltei kokonaan oikea; mutta hänen puolustelunsa ovat epäonnistuneita, hän on sittenkin syyllistynyt vastustajansa sanojen vääristelyyn. Hra Krivenkolla ei kuitenkaan mahda mitään, sillä hän on epäilemättä samanlainen kuin eräs lintu, josta sanotaan:

Seireeni lintu taivaan,
on laulussaan ääntä ja voimaa,
kun herraa se ylistää,
niin itsensäkin unohtaa.

Hra Krivenko unohtaa itsensä, kun hän häpäisee »oppilaita». Mitä te tahdotte hänestä, hra Struve?

MUUTAMA SANA VASTUSTAJILLEMME¹⁰⁵

Viime aikoina kirjallisuudessamme on jälleen nostettu esiin kysymys, mitä tietä Venäjän taloudellinen kehitys lähtee kulkemaan. Tästä kysymyksestä puhutaan paljon ja kiivaasti, niin kiivaasti, että yhteiselämässä harkitsevaisiksi tunnetut henkilöt ovat jopa levottomia kiistapuolien muka liiallisen kiivauden vuoksi. Miksi pitää kiivailla, miksi pitää heittää vastustajille haasteita ja karvaita moitteita, miksi pitää pilkata heitä, harkitsevaiset ihmiset sanovat, eikö olisi parempi tarkastella kylmäverisesti kysymystä, jolla todellakin on tavattoman tärkeä merkitys maallemme, mutta joka nimenomaan tavattoman tärkeytensä vuoksi kaipaa kylmäveristä pohdintaa?

Harkitsevaiset ihmiset ovat samaan aikaan oikeassa ja väärässä, kuten aina on ollut ja on. Miksi pitää olla levoton ja kiivailla kahteen eri leiriin kuuluvien kirjailijoiden, joista kummatkin — sanokootpa heidän vastustajansa mitä hyvänsä — pyrkivät puolustamaan ymmärryksensä, voimiensa ja mahdollisuuksiensa mukaan kansan tärkeimpiä, elintärkeitä etuja? Nähtävästi heti kun tämä kysymys on asetettu, se tulee ratkaistuksi kerta kaikkiaan parin kolmen mihin tekstiin hyvänsä kelpaavan mietelauseen avulla: kärsivällisyys on mainio asia; toisten mielipiteitä

on kunnioitettava silloinkin, kun ne eroavat perinpohjaisesti omistamme, jne... Tuo kaikki on hyvin totuudenmukaista, ja sitä kaikkea on jo kauan sitten toistettu maailmalle. Yhtä totuudenmukaista on myös se, että ihmiskunta on kii-vaillut, kiivailee ja tulee kiivailemaan joka kerta, kun on ollut, kun on tai kun tulee olemaan puhe sen elintärkeistä eduista. Sellaista on ihmisluonto, sanoisimme me, ellemme tietäisi, miten usein ja miten suuresti tuota lausetta on väärinkäytetty. Mutta tämä ei ole vielä kaikki. Tärkeintä on se, että ihmiskunnalla ei ole syytäkään olla harmis-
saan tuollaisesta »luonnostaan». Historiassa ei ole otettu ainoatakaan suurta askelta ilman intohimoa, joka kymmenkertaistaen toimihenkilöiden siveellisiä voimia ja teroittaen henkisiä kykyjä on itsekin suuri edistyksellinen voima. Kylmäverisesti pohditaan vain sellaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä, jotka eivät sinänsä ole ollenkaan tärkeitä tai eivät ole vielä muuttuneet kyseisen maan ja kyseisen aikakauden *ajankohtaisiksi* kysymyksiksi ja siitä syystä kiinnostavat vain kourallista kabinettiajattelijoita. Mikäli yksi tai toinen yhteiskunnallinen suurkysymys tulee ajankohtaiseksi, se kiihottaa heti väistämättä suuria intohimoja, huutakootpa maltillisuuden kannattajat kuinka paljon tahansa kylmäverisyydestä.

Kysymys maamme taloudellisesta kehityksestä on nimenomaan se yhteiskunnallinen suurkysymys, jota meillä ei nykyään voida käsitellä maltillisesti siitä yksinkertaisesta syystä, että se on tullut *ajankohtaiseksi* kysymykseksi. Tämä ei tietenkään merkitse, että talouselämä olisi vasta nyt saanut ratkaisevan merkityksen yhteiskunta-kehityksessämme. Sillä on ollut aina ja kaikkialla tuo merkitys. Yhteiskunnan asioista kiinnostuneet henkilöt eivät ole meillä enempää kuin

missään muuallakaan tajunneet aina tuota merkitystä, ja siksi nuo henkilöt ovat keskittäneet intohimonsa voiman kysymyksiin, jotka koskevat talouselämää vain hyvin kaukaisesti. Muistakaamme vaikkapa 40-lukuamme. Nykyään on toisin. Nyt talouselämän perusteellisen, suuren merkityksen tunnustavat meillä jopa nekin, jotka nousevat kiivaasti Marxin »suppeaa» historiallista teoriaa vastaan. Nykyään kaikki ajattelevat ihmiset tajuavat, että koko tulevaisuutemme muodostuu sen mukaan, miten tulee ratkaistua kysymys *taloudellisesta* kehityksestämme. Siksi jopa kaikkea muuta kuin »suppeat» ajattelijat keskittävätkin koko intomielisyytensä voiman tähän kysymykseen. Vaikka emme nyt voikaan käsitellä *maltillisesti* tätä kysymystä, niin voimme ja meidän tulee nyt huolehtia siitä, ettei omien ajatustemme määrittelyssä enempää kuin väittelymenetelmissämme olisi *holtittomuutta*. Tätä vaatimusta vastaan ei voida esittää yhtään mitään. Lännessä tiedetään erinomaisesti, että todellinen intomieli sulkee pois kaiken holtittomuuden. Meillä tosin vieläkin luullaan toisinaan, että intomieli ja holtittomuus ovat sisarusia, mutta meidänkin olisi jo aika sivistyä.

Kirjallisten sopivaisuuskäsitysten osalta olemme nähtävästi jo sivistyneet aika huomattavasti, niin huomattavasti, että meikäläinen »edistynyt» mies, hra Mihailovski, pitää rippisaarvoja saksalaisille (Marxille, Engelsille, Dühringille), joiden väittelystä voi muka löytää »joko kerrassaan hedelmättömiä tai jopa olemusta vääristäviä ja tönkeytensä vuoksi vastenmielisiä» asioita. Hra Mihailovski muistelee Börnen huomautusta, että saksalaiset ovat aina »olleet tönkeitä väittelystä». »Ja pelkäänpä», hän lisää, »että muiden Saksasta saamiemme vaikutusten mukana meille tunkeutuu tuo perinnäinen saksalainen tönkeys,

jota raskauttaa lisäksi oma metsäläisyytemme, ja silloin polemiikki muuttuu samanlaiseksi repliikiksi, jonka A. Tolstoin kuvaama tsaarin tytär lausui Potok-jättiläiselle:

Kiero huijari, pölvästi, oppimaton!
Pässin sarveksi vääntyä saisit!
Pirun penikka, kuono pesemätön,
porsas, mullikka, sialta haiset!
Ellei estäisi häpyni neitseellinen,
sulle sanoisin erään viel' sanasen
paljon pahemmallakin suulla.
Saisit kunnias, hävytön, kuulla!»*106

Tämä ei ollut ensi kerta, kun hra Mihailovski muisti Tolstoin säädytöntä tsaarin tyttäätä. Hän on jo usein varoittanut venäläisiä kirjailijoita muuttumasta väittelyissään tämän kaltaisiksi. Neuvo on tietenkin mainio. Sääli vain, ettei tekijämme itse ole aina noudattanut sitä. Niinpä hän nimitti, kuten tunnettua, erästä vastustajaansa *luteeksi* ja toista *kirjalliseksi akrobaatiksi*. Polemiikkinsa hra de La Cerdaa vastaan hän koristi seuraavalla huomautuksella: »Sanalla *la cerda* on määrätty merkitys ainoastaan yhdessä Euroopan kielessä, espanjassa, ja venäjännettynä se tarkoittaa sikaa.» On melko vaikea ymmärtää, miksi tekijä tarvitsi tuota huomautusta.

»Erinomaista, eikö totta?» hra de La Cerda kysyi sen johdosta. Todellakin erinomaista ja aivan Tolstoin tsaarin tyttären tapaan. Tsaarin tytär oli vain suorasukaisempi, halutessaan haukkua hän huusikin: porsas, mullikka jne. eikä tehnyt väkivaltaa vieraille kielille sanoakseen vastustajalleen töykeän sanan.

Tolstoin tsaarin tyttäreeseen verrattaessa saattaa huomata hra Mihailovskin väheksyvän mm. »pirun penikkaa», mutta tarttuvan hanakasti, jos

* »Russkoje Bogatstvo», I nide, 1895, artikkeli »Kirjallisuus ja elämä».

niin voidaan sanoa, paksunahkaiseen epiteetteihin. Häneltä saattaa löytää »sikoja» ja »porsaita», ja vieläpä monenlaisia porsaita: hamletisoituja, vihreitä jne. Se on hieman yksitoikkoista mutta hyvin voimakasta. Kun vertaamme yleensä Tolstoin tsaarin tyttären kirosanojen varastoa subjektiivisen sosiologimme vastaavaan, niin eteemme *avautuvat tietenkin toisenlaiset kauneudet*, mutta voimakkuudeltaan ja ilmeikkyydeltään ne vetävät vertoja railakkaan tytön poleemisille kauneuksille. »Est modus in rebus*, tai venäläisittäin, kohtuus kaikessa», hra Mihailovski sanoo. Tämän suurempaa totuutta ei voi olla, ja meitä harmittaa koko sydämeistämme, että arvoisa sosiologimme unohtaa sen usein. Hän saattaa huudahtaa traagisesti itsestään:

...Video meliora proboque,
Deteriora sequor!**

On kuitenkin toivottavaa, että ajan mittaan hra Mihailovskikin sivistyy, että hyvät aikomukset saavat hänessä vihdoin ylliotteen »omasta metsäläisyydestämme» ja hän lakkaa viskomasta vastustajiinsa »sikoja» ja »porsaita». Hra Mihailovski itse ajattelee aivan oikein, että la raison finit toujours par avoir raison***.

Lukeva yleisöme ei nykyään hyväksy jyrkkää polemiikkaa. Sitä paheksuessaan se ei tee eroa jyrkkyyden ja tönkeyden välillä, vaikka ne eivät ole läheskään yhtä ja samaa. Jo Puškin selvitteli, miten suuresti jyrkkyys eroaa tönkeydestä:

Sadattelu säädytöntä on, ei muuta.
Ei voida kirjoittaa: se tietty äijä,
kurja pukki, luihu lasipäinen,

* [»Kaikessa on rajansa».]

** [...Näen ja hyväksyn paremman, mutta noudatan huomompaa!]

***. [Järki aina viime kädessä voittaa.]

on ilkimys ja konna — tuo on persoonallisuutta.
Näin voitte silti kirjoitella:
»Parnasson vanhauskolainen herra,
(artikkeleissaan) tyhjän manailija,
on aika veltto, melko ikävähkö,
kömpelö ja jopa typerähkö.»
Tuo ei lie henkilö, vaan pelkkä kirjailija.¹⁰⁷

Kun päähänne pälkähtää sättiä Tolstoin tsaar-
rin tyttären tai hra Mihailovskin tavoin vastus-
tajaanne »siaksi» tai »luteeksi», niin se »on per-
soonallisuutta», mutta kun ryhdytte todistele-
maan, että se ja se sosiologian tai historiosofian
tai taloustieteen vanhauskolainen ja artikkeleis-
saan, »tutkimuksissaan» tai »kuvauksissaan»
»aika veltto, melko ikävähkö, kömpelö ja jopa»...
epäviisas, niin se ei ole »henkilö, vaan pelkkä
kirjailija», se on jyrkkyyttä eikä tøykeyttä. Saa-
tatte tietenkin erehtyä antaessanne tuomiota, ja
vastustajanne tekevät hyvin, kun havaitsevat
virheenne. Heillä on kuitenkin oikeus syyttää
teitä virheestä mutta ei jyrkkyydestä, sillä kirjal-
lisuus ei voi kehittyä ilman noita jyrkkyyksiä.
Jos kirjallisuus koettaisi tulla toimeen ilman nii-
tä, muuttuisi se heti Belinskin sanonnan mukaan
*kuluneiden yleisten paikkojen imartelevaksi
kertaajaksi*, mitä sille saattavat toivoa vain sen
viholliset.

Hra Mihailovskin mietteet perinteellisestä sak-
salaisesta tøykeydestä ja meidän omasta metsä-
läisyydestämme oli aiheuttanut hra N. Beltovin
»mielenkiintoinen kirja» »Monistisen historian-
käsityksen kehityksestä». Monet syyttivät hra
Beltovia liiallisesta jyrkkyydestä. »Russkaja
Myslin» arvostelija kirjoitti hänen kirjansa joh-
dosta seuraavaa: »Hyväksymättä yksipuolisena
pitämäämme taloudellisen materialismin teoriaa
olisimme valmiit tieteen ja yhteiskuntaelämämme
etuja silmällä pitäen tervehtimään tuon teorian
kannattajia, elleivät eräät heistä (hrat Struve ja

Beltov) käyttäisi polemiikissaan liiallisia jyrkkyyksiä, elleivät he tekisi pilkkaa kirjailijoista, joiden teokset ansaitsevat kunnioitusta.»¹⁰⁸

Tämä on kirjoitettu-siinä samaisessa »Russkaja Myslissa», joka vasta hiljan nimitti »taloudellisen» materialismin kannattajia »murekkeella täytetyiksi päiksi» ja julisti hra P. Struven kirjan sulattamattoman tietorikkauden tuotteeksi, joka osoittaa täydellistä loogisen ajattelukyvyn puutetta. »Russkaja Mysl» ei pidä liian suuresta jyrkkyydestä ja siksi, kuten lukija huomaa, sen lausunnot taloudellisen materialismin kannattajista ovat erittäin leppoisia. Nyt se on jo tieteen ja yhteiskuntaelämämme etuja silmällä pitäen valmis tervehtimään tuon teorian edustajia. Miksi heitä pitäisi tervehtiä? Paljonko murekkeella täytetyt päät saavat aikaan yhteiskuntaelämän hyväksi? Paljonko tieteelle on hyötyä sulattamattomasta tietorikkaudesta tai täydellisestä kyvyttömyydestä loogiseen ajatteluun? Meistä tuntuu, että liiallisen jyrkkyyden pelko johdattaa »Russkaja Myslin» kovin pitkälle ja pakottaa sen puhumaan asioita, joiden vuoksi lukijat voivat epäillä siltä itseltään puuttuvan taitoa sulattaa mitään tai tiettyä kykyä loogiseen ajatteluun.

Hra P. Struvella ei ole kerrassaan minkäänlaisia jyrkkyyksiä (liian suurista puhumattakaan), ja mikäli niitä on hra Beltovilla, niin ainoastaan sellaisia, joista Puškin sanoisi varmaan, että ne koskevat vain kirjailijoita ja siksi ovat täysin sallittuja. »Russkaja Myslin» arvostelija olettaa, että hra Beltovin pilkkaamien kirjailijoiden teokset ansaitsevat kunnioitusta. Jos hra Beltov olisi samaa mieltä, niin hänen taholtaan olisi tietenkin sopimatonta pilkata niitä. Entä jos hän onkin vakuuttunut päinvastaisesta? Jospa noiden herrojen tutkimukset vaikuttavat hänestä ikäväh-

köiltä, kömpelöiltä, kerrassaan sisällyksettömiltä ja vieläpä hyvin vahingollisilta nykyään, jolloin monimutkaistunut yhteiskuntaelämä vaatii uusia ajatuksenponnistuksia kaikilta niiltä, jotka eivät katsele maailmaa »nenäänsä kaivellen», kuten Gogol sanoi. »Russkaja Myslin» arvostelijasta nuo kirjailijat tuntuvat ehkä todellisilta soihduilta, pelastuksen majakoilta. Mutta jospa hra Beltov pitääkin heitä sammuttimina ja nukuttajina? Arvostelija sanoo hra Beltovin erehtyvän. Hänellä on siihen oikeus; mutta arvostelijan on todistettava tuo mielipiteensä eikä tyydyttävä pelkkään »liiallisen jyrkkyyden» tuomitsemiseen. Mitä mieltä arvostelija on Gretšistä ja Bulgarinista? Olemme varmoja, että lehdistömme tietty osa pitäisi häntä liian jyrkkänä, jos hän lausuisi mielipiteensä heistä. Merkitseekö se, ettei »Russkaja Myslin» arvostelijalla ole oikeutta lausua avoimesti käsitystään Gretšin ja Bulgarinin kirjallisesta toiminnasta? Emme tietenkään aseta samaan riviin Gretšin ja Bulgarinin kanssa henkilöitä, joiden kanssa herrat P. Struve ja N. Beltov väittelevät. Kysymme kuitenkin »Russkaja Myslin» arvostelijalta: miksi kirjallisuuden sopivaisuuskäsitykset sallivat lausua jyrkän mielipiteen Gretšistä ja Bulgarinista, mutta kieltävät tekemästä siten herrojen Mihailovskin ja Karejevin suhteen? Hra arvostelija näkyy luulevan, ettei kissaa voimakkaampaa petoa ole olemassakaan ja siksi kissa ansaitsee, toisin kuin muut pedot, erittäin kunnioittavan kohtelun. Tätä sopii silti epäillä. Meidän mielestämme esimerkiksi subjektiivinen kissa ei ole kovinkaan voimakas peto, vaan vieläpä aikalailla rappeutunut ja siksi se ei ansaitse mitään erityistä kunnioitusta. Olemme valmiit väittelemään arvostelijan kanssa, jos hän on eri mieltä, mutta pyydämme häntä ennen väittelyyn ryhtymistään ottamaan kun-

nolla selville *jyrkän arvostelun ja tøykeän kirjallisen ilmauksen* välisen eittämättömän eron. Herrat Struve ja Beltov ovat lausuneet arvostelmia, joita hyvin monet ovat saattaneet pitää jyrkkinä. Onko silti kumpikaan heistä ottanut itselleen oikeutta turvautua mielipiteidensä puolustukseksi sellaiseen tøykeään sättimiseen, johon hra Mihailovski, tuo »edistyksellisen» kirjallisuutemme aito Miles Gloriosus* turvautui usein kirjallisissa otteluissaan? Kumpikaan heistä ei ole turvautunut siihen, ja »Russkaja Myslin» arvostelija antaa itse tunnustuksensa heille siitä, jos syvennyttävä ajatteluun mainitsemaamme jyrkän arvostelman ja tøykeän sanamuodon välistä eroa.

Ohimennen »Russkaja Myslin» arvostelijasta. Hän sanoo: »Hra Beltov jakelee lievästi sanoen kursailemattomasti syytöksiä, että se ja se kirjailija puhuu Marxista lukematta hänen teoksiaan tai arvostelee Hegelin filosofiaa perehtymättä siihen itsenäisesti yms. Tämä ei silti estä häntä astumasta harhaan, varsinkin oleellisimmissä kysymyksissä. Nimittäin hra Beltov puhuu juuri Hegelistä suoranaista pötyä edellä mainitun kirjan sivulla 86: 'Mikäli nykyinen luonnontiede todistaa joka askeleella oikeaksi Hegelin nerokkaan ajatuksen määrän muuttumisesta laaduksi, niin voidaanko sanoa, ettei sillä ole mitään yhteistä hegeliläisyyden kanssa?' Onnettomuus onkin siinä, hra Beltov, että Hegel ei ole väittänyt tuota, vaan on todistanut päinvastaista: hänen mukaan laatu muuttuu määräksi.» — Jos joutuisimme luonnehtimaan tätä hra arvostelijan käsitystä Hegelin filosofiasta, niin arvostelmamme tuntuisi hänestä varmaan »liian jyrkältä». Syy ei kuitenkaan olisi meissä. Voimme vakuuttaa hra arvostelijalle, että kaikki ne, jotka

* [ul]as soturl.]

ovat lukeneet hänen arvostelunsa ja jotka tuntevat vähänkään filosofian historiaa, ovat antaneet hyvin jyrkän arvion hänen filosofisista tiedoistaan.

Jokaiselta lehtimieheltä ei tietenkään voida vaatia vakavaa filosofista sivistystä, mutta jokaiselta voidaan vaatia, ettei puhuisi asioista, joita ei tunne. Muussa tapauksessa asiasta perillä olevat henkilöt antavat hänestä aina liian »jyrkän» lausunnon.

Hegelin »*Ensyklopedian*» ensimmäisessä osassa, kohtaan 108 tehdyssä mittaa koskevassa lisäyksessä sanotaan: »Laatu ja määrä eroavat vielä toisistaan eivätkä ole täysin identtisiä. Siksi nuo määritteet ovat jossain määrin toisistaan riippumattomia, joten toisaalta määrä saattaa muuttua aiheuttamatta esineen laadun muutosta, mutta toisaalta sen lisääntymisellä tai vähenemisellä, mikä on esineelle aluksi samantekevää, on rajansa, ja tuon rajan ylittäminen aiheuttaa laadun muuttumisen. Esimerkiksi veden lämpöeroavuudet eivät aluksi vaikuta sen nestemäiseen olotilaan, mutta lämmön jatkuvan lisääntymisen tai vähenemisen seurauksena se saavuttaa pisteen, jolloin tuo koossapysyvyyden tila muuttuu laadullisesti, ja vesi muuttuu joko höyryksi tai jääksi. Aluksi määrällinen muutos ei näytä tekevän mitään oleellista vaikutusta esineen olemukseen, mutta siinä piilee jokin muu, ja nähtävästi tuo yksinkertainen määrällinen muutos, joka ei muuta itseään esinettä, muuttaa sen laadun.»*109

»Onnettomuus on siinä, hra Beltov, että Hegel ei ole väittänyt tuota, vaan on todistanut päinvastaista.» Oletteko vieläkin sitä mieltä, että on-

* Siteerattu hra V. Tšižovin venäjännöksen mukaan (ss. 191—192).

nettomuus on juuri siinä, hra arvostelija?* Tai ehkä olette nyt muuttanut mieltänne tästä asiasta? Ja jos olette, niin missä on nykyään onnettomuus? Sanoisimme teille, missä se on, mutta pelkäämme teidän syyttävän meitä liiallisesta jyrkkyydestä.

Toistamme, ettei jokaiselta lehtimieheltä voida vaatia filosofian historian tuntemusta. Siksi onnettomuus, johon hra »Russkaja Myslin» arvostelija joutui, ei olekaan niin suuri kuin se saattoi näyttää ensi silmäykseltä. Mutta »onnettomuus on siinä», että se ei ole hra arvostelijan viimeinen onnettomuus. Hänen toinen ja pääonnettomuutensa on ensimmäistä katkerampi: hän ei ole vaivautunut lukemaan kirjaa, josta kirjoitti lausuntonsa.

Kirjansa 75—76 sivuilla [tämän painoksen 96—97 sivuilla] hra Beltov esittää melko pitkän otteen Hegelin Isosta Logiikasta («Wissenschaft der Logik»**). Tässä tuon otteen alku: »Olomuodon muutokset eivät ole ainoastaan sitä, että määrä muuttuu toiseksi määräksi, vaan myös sitä, että laatu muuttuu määräksi ja päinvastoin jne.» (s. 75).

Jos hra arvostelija olisi lukenut vaikkapa tämän otteen, olisi hän välttänyt onnettomuuden, sillä siinä tapauksessa hän ei olisi »väittänyt», että »Hegel ei ole väittänyt tuota, vaan on todistanut päinvastaista».

Me tiedämme, miten kirjoitetaan venäläisessä — eikä valitettavasti ainoastaan venäläisessä — kirjallisuudessa suurin osa arvosteluista. Arvostelija lehteilee kirjan, silmäilee siinä suunnilleen

* »Russkaja Myslin» kolmannessa niteessä hra arvostelija puolustaa edelleenkin tätä mielihoidettään ja lisäksi kehottaa toisinajattelevia katsomaan »vaikkapa» *Überweg-Heinzen* »Uuden filosofian historian» venäjännökseen. Miksi hra arvostelijan ei sopisi katsoa »vaikkapa» itseensä Hegeliin?

** [»Logiikan tiede».]

joka kymmenennen tai kahdennenkymmenennen sivun ja panee merkille kohdat, jotka näyttävät hänestä leimallisimmilta. Sitten hän tekee noista kohdista otteita ja liittää niihin moitteensa tai hyväksymyksensä: hän »on ymmällä», »valittaa syvästi» tai »tervehtii sydämestään» — ja sillä siisti, arvostelu on valmis. Saattaa kuvitella, miten paljon pötyä julkaistaan tällä tavalla, varsinkin kun arvostelijalla (kuten usein tapahtuu) ei ole vähäisintäkään käsitystä asiasta, josta hänen arvostelemassaan kirjassa puhutaan!

Päähämmeikään ei pälkähä neuvoa herroja arvostelijoita luopumaan *kokonaan* tuosta huonosta tavasta, sillä ruskea repo kuoltuansakin. Sittenkin heidän olisi suhtauduttava edes hieman vakavammin työhönsä silloin, kun kysymys on synnyinmaamme elintärkeistä eduista, esimerkiksi väiteltäessä Venäjän taloudellisesta kehityksestä. Rupeavatko he silloinkin tunnonvaivoitta lyömään tolalta lukevaa yleisöä kevytmielisillä lausunnoillaan? Onhan sentään pysyttävä kohtuuden rajoissa, kuten hra Mihailovski sanoi aivan oikein.

Hra Mihailovskia eivät myöskään miellytä hra Beltovin väittelymenetelmät, hän sanoo: »Hra Beltov on lahjakas mies eikä häneltä puutu vitikkyyttä, mutta valitettavasti se muuttuu hänellä usein epämiellyttäväksi ilveilyksi.»¹¹⁰ Minkä vuoksi ilveilyksi? Ja kenelle tuo hra Beltovin näennäinen ilveily on epämiellyttävää?

Kun »Sovremennik» ivasi 60-luvulla vaikkapa Pogodinia, niin Pogodinista varmaankin tuntui, että tuo aikakauslehti oli heittäytynyt epämiellyttävään ilveilyyn. Eikä yksin Pogodinista tuntunut siltä, vaan kaikista, jotka olivat tottuneet pitämään arvossa moskovalaista historioitsijaa. Vähänkö meillä hyökkäiltiin tuolloin »viheltäjäritareita» vastaan? Vähänkö herättivät suuttu-

musta »viheltäjien poikamaiset otteet»?¹¹¹ Meidän mielestämme taas »viheltäjien» loistava vitsikkyyks ei muuttunut milloinkaan epämiellyttäväksi ilveilyksi; ja mikäli heidän pilkkaamansa henkilöt olivat toista mieltä, niin ainoastaan sen inhimillisen heikkouden vuoksi, joka pakotti Amos Fjodorovitš Ljapkin-Tjapkinin¹¹² pitämään »*liian pitkäveteisenä*» kirjettä, jossa häntä sanottiin »mahdottoman huonokäyttöiseksi».

— Vai sitä se olikin! Tahdotte siis sanoa, että hra Beltov on yhtä älykäs kuin Dobroljubovkin ja hänen työtoverinsa »Svistokista»? Sepä hauskaa!— huudahtavat ne, joista hra Beltovin väitelytavat ovat »epäsympaattisia».

Odottakaahan, herrat. Emme vertaa hra Beltovia 60-luvun »viheltäjiin»; sanomme vain, ettei hra Mihailovskin sovi arvioida, muuttuuko hra Beltovin vitsikkyyks ja missä nimenomaan muuttuu epämiellyttäväksi ilveilyksi. Kuka voisi olla tuomarina omassa jutussaan?

Hra Mihailovski ei moiti hra Beltovia ainoastaan »epämiellyttävästä ilveilystä». Hän langettaa tälle erittäin vakavan syytöksen. Jotta lukija pääsisi helpommin selville asiasta, suomme hra Mihailovskille mahdollisuuden esittää itsensä tuon syytöksen:

»Yhdessä 'Russkaja Myslissa' julkaistuista artikkeleistani muistelin tuttavuuttani N. I. Ziber-vainajan kanssa ja sanoin muun muassa, että keskusteluissa kapitalismin kohtaloista Venäjällä tuo kunnianarvoisa tiedemies käytti kaikkia mahdollisia argumentteja, mutta vähäisimmänkään vaaran uhatessa turvautui tinkimättömän ja kieltämättömän kolmijäsenisen dialektisen kehityksen suojiin'. Siteerattuaan nämä sanani hra Beltov kirjoittaa: 'Jouduimme useita kertoja keskustelemaan edesmenneen kanssa emmekä kertaakaan kuulleet hänen viittaavan

dialektiseen kehitykseen. Hän sanoi itsekkin usein, ettei lainkaan tunne Hegelin merkitystä uusimman taloustieteen kehityksessä. Vainajien kontolle voidaan panna vaikka mitä, ja siksi hra Mihailovskin väite on kumoamaton!..' Sanon toisin: vainajien kontolle ei aina voida panna kaikkea, ja siksi hra Beltovin väite on täysin kumottavissa...

Vuonna 1879 aikakauslehdessä 'Slovo' oli julkaistu Ziberin artikkeli 'Dialektiikka tieteeseen sovellettuna'. Tuo artikkeli (keskeneräinen) oli Engelsin kirjan 'Herrn Dühring's Umwälzung der Wissenschaft'* esitys, milteipä kauttaaltainen käännös. Käännettyään tuon kirjan Ziberin oli yhtä vaikea olla 'lainkaan tuntematta Hegelin merkitystä uusimman taloustieteen kehityksessä' kuin Potok-jättiläisenkin edellä esitetystä tsaarin tyttären poleemisessa luonnekuvauksessa. Luulen, että hra Beltov ymmärtää tämän itsekkin. Kaiken varalta esitän vielä muutaman rivin Ziberin pienestä esipuheesta: 'Engelsin kirja ansaitsee erityistä huomiota niin siinä esitettyjen filosofisten ja yhteiskuntataloudellisten käsitteiden johdonmukaisuuden ja asiallisuuden vuoksi kuin myös siksi, että se antaa dialektisten ristiriitojen menetelmän käytännöllisen soveltamisen selittämiseksi monia uusia havainnollisia ja tosiasiallisia esimerkkejä, jotka auttavat suuresti perehtymään lähemmin tuohon niin kovasti ylisettyyn ja samalla niin kovasti halveksittuun totuuden tutkimismenetelmään. Voitaneen sanoa, että ensi kertaa siitä lähtien kuin niin sanottu dialektiikka on olemassa, se esiintyy lukijoille noin reaalisessa valaistuksessa.'

Ziber tunsii siis Hegelin merkityksen uusimman taloustieteen kehityksessä; Ziber oli suu-

* [»Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana.»]

resti kiinnostunut 'dialektisten ristiriitojen menetelmään'. Tällainen on asiakirjoin vahvistettu totuus, joka ratkaisee täydellisesti pikantin kysymyksen siitä, kuka valehtelee kahden edestä.»*

Totuus, eritoten asiakirjoin vahvistettu totuus on mainio asia! Saman totuuden etuja silmällä pitäen jatkamme hieman otetta, jonka hra Mihailovski teki N. Ziberin artikkelista »Dialektiikka tieteeseen sovellettuna».

Heti niiden sanojen jälkeen, joihin hra Mihailovski päätti otteensa, Ziberillä on seuraava huomautus: »Muuten me puolestamme pidättäydymme arvioimasta tuon menetelmän soveltuvuutta tieteen eri aloihin samoin kuin sitä, onko se vai eikö ole — mikäli sille voidaan antaa todellista merkitystä — evoluutioteorian eli yleisen kehitysteorian menetelmän pelkkä muunnelma tai jopa prototyyppi. Tekijä tarkastelee sitä nimenomaan tässä viimeksi mainitussa merkityksessä tai ainakin koettaa osoittaa, että se saa vahvistuksensa niiden totuuksien avulla, jotka on saavuttanut evoluutioteoria, eikä voida olla toteamatta, että tietyssä suhteessa tässä löytyy merkittävää samankaltaisuutta.»

Kuten näemme, venäläiselle taloustieteilijävainajalle jäi kuitenkin tuntemattomaksi Hegelin merkitys uusimman taloustieteen kehityksessä ja vieläpä yleensä dialektiikan soveltuvuus tieteen eri aloihin, vaikka hän olikin kääntänyt Engelsin kirjan »Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft»**. Hän ei halunnut ainakaan arvioida sitä. Siksipä kysymmekin: oliko mahdollista, että se samainen Ziber, joka ei yleensä rojennut arvioida dialektiikan kelpoisuutta, »turvautui vähäisimmänkään vaaran uhatessa tinkimät-

* »Russkoje Bogatstvo», tammikuu 1895. II osasto, ss. 140—141.

** [»Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana».]

tömän ja kieltämättömän kolmijäsenisen dialektisen kehityksen suojiin» väitellessään hra Mihailovskin kanssa? Miksi Ziber luopui nimenomaan vain noissa tapauksissa tavanomaisesta epäröivästä käsityksestään dialektiikan suhteen? Ei suinkaan siksi, että häntä uhkasi liian suuri »vaara» joutua pelottavan vastustajansa lyömäksi? Tuskinpa siksi! Tuskin sellainen vastustaja olisi ollut »vaarallinen» ainakaan Ziberille, joka omasi erittäin perusteelliset tiedot.

Asiakirjain vahvistettu totuus on tosiaankin mainio asia! Hra Mihailovski on aivan oikeassa sanoessaan, että se ratkaisee täydelleen pikantin kysymyksen, kuka valehtelee kahden edestä!

Mikäli jonkun persoonassa olennoitunut »venäläinen henki» turvautuu eittämättä totuuden vääristelyyn, niin se ei tyydy vääristelemään sitä yhtä kertaa kahden edestä; se vääristää totuuden yhden Ziber-vainajankin edestä *kaksi* kertaa: yhden kerran väittäessään, että Ziber piiloutui triadin suojaan, ja toisen kerran vedotessaan hämmästyttävän häikäilemättömästi juuri siihen esipuheeseen, josta näkyy selvemmin kuin mistään muusta, että hra Beltov on oikeassa.

Voit teitä, hra Mihailovski!

»Käännettyään Engelsin kirjan 'Dühring's Umwälzung' oli vaikea olla tuntematta Hegelin merkitystä uusimman taloustieteen kehityksessä», hra Mihailovski huudahtaa. Tokkopa kovinkaan vaikea? Mielestämme ei yhtään. Käännettyään mainitun kirjan Ziberin olisi tosiaan ollut vaikea olla tuntematta *Engelsin* (ja tietenkin myös Marxin) *mielipidettä Hegelin merkityksestä mainitun tieteen kehityksessä*. Ziber tiesi tuon mielipiteen, mikä on itsestään selvää ja mikä ilmenee hänen esipuheestaankin. Ziber saattoi kuitenkin olla tyytymättä *toisten mielipiteeseen*. Vakavana tiedemiehenä, joka ei luota

toisten mielipiteisiin, vaan on tottunut tutkimaan kohdetta alkulähteiden mukaan, hän ei vielä katsonut omaavansa oikeutta sanoa: »tunnen Hegelin ja hänen osuutensa tieteellisten käsitteiden kehityshistoriassa», vaikka hän tiesi Engelsin mielipiteen Hegelistä. Hra Mihailovskille on ehkä käsittämätöntä tällainen tiedemiehen vaatimattomuus; omien sanojensa mukaan hän »ei tekeydy» Hegelin filosofian tuntijaksi, mutta silti hän järkeilee siitä melko häikäilemättömästi. Mutta quod licet bovi, non licet Jovi.* Koko ikänsä ainoastaan sukkelana pakinoitsijana toimineelle hra Mihailovskille on ominaista tuon ammatin sanelema rempseys. Hän on kuitenkin unohtanut, mikä ero on hänen ja tiedemiesten välillä. Tuon unohduksen vuoksi hän rohkenikin puhua asioista, joista ilmeisesti seuraa, että tietty »henki» epäilemättä »valehtelee kahden edestä».

Voi teitä, hra Mihailovski!

Ja vainko kahden edestä tuo kunnianarvoisa »henki» vääristelee totuutta? Lukija muistaneekin tapauksen, jolloin hra Mihailovski »jätti huomioon ottamatta» »kukkimismomentin». Tuon »kukkimisen» huomioon ottamatta jättämisellä on »tärkeä merkitys»: se osoittaa, että totuutta on vääristely Engelsingin edestä. Miksi hra Mihailovski ei maininnut sanallakaan tuosta opettavaisesta tapauksesta?

Voi teitä, hra Mihailovski!

Tiedättekö mitä? Saattaahan olla, ettei »venäläinen henki» olekaan vääristellyt totuutta, se poloinenhan on saattanut puhua silkkaa totta. Jotta sen totuudellisuus voitaisiin jättää kaiken epäilyksen ulkopuolelle, täytyy vain olettaa, että Ziber on yksinkertaisesti tehnyt pilaa nuoresta kirjailijasta pelottelemalla häntä »*triadilla*». Se

* [mikä on luvallista härälle, ei ole luvallista Juppiterille.]

tuntuukin todennäköiseltä: hra Mihailovski väittää Ziberin tunteneen dialektisen menetelmän. Tuon menetelmän tuntevana henkilönä Ziberin oli ymmärrettävä hyvin, että Hegel ei käyttänyt milloinkaan perusteena tuota surullisen kuuluisaa triadia. Hra Mihailovski päinvastoin Hegeliä tuntemattomana henkilönä saattoi Ziberin kanssa keskustellessaan lausua myöhemminkin usein toistamansa ajatuksen siitä, että Hegel ja hegeliläiset rajoittuivat perusteluissaan vetoamaan triadiin. Se saattoi huvittaa Ziberiä ja hän alkoi härnätä innokasta, mutta asiaan perehtymätöntä nuorta miestä. Jos Ziber olisi aavistanut, miten harmilliseen asemaan hänen keskustelutoverinsa joutuu ajan mittaan hänen pilantekonsa vuoksi, olisi hän tietenkin ollut tekemättä sitä. Hän ei kuitenkaan aavistanut sitä ja siksi uskalsi tehdä pilaa hra Mihailovskin kustannuksella. Viimeksi mainitun totuudellisuus on epäilemätön, jos tämä olettamuksemme on oikea. Hra Mihailovskin sopisi penkoa muistiaan, hän saattaisi palauttaa mieleensä jonkin seikan, joka näyttäisi olettamuksessamme olevan perää. Meitä puolestamme ilahduttaisi suuresti, jos saisimme kuulla tuosta »venäläisen hengen» kunnian pelastaneesta seikasta. Hra Beltov niin ikään, iloitsisi siitä tietysti.

Hra Mihailovski on aikamoinen hupailija! Hän on kovasti tyytymätön hra Beltoviin, joka uskalsi sanoa, että subjektiivisen sosiologimme »uusissa sanoissa» »venäläinen äly ja venäläinen henki kertaa vanhoja ja valehtelee kahden edestä». Jollei hra Beltov olekaan vastuussa sitaatin sisällöstä, niin hra Mihailovskin mielestä hänet voitaisiin kuitenkin katsoa vastuulliseksi sen valinnasta. Ainoastaan väittelytapojemme työkeys pakottaa arvoisan sosiologimme tunnustamaan, että tuollainen moite hra Beltoville olisi

liiallista hienoutta. Mistä hra Beltov otti tuon »sitaatin»? Hän otti sen Puškinilta. Jevgeni Onegin oli sitä mieltä, että koko journalistiikkasamme venäläinen äly ja venäläinen henki kertaa vanhoja ja valehtelee kahden edestä. Voidaanko Puškinia pitää vastuullisena sankarinsa noin jyrkästä mielipiteestä? Tähän mennessä tietääksemme kukaan ei ole ajatellut siten, vaikka on hyvin mahdollista, että Onegin lausui suuren runoilijan oman mielipiteen. Nyt sitten hra Mihailovski haluaisi saattaa hra Beltovin vastuuseen siitä, että tämä ei löydä hänen, hra Mihailovskin, kirjoituksista muuta kuin vanhojen kertaamista ja valhetta »kahden edestä». Miksi se on niin? Miksi tuota »sitaattia» ei olisi saanut käyttää sosiologimme »tutkimuksista» puhuttaessa? Varmaankin siksi, että tämän sosiologin mielestä nuo tutkimukset ansaitsevat paljon kunnioittavampaa suhtautumista. Mutta »siitähän voidaan kiistellä», vastaamme hra Mihailovskin sanoin.

»Tuossa kohdassa hra Beltov ei itse asiassa paljasta mitään valhettani», hra Mihailovski sanoo, »hän tuli vain pöläyttäneeksi, jotta vaikuttaisi kiivaammalta, ja veti sitten häpeillen verhokseen sitaatin ikään kuin viikunanlehden» (s. 140). Miksi »tuli pöläyttäneeksi» eikä lausuneeksi varman vakaumuksensa? Mitä merkitsee lause: hra Mihailovski kertaa artikkeleissaan vanhoja ja valehtelee kahden edestä? Se merkitsee, että hra Mihailovski lausuu vain vanhoja, Lännessä jo kauan sitten kumottuja mielipiteitä ja lausueessaan niitä *lisää länsimaisiin virheisiin omia, kotikeittoisia*. Onko tosiaankin piilouduttava »viikunanlehden» taakse lausuttaessa tuollainen mielipide hra Mihailovskin kirjallisesta toiminnasta? Hra Mihailovski on varma, että tuollainen mielipide voidaan vain »pöläyttää», että se ei voi olla vakavan ja harkitun arvioinnin tuote.

Siitä voidaan kuitenkin kiistellä, sanomme jälleen hänen omin sanoin.

Näiden rivien kirjoittaja lausuu täysin kylmäverisesti ja harkitusti, kaipaamatta mitään viikunanlehtiä, että hänen vakaumuksensa mukaan *hyvin alhainen arvio hra Mihailovskin »töistä» on kaiken viisauden alku.*

Mikäli hra Beltov ei paljastanut mitään hra Mihailovskin valhetta »venäläisestä hengestä» puhuessaan, niin miksi sitten sosiologimme tarttui nimenomaan tuohon »sitaattiin» ja alkoi onnettoman välikohtauksen Ziberin kanssa? Varmaankin siksi, jotta »vaikuttaisi kiivaammalta». Tuon tapaisissa otteissa ei todellisuudessa ole mitään kiihvasta, mutta joistakuista ne tuntuvat hyvin kiivailta. Eräässä Gleb Uspenskin kuvauksessa virkanainen riitelee pihamiehen kanssa. Kun pihamies sanoi »*kunne moinen*», alkoi virkanainen huutaa: »Mitä, minäkö konnamainen? Saat vielä nähdä, minun poikani palvelee Puolassa» jne. Tuon virkanaisen tavoin hra Mihailovski tarrasi erilliseen sanaan ja nosti »kiivaan» melun: »Minäkö valehtelen kahden edestä, kuinka uskallatte epäillä rehellisyyttäni, otan teidät itsenne kiinni valheista, joita latelite monien edestä! Katsokaapa mitä sanoitte Ziberistä!» Katsoimme, mitä hra Beltov oli sanonut Ziberistä, ja näimme hänen sanoneen pelkkää totta. Die Moral von der Geschichte* on se, ettei virkanaisien enempää kuin hra Mihailovskinkaan liiallisesta kiivaudesta seuraa mitään hyvää.

»Hra Beltov on päättänyt osoittaa, että materialistisen monismin on vienyt lopulliseen voittoon historiassa niin sanottu taloudellisen materialismin teoria, joka liittyy muka kiinteästi »yleisfilosofiseen materialismiin». Siinä tarkoi-

* [Historian moraali.]

tuksessa hra Beltov suorittaa ekskurssin filosofian historiaan. Tuon ekskurssin sekavuudesta ja epätäydellisyydestä puhuvat jo sille omistettujen lukujen otsikot: '1700-luvun ranskalainen materialismi', 'Restaurationin ranskalaiset historioitsijat', 'Utopistit', 'Saksalainen idealistinen filosofia', 'Nykyaikainen materialismi'» (s. 146). Hra Mihailovski kiihailee jälleen tarpeettomasti, eikä hänen kiihvailustaan seuraa taaskaan mitään hyvää. Jos hra Beltov olisi kirjoittanut vaikkapa lyhyen katsauksen *filosofian historiaan*, niin hänen ekskurssinsa 1700-luvun ranskalaisesta materialismista restaurationin ranskalaisiin historioitsijoihin, näistä historioitsijoista utopisteihin, utopisteista saksalaisiin idealisteihin jne. olisi tosiaankin sekava ja käsittämätön. Asiahan on kuitenkin siten, ettei hra Beltov kirjoittanut mitään filosofian historiaa. Hän ilmoitti kirjansa alkusivulla aikomuksestaan tehdä lyhyen katsauksen oppiin, jota virheellisesti nimitetään *taloudelliseksi* materialismiksi. Hän löysi tuon opin eräitä hentoja itusia ranskalaisilta materialisteilta ja osoitti, että restaurationin ranskalaiset historian specialistit olivat kehittäneet huomattavasti noita ituja; sen jälkeen hän tarkasteli henkilöitä, nimittäin utopisteja ja saksalaisia filosofeja, jotka eivät olleet ammatiltaan historioitsijoita, mutta olivat joutuneet pohtimaan paljon ihmiskunnan historiallisen kehityksen tärkeimpiä kysymyksiä. Hän ei luetellut läheskään kaikkia 1700-luvun materialisteja, restaurationin historioitsijoita, utopisteja tai tuon aikakauden idealisti-dialektikkoja. Hän vetosi kuitenkin tärkeimpiin heistä, niihin, jotka olivat tehneet eniten häntä kiinnostaneella alalla. Hän osoitti, että kaikki nuo erittäin lahjakkaat ja laajatietoiset henkilöt olivat sotkeutuneet ristiriitoihin, joiden

ainoana loogisena ratkaisuna oli Marxin historiallinen oppi. Lyhyesti, il prenait son bien où il le trouvait*. Onko mitään sanomista tuota menetelmää vastaan? Ja miksi se ei miellytä hra Mihailovskia?

Mikäli hra Mihailovski ei ainoastaan *lukenut* Engelsin »Ludwig Feuerbachia» ja »Dühring's Umwälzungia»**, vaan myös — mikä tärkeintä — *ymmärsi* ne, niin hän tietää itsekin, mikä merkitys oli Marxin ja Engelsin aatteiden kehityksessä viime vuosisadan ranskalaisten materialistien, ranskalaisten restauraatioajan historioitsijoiden, utopistien ja idealistidialektikkojen katsomuksilla. Hra Beltov korosti tuota merkitystä luonnehtimalla lyhyesti tässä mielessä oleellisimpia ensimmäisten, toisten, kolmansien ja neljänsien katsomuksia. Hra Mihailovski kohauttaa ylimielisesti olkaansa tuon luonnehdinnan johdosta, häntä ei miellytä hra Beltovin suunnitelma. Tähän huomautamme, että jokainen suunnitelma on hyvä, jos se auttaa tekijää saavuttamaan tavoitteensa. Sitä, että hra Beltov saavutti tavoitteensa, eivät tietääksemme kiellä hänen vastustajansaakaan.

Hra Mihailovski jatkaa:

»Hra Beltov puhuu sekä ranskalaisista historioitsijoista että ranskalaisista 'utopisteista' ja arvioi kumpaisiakin sen mukaan, missä määrin he käsittivät talouselämän yhteiskuntarakenteen perustaksi. On kummallista, että hän ei kuitenkaan mainitse tällöin Louis Blancista, vaikka yksin 'Histoire de dix ans'¹¹³ teoksen esipuheen perusteella hänet voitaisiin asettaa kunniapalkalle niin sanotun taloudellisen materialismin oppi-isien rinnalle. Siinä on tietenkin paljon sel-laista, jota hra Beltov ei hyväksy, mutta siinä on

* [hän otti omansa, mistä löysi.]

** [»Dühringin mullistusta».]

myös luokkataistelu, luokkien taloudellisten tunnusmerkkien luonnehdinta sekä talouselämä politiikan piilevänä joustimena ja yleensä paljon sellaista, mikä *myöhemmin* sisältyi hra Beltovin niin kiihkeästi puolustamaan doktriiniin. Panin merkille tämän puutoksen ensinnäkin siksi, että se kummastuttaa sinänsä ja vihjaa joistakin lisätavoitteista, jotka ovat kaukana puolueettomuudesta» (s. 150).

Hra Beltov puhui Marxin *edeltäjistä*, Louis Blanc taas oli pikemminkin hänen *aikalaisensa*. »Histoire de dix ans» ilmestyi tosin aikana, jolloin Marxin historialliset katsomukset eivät olleet vielä lopullisesti muovautuneet. Tuo kirja ei kuitenkaan voinut vaikuttaa missään määrin ratkaisevasti Marxin katsomuksiin pelkästään jo siksi, että Louis Blancin näkökanta yhteiskuntakehityksen sisäisten joustimien suhteen ei sisältänyt kerrassaan mitään uutta esimerkiksi Augustin Thierryn tai Guizotin katsomuksiin verraten. Aivan oikein, »siinä on myös luokkataistelu, luokkien taloudellisten tunnusmerkkien luonnehdinta sekä talouselämä» jne. Tuo kaikki oli jo kuitenkin sekä Thierryllä että Guizotilla ja Mignetillä, kuten hra Beltov osoitti sen kumoamattomasti. Luokkataistelun kannalla ollut Guizot suhtautui myötämieleisesti porvariston taisteluun aristokratiaa vastaan, mutta erittäin vihamieleisesti tuolloin vasta alkaneeseen työväenluokan taisteluun porvaristoa vastaan. Louis Blanc *suhtautui myötämieleisesti* tuohon taisteluun.* < Tässä hän oli eri mieltä Guizotin kanssa. Heidän erimielisyytensä ei kuitenkaan ollut

* Tosin erittäin omalaatuisesti, minkä vuoksi Louis Blanc esittikin niin surkeaa osaa vuonna 1848. Marxin »*myöhemmän*» luokkataistelukäsityksen ja Louis Blancin luokkataistelukäsityksen välillä on kokonainen kullu. Se, joka ei ole huomannut tuota kullua, muistuttaa viisasta, joka ei huomannut norsua eläintarhassa.¹¹⁴

oleellista. Se ei lisännyt mitään uutta Louis Blancin *katsomuksiin*, jotka koskivat »talouselämää politiikan piilevänä joustimena». >*

Louis Blanc samoin kuin Guizot olisi sanonut, että poliittiset perustuslait juontavat juurensa kansan sosiaalisista elinoloista, ja sosiaaliset elinolot määräytyvät viime kädessä omistussuhteista. Mistä ovat peräisin omistussuhteet, siitä oli yhtä vähän tietoa Louis Blancilla kuin Guizotillakin. Siksi Louis Blanc samoin kuin Guizot joutui palaamaan *idealismiin* »talouselämästään» huolimatta. Sen, että hän oli idealisti historiallis-filosofisissa katsomuksissaan, tietää jokainen, vaikka ei olisi opiskellutkaan seminaarissa.**

Siihen aikaan kun ilmestyi »Histoire de dix ans» yhteiskuntatieteen päivänkysymyksenä oli Marxin »myöhemmin» ratkaisema kysymys siitä, *mistä ovat peräisin omistussuhteet*. Louis Blanc ei sanonut mitään uutta sen suhteen. On luonnollista olettaa, että juuri siksi hra Beltov ei sanonutkaan mitään Louis Blancista. Hra Mihailovski mieluummin kuitenkin vihjailee joistakin lisätavoitteista. Chacun a son goût!***

Hra Mihailovskin mielestä hra Beltovin filosofian historian alueelle suorittama ekskurssi »on vielä heikompi kuin noiden (edellä lueteltujen) otsikkojen perusteella saattoi olettaa». Miksi? Tässä selitys. Hra Beltov kirjoittaa, että »Hegel nimitti metafysisiksi niiden ajattelijain — niin idealistien kuin materialistienkin — näkökantaa, jotka ymmärtämättä ilmiöiden kehitysprosessia käsittivät ne tahtomattaankin ja esittivät toisillekin jähmettyneinä, irrallisina ja

* [Vuoden 1905 painokseen tehty huomautus.]

** Alimman tyyplin idealistina (ts. ei dialektikkona) Louis Blanc omasi tietenkin oman »*edistyskaavansa*», joka kaikesta »*teoreettisesta vähäpätöisyydestään*» huolimatta ei ollut ainaakaan hra Mihailovskin »*edistyskaavaa*» huonompi.

*** [Makunsa kullakin.]

kykenemättöminä muuttumaan toisikseen. Tuon näkökannan vastakohtaksi hän asetti *dialektiikan*, joka tarkastelee ilmiöitä nimenomaan niiden kehityksessä ja keskinäisessä yhteydessä.» Tämän johdosta hra Mihailovski huomauttaa purevasti: »Hra Beltov pitää itseään Hegelin filosofian tuntijana. Olisin mielelläni opissa hänellä, kuten kenellä tahansa tietävällä henkilöllä, ja pyytäisin aluksi hra Beltovia osoittamaan sen kohdan Hegelin teoksista, josta hän on ottanut tuon muka Hegelin antaman 'metafyysisen näkökannan' määritelmän. Rohkenen väittää, että hän ei pysty osoittamaan sitä minulle. Hegelillä metafysiikka oli oppi olioiden ehdottomasta olemuksesta, joka on kokemuksen ja havainnon ulkopuolella, oppi sisimmästä substraatista. Hegelin määritelmänä esittämänsä määritelmää hra Beltov ei ole ottanut Hegeliltä, vaan Engelsiltä (samasta Dühringiä vastaan polemisoivasta kirjasta), joka erotti aivan mielivaltaisesti metafysiikan dialektiikasta liikkumattomuuden tai liikkuvuuden tunnusmerkin mukaan» (s. 147).

Emme tiedä, mitä hra Beltov vastaa tähän. Rohkenemme hänen selityksiään odottamatta vastata »aluksi» kunnianarvoisalle subjektivistille.

Avaamme Hegelin »*Ensyklopedian*» ensimmäisen osan ja luemme (hra V. Tšičovin venäjännöksen s. 57) 31. kohtaan tehdystä lisäyksestä: »Tuon metafysiikan ajattelu ei ollut vapaata eikä totuudellista objektiivisessä mielessä, sillä se ei antanut esineen kehittyä vapaasti itsestään ja löytää itsenäisesti määritteensä, vaan otti sen valmiina... Tuo metafysiikka on dogmatismia, sillä lopullisten määritteiden olemuksen mukaisesti sen olisi pitänyt hyväksyä, että kahdesta vastakkaisesta väitteestä... toinen on ehdottomasti tosi, toinen taas ehdottomasti epätosi» (§ 32, saman venäjännöksen s. 58).

Hegel puhuu tässä vanhasta, Kantia edeltäneestä metafysiikasta, joka hänen sanojensa mukaan »on-kiskottu juurineen ja kadonnut tieteen joukosta» (»ist so zu sagen, mit Stumpf und Stiel ausgerottet worden, aus der Reihe der Wissenschaften verschwunden!«)*. Hegel asetti tuon metafysiikan vastakohtaksi *dialektisen filosofiansa*, joka tarkastelee kaikkia ilmiöitä niiden kehityksessä ja keskinäisessä yhteydessä eikä valmiina ja kokonaisen kuilun toisistaan erottamina. Hän sanoo: »Todellista on vain kokonainen. Kokonainen ilmaantuu täydellisyydessään vain kehityksensä kautta» (»Das Wahre ist das Ganze Das Ganze aber ist nur das durch seine Entwicklung sich vollendende Wesen«)**.

Hra Mihailovski väittää Hegelin yhdistäneen dialektiikkaan myös metafysiikan, mutta se, jolta hän on kuullut tämän, on selittänyt hänelle asian huonosti. Hegelillä *dialektiseen momenttiin* liittyy myös *spekulatiivinen*, minkä vuoksi hänen filosofiansa muuttuukin *idealistiksi* filosofiksi. *Idealistina* Hegel teki *samaa kuin kaikki muutkin idealistit*: hän antoi erikoisen tärkeän filosofisen merkityksen »sellaisille tuloksille» (sellaisille käsitteille), joita arvosti suuresti myös vanha »metafysiikka». Mutta itse nuo käsitteet (absoluuttinen erilaisissa kehitysmuodoissaan) olivat hänelle »dialektisen momentin» ansiosta *nimenomaan tuloksia* eivätkä alkuperäisiä tietoja. Hegelillä metafysiikka sulautui logiikkaan, ja siksi hän ihmettelisi kovasti, jos kuulisi sanottavan häntä, spekulatiivista ajattelijaa, metafysiikoksi ohne Weiteres***. Hän sanoisi, että henkilöitä, jotka nimittävät häntä siten, »lassen sich mit

* »Wissenschaft der Logik», Vorrede, S. 1. [»Logiikan tie-
de», Esipuhe, s. 1.]

** »Die Phänomenologie des Geistes», Vorrede, S. XXIII.
[»Hengen fenomenologia», Esipuhe, s. XXIII.]

*** [suoralta kädeltä.]

Thieren vergleichen, welche alle Töne einer Musik mit durchgehört haben, an deren Sinn aber das Eine, die Harmonie dieser Töne, nicht gekommen ist»* (hänen omat sanansa, joilla hän sätti pedanttisia tiedemiehiä).

Toistamme, että tuo järjen metafysiikkaa (taaskin hänen oma sanontansa) halveksinut spekulatiivinen ajattelija oli idealisti ja siinä mielessä hänellä oli oma järjen metafysiikkansa. Unohtiko hra Beltov tämän seikan vai jättikö sen mainitsematta kirjassaan? Ei unohtanut eikä jättänyt mainitsematta. Hän esitti Marxin ja Engelsin kirjasta »Die heilige Familie»** pitkiä otteita, joissa arvosteltiin purevasti Hegelin »spekulatiivisia» tuloksia. Luullaksemme nämä otteet osoittavat riittävän selvästi, että on sopimatonta yhdistää dialektiikkaa siihen, mitä hra Mihailovski nimittää Hegelin metafysiikaksi. Mikäli siis hra Beltov unohti jotakin, niin ehkä vain nimenomaan sen, että »edistyksellisille» henkilöillemme, jotka ovat hämmästyttävän »huolettomia» filosofian historian suhteen, olisi pitänyt selittää, kuinka jyrkkä ero Hegelin aikana tehtiin metafysiikan ja spekulatiivisen filosofian välille.*** Kaikesta tästä seuraa, että hra Mihailovski aivan suotta »rohkeni väittää» sitä, mitä on mahdoton väittää.

Hra Beltovin sanojen mukaan Hegel nimitti metafysiiseksi niidenkin materialistien näkökantaa, jotka eivät osanneet tarkastella ilmiöitä

* [»voidaan verrata eläimiin, jotka kuuntelevat jonkin musiikkiteoksen kaikki sävelet, mutta joiden tunteisiin ei vaikuta vähääkään kokonaisuus, noiden sävelten sopusointu».]

** [»Pyhä perhe».]

*** Muuten, jos hra Mihailovski haluaa saada vihdoinkin tietää vaikkapa osittain Hegelin »metafysiikan» historiallisen merkityksen, niin suosittelimme hänelle hyvin populääriä ja aikanaan hyvin tunnettua kirjasta »Die Posaune des jüngsten Gerichts über Hegel, den Atheisten und Antichristen» [»Vilheimsen tuomion pasuunan jyly ateisti ja antikristus Hegelin yllä»]. Mainio kirjanen.¹¹⁵

niiden keskinäisessä yhteydessä. Onko asia siten vai ei? Vaivautukaa lukemaan seuraava sivu samaisen Hegelin »Ensyklopedian» 1. osan 27. kohdasta: »Tuo filosofian näkökohta on annettu viimeksi täydellisimpänä vanhassa, ennen Kantia esitetyssä metafysiikassa. Tuo metafysiikka on muuten elänyt jo aikansa ainoastaan filosofian historian suhteen; sinänsä se jatkaa olemassaoloaan edustaen järjenumukaista käsitystä esineistä.» Mitä on järjenumukainen käsitys esineistä? Se on nimenomaan vanha metafyyminen, dialektisen vastainen käsitys esineistä. Koko 1700-luvun materialistinen filosofia oli »järjenumukaista» olemukseltaan: se ei osannut tarkastella ilmiöitä muuten kuin lopullisten määritteliden kannalta. Siitä, että Hegel näki erinomaisesti tuon ranskalaisen materialismin ja yleensä koko ranskalaisen 1700-luvun filosofian heikon puolen, voi vakuuttua jokainen, joka vaivautuu lukemaan tätä koskevat kohdat hänen teoksensa »Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie»* kolmannesta osasta. Siksi hän ei voinutkaan olla pitämättä ranskalaisten materialistien näkökantaa vanhana metafyymsisenä näkökantana.** Onko siis hra Beltov oikeassa vai väärässä? Taitaa olla selvä, että hän on aivan oikeassa. Mutta hra Mihailovski »rohkenee väittää»... Sille ei mahda mitään enempää hra Beltov kuin näiden rivien kirjoittajakaan. Hra Mihailovskin onnettomuus onkin juuri siinä, että ryhtyessään kiis-

* [»Luentoja filosofian historiasta».]

** [Huomautus vuoden 1905 painokseen.] Muuten materialismista hän huomautti: »Dennoch muss man in dem Materialismus das begeisterungsvolle Streben anerkennen, über den zweierlei Welten als gleich substantiell und wahr annehmenden Dualismus hinauszugehen, diese Zerreiung des ursprünglich Einen aufzuheben» (»Enzyklopädie», Dritter Theil, S. 54). [»Sittenkin on todettava, että materialismiin sisältyy innokas pyrkimys vapautua dualismista, joka tunnustaa kahden erilaisen maailman yhtä suuren substantiaalisuuden ja todellisuuden, ja tehdä loppu tuosta alunperin yhtenäisen maailman erottelusta» (»Ensyklopedia», III osa, s. 54).]

taan Marxin »venäläisten oppilaiden» kanssa hän »rohkeni» järkeillä hänelle kerrassaan tuntemattomista asioista.

Monitaitoinen mies, rohkeutesi saattaa sinut turmioon!

Jokainen filosofiaa tunteva huomaisi helposti, että Hegelin ja Schellingin filosofisia katsomuksia esittäessään hra Beltov *puhuu miltei joka paikassa noiden ajattelijoiden omin sanoin*: esimerkiksi hänen dialektisen ajattelun luonnehdintansa on »Ensyklopedian» ensimmäisen osan 81. kohtaan tehdyn *huomautuksen* ja ensimmäisen lisäyksen miltei suorasanaisten käännös; sitä paitsi hän esittää miltei sanatarkasti muutamia kohtia teoksen »Philosophie des Rechts»* esipuheesta ja teoksesta »Philosophie der Geschichte»**. Ja vaikka hän siteeraa hyvin täsmällisesti kaikkia Helvétiusia, Enfantineja, Oskar Pescheleita jne., ei hän mainitse kertaakaan, mitä Schellingin tai Hegelin teoksia tai mitä kohtia niistä hän itse asiassa tarkoittaa esityksessään. Miksi hän tässä tapauksessa poikkeaa tavanomaisesta säännöstään? Meistä tuntuu, että tässä hra Beltov on turvautunut sotajuoneen. Luulemme hänen miettineen näin: subjektivistimme julistivat saksalaisen idealistisen filosofian metafysiikaksi ja tyytyivät siihen; he eivät tutkineet sitä, kuten teki esimerkiksi Milliä koskevien huomautusten tekijä. Kun osoitan muutamia saksalaisten idealistien erinomaisia ajatuksia eivätkä herrat subjektivistit näe mitään viittauksia noiden ajattelijoiden teoksiin, luulevat he minun itseni keksineen nuo ajatukset tai lainanneen ne Engelsiltä ja alkavat huutaa: »tästä voidaan kiistellä!», »rohkenen väittää» jne. Silloinpa

* [»Oikeusfilosofia».]
** [»Historianfilosofia».]

saankin selville heidän tietämättömyytensä, siinäpä aika jupakka syntyy! Mikäli hra Beltov on tosiaan käyttänyt polemiikissaan tuota pientä sotajuontaa, on todettava, että hän on onnistunut siinä parhaalla mahdollisella tavalla: siitä syntyi tosiaan aikamoinen jupakka!

Edelleen. »Jokainen filosofinen järjestelmä, joka väittää yhdessä hra Beltovin kanssa, että 'järjen oikeudet ovat mittaamattomat ja rajattomat samoin kuin sen voimatkin' ja että siksi se on löytänyt olioiden — joko materian tai hengen — ehdottoman olemuksen, on metafyyssinen järjestelmä... Onko se päässyt esittämänsä olioiden olemuksen kehitysajatukseen asti vai ei ole ja mikäli on, niin pitääkö se tuota kehitystietä dialektisena vai muunlaisena — tämä on tietenkin hyvin tärkeää määriteltäessä tuon järjestelmän paikkaa filosofian historiassa, mutta se ei muuta sen metafyyssistä luonnetta.» (»Russkoje Bogatstvo», tammikuu 1895, s. 148.) Mikäli näiden hra Mihailovskin sanojen mukaan voidaan päätellä, hän vieroksuu metafyyssistä ajattelutapaa eikä pidä järjen oikeuksia rajattomina. Ruhtinas Meštšerski toivottavasti kiittää häntä tästä. Hra Mihailovski ei näy pitävän myöskään järjen *voimia* rajoittamattomina ja mittaamattomina. Saattaa olla hämmästyttävää kuulla tätä henkilöä, joka on monta kertaa uskotellut lukijoilleen, että la *raison finit toujours par avoir raison**: jos järjen voimat (ja vieläpä oikeudetkin!) ovat rajoitetut, niin tuskin tuo varmuus on paikallaan. Hra Mihailovski sanoo kuitenkin olevansa varma järjen lopullisesta voitosta vain siinä, mikä koskee käytännöllistä elämää ja epäilevänsä sen voimia, kun on kysymys olioiden

* [järki aina viime kädessä voittaa.]

(»joko materian tai hengen») ehdottomasta olemuksesta. Erinomaista. Mitä on olioiden ehdoton olemus?

Se on sitä, mitä Kant nimitti *olioksi sinänsä* (*Ding an sich*), eikö totta? Jos tämä on totta, niin julistamme kategorisesti, että tiedämme »olion sinänsä» ja olemme sen tuntemuksesta kiitollisia nimenomaan Hegelille. (Apua! — huutavat »tervejärkiset filosofimme», mutta pyydämme heitä tyyntymään.)

»Olio sinänsä... on esine, jossa on abstrahoiduttu kaikesta, mikä tekisi sen tiedostettavaksi, kaikista aistittavista aineksista, samoin kuin kaikista selvistä ajatuksista. Tämän jälkeen jää ilmeisestikin vain pelkkä abstraktio, tyhjä oleminen, joka on siirretty tajunnan ulkopuolelle ja joka on kaikkien tunteiden ja kaikkien selvien ajatusten kieltämistä. Tässä suhteessa on helppo rakentaa hyvin yksinkertainen päätelmä, että itse tuo *caput mortuum** on tuon pelkän abstraktion muodostavan ajatuksen tuote tai tyhjä 'minä', joka tekee kohteekseen tyhjän samuuden. Kielteinen määre, joka annetaan tuolle abstraktiselle samuudelle tehtäessä siitä kohde, mainitaan Kantin kategorioiden joukossa, ja se tunnetaan yhtä hyvin kuin tuo tyhjä samuuskin. Siksi ihmetyttää, kun niin usein toistetaan, ettei muka mikään ole sen helpompaa kuin tietää tämä.»**

Toistamme siis tietävämmme mainiosti, mitä on olioiden ehdoton olemus eli olio sinänsä. Se on tyhjä abstraktio. Ja tuolla tyhjällä abstraktiolla hra Mihailovski aikoo pelotella henkilöitä, jotka toistavat ylheästi Hegelin mukana: »von der Grösse und Macht seines Geistes kann der Mensch

* [merkitystä ja sisältöä vailla oleva käsite.]

** Hegel, Ensyklopedia, I osa, ss. 79—80, 44. kohta.

nicht gross genug denken!»* Tuo on vanha laulu, hra Mihailovskil! Sie sind zu spät gekommen!**

Olemme varmoja siitä, että juuri edellä kirjoittamamme rivit näyttävät hra Mihailovskista tyhjältä sofistikalta. Hän sanoo: »Mutta mitä te siinä tapauksessa ymmärrätte materialistisella luonnon ja historian selityksellä?» — Ymmärrämme sillä seuraavaa.

Kun Schelling sanoi, että magnetismi on subjektiivisen sisällyttämistä objektiiviseen, niin se oli *idealistista* luonnon selitystä; kun taas magnetismia selitetään nykyfysiikan näkökannalta, niin sen ilmiöt selitetään *materialistisesti*. Kun Hegel tai vaikkapa slavofiilimme selittivät tiettyjä historian ilmiöitä kansan hengen ominaisuuksista johtuviksi, niin he katsoivat niitä *idealistiselta* näkökannalta; kun taas Marx selitti sanokaamme vaikka Ranskan vuosien 1848—1850 tapahtumia ranskalaisessa yhteiskunnassa käydyn luokkataistelun aiheuttamiksi, niin hän antoi niille *materialistisen* selityksen. Onko selvä? Onpa tietenkin! Niin selvä, että täytyisi olla melkoisen itsepäinen ollakseen ymmärtämättä sanomaamme.

»Tässä on jotakin väärin», hra Mihailovski tuumii ajatuksissaan sukupuuta tapailen (c'est bien le moment!***). »Lange sanoo...» Rohkenemme keskeyttää hra Mihailovskin: tiedämme hyvin, mitä Lange sanoo, mutta vakuutamme hra Mihailovskille, että hänen auktoriteettinsa erehtyy pahasti. »*Materialismin historiassaan*» Lange unohti esittää muun muassa erään tunnetuimpiin kuuluneen ranskalaisen materialistin

* [»Ihminen ei osaa ajatella riittävän ylevästi henkensä suuruudesta ja mahdista.»] »Geschichte der Philosophie», I, 6. [»Filosofian historia», I, 6.]

** [Tulitte liian myöhään.]

*** [oikeaan aikaan!]

seuraavan luonteenomaisen sanonnan: Nous ne connaissons que l'écorce des phénomènes (tuntemme ainoastaan ilmiöiden kuoren). Toiset, yhtä tunnetut ranskalaiset materialistit lausuiivat monta kertaa samantapaisia ajatuksia. Kuten näette, hra Mihailovski, ranskalaiset materialistit eivät vielä tienneet, että olio sinänsä on vain abstraktion caput mortuum, ja olivat juuri sillä näkökannalla, jota monet sanovat nykyään *kriittisen filosofian näkökannaksi*.

Tuo kaikki näyttää hra Mihailovskista tietenkin hyvin uudelta ja jopa kerrassaan uskomattomalta. Emme silti sano hänelle toistaiseksi, keitä ranskalaisia materialisteja nimenomaan ja mitä heidän teoksiaan nimenomaan tarkoitamme. »*Rohjetkoon*» hän ensin »*väittää*», juttelemme sitten hänen kanssaan.

Jos hra Mihailovskia kiinnostaa, miten käsitämme aistimustemme suhtautuvan ulkoisiin esineisiin, niin suosittelemme hänelle hra Setšenovin artikkelia »*Esineellinen ajattelu ja todellisuus*» kokoelmasta »*Nälänhätää kärsivien auttaminen*». Oletamme, että hra Beltov ja kuka hyvänsä venäläinen tai ei-venäläinen Marxin oppilas on samaa mieltä kuuluisan fysiologimme kanssa. Hra Setšenov sanoi seuraavaa: »Olkootpa ulkoiset esineet sinänsä millaisia hyvänsä, tajunnastamme riippumatta,— vaikka niistä saamme vaikutelmat olisivat vain sovinnaisia merkkejä,— joka tapauksessa aistimaamme merkien yhtäläisyyttä tai eroavuutta vastaa todellinen yhtäläisyys tai eroavuus. Toisin sanoen ihmisen havaitsemat aistimiensa esineiden väliset yhtäläisyydet ja eroavuudet ovat todellisia yhtäläisyyksiä ja eroavuuksia.»*

* Kokoelma, s. 207.

Kun hra Mihailovski saa kumotuksi hra Setšenovin, suostumme tunnustamaan paitsi ihmisjärjen *voimien* vieläpä sen *oikeuksienkin* vaillinaisuuden.*

Hra Beltov sanoi, että vuosisatamme jälkipuoliskolla tieteessä, johon filosofia on sulautunut täydellisesti tuona aikana, on päässyt voitolle materialistinen monismi. Hra Mihailovski huomautti: »pelkään hänen erehtyvän». Epäilyksensä puolustukseksi hän vetoaa Langeen, jonka mielestä »die gründliche Naturforschung durch ihre eignen Konsequenzen über den Materialismus hinausführt»**. Mikäli hra Beltov erehtyy, niin materialistinen monismi *ei* siis ole päässyt voitolle tieteessä. Selittävätkö siis tiedemiehet yhä vielä luontoa sisällyttämällä subjektiivista objektiiviseen tai käyttämällä muita idealistisen luonnofilosofian hienouksia? Pelkäämme »erehtyvän» sen, joka olettaisi tällaista; pelkäämme semmitenkin, kun hyvin nimekäs englantilainen *luonnontutkija* Huxley järkeilee muun muassa seuraavasti.

»Meidän aikanamme ei kukaan nykytieteen tasalla oleva ja tosiasioita tunteva epäile sitä, että sielunelämän perustaa on etsittävä hermotoiminnasta. Se, mitä sanotaan hengen toiminnaksi, on aivotointojen kokonaisuus, ja tajuntamme aineisto on aivotointinnan tuotetta.»*** Huomatkaa, että näin puhuu henkilö, joka kuului Englannissa

* [Huomautus vuoden 1905 painokseen.] Vastustajillamme on mainio tilaisuus saada meidät kiinni ristiriidasta: toisaalta julistamme Kantin »olion sinänsä» tyhjäksi abstraktiksi, toisaalta taas siteeraamme kiittäen Setšenovia, joka puhuu sinänsä, tajunnastamme riippumatta olemassa olevista esi-neistä. Ymmärtäväiset ihmiset eivät tietenkään näe minkäänlaista ristiriitaa; mutta paljonko on ymmärtäväisiä vastustajiemme joukossa?

** [»Johtopäätöksillään perusteellinen luonnontutkimus johdattaa pois materialismin puitteista».]

*** *Th. Huxley, Hume* Sa vie, sa philosophie, p. 108. [*Th. Huxley, Hume*, hänen elämänsä, hänen filosofiansa, s. 108.]

niin sanottuihin *agnostikkoihin*. Hän luulee, että lausumansa hengen toimintaa koskeva käsitys sopii täysin yhteen mitä puhtaimman idealismin kanssa. Koska tiedämme, miten johdonmukainen idealismi voi selittää luonnonilmiöt, ja ymmärrämme, mistä johtuu kunnianarvoisan englantilaisen häveliäisyys, toistamme hra Beltovin mukana: *1800-luvun jälkipuoliskolla tieteessä pääsi voitolle materialistinen monismi*.

Tuntee kai hra Mihailovski Setšenovin psykologisia tutkimuksia? Kavelin kiisti kiivaasti aikoinaan tämän tiedemiehen näkökannan. Pelkäämme liberaali-vainajan erehtyneen pahasti. Vai olisiko hra Mihailovski samaa mieltä Kavelinin kanssa? tai ehkä hän kaipaa yleensä joi-takin muita selityksiä tämän suhteen? Jätämme ne siltä varalta, että hän alkaa »väittää».

Hra Beltov sanoi, että ennen Marxia yhteiskuntatieteessä vallinnut »ihmisluonnon» näkökanta antoi aiheita »biologisten analogioiden väärinkäyttöön, joka nykyäänkin tuntuu voimakkaasti länsimaisessa sosiologisessa ja varsinkin venäläisessä quasi-sosiologisessa kirjallisuudessa». Tämä antoi hra Mihailovskille aiheita syyttää historiallista monismia koskevan kirjan tekijää huutavasta vääryydestä ja epäillä liiemman kerran hänen väittelymenetelmiensä rehellisyyttä.

»Vetoan vaikkapa minuun täysin epäsuopeasti suhtautuvaan lukijaan, joka vähänkään tuntee teoksiani, ei edes kaikkia, vaan vaikkapa esimerkiksi yhden artikkelini 'Analoginen menetelmä yhteiskuntatieteessä' tai 'Mitä on edistys?'. Ei ole totta, että venäläinen kirjallisuus väärinkäyttäisi suuresti biologisia analogioita: Euroopassa kiitos Spencerin sitä esiintyy verrattomasti enemmän puhumattakaan Bluntschlin ja hänen veljeskuntansa koomisten analogioiden ajoista. Ja siinä, että meillä ei ole menty Stronin-vainajan

('Historia ja menetelmä', 'Politiikka tieteenä'), hra Lilienfeldin ('Tulevaisuuden sosiaalinen tiede') ja muutamien aikakauslehtiartikkelien analogiaharjoitelmia pitemmälle, olen nähtävästi minäkin 'kantanut korteni kekoon'. Sillä kukaan ei ole ponnistellut enemmän kuin minä taistelussa biologisia analogioita vastaan. Ja aikoinaan 'Spencerin jälkeläiset' tuottivat minulle paljon vaivaa sen johdosta. Toivon, että nykyinenkin myrsky kaikkoo aikanaan...» (ss. 145—146). Tämä sanaryöppy vaikuttaa niin vilpittömältä, että tosiaankin jopa epäsuopeasti hra Mihailovskiin suhtautuva lukija saattaa ajatella: »Tässä hra Beltov on tainnut mennä liian pitkälle väitelyinnossaan.» Se ei kuitenkaan ole totta, ja hra Mihailovski tietää itsekkin, että se ei ole totta. Mikäli hän vetoaa valittavasti lukijaan, niin ainoastaan siitä samasta syystä, josta Plautuksen Tranionus sanoi itselleen: Pergam turbare porro: ita haec res postulat.*

Mitä hra Beltov on itse asiassa sanonut? Hän on sanonut seuraavaa: »Mikäli koko historiallisen yhteiskuntaliikkeen selitystä on etsittävä ihmisluonnosta ja mikäli yhteiskunta koostuu yksilöistä, kuten jo Saint-Simon huomautti aivan oikein, niin yksilön luonnosta löytyykin avain historian selitykseen. Yksilön luontoa tutkii fysiologia sanan laajassa merkityksessä eli tiede, joka käsittää myös *psykkiset* ilmiöt. Juuri siksi fysiologia muodostikin Saint-Simonin ja hänen oppilaidensa mielestä perustan sosiologialle, jota he nimittivät sosiaalifysiikaksi. Vielä Saint-Simonin elinaikana ja hänen toimekkaan osantonsa ansiosta ilmestyneissä 'Opinions philosophiques, littéraires et industrielles'** julkaistiin

* [»Tulen rähisemään edelleenkin asian vaatimalla tavalla.»]

** [»Filosofisia, kirjallisia ja taloustieteellisiä katsomuksia.».]

tavattoman mielenkiintoinen mutta valitettavasti keskeneräinen anonyymien lääketieteen tohtorin artikkeli otsikkonaan 'De la physiologie appliquée à l'amélioration des institutions sociales' (Fysiologiasta yhteiskunnallisten laitosten parantamiseen sovellettuna). Tekijä tarkastelee *yhteiskuntatiedettä* sen 'yleisen fysiologian' perusosana, joka varsinaisen fysiologian yksilöhavaintojen ja -kokeiden rikastuttamana syventyy 'ylevämpiin mietteisiin'. Yksilöt ovat sille vain 'sen yhteiskuntaruumiin elimiä', joiden toimintoja se tutkii, 'samoin kuin varsinainen fysiologia tutkii yksilöiden toimintoja'. Yleinen fysiologia tutkii (tekijä sanoo: ilmentää) yhteiskunnallisen olemassaolon lakeja, joihin kirjoitetut lait onkin mukautettava. Myöhemmin porvarilliset sosiologit, muun muassa Spencer, ovat käyttäneet hyväkseen oppia yhteiskuntaorganismista tehdäkseen mitä vanhoillisimpia johtopäätöksiä. Siteeraamamme lääketieteen tohtori on kuitenkin ennen muuta *uudistaja*. Hän tutkii yhteiskunta-ruumista yhteiskunnallisen *uudestijärjestämisen* mielessä, sillä vain *sosiaalifysiologia* ja siihen kiinteästi liittyvä *hygienia* luovat myönteisen perustan, jolle voidaan rakentaa sivistysmaailman nykyisen tilan vaatima yhteiskunnallisen organisaation järjestelmä.»

Näistä sanoista jo näkyy, että hra Beltovin mielestä biologisia analogioita voidaan väärinkäyttää paitsi Spencerin porvarillisen vanhoillisuuden mielessä myös *sosiaalisen uudistuksen utooppisten suunnitelmien mielessä*. Yhteiskunnan vertaaminen elimistöön esittää tällöin aivan *toisarvoista* ellei vieläkin merkityksettömämpää osaa: kysymys ei ole yhteiskunnan vertaamisesta organismiin, vaan pyrkimyksestä perustella *»sosiologiaa»* määrätyillä *biologian* johtopäätöksillä. Hra Mihailovski vastusti kiivaasti yhteis-

kunnan vertaamista organismiin, hän kantoi eitämättä »kortensa» tuota vertausta vastaan käytyyn taisteluun. Tämä ei silti ole lainkaan oleellista. Oleellinen merkitys on kysymyksellä siitä, pitikö hra Mihailovski vai eikö pitänyt mahdollisena perustella sosiologiaa määrätyillä biologian johtopäätöksillä. Sen suhteen ei voi olla epäilystäkään, kuten saattaa vakuuttua kuka hyvänsä luettuaan esimerkiksi artikkelin »Darwinin oppi ja yhteiskuntatiede». Tuossa artikkelissaan hra Mihailovski sanoo muun muassa seuraavaa: »Artikkelissa, jonka yleisotsikkona on 'Darwinin oppi ja yhteiskuntatiede', tarkastelemme erilaisia kysymyksiä, joita Darwinin oppi sekä yksi tai toinen sen päivä päivältä lisääntyvistä kannattajista käsittelee, ottaa selville tai ratkaisee uudella tavalla. Perustehtävänäimme on kuitenkin määritellä Darwinin opin kannalta fysiologisen työnjaon, ts. yhden jaottoman puitteissa tapahtuvan elinten välisen työnjaon, ja taloudellisen työnjaon, ts. lajin, rodun, kansan, yhteiskunnan puitteissa tapahtuvan jaottomien kokonaisuuksien välisen työnjaon, keskinäis-suhde. Meidän näkökannaltamme tuo tehtävä rajoittuu osuustoiminnan eli yhteiskuntatieteen perustan peruslakien selvillesaamiseen.»* Kun osuustoiminnan eli yhteiskuntatieteen peruslakeja etsitään *biologiasta*, merkitsee se, että ollaan 20-luvun ranskalaisten saintsimonistien näkökannalla, toisin sanoen, että »toistetaan vanhoja ja valehdellaan kahden edestä».

Tässä hra Mihailovski saattaa huudahtaa: eihän Darwinin oppia ollut vielä 20-luvulla olemassakaan! Lukija kyllä ymmärtää, että kysymys ei ole ollenkaan Darwinin opista, vaan

* Mihailovskin teokset, V osa, s. 2.

hra Mihailovskille ja saintsimonisteille yhteisestä utooppisesta pyrkimyksestä *soveltaa fysiologiaa yhteiskunnallisten laitosten parantamiseen*. Mainitsemassamme artikkelissa hra Mihailovski on täysin samaa mieltä Haeckelin kanssa (»Haeckel on aivan oikeassa»), joka sanoi, että tulevaisuudessa valtiomiehet, taloustieteilijät ja historioitsijat joutuvat kiinnittämään huomionsa pääasiassa vertailevaan eläintieteeseen, nimittäin vertailevaan eläinten morfologiaan ja fysiologiaan, mikäli he haluavat saada oikean käsityksen erikoisalastaan. Mikäli Haeckel »on aivan oikeassa», ts. mikäli sosiologien (ja jopa historioitsijoidenkin!) on kiinnitettävä huomionsa »*pääasiassa*» eläinten morfologiaan ja fysiologiaan, niin oli miten oli, mutta biologisten analogioiden väärinkäyttöä — *puoleen tai toiseen* — ei voida välttää! Eikö jo liene selvää, että hra Mihailovskin näkökanta sosiologian suhteen on vanha saintsimonistien näkökanta?

Hra Beltov puhuikin vain tätä. Ja hra Mihailovski vierittää nyt suotta harteiltaan vastuun Buhartsev-Nožinin sosiologisista aatteista. Omissa sosiologisissa tutkimuksissaan hän ei ole edennyt kovinkaan pitkälle edesmenneen ystävänsä ja opettajansa katsomuksista. Hra Mihailovski ei ole ymmärtänyt Marxin löytöä ja siksi hän on jäänyt parantumattomaksi utopistiksi. Se on hyvin surkuteltava tila ja siitä olisi ulospääsynä vain tekijämme uusi ajatusponnistelu; »sosiologi»-parkaa ei auta vähääkään kyönelehtivä vetoaminen lukijaan, täysin suopeamieliseenkin.

Hra Beltov lausui pari sanaa hra P. Struven puolustukseksi. Tästä herrat Mihailovski ja N. —on saivat aihetta »väittää», että hra Beltov on ottanut hra Struven »*suojeluksensa*» alaiseksi. Olemme puhuneet paljon hra Beltovin puolustukseksi. Mitä sanovat meistä hra Mihailovski ja

hra N. —on? Varmaankin he sanovat hra Beltovia vasalliksemme. Pyydämme jo etukäteen anteeksi hra Beltovilta, että ennakoimme hänen vastaväitteensä herroille subjektivisteille ja kysymme näiltä viimeksi mainituilta: merkitseekö se jonkun kirjailijan ottamista suojeluksensa alaiseksi, jos ollaan samaa mieltä hänen kanssaan? Hra Mihailovski on samaa mieltä hra N. —onin kanssa muutamissa Venäjän ajan-kohtaisissa elämänkysymyksissä. Onko meidän ymmärrettävä heidän yksimielisyytensä siten, että hra Mihailovski on ottanut hra N. —onin suojeluksensa alaiseksi? Tai ehkä hra N. —on on hra Mihailovskin suojelijana? Mitähän sanoisi Dobroljubov-vainaja, kun kuulisi tätä »edistyksellisen» nykykirjallisuutemme kummallista kieltä?

Hra Mihailovskista tuntuu, että hra Beltov on vääristellyt hänen oppiaan sankareista ja laumasta. Me taas luulemme, että hra Beltov on aivan oikeassa ja että hra Mihailovski näyttää Tranionuksen osaa väittäessään häntä vastaan. Ennen kuin vahvistamme tätä mielipidettämme, katsomme tarpeelliseksi sanoa muutaman sanan hra N. —onin kirjoituksesta »*Mitä merkitsee taloudellinen välttämättömyys?*», joka ilmestyi »Russkoje Bogatstvo» maaliskuun niteessä.

Tuossa kirjoituksessa hra N. —on on pystyttänyt hra Beltovia vastaan kaksi patteria. Valloitamme ne yhden kerrallaan.

Ensimmäisen patterin voima on seuraavassa. Hra Beltov sanoi: »Jotta voitaisiin ratkaista kysymys siitä, lähteekö Venäjä vai eikö lähde kapitalistisen kehityksen tielle, on ryhdyttävä tutkimaan tuon maan tosiasiallista tilannetta, erittelemään sen nykyaikaista sisäistä elämää. Tuon erittelyn perusteella Marxin venäläiset oppilaat väittävät: ei ole olemassa mitään toiveita siitä, että Venäjä

luopuisi kohta kapitalistisesta kehitystiestä». Hra N. —on toistaa purevasti: »tuollaista erittelyä ei ole olemassa». Eikö muka ole, hra N. —on? Sopikaamme ensinnäkin terminologiasta. Mitä te nimitätte *erittelyksi*? Antaako erittely uusia tietoja asian arvostelemiseksi vai käyttääkö se jo olemassaolevia sekä muuta tietä saatuja tietoja? Vaikka meitä saatetaankin syyttää »metafyysisyydestä» pitäydymme vanhaan määritelmään, jonka mukaan erittely ei anna uusia tietoja esineen arvostelemista varten, vaan operoi vanhoilla tiedoilla. Tämän määritelmän mukaisesti Marxin venäläiset oppilaat saattoivat olla Venäjän sisäisen elämän erittelyssään esittämättä mitään itsenäisiä havaintoja tuosta elämästä ja tyytyä esimerkiksi narodnikkilaisen kirjallisuuden kokoamaan aineistoon. Mikäli he tekivät tuosta aineistosta uuden johtopäätöksen, merkitsee se, että he erittelivät noita tietoja uudelleen. Nyt siis herää kysymys: minkälaisia tietoja kapitalismin kehityksestä oli narodnikkilaisessa kirjallisuudessa ja onko totta, että Marxin venäläiset oppilaat tekivät noista tiedoista uuden johtopäätöksen? Vastataksemme tähän kysymykseen otamme vaikkapa hra Dementjevin kirjan *»Tehdas, mitä se antaa väestölle ja mitä se siltä ottaa»*. Luemme tuosta kirjasta (s. 241 ja seuraavat): »Ennen kuin teollisuutemme sai kapitalistisen tehdastuotannon muodon, jossa se esiintyy nykyään, se läpäisi kaikki samat kehitysvaiheet kuin Lännessäkin... Eräänä suurimpana syynä siihen, että jäimme jälkeen Lännessä, oli maaorjuus. Sen ansiosta teollisuutemme käsityö- ja kotituotannon vaihe oli huomattavasti pitempi. Vasta vuodesta 1861 pääoma sai mahdollisuuden siirtyä siihen tuotantomuotoon, johon Lännessä oli siirretty melkein puolitoista vuosisataa aikaisemmin, ja vasta tuosta vuodesta käsityö- ja koti-

tuotanto alkaa nopeasti laskea ja muuttua tehdastuotannoksi... Kolmenkymmenen vuoden aikana (maaorjuuden lakkauttamisen jälkeen) kaikki on kuitenkin muuttunut. Kun teollisuutemme astui samalle taloudellisen kehityksen tielle kuin Länsi-Eurooppakin, oli sen välttämättä, kohtalon pakosta saatava sama muoto ja se saikin saman muodon kuin Lännen teollisuus. Se seikka, että kansanjoukot on turvattu maalla, johon meillä tavallisesti vedotaan todisteltaessa, että meillä ei voi olla mitään omistamattomien työläisten erikoista luokkaa — nykyaikaisen teollisuusmuodon väistämätöntä seuralaista — tuo seikka on epäilemättä ollut ja on nykyäänkin voimakkaana esteenä, mutta ei läheskään niin voimakkaana kuin tavallisesti oletetaan. Toisaalta hyvin usein esiintyvä maapalstojen riittämättömyys ja maatalouden täydellinen lamaannus ja toisaalta hallituksen tarmokas huolenpito jalosteollisuuden kehittämiseksi — nämä ehdot ovat hyvin suuresti vaikuttaneet ja vaikuttavat yhä tuon maanomistuksen merkityksen pienenemiseen. Olemme nähneet, mihin tuo asiaintila on johtanut: on muodostunut erikoinen tehdastyöläisten luokka, jolla on entiseen tapaan 'talonpojan' nimi, mutta jolla on tuskin mitään yhteistä viljelijätalonpojan kanssa, jolla on säilynyt vain kerrassaan mitätön yhteys maahan ja josta puolet ei kolmannessa sukupolvessa poistu enää milloinkaan tehtaasta eikä omaa maaseudulla mitään paitsi juridista, käytännössä tuskin lainkaan toteutuvaa oikeutta maahan.»

Hra Dementjevin esittämät *objektiiviset tiedot* osoittavat hyvin havainnollisesti, että kapitalismi kaikkine seurauksineen kehittyy hyvin nopeasti Venäjällä. Hra Dementjev täydentää noita tietoja mietelmällä, josta juontuu, että kapitalistisen

tuotannon jatkuva eteneminen voidaan pysäyttää ja että siinä tarkoituksessa on vain palautettava mieleen väittämä: gouverner — c'est prévoir* (s. 246). Marxin venäläiset oppilaat erittelevät tuota hra Dementjevin johtopäätöstä ja toteavat, että *tuossa tapauksessa ei mitään voida pysäyttää*; että hra Dementjev erehtyy samoin kuin koko *joukko* narodnikkeja, jotka esittivät tutkimuksissaan suuren määrän aivan samanlaisia objektiivisia tietoja kuin hra Dementjevin esitti.** Hra N. —on kysyy, missä tuollainen erittely on. Hän tahtoo nähtävästi kysyä, että milloin ja missä on esitetty tuollainen erittely venäläisessä lehdistössä. Annamme hänelle jopa kaksi vastausta tähän kysymykseen.

Ensinnäkin hänelle epämiellyttävässä hra P. Struven kirjassa on hyvin asiallinen mieltelmä *nykyisten mahdollisuuksien puitteissa toteutettavasta valtiollisesta sekaantumisesta Venäjän talouselämään*. Tuo mieltelmä on jo osittain hra N. —onin vaatima erittely eikä hra N. —on esitä eikä voikaan esittää mitään asiallista tuota erittelyä vastaan.

* [hallitseminen merkitsee ennakolta näkemistä.]

** Hra N. —on sanoo: »Niiden satojen viimeisten parinkymmenen vuoden aikana tehtyjen tilastollisten ynnä muiden tutkimusten joukossa emme ole tavanneet töitä, joissa olisi tehty samanlaisia taloudellisia johtopäätöksiä kuin ovat tehneet herrat Beltovit, Struвет ja Skvortsovit.» Niiden tutkimusten tekijät, joita te, hra N. —on, tarkoitate, tekevät meillä tavallisesti kahdenlaisen johtopäätöksen: toinen vastaa objektiivista totuutta ja julistaa, että kapitalismi kehittyy ja iänikäiset »perustat» horjuvat; toinen on »subjektiivinen» ja päättyy ajatukseen, että kapitalismin kehitys voitaisiin pysäyttää, jos jne. Tämän jälkimmäisen johtopäätöksen vahvistukseksi ei kuitenkaan milloinkaan esitetä herrassaan mitään tietoja, niin että se jää kirjaimellisesti perusteettomaksi, huolimatta siitä, että tutkimukset, joita se koristaa, sisältävät enemmän tai vähemmän runsaasti tilastollista aineistoa. Hra N. —onin »kuvauksia» vaivaa sama vika, niin sanoaksemme »subjektiivisen» johtopäätöksen anemia. Mikä »erittely» tosiaankin vahvistaa sitä hra N. —onin ajatusta, että yhteiskuntamme pystyisi jo nyt järjestämään tuotannon? Sellaista erittelyä ei ole.

Toiseksi muistaako hra N. —on kiistan, jota slavofiilit ja zapadnikit¹¹⁶ kävivät keskenään 40-luvulla? Tuossa kiistassa »Venäjän sisäisen elämän erittely» esitti niin ikään hyvin tärkeää osaa, mutta lehdistössä tuo erittely yhdistettiin miltei poikkeuksetta puhtaasti kirjallisuuden kysymyksiin. Siihen olivat omat historialliset syynsä, jotka hra N. —onin on välttämättä otettava huomioon, ellei tahdo lukeutua naurettaviin pedantteihin. Sanooko hra N. —on, että nuo syyt eivät vaikuta nyt mitenkään »venäläisten oppilaiden» suorittamaan erittelyyn?

Tähän mennessä »oppilaat» eivät ole julkaisseet itsenäisiä tutkimuksia Venäjän talouselämästä. Tämä on selitettävissä siten, että heidän edustamansa suuntaus on Venäjällä vielä kovin uusi. Tähän mennessä Venäjän kirjallisuudessa on vallinnut *narodnikkilainen* suuntaus, jonka vuoksi tutkijat ovat hukuttaneet »subjektiivisiin» toiveisiinsa esittämänsä objektiiviset tiedot, jotka todistivat vanhojen »perustojen» kaatumista. Nimenomaan narodnikkien ilmoittamien tietojen runsaus antoi kuitenkin aiheita uuden katsomuksen ilmaantumiseen venäläisen elämän suhteen. Tuo uusi katsomus muodostaa epäilemättä perustan uusille, itsenäisille havainnoille. Jo nyt voimme osoittaa hra N. —onille esimerkiksi hra Harizomenovin töitä, jotka ovat aika suuresti ristiriidassa narodnikkien katekismuksen kanssa, minkä tunsu mainiosti hra V. V., joka on monesti ja menestyksettömästi yrittänyt kumota kunnianarvoisan tutkijan. Kirjan »Etelä-Venäjän talonpoikaistalous» tekijä ei ole alkuunkaan marxilainen, mutta tuskinpa hra N. —on sanoo, että hra Postnikovin käsitys yhteisön ja yleensä talonpoikien maankäytön nykyisestä tilasta Uudella Venäjällä¹¹⁷ olisi sama kuin meidän tavanomainen narodnikkilainen käsityksemme.

Hra Borodin taas, joka on kirjoittanut erinomaisen tutkielman Uralin kasakkajoukoista, on varmasti sillä näkökannalla, jota me puolustamme ja joka ei valitettavasti miellytä hra N. —onia. Narodnikkilainen sanomalehtikirjallisuutemme ei ole kiinnittänyt huomiota tuohon tutkielmaan, mutta ei siksi, että se olisi arvoton sisällöltään, vaan yksinomaan siksi, että mainitulla sanomalehtikirjallisuudella on erikoinen »subjektiivinen» henki.¹¹⁸ Vastaisuudessa tulee olemaan vielä enemmän, hra N. —on, sillä marxilaisten tutkimusten aikakausi vasta alkaa Venäjällä.*

Hra N. —on pitää niin ikään itseään marxilaisena. Hän erehtyy. Hän on vain suuren ajattelijan *avioton* jälkeläinen. Hänen maailmankatsomuksensa on Marxin opin ja hra V. V:n laittoman yhdyselämän hedelmä. »Mütterchen»** jätti hra N. —onille perinnöksi terminologian ja eräitä taloustieteen teoreemoja, jotka hän muuten ymmärsi tavattoman abstraktisesti ja siksi myös väärin. »Väterchen»*** jätti hänelle perinnöksi utooppisen suhtautumisen sosiaaliseen uudistukseen, jonka avulla hän pystyttikin toisen patterinsa hra Beltovia vastaan.

Hra Beltov sanoo, että yhteiskunnalliset suhteet panevat kehityslogiikkansa voimalla ihmisen tajuamaan ne syyt, joiden vuoksi taloudellinen välttämättömyys on orjuuttanut hänet. »Tajuttuaan, että hänen orjuutuksensa syy on tuotannon anarkiassa, tuottaja, yhteiskunnallinen ihmi-

* Emme puhu hra P. Struven kirjasta, sillä se on vastenmielinen hra N. —onille. Hra N. —on nimittää kuitenkin suotta niin päättävästi tuota kirjaa mihinkään kelpaamattomaksi. Väittelyssään hra N. —onia vastaan hra P. Struve pystyy kyllä pitämään puoliaan. Mitä taas tulee hra N. —onin suorittamaan »erittelyyn», niin yleisiä paikkoja lukuun ottamatta siitä jää hyvin vähän jäljelle, kun sitä ryhdytään »erittelemään» Marxin näkökannalta. Toivottavasti tuollaista erittelyä ei jouduta odottamaan kauan.

** [»äitikulta».]

*** [»isäkulta».]

nen' järjestää tuon tuotannon ja alistaa sen siten tahtoonsa. Silloin tulee loppu välttämättömyyden valtakunnasta ja valtaistuimelle nousee vapaus, joka itsekkin osoittautuu välttämättömyydeksi.» Hra N. —onin mielestä tämä kaikki on aivan oikein. Hra Beltovin oikeisiin sanoihin hra N. —on tekee kuitenkin seuraavan lisäyksen: »Tehtävä on siis siinä, että yhteiskunta saisi olemassaolevien aineellisten ja taloudellisten ehtojen avulla kyseisen, sen tuotantovoimien kehitystä jarruttavan lain ilmenemisen passiivisesta seuraajasta keinon tuon lain alistamiseksi valtaansa valmistamalla sen ilmaantumiselle sellaiset ehdot, jotka eivät ainoastaan olisi jarruttamatta, vaan edistäisivät koko yhteiskunnan tuotannollisen työn voimien (työn voimien!) kehitystä.»¹¹⁹

Aivan huomaamattaan hra N. —on teki hra Beltovin »aivan oikeista» sanoista äärimmäisen sekavan johtopäätöksen.

Hra Beltov puhuu yhteiskunnallisesta ihmisestä, niiden tuottajien kokonaisuudesta, joiden tosiaankin on voitettava taloudellinen välttämättömyys. Hra N. —on asettaa *tuottajien tilalle yhteiskunnan*, joka »tuotannollisena kokonaisuutena ei voi suhtautua välinpitämättömästi, 'objektiivisesti' sellaisten yhteiskuntataloudellisten suhteiden kehitykseen, joiden vallitessa suurin osa sen jäsenistä on tuomittu jatkuvaan köyhtymiseen».

»Yhteiskunta tuotannollisena kokonaisuutena»... Marxin »erittely», jota hra N. —on muka noudattaa, ei pysähtynyt yhteiskuntaan kuten tuotannolliseen *kokonaisuuteen*. Se jakoi nyky-yhteiskunnan sen todellista luontoa vastaavasti erillisiin *luokkiin*, joista kullakin on oma erityinen taloudellinen etunsa ja oma erikoistehtävänsä. Miksi hra N. —onin »erittely» ei tee samoin? Miksi hra N. —on alkoi puhua koko yh-

teiskunnan tehtävästä sen sijaan että olisi puhunut venäläisten tuottajien tehtävästä? Tavallisesti tuo kokonaisuudessaan otettu yhteiskunta asetetaan, eikä suotta, kansan vastakohdaksi ja siten se osoittautuu »kokonaisuudestaan» huolimatta vain Venäjän väestön vähäiseksi osaksi, vain mitättömäksi vähemmistöksi. Kun hra N.—on uskottelee meille, että tuo mitätön vähemmistö järjestää tuotannon, niin voimme vain kohauttaa olkapäätä ja sanoa itsellemme: tuota hra N.—on ei ole ottanut Marxilta, tuon hän on perinyt »Väterchen'iltään»*, hra V. V:ltä.

Marxin mukaan tuotannon järjestäminen edellyttää niiden tuottajien tietoista suhtautumista siihen, joiden taloudellisen vapautuksen tuleekin siitä syystä olla heidän omana asianaan. Hra N.—onin mukaan tuotannon järjestäminen edellyttää yhteiskunnan tietoista suhtautumista siihen. Mikäli tämä on marxilaisuutta, niin Marx ei tosiaan ole milloinkaan ollut marxilainen.

Olettakaamme kuitenkin, että yhteiskunta esiintyy tosiaankin tuotannon järjestäjänä. Miten se asennoituu tuottajiin? Se *järjestää heidät*. Yhteiskunta on *sankari*; tuottajat muodostavat *väkijoukon*.

Kysymme hra Mihailovskilta, joka »väittää» hra Beltovin väaristäneen hänen oppiaan sankareista ja väkijoukosta, ajatteleeko hän hra N.—onin tavoin, että yhteiskunta pystyy järjestämään tuotannon? Mikäli ajattelee, niin hän on nimenomaan sillä näkökannalla, jonka mukaan yhteiskunta, »*intelligentsija*», on *sankari*, tulevan historiallisen kehityksemme demiurgi, ja miljoonat tuottajat ovat *väkijoukkoa*, josta sankari muovaa sitä, mitä katsoo ihanteidensa mukaan

* [»isäkullaltaan».]

tarpeelliseksi muovata. Sanokoon nyt puolueeton lukija, oliko hra Beltov oikeassa luonnehtiessaan »subjektiivista» käsitystä kansasta väkijoukkona.

Hra Mihailovski sanoo, että hänellä ja hänen aatetovereillaan ei myöskään ole mitään tuottajien itsetajunnan kehittämistä vastaan. »Luulempa vain, että noin yksinkertaisen ja selvän ohjelman vuoksi ei ollut syytä nousta Hegelin filosofian pilventakaisiin korkeuksiin ja laskeutua subjektiivisesta ja objektiivisesta keitettyyn soppaan», hän sanoo. Siitähän se kysymys onkin, hra Mihailovski, että teidän ajatustapanne kannattajien mielestä tuottajien itsetajunnalla ei voi olla sitä merkitystä, mikä sillä on vastustajienne käsityksen mukaan. Teidän näkökannaltanne tuotannon voi järjestää »yhteiskunta», vastustajienne näkökannalta sen voivat järjestää ainoastaan itse tuottajat. Teidän näkökannaltanne »yhteiskunta» toimii, mutta tuottajat myötävaikuttavat. Vastustajienne näkökannalta tuottajat eivät myötävaikuta, vaan nimenomaan toimivat. On itsestään selvää, että myötävaikuttavilta vaaditaan pienempää tietoisuutta kuin toimivilta, sillä onhan jo kauan sitten ja aivan oikein sanottu: »eri kunnia kuulle, eri kunnia auringolle, eri kunnia tähdille, sillä tähti eroaa tähdestä kunniasa». *Te suhtaudutte tuottajiin samoin kuin heihin suhtautuivat 30- ja 40-luvun ranskalaiset ja saksalaiset utopistit. Vastustajanne tuomitsevat kaikenlaisen utopistisen suhtautumisen tuottajaan.* Jos te, hra Mihailovski, tuntisitte paremmin taloustieteellisen kirjallisuuden historiaa, niin tietäisitte, että oli kohottava nimenomaan Hegelin filosofian korkeuksiin ja laskeuduttava sitten kansantaloustieteen proosan pohjalle, jotta olisi saatu hävitetyksi utopistinen suhtautuminen tuottajiin.

Hra Mihailovskia ei miellytä sana »*tuottaja*», haisee muka tallilta. Sanomme vain: sitä talo tarjoaa, mitä talossa on. Tuottaja-sanaa alkoivat käyttää ensimmäisinä Saint-Simon ja saintsimonistit. »Le Producteur» (Tuottaja) aikakauslehdien ajoilta, ts. vuodesta 1825 sitä on käytetty Länsi-Euroopassa lukemattomia kertoja eikä se ole kenellekään muistuttanut tallia. Mutta venäläinen *katuva aatelismies* muisti heti tallin, kun alkoi puhua tuottajista. Miten tuo kummallinen ilmiö on selitettävissä? Luultavasti katuvan aatelismiehen muistelmien ja perinteiden avulla.

Hra N. —on esittää hyvin pisteliäästi hra Beltovin seuraavat sanat: »vaikka toisella heistä (Marxin venäläisistä oppilaista) saattavat olla laajemmat, toisella taas vähemmän laajat taloustieteelliset tiedot, mutta ei ole kysymys erillisten henkilöiden tietojen määrästä, vaan itse näkökannasta». Hra N. —on kysyy: »Minne ovat joutuneet kaikki vaatimukset pysytellä todellisuuden maaperällä, taloudellisen kehityksen seikkaperäisen tutkimisen välttämättömyyden vaatimukset (tämä on jotenkin epäselvää, hra N.—on: 'seikkaperäisen tutkimisen välttämättömyyden vaatimukset')? Nyt osoittautuu, että tuo kaikki on jotakin toisarvoista, että kysymys 'ei ole tietojen määrästä, vaan näkökannasta'.»

Hra N. —on näkyy usein puhuvan mielellään jotakin huvittavaa. Neuvomme häntä kuitenkin, ettei unohtaisi tervettä järkeä, kun haluaa naurattaa ihmisiä. Muussa tapauksessa nauravat eivät tule olemaan hänen puolelleen.

Hra N. —on ei ole ymmärtänyt hra Beltovia. Koetamme päästää hänet pälkähästä. Siitä samasta »*Ruskoje Bogatstvon*» niteestä, jossa on julkaistu hra N. —onin kirjoitus, löysimme hra P. Mokijevskin artikkelista »*Mitä on sivistynyt ihminen?*» (s. 33, huomautus) seuraavat, hra

N. —onille hyvin opettavaiset rivit: »Eräs arabialainen tiedemies sanoi oppilailleen: kun joku sanoo teille, että matematiikan lait ovat virheellisiä ja tämän todistukseksi muuttaa kepin käärmeeksi, niin älkää pitäkö uskottavana tuota todistusta. Tämä on tyypillinen esimerkki. Sivistynyt henkilö torjuu tuollaisen todistuksen, vaikka hän (toisin kuin tiedemies) ei tuntisikaan matematiikan lakeja. Hän sanoo, että kepin muuttaminen käärmeeksi on eriskummallinen ihme, mutta siitä ei seuraa, että matematiikan lait olisivat virheellisiä. Toisaalta taas on epäilemättöntä, että kaikki sivistymättömät ihmiset syöksyvät heti kaikki vakaumuksensa ja uskomuksensa tuon ihmeidentekijän jalkojen juureen.»

Toisella viisaan arabialaisen oppilaalla saattoivat olla enemmän, toisella taas vähemmän laajat matemaattiset tiedot, mutta yksikään heistä ei varmaankaan olisi polvistunut ihmeidentekijän jalkojen juureen. Miksi? Siksi, että jokainen heistä oli saanut hyvän koulutuksen; siksi, että tässä ei ole kysymys tietojen laajuudesta, vaan *siitä näkökannasta*, jonka mukaan kepin muuttaminen käärmeeksi ei voi kumota matematiikan totuuksia. Ymmärrättekö tämän, hra N. —on? Toivottavasti ymmärrätte, sillä tämähän on hyvin yksinkertainen, vieläpä aivan alkeellinen asia. Mikäli ymmärrätte, niin näette nyt itsekin, että hra Beltovin näkökantaa ym. koskevat sanat eivät millään tavalla sulje pois hänen esittämänsä vaatimusta pysytellä todellisuuden maaperällä.

Meitä epäilyttää, ettette sittenkään käsittänyt kunnolla, mistä on kysymys. Esitämme teille toisen esimerkin. Eihän teillä ole tuhattomasti taloustieteellisiä tietoja, mutta on sittenkin enemmän kuin hra V. V:llä. Se ei estä teitä kuitenkaan olemasta samalla näkökannalla kuin hänkin. *Kumpikin olette utopisteja.* Ja kun joku

alkaa luonnehtia katsomuksia, jotka ovat teille yhteisiä, jättää hän syrjään tietojenne määrällisen eroavuuden ja sanoo, että kysymys on näkökannasta, jonka nuo miehet ovat lainanneet ikivanhojen aikojen utopisteilta.

Nyt teille, hra N. —on, täytyisi olla jo aivan selvää, että aloitte suotta puhua hra Beltovin vetoamisesta subjektiiviseen menetelmään, että teitte aikamoisen vikapiston.

Kaiken varalta sanomme saman asian toisin. Erotkootpa Marxin venäläiset seuraajat toisistaan tietomääränsä puolesta kuinka paljon tahansa, mutta yksikään heistä ei kannastaan lupumatta usko teitä enempää kuin hra V. V:täkään, kun alatte väittää, että jokin tietty »yhteiskunta» järjestää meillä tuotannon. Heidän näkökantansa estää heitä *syöksemästä vakauksiaan* yhteiskunnallisten ihmeidentekijäin jalkojen juureen.*

Riittänee jo tästä, mutta mikäli tulimme koskettelleeksi subjektiivista menetelmää, niin panemme merkille, miten halveksivasti hra N. —on ylenkatsoo sitä. Hänen sanojensa mukaan tuossa menetelmässä ei ollut hitusenkaan vertaa tieteellisyyttä, vaan sillä oli ainoastaan eräänlainen verho, »joka antoi sille edes jonkin verran tieteellisen ulkoasun». Mainiota, hra N. —on! Mutta mitä sanoo teistä »suojelijanne» hra Mihailovski?

Hra N. —on ei yleensä paljoa kursaile subjektiivisia »suojelijoitaan». Hänen artikkelissaan »*Rahavallan puolustus ajan tunnusmerkinä*»¹²⁰ on motto: »L'ignorance est moins éloignée de la vérité que le préjugé»**. La vérité*** on

* [Huomautus vuoden 1905 painokseen.] — Palautan mieleen edellä esitetyt Feuerbachin sanat siitä, että nimenomaan näkökanta erottaa ihmistä apinasta.

** [»Sivistymättömyys on lähempänä totuutta kuin ennakkoluulo».]

*** [totuus.]

epäilemättä itse hra N. —on. Hän sanookin näin: »Kun joku ryhtyy noudattamaan horjumattomasti todella subjektiivista tutkimustapaa, niin voidaan olla aivan varmoja siitä, että hän päätyy jollei samoihin johtopäätöksiin kuin mekin, niin ainakin hyvin läheisiin» («Russkoje Bogatstvo», maaliskuu, s. 54). Préjugé* on tietenkin hra Struve, jota vastaan vérité suuntaa »erittelynsä» kärjen. Kuka on sitten se ignorance**, joka on lähempänä totuutta (ts. hra N. —onia) kuin préjugé eli hra Struve? Ignorance ovat nähtävästi hra N. —onin nykyiset subjektiiviset liittolaiset. Erinomaista, hra N. —on! Satuitte juuri liittolaisenne arkaan paikkaan. Mutta sittenkin, mitä sanoo teistä hra Mihailovski? Hän kyllä muistuttaa tunnetun faabelin moraalista:

Vaikka palvelus on tarpeen tullen kallis,
jokainen ei osaa sitä ottaa...¹²¹

Taitaa jo riittää polemiikkia! Emme liene jättäneet vastauksetta vastustajiemme vastaväitteitä. Mikäli jokin niistä jäi meiltä kuitenkin huomaamatta, niin joudummehan vielä useammin kuin kerran palaamaan kiistaamme. Kynän saa siis jo laskea kädestä. Sitä ennen sanomme kuitenkin vielä pari sanaa vastustajillemme.

Vaikka te, herrat, »puuhaattekin» yhä kapitalismin poistamista, niin katsokaahan mitä tapahtuu: kapitalismi kulkee vain eteenpäin »puuhistanne» lainkaan piittaamatta; te taas »ihanteinenne» ja hyvine aikomuksinenne poljette paikallanne. Mitä hyvää siinä on? Siitä ei ole hyötyä itsellenne eikä toisille. Miksi tapahtuu näin? Siksi että olette utopisteja ja touhottatte sosiaalisten uudistusten *utooppisine* suunnitelminenne näkemättä niitä suoranaisia ja ajan-

* [ennakkoluulo.]
** [sivistymättömyys.]

kohtaisia tehtäviä, jotka ovat, suokaa anteeksi sanani, aivan nenänne edessä.* Ajatelkaapa asiaa. Tunnustatte ehkä itsekin, että olemme oikeassa. Otamme tämän kyllä vielä puheeksi toiste.. Ja nyt sitten — Dominus vobiscum*.

* [herra olkoon kanssanne.]

SELITYKSIÄ

- ¹ Vuoden 1905 vallankumouksen läheisyys teki mahdolliseksi kirjan toisen painoksen julkaisemisen Venäjällä. Ulkomailla julkaistavaksi suunniteltu toinen painos ei ilmestynyt. Samoihin aikoihin (1904) kuoli Mihailovski, päävastustaja, johon Plehanov suuntasi ensi kädessä kiistan kärjen. Vuoden 1905 toiseen painokseen enempää kuin vuoden 1906 kolmanteenkaan painokseen ei tehty mitään oleellisia muutoksia.— 7.
- ² »*Russkoje Bogatstvo*» (»Venäjän Rikkaus») — kuukausittain ilmestynyt aikakauslehti, jota julkaistiin Pietarissa 1876—1918. 1890-luvun alusta siitä tuli N. K. Mihailovskin johtamien liberaalisten narodnikkien äänenkannattaja; esiintyi venäläisiä sosiaalidemokraatteja vastaan.— 8.
- ³ Tässä ja alempana siteerattu N. K. Mihailovskin artikkeli, joka oli julkaistu »*Russkoje Bogatstvo*» 1. n:ossa 1894, oli ensimmäisiä artikkeleita, joilla liberaaliset narodnikit aloittivat hyökkäyksensä marxilaisuutta vastaan.— 11.
- ⁴ Bourbonien restauraatiokausi Ranskassa käsitti vuodet 1814—1830 Ludvig XVIII valtaistuimelle noususta vuoden 1830 heinäkuun vallankumoukseen saakka.— 25.
- ⁵ Hegel puhuu 1700-luvun ranskalaisista materialisteista teoksensa »*Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*» (»Luentoja filosofian historiasta») kolmannessa osassa.— 27.
- ⁶ *F. A. M. Mignet, Histoire de la révolution française depuis 1789 jusqu'à 1814, Paris 1824.*— 32.

- ⁷ *F. P. G. Guizot*, »Histoire générale de la civilisation en Europe» ja »Histoire générale de la civilisation en France».—36.
- ⁸ Näitä ajatuksia Condorcet kehittää kirjassa »Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain», t. 1—2, Paris 1794. Mainittuun kirjaan Plehanov viittaa usein muissakin teoksissaan.—40.
- ⁹ *F. Arnaud*, l'abbé, Discours, prononcé dans l'Académie française le 13 mai 1771 à la réception de M. l'abbé Arnaud, Paris 1771.—42.
- ¹⁰ Millin johdosta tehtyjen huomautusten kirjoittaja oli N. G. Tšernyševski, joka arvosteli monilla sivuilla malthusilaisuutta.—47.
- ¹¹ Mihailovski käytti ensi kerran sanontaa »sankarit ja lauma» samannimisessä artikkelissaan 1882.—47.
- ¹² N. G. Tšernyševskille.—60.
- ¹³ Englantilaiset 1820-luvun utopistisocialistit, joita Plehanov tässä tarkoittaa, olivat Robert Owen ja hänen oppilaansa William Thompson, Thomas Hodgskin, John Gray ym.—61.
- ¹⁴ »Moskovalaisen historioitsijan» sanat on otettu M. J. Saltykov-Štšedrinin teoksesta «Современная идиллия» («Nykyaikainen idylli»). Plehanov on muuttanut nimet, Saltykov-Štšedrinillä oli Mstislav ja Rostislav.—65.
- ¹⁵ Mihailovskin sanamuodossa dualismi ilmeni väitteessä, että on olemassa kahdenlaista totuutta: »tosi totuus» (todellinen) ja »oikeudenmukainen totuus» (toivottu).—66.
- ¹⁶ *Doktrinäärit* — ryhmä maltillisia porvarillisia liberaaleja, jotka näyttelivät huomattavaa osaa Ranskan poliittisessa elämässä restauraatiokaudella. Doktrinäärit olivat demokratian ja tasavallan kiihkeitä vastustajia, he kiistivät vallankumouksen periaatteet ja sen oikeudenmukaisuuden, mutta hyväksyivät uuden kansalaisjärjestyksen, ts. uuden, porvarillisen talousjärjestelmän.—68.
- ¹⁷ *Kostanžoglo* on henkilöahmo Gogolin »Kuolleet sielut» teoksen toisesta osasta.—68.

- ¹⁹ Lainausta Nekrasovin runoelman »Ehoa kenen elo on» toisesta osasta, IV luku. (Suomentanut N. Laine.)—72.
- ¹⁹ Talonpoikien maapankki, johon liberaaliset narodnikit panivat toiveensa, oli tsaarihallituksen 1882 perustama muka talonpoikien avustamiseksi maan ostossa. Itse asiassa tuo pankki ajoi aateliston etuja paisuttamalla tilanherrojen maiden hintoja ja oli välikätenä kulakkiainesten juurruttamisessa ja lujittamisessa maaseudulla.—73.
- ²⁰ Sanat »riemuinneet» ja »suunsoittajat» on otettu Nekrasovin runosta »Hetken ritari»:
- »Suunsoittajain joukosta riemuitsevain,
jotka kätensä punaavat verin,
tahdon leiriin urheiden taistelijain
alle rakkauden tunnuksen suuren!» — 73.
- ²¹ *Nikolai —on* (Danielson), venäläinen narodnikki, oli ensimmäinen Marxin »Pääoman» venäjöntäjä ja sen vuoksi häntä alettiin pitää aiheettomasti marxilaisena. »Pääoman» ensimmäinen osa (Danielsonin ja Herman Lopatinin venäjöntämä) ilmestyi 1872, toinen osa ilmestyi 1885 ja kolmas 1896. Käännöstyön aikana Nikolai—on oli vilkkaassa kirjeenvaihdossa Marxin ja Engelsin kanssa.—75.
- ²² »Le Producteur» (»Tuottaja») — saintsimonistien äänenkannattaja, ilmestyi Pariisissa 1825—1826. Saint-Simon perusti aikakauslehden vähää ennen kuolemaansa ja sitä toimittivat hänen oppilaansa Bazard, Infantin, Rodrigues ym. Aikakauslehden mottona olivat sanat:
- »L'âge d'or, qu'une aveugle tradition a placé jusqu'ici dans le passé, est devant nous» (»Kulta-aika, jota sokea traditio on pitänyt menneisyyteen kuuluvana, on edessämme»).—77.
- ²³ »Globe» (»Maapallo») — saintsimonistien äänenkannattaja vuodesta 1831. Sen oli perustanut Pierre Leroux 1824.—77.
- ²⁴ Goethe kirjoitti tästä teoksessaan »Wahrheit und Dichtung» (»Runous ja totuus»): »Poltettavaksi tuomitut kielletyt kirjat, jotka aiheuttivat silloin kovaa kohua, eivät vaikuttaneet meihin lainkaan. Mainitsen esimerkkinä 'Système de la Nature',

johon tutustuimme utelaisuudesta. Meistä oli käsittämätöntä, miksi tuollaista kirjaa pidettiin vaarallisena; meistä se oli niin synkkä, kimmerialainen ja kuolettava, että sen sisältöä oli vaikea sulattaa, ja se herätti meissä kauhua kuin aave» (*Goethe*, Kootut teokset, 13-osainen laitos, X osa, 1937, s. 48 (venäjänk.)).— 91.

²⁵ Lainausta Goethen »Faustista».— 92.

²⁶ *Maratonin taistelu*, ateenalaisten ja persialaisten taistelu (490 e. a. a.), päättyi Ateenan voittoon. Tuon taistelun ansiosta kreikkalaiset pääsivät voitolle toisessa Kreikan ja Persian sodassa, ja se myötävaikutti Ateenan demokratian kukoistukseen.— 104.

²⁷ Ks. *K. Marx* ja *F. Engels*, Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, Petroskoi 1959, s. 117.— 109.

²⁸ 1. maaliskuuta 1841 päivätyssä kirjeessään Botkinille Belinski nimittää ironisesti Georg Friedrich Hegeliä venäläisittäin Jegor Fjodorovitšiksi: »Kiitän nöyrimmästi, Jegor Fjodorovitš, kumarran filosofin myssyllenne. Koko filosofisen poroporvarillisuutenne ansaitsemaa kunnioitusta vastaavasti minulla on kuitenkin kunnia lausua teille, että vieläpä sittenkin, kun sattuisin pääsemään kehitysportaikon ylimmälle askelmalle, pyytäisin teitä tekemään minulle selkoa kaikista elämänehtojen ja historian uhreista, kaikista sattumien, taikauskon, inkvisition, Filip II:n ym. ym. uhreista. Muussa tapauksessa heittäydyn pää edellä alas tuolta ylimmältä askelmalta» (*В. Г. Белинский. Избранные письма, т. 2, Гослитиздат, 1955, стр. 141 (V. G. Belinski, Valitut teokset, 2. osa, Moskova 1955, s. 141))*.— 111.

²⁹ Tämä ja seuraava lainaus on otettu Mihailovskin artikkelista «О диалектическом развитии и тройственных формулах прогресса» («Dialektisesta kehityksestä ja edistyksen kolminaisista kaavoista».— 113.

³⁰ Kupletti Offenbachin operetista »Kaunis Helena» (sanat Meilhachin ja Halévyn). (Runorivit sivuilla 115, 125, 245, 263, 344, 348, 349—350 suomentanut K. Juntunen.— 115.

- ³¹ Kysymyksessä on Engelsin Rouseauta koskeva lausunto »Anti-Dühringin» XIII luvussa (ks. *F. Engels, Anti-Dühring*, Lahti 1951, ss. 145—146). — 117.
- ³² Mihailovskin artikkeli »Karl Marx herra J. Zuckovskin tuomittavana» julkaistiin »Otetšestvennyje zapiski» (»Isänmaallinen lehti») -aikakauslehdessä 10. n:o:ssa 1877.— 123.
- ³³ Teoksensa »Philosophie des Rechts» (»Oikeusfilosofia») esipuheessa Hegel kirjoitti: »Kun filosofia alkaa maalata harmaalla harmaalle, osoittaa se, että jokin elämänmuoto on vanhentunut eikä filosofia pysty harmaamaalauksellaan nuorentamaan sitä, vaan ainoastaan käsittämään sen; Minervan pöllö lähtee lentoon vasta hämärän tullen.»— 127.
- ³⁴ *Leibniz, Essais de Theodicée.*— Kirjassa: »Die philosophischen Schriften von Gottfried Wilhelm Leibniz», Bd. 6, Berlin 1885, S. 130 (Teodikea.— Kirjassa: »Gottfried Wilhelm Leibnizin filosofiset teokset», 6. osa, Berliini 1885, s. 130).— 129.
- ³⁵ Ks. *B. Spinoza*, G. G. Schullerille lokakuussa 1674 osoitettu kirje.— Kirjassa: *B. Spinoza*, Kirjeenvaihto, 1932, ss. 188—191 (venäjänk.). — 129.
- ³⁶ Ks. *Schelling*, Transsendentaalisen idealismin järjestelmä, 1936, s. 355 (venäjänk.). — 134.
- ³⁷ Näitä ajatuksia Hegel kehittää teoksessaan »Philosophie der Geschichte» (»Historianfilosofia»).— 136.
- ³⁸ *Katederisotalismi* oli yksi porvarillisen ideologian suuntauksista 1870—1890-luvulla. Sen edustajat, lähinnä Saksan yliopistojen professorit, julistivat oppituolistaan (Katheders) sosialismin nimellä porvarillista reformismia.— 137.
- ³⁹ Tässä Plehanov tarkoittaa Marxia. Alla esitetty lainaus on teoksesta »Die heilige Familie» (»Pyhä perhe»).— 138.
- ⁴⁰ Ks. *Schelling*, Ideen zu einer Philosophie der Natur, Landshut 1803, S. 223 (Ajatuksia luonnonfilosofiasta, Landshut 1803, s. 223).— 140.
- ⁴¹ Ks. *Hegel*, Historianfilosofia, Teokset, VIII osa, 1935, s. 246 (venäjänk.).— 140.

- ⁴² »Historiallisten kirjeiden» tekijä on P. L. Lavrov. »Historialliset kirjeet» julkaistiin Pietarissa 1870 salanimellä P. L. Mirtov.— 149.
- ⁴³ »Suzdalilaiseksi» sanotaan karkeasti, tökerösti tehtyä työtä. Sanonta on saanut alkunsa siitä, että ennen Lokakuun vallankumousta Suzdalin ujestissa valmistettiin tökerösti maalattuja halpoja ikoneja.— 152.
- ⁴⁴ K. Marx, »Kansantaloustieteen arvostelun» esipuhe (ks. K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset kahdessa osassa, I osa, Petroskoi 1957, s. 308.— 154.
- ⁴⁵ Ks. K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset kahdessa osassa, I osa, s. 59.— 158.
- ⁴⁶ Plehanov tarkoittaa Martiuksen kirjaa »Von dem Rechtszustande under den Ureinwohnern Brasiliens», München 1832.— 161.
- ⁴⁷ Ks. K. Marx, Pääoma, I osa, Petroskoi 1957, s. 476.— 162.
- ⁴⁸ Historiallinen koulukunta oikeustieteessä oli taantumuksellinen suuntaus saksalaisessa oikeustieteessä 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alkupuoliskolla. Se esiintyi maaorjuuden ja feodaalisen monarkian puolesta Ranskan vallankumouksen valtio-oikeudellisia aatteita vastaan. Tuon koulukunnan huomattavimpia edustajia olivat Hugo, Savigny ja Puchta.— 174.
- ⁴⁹ Tarkoitetaan seuraavaa kirjaa: H. Rink, »Tales and traditions of the eskimo with a sketch of their habits, religion, language and other peculiarities», Edinbourgh and London, 1875 (»Eskimoiden taruja ja muinaismuistoja sekä lyhyt katsaus heidän elämäntapoihinsa, uskontoonsa, kieleensä ja muihin erikoisuuksiinsa», Edinburgh ja Lontoo 1875).— 186.
- ⁵⁰ Ks. K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset kahdessa osassa, I osa, s. 308.— 191.
- ⁵¹ Ks. K. Marx, Pääoma, I osa, s. 189.— 194.
- ⁵² Ks. K. Marx, »Kansantaloustieteen arvostelun» esipuhe (K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset kahdessa osassa, I osa, s. 309).— 197.

- ⁵³ Sama.— 198.
- ⁵⁴ Plehanov puhuu L. I. Metšnikovin kirjasta »La civilisation et les grands fleuves historiques». Avec une préface de M. Elisée Reclus, Paris 1889 (»Sivilisaatio ja suuret historialliset joet». Elisée Reclusin esipuheella varustettu. Pariisi 1889).— 200.
- ⁵⁵ Plehanov tarkoittaa Paul Barthin Marxia vastaan esittämiä väitteitä kirjassa »Die Geschichtsphilosophie Hegels und der Hegelianer bis auf Marx und Hartmann», Leipzig 1890, S. 49—50 (»Hegelin ja hegeliläisten historianfilosofia ennen Marxia ja Hartmannia», Leipzig 1890, ss. 49—50).— 202.
- ⁵⁶ Hallitsijan »sana ja asia» oli 1700-luvulla Venäjän valtakunnan valtiollisen etsintälaitoksen sovinnainen nimi. »Sanoa sana ja asia» merkitsi valtiotukosten ilmiäntoa.— 205.
- ⁵⁷ Lainaus N. I. Karejevin artikkelista «Экономический материализм в истории» (»Taloudellinen materialismi historiassa»), joka julkaistiin heinäkuussa 1894 »Vestnik Jevropy» (»Euroopan Sanomat») aikakauslehdessä, s. 7. — 209.
- ⁵⁸ Ks. K. Marx, »Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista» (K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset kahdessa osassa, I osa, s. 224).— 218.
- ⁵⁹ Sama, ss. 226—227.— 219.
- ⁶⁰ Lainaus Marxin teoksesta »Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista» (ks. K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset kahdessa osassa, I osa, ss. 224, 226—227).— 220.
- ⁶¹ Tarkoitetaan Sumarokovin, Knjažninin, Heraskovin ynnä muiden 1700-luvun venäläisten näytelmäkirjailijoiden murhenäytelmiä.— 227.
- ⁶² »Glorious revolution» (»maineikas vallankumous») — vuoden 1688 valtiokoikeus Englannissa; »great rebellion» (»suuri kapina») — Ranskan porvarillinen vallankumous 1700-luvun lopulla.— 228.
- ⁶³ Todelliset sosialistit olivat 1840-luvulla Saksan pikkuporvarillisen sivistyneistön taantumuksellisen suunnan edustajia. He korvasivat sosialismin

aatteet yleisen rakkauden ja veljeyden sentimentaalisella ylistyksellä.— 228.

- ⁶⁴ Teoksen »Nouveau christianisme» (»Uusi kristinusk») kirjoittaja oli Saint-Simon.— 234.
- ⁶⁵ Lainausta »Hegelin oikeusfilosofian arvostelun» »Johdannosta» — ks. *K. Marx, F. Engels*, Teokset, 1. osa, 1955, ss. 425—426 (venäjänk.).— 239.
- ⁶⁶ Lainausta Tšernyševskin väitöskirjasta «Эстетические отношения искусства к действительности» (»Taiteen esteettinen suhde todellisuuteen»).— 244.
- ⁶⁷ Lainausta N. A. Nekrasovin runoelmasta «Новый год» (»Uusi vuosi»). — 245.
- ⁶⁸ Lainausta Marxin ensimmäisestä Feuerbachia koskevasta teesistä (ks. *K. Marx ja F. Engels*, Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, s. 360).— 251.
- ⁶⁹ *Tšatski, Famusov ja Skalozub* ovat A. S. Gribojedovin huvinäytelmän «Годе от ума» (»Vastus viisaudesta») henkilöihahmoja.— 252.
- ⁷⁰ Plehanovilla oli aikomus selventää uudessa painoksessa tätä kohtaa, jonka hän oli tahallaan hämännyt sensuuria silmällä pitäen. Arkistossa säilyneissä tähän kohtaan tarkoitetuissa käyttämättömissä lisäaineistoissa on seuraava merkintä: »Skalozub on sensuuri. Selitykseksi esitettävä samaisen Beltovin, 'Sbornikin', 'Novoje slovon' ja 'Natšalon' tapaus.» Tähän luetteloon sisältyvät sensuurivainojen alaisiksi joutuneet marxilaiset julkaisut. Marxilaisilta oli riistetty miltei kaikki lailliset esiintymismahdollisuudet, kun taas liberaaliset narodnikit käyttivät niitä vapaasti.— 253.
- ⁷¹ Julkaisemattomissa lisäyksissään Plehanov on tehnyt tähän kohtaan seuraavan huomautuksen:
»Eivät ymmärtäneet, että ei voida tunnustaa Marxin *taloudellisia* katsomuksia ja kiistää hänen *historialliset* katsomuksensa: 'Pääoma' on myös historiallinen tutkimus. Monet 'marxilaisetkin' ymmärsivät huonosti 'Pääomaa'. Kolmannen niitten kohtalo, Struve, Bulgakov, Tugan-Baranovski väärensivät Marxin talousteorioita» («Литературное наследие Г. В. Плеханова», сб. IV, стр. 223 (»G. V. Plehanovin kirjallinen jäämistö», IV kokoelma, s. 223)).— 255.

⁷² Kysymyksessä on K. Marxin vuoden 1877 lopulla kirjoittama kirje »Otetšestvennyje zapiski» aikakauslehden toimitukselle N. K. Mihailovskin artikkelin »Karl Marx herra J. Zukovskin tuomittavana» johdosta (»Otetšestvennyje zapiski» n:o 10, 1877). Kirje oli jäänyt lähettämättä ja sen löysi Engels Marxin papereista tämän kuoleman jälkeen. Se julkaistiin 1886 »Vestnik Narodnoi voli» lehden 5. n:ossa ja 1888 legaalisen »Juriditšeski vestnik» lehden 10. n:ossa. Tavallisesti tätä kirjettä on sanottu virheellisesti Mihailovskille osoitetuksi kirjeeksi, vaikka Marx puhuu siinä Mihailovskista vain kolmannessa persoonassa.

Kirjeessään Marx esiintyy katsomustensa vääristelyä vastaan, sitä vastaan, että tahdotaan muuttaa hänen »...historiallinen tutkielmansa kapitalismin synnystä Länsi-Euroopassa historiallis-filosofiseksi teoriaksi yleisestä tiestä, jota myöten kaikki kansat ovat kohtalomaisesti tuomitut kulkemaan, joutukootpa ne millaisiin tahansa historiallisiin olosuhteisiin...». Narodnikit takertuivatkin kirjeen tähän kohtaan nähden siinä vahvistuksen kuvitelmilleen Venäjän erikoisista kehitysteistä.— 255.

⁷³ Marx puhuu 1700-luvun ranskalaisista materialisteista »Pyhässä perheessä», jaksossa »Kriittillinen taistelu ranskalaista materialismia vastaan».— 256.

⁷⁴ Sanat on otettu Krimin sodan aikaisesta (1853—1856) venäläisestä sotilaslaulusta. Laulussa pilkattiin kyvyttömiä venäläisiä kenraaleja, yksi heistä oli Read. Laulun sanat ovat L. N. Tolstoin.— 263.

⁷⁵ Kysymyksessä on W. Blosin kirja »Saksan 1848 vallankumouksen historia».— 266.

⁷⁶ Gleb Uspenskin kertomuksessa «Будка» (»Putka») vanhus, joka varusti pientä kuljeksivaa orkesteria kielillä, sanoi ylpeästi, että hänen jouksensa ovat arvokkaita »eivätkä mitään hylkytavaraa», sillä hänellä ei ole muuta ulospääsyä: »koska kieli on minulle kaikki kaikessa, minun on saatava se täyteen sointiinsa».— 268.

⁷⁷ Margaret Harknessille huhtikuun alussa 1888 kirjoittamassaan kirjeessä Engels luonnehti Balzacin tuotantoa ja sanoi, että Balzacin romaa-

neista hän on saanut tietää »yksinpä taloudellisia yksityisseikkoja enemmän... kuin sen ajan kaikkien asiantuntijoiden, historioitsijoiden, taloustieteilijöiden ja tilastotieteilijöiden, kirjoista yhteensä».

Tähän kohtaan on olemassa Plehanovin seuraava huomautus: »Tässä suhteessa G. I. Uspenski voidaan rohkeasti asettaa Balzacin rinnalle. Hänen teoksensa 'Maan valta'».— 269.

- ⁷⁸ Sanat on otettu A. S. Puškinin romaanin »Jevgeni Onegin» erään luvun hahmotelmasta.— 271.
- ⁷⁹ Morganin kirja »Ancient Society» («Muinainen yhteiskunta») ilmestyi 1877.— 271.
- ⁸⁰ Engels puhuu tästä teoksensa »Ludwig Feuerbach ja klassisen saksalaisen filosofian loppu» esipuheessa, joka on päivätty 21. helmikuuta 1888 (ks. *K. Marx* ja *F. Engels*, Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, s. 321).— 272.
- ⁸¹ *Quasimodo* — henkilöahmo Hugon romaanista »Pariisin Notre-Dame».— 274.
- ⁸² *Moltšalin* — henkilöahmo A. S. Gribojedovin huvinäytelmästä »Vastus viisaudesta». Nimestä on tullut mielistelijän ja hännystelijän synonyymi.— 279.
- ⁸³ G. V. Plehanov siteeraa Marxin kahdeksatta teesiä Feuerbachista (ks. *K. Marx* ja *F. Engels*, Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, s. 362).— 280.
- ⁸⁴ J. Zukovski käsittelee »Pääomaa» artikkelissaan »Karl Marx ja hänen kirjansa pääomasta» («Vestnik Jevropy», 1877, 9. nide).— 283.
- ⁸⁵ Plehanov tarkoittaa tässä Heinzeniä vastaan suunnattuja Marxin ja Engelsin artikkeleita, jotka oli julkaistu 1847 »Deutsche-Brüsseler-Zeitung» lehdessä. Niitä ovat kaksi Engelsin artikkelia »Kommunistit ja Karl Heizen» ja yksi Marxin artikkeli »Moralisoivaa kritiikkiä ja kritisovaa moraalialia».

Siteeratut Engelsin sanat on otettu seuraavasta tekstistä: »Hra Heizen kuvittelee tietenkin, että omistussuhteita, perintöoikeutta yms. voidaan muuttaa ja sovelluttaa mielivaltaisesti. Kuluvan vuosisadan sivistymättömmimpiin kuuluvana

henkilönä hra Heinzen saattaa tietenkin olla tietämättä, että kunkin aikakauden omistussuhteet ovat tuolle aikakaudelle ominaisen tuotanto- ja vaihtotavan välttämätön seuraus» (*Karl Marx, Friedrich Engels, Werke, Bd. 4, Berlin 1969, S. 314*).— 293.

¹⁶ »*Oppilaat*» olivat Marxin ja Engelsin seuraajia. Tätä termiä käytettiin Venäjällä 1890-luvun julkisessa kirjallisuudessa, sillä sensuuri oli kieltänyt marxilainen-sanan käytön painotuotteissa.— 295.

¹⁷ *Kolupajev ja Razuvajev* olivat Saltykov-Štšedrinin satiirisessa teoksessa «Убежище Монрепо» («*Monrepon tyyssija*») kuvattuja kapitalistisia alkuperäisen kasautumisen kaudella Venäjällä.— 295.

¹⁸ Engels lähetti 1884 Marxin kirjeen jäljennöksen »*Otetšestvennyje zapiski*» lehden toimitukseen V. I. Zsulitšille. Engels kirjoitti Zsulitšille 6. maaliskuuta: »Oheistan Marxin käsikirjoituksen jäljennöksen, josta voitte määrätä parhaaksi katsomallanne tavalla. En tiedä, kummastako lehdestä, 'Slovosta' vai 'Otetšestvennyje zapiskista' hän löysi artikkelin 'Karl Marx hra Zukovskin tuomittavana'. Hän kirjoitti tämän vastauksen, joka oli nähtävästi tarkoitettu Venäjällä julkaittavaksi, mutta ei kuitenkaan lähettänyt sitä Pietariin, koska pelkäsi, että yksin jo hänen nimensä vaarantaisi sen aikakauslehden olemassaoloa, joka julkaisisi hänen vastauksensa.»— 301.

¹⁹ Ks. *K. Marx*, »*Filosofian kurjuus*».— 304.

²⁰ Tšernyševski on kehittänyt totuuden konkreettisuutta koskevaa käsitystä teoksessaan «*Очерки гоголевского периода русской литературы*» («*Tutkielmia Gogolin aikaisesta Venäjän kirjallisuudesta*»).— 306.

²¹ Marx puhuu tästä kirjeessään »*Otetšestvennyje zapiski*» lehden toimitukselle.— 306.

²² Ks. selitystä 43.— 315.

²³ G. Uspenskin kertomussarjaan »*Eläviä numeroita*» kuuluvassa kertomuksessa »*Nolla kokonaista*» talonpoika, joka maksaa veroa »*tyhjältä*», ts.

muokkaamattomasta maasta, lausuu vakaumukse-
naan, että hänen on edullisempaa maksaa »tyh-
jästä» kuin muokata palstaansa.— 315.

- ⁹⁴ P. J. Tšaadajev puhui tästä ensimmäisessä »filo-
sofisessa kirjeessään». Ks. П. Я. Чаадаев. «Фило-
софические письма». М., 1906, стр. 11 (P. J.
Tšaadajev, »Filosofisia kirjeitä». Moskova 1906,
s. 11).— 316.
- ⁹⁵ Nekrasovin runosta «Размышления у парадного
подъезда» («Mietteitä paraatiportailla»).— 316.
- ⁹⁶ Anna Pavlovna Scherer — henkilöahmo roma-
nista »Sota ja rauha».— 316.
- ⁹⁷ »Moskovskije Vedomosti» («Moskovan Sanomat»)
— venäläinen ääritaanumuksellinen sanomalehti,
ilmestyi vuosina 1756—1917.— 317.
- ⁹⁸ Yhtenäisestä tullirajasta sopineiden Saksan val-
tioiden tulliliitto perustettiin 1834. Sen perustami-
seen oli syynä koko Saksaa käsittävien yhteis-
markkinoiden tarve.— 317.
- ⁹⁹ Lainaus aikakauslehdestä »Der Gesellschaftsspie-
gel» («Yhteiskunnan peili»), jota julkaistiin
Elberfeldissä 1845—1846. Tuossa aikakauslehdessä
julkaistiin muutamia Marxin ja Engelsin artik-
keleita.— 319.
- ¹⁰⁰ Engelsin teos »Englannin työväenluokan asema»
ilmestyi Leipzigissä 1845 (ks. K. Marx, F. Engels,
Teokset, 2. osa, 1955, ss. 231—517 (venäjänk.)).—
320.
- ¹⁰¹ Engels kirjoitti Plehanoville 26. helmikuuta 1895:
»Mitä tulee Danielsoniin (N. —oniin), pelkään,
että hänelle ei mahda mitään... On kerrassaan
mahdotonta väitellä venäläisten sen sukupolven
kanssa, johon hän kuuluu ja joka yhä vielä uskoo
luonnonvaraiseen kommunistiseen tehtävään, joka
erottaa Venäjää, todellista *pyhää Venäjää* toisista
uskottomista kansoista» («K. Marxin ja F. Engel-
sin ja venäläisten poliitikkojen kirjeenvaihto»,
1951, s. 341 (venäjänk.)).— 326.
- ¹⁰² Katsauksessa «Литература и жизнь» («O g. П.
Струве и его «Критических заметках по вопросу
об экономическом развитии России»») («Kirjalli-

suus ja elämä» (»Hra P. Struvesta ja hänen 'Arvostelevista huomautuksista Venäjän taloudellista kehitystä koskevaan kysymykseen'») — »Russkoje Bogatstvo», 1894, n:o 10.— 334.

¹⁰³ Lainausta Belinskin 1. maaliskuuta 1841 päiväystä kirjeestä Botkinille. Ks. selitystä 28.— 338.

¹⁰⁴ 15. (27.) helmikuuta 1848 päivätyssä kirjeessään P. V. Annenkoville Belinski kirjoitti: »Kun sanoin teitä vanhoilliseksi väitellessämme porvaristosta, olin aasi toisessa potenssissa, ja te olitte viisas mies... Nyt näkyy kuitenkin selvästi, että Venäjän sisäinen kansalaiskehitys alkaa vasta siitä hetkestä, jolloin Venäjän aatelisto muuttuu porvaristoksi.»— 343.

¹⁰⁵ Tämä liite on vastaus Mihailovskin artikkeliin «Литература и жизнь («К вопросу о развитии монистического взгляда на историю» Н. Бельтова)» (»Kirjallisuus ja elämä (N. Beltovin 'Monistisen historiankäsityksen kehityksestä'»)), joka julkaistiin »Russkoje Bogatstvon» 1. numerossa 1895.

Artikkeli »Muutama sana vastustajillemme» julkaistiin ensi kerran Utisin salanimellä 1895 sensuurin polttamassa marxilaisessa kokoelmassa »Aineistoa taloudellisen kehityksemme luonnehtimiseen». Kokoelman säilyneet sata kappaletta olivat kirjaharvinaisuus, ja siksi laaja yleisö tutustui artikkeliin vasta kymmenen vuoden kuluttua, jolloin se sisällytettiin liitteenä »Monistisen historiankäsityksen kehityksestä» kirjan toiseen painokseen.— 345.

¹⁰⁶ A. K. Tolstoin balladista «Поток-богатырь» (»Jättiläisvirta»).— 348.

¹⁰⁷ Lainausta Puškinin epigrammista «Журналами обижённый жестоко...» (»Verisesti loukkasivat lehdet...»).— 350.

¹⁰⁸ »Russkaja Mysl» (»Venäjän Ajatus») lehden arvostelija oli liberaali V. Goltsev. Hänen pieni arvostelunsa, jota Plehanov tässä siteeraa, oli julkaistu »Russkaja Myslin» 1. numerossa 1895, ss. 8—9.— 351.

- ¹⁰⁰ Ks. *Hegel*, Teokset, I osa, 1930, sivu 186 (venäjänk.).— 354.
- ¹¹⁰ Lainausta Mihailovskin artikkelista «Литература и жизнь» («Kirjallisuus ja elämä»).— 356.
- ¹¹¹ Kysymyksessä on N. G. Tšernyševskin toimittaman aikakauslehden »Sovremennik» satiirinen osasto »Svistok» (1859—1863) (svistok (pilli) johtuu ven. sanasta svistet (viheltää), tästä myös nimitys »viheltäjät».— *Suom.*). »Svistokin» pääavustajia ja kirjoittajia oli Dobroljubov, joka kirjoitti siihen Konrad Lilienšvagerin salanimellä.— 357.
- ¹¹² *Ljapkin-Tjapkin* on henkilöahmo N. V. Gogolin huvinäytelmästä »Reviisori».— 357.
- ¹¹³ »Histoire de dix ans» («Kymmenen vuoden historia») — Louis Blancin 1841—1844 kirjoittama viisiosainen teos. Tekijä arvostelee siinä kärkevästi Ranskan orleanistisen hallituksen politiikkaa kuvaamalla taloudellisia ja sosiaalisia suhteita vuosikymmenellä 1830—1840.— 366.
- ¹¹⁴ Suunniteltu lisäys toiseen painokseen oli tehty hieman toisessa sanamuodossa: »Siitä, miten Louis Blanc kehotti luokkasovintoon. Siinä suhteessa häntä ei voida verratakaan Guizotiin: tämä oli leppymätön. Mihailovski näkyy lukeneen vain 'Histoire de dix ans'.» — 367.
- ¹¹⁵ Tämän vuonna 1841 nimettömänä ilmestyneen kirjan tekijä oli Bruno Bauer.— 371.
- ¹¹⁶ Kysymyksessä on Venäjän historiallisen kehityksen teistä 1840- ja 1850-luvulla kehkeytynyt väittely Venäjän yhteiskunnallisen ajattelun kahden virtauksen välillä. Slavofiilit esittivät teorian Venäjän erikoisesta, omintakeisesta kehitystiestä, joka eroaa länsieurooppalaisesta. »Omintakeisuu-tena» he pitivät Venäjän yhteisjärjestelmää sekä oikeauskoista (kreikkalaiskatolista) uskontoa. Zapadnikit väittivät, että Venäjä tulee kehittymään samansuuntaisesti kuin Länsi-Euroopan maat, tästä heidän nimensäkin (zapadnikit — länteen suuntautuvat).— 388.
- ¹¹⁷ *Uusi Venäjä* (Novorossija) — etelä-Ukrainan Mus-

tan meren ja Asovan meren rannikkoalueen virallinen nimi 1700-luvun jälkipuoliskolta alkaen vuoteen 1917 asti.— 388.

¹¹⁸ Plehanov tarkoittaa tässä seuraavia venäläisten talous- ja tilastotieteilijöiden teoksia: «Покровский и Александровский уезды» С. Харизомнова (в книге «Промыслы Владимирской губернии», вып. 3, М., 1882), «Южно-русское крестьянское хозяйство» В. И. Постникова (М., 1891) и «Уральское казачье войско. Статистическое описание в двух томах» Н. А. Бородина (Уральск, 1891) (*S. Harizomenov*, »Pokrovskin ja Aleksandrovin ujestit» (kirjassa »Vladimirin kuvernementin elinkeinoammatit», 3. nide, Moskova 1882), *V. I. Postnikov*, »Etelä-Venäjän talonpoikaistalous» (Moskova 1891) ja *N. A. Borodin*, »Uralin kasakkajoukot. Tilastotutkimus kahdessa osassa» (Uralsk 1891)).— 389.

¹¹⁹ Kaikki Plehanovin tässä esittämät sitaatit on otettu Nikolai — onin kirjoituksista »Mitä merkitsee 'taloudellinen välttämättömyys'?, joka julkaistiin »Russkoje Bogatstvo» 3. numerossa 1895.— 390.

¹²⁰ Nikolai — onin artikkeli »Rahan vallan puolustaminen ajan tunnusmerkinä» julkaistiin »Russkoje Bogatstvo» 1. ja 2. numerossa 1895.— 395.

¹²¹ I. A. Krylovin eläintarusta «Пустынный и Медведь» (»Erakko ja Karhu»).— 396.

NIMIHAKEMISTO

A

- Aiskhylos (525—456 e. a. a.) — muinaiskreikkalainen runoilija-traagikko, »murhenäytelmän isä». — 221.
- d'Alembert, Jean le Rond (1717—1783) — ranskalainen matemaatikko ja materialistifilosofi. — 328.
- Aristoteles (384—322 e. a. a.) — suuri muinaiskreikkalainen filosofi. — 101, 245, 273.
- Arkhimedes (n. 287—212 e. a. a.) — muinaisajan kuuluisa matemaatikko ja fyysikko. — 164—165, 166.
- Arkhytas, kotoisin Tarentumista (n. 440—360 e. a. a.) — kreikkalainen filosofi, oppinut ja valtiomies. — 165.
- Arnaud, François (1721—1784) — ranskalainen kirjailija ja sanomalehtimies, Ranskan akatemian jäsen. — 41—42.
- Augustus (63 ennen ajanlaskumme alkua — 14 meidän ajanlaskuamme) — Rooman keisari (27 e. a. a. — 14 m. a.). — 227.

B

- Bacon, Francis (1561—1626) — tunnettu englantilainen materialistifilosofi, luonnontutkija, historioitsija. — 124.
- Balzac, Honoré de (1799—1850) — suuri ranskalainen realistikirjailija. — 269.
- Barth, Paul (1858—1922) — saksalainen porvarillinen filosofi ja sosiologi. — 202—204, 208.

- Bastiat, Claude Frédéric (1801—1850)** — ranskalainen vulgääri materialisti.— 215.
- Bauer, Bruno (1809—1882)** — saksalainen idealistifilosofi, nuorhegeliläisten johtomiehiä.— 145, 148—151, 246—247, 250, 271, 340.
- Bauer, Edgar (1820—1886)** — saksalainen sanomalehtimies, nuorhegeliläinen.— 145—150.
- Bazard, Armand (1791—1832)** — ranskalainen utopistisocialisti, Saint-Simonin oppilas.— 32—33, 39.
- Belinski, Vissarion Grigorjevitsš (1811—1848)** — venäläinen kumouksellinen demokraatti, kirjallisuusarvostelija ja lehtimies, materialistifilosofi.— 111, 338—339, 343, 350.
- Beltov, N. (G. V. Plehanovin salanimi).**— 9, 350—358, 362, 373, 377—384, 387, 389—394.
- Berkeley, George (1685—1753)** — englantilainen piispa, taantumuksellinen idealistifilosofi.— 12.
- Blanc, Louis (1811—1882)** — ranskalainen reformistisocialisti, historioitsija, vuoden 1848 vallankumouksen pikkuporvarillinen toimihenkilö.— 366—368.
- Blos, Wilhelm (1849—1927)** — saksalainen sosiaalidemokraatti, opportunisti, pikkuporvarillinen historioitsija ja lehtimies.— 266.
- Bluntschli, Johann Kaspar (1808—1881)** — sveitsiläinen lakimies ja taantumuksellinen valtiomies.— 379.
- Borodin, Nikolai Andrejevitsš (synt. 1861)** — venäläinen iktyologi, tilastomies ja julkisuuden toimihenkilö.— 389.
- Bourbonit** — Ranskan kuningassuku (1589—1792, 1814—1815, 1815—1830).— 74.
- Brandes, Georg (1842—1927)** — tanskalainen kirjallisuusarvostelija, positivistisen estetiikan edustaja.— 239.
- Brunetière, Ferdinand (1849—1906)** — ranskalainen kirjallisuudentutkija ja arvostelija, yritti soveltaa kirjallisuuden historiaan luonnontieteen menetelmiä.— 224, 233, 234, 239, 242.
- Buhl, Ludwig (1814—1880-luvun alku)** — saksalainen sanomalehtimies, nuorhegeliläinen.— 322—329.

Bulgarin, Faddei Venediktovitš (1789—1859) — venäläinen taantumuksellinen kirjailija ja lehtimies, teki kanteluja ja harjoitti aikansa edistyksellisten aikakauslehtien ja edistysmielisten kirjailijoiden parjausta.— 352.

Büchner, Georg (1813—1837) — saksalainen näytelmäkirjailija, sanomalehtimies ja poliitikko.— 79, 196, 279.

Büchner, Ludwig (1824—1899) — saksalainen fysiologi, vulgäärin materialismin kannattaja.— 11, 196.

Börne, Ludwig (1786—1837) — saksalainen sanomalehtimies ja arvostelija, radikaalisen pikkuporvarillisen opposition huomattavia edustajia.— 347.

C

Cabet, Étienne (1788—1856) — ranskalainen utopistikommunisti, romaanin »Voyage en Icarie» tekijä.— 45.

Caesar, Gaius Julius (100—44 e. a. a.) — Rooman keisari, sotapäällikkö ja valtiomies.— 277.

Cato, Marcus Porcius (vanhempi) (234—149 e. a. a.) — muinaisen Rooman poliitikko ja kirjailija.— 187.

Cerda, de La — 348.

Chateaubriand, François René de (1768—1848) — ranskalainen kirjailija, taantumuksellinen poliitikko ja diplomaatti.— 241.

Comte, Auguste (1798—1857) — ranskalainen porvarillinen filosofi ja sosiologi, positivismin perustaja.— 49, 82, 83.

Condorcet, Jean Antoine (1743—1794) — tunnettu ranskalainen porvarillinen sosiologi, valistaja, maltillisen porvariston edustaja.— 40, 42, 46.

Considérant, Victor (1808—1893) — ranskalainen sosiologi, Fourierin oppilas ja seuraaja.— 45—46.

Corroyer, Edouard-Jules (1837—1904) — ranskalainen arkkitehti ja kirjailija, kirjoittanut rakennustaiteen historiaa käsitteleviä teoksia.— 242.

Cousin, Victor (1792—1867) — ranskalainen filosofi ja taloustieteilijä, eklektikko.— 291.

D

Dahlmann, Friedrich Christoph (1785—1860) — saksalainen porvarillinen historioitsija ja poliitikko, liberaali.— 247.

Danielson, Nikolai Frantsevitš — ks. Nikolai —on.

Darwin, Charles Robert (1809—1882) — englantilainen biologi, materialisti, orgaanisen maailman kehityksen tieteellisen teorian perustaja.— 109, 154, 155, 159, 168, 194, 219, 253, 257—261, 272, 273, 278, 382.

Dementjev, Jevstafi Mihailovitš (1850—1918) — venäläinen lääkäri, edistysmielinen julkisuuden toimihenkilö.— 385, 386—387.

Descartes, René (1596—1650) — ranskalainen filosofi, matemaatikko ja luonnontutkija.— 13, 101, 124.

Diderot, Denis (1713—1784) — ranskalainen materialistifilosofi, 1700-luvun Ranskan vallankumouksellisen porvariston ideologeja.— 124, 240.

Dobroljubov, Nikolai Aleksandrovitš (1836—1861) — venäläinen kirjallisuusarvostelija ja lehtimies, materialistifilosofi, kumouksellinen demokraatti.— 357, 384.

Dumas, Alexandre (vanh.) (1803—1870) — ranskalainen kirjailija, monien historiallisten romaanien kirjoittaja.— 232.

Dühring, Eugen (1833—1921) — saksalainen eklektikkofilosofi ja vulgääri taloustieteilijä, pikkuporvarillinen sosialisti.— 111, 114, 123, 347, 358, 366, 369.

E

Edison, Thomas Alva (1847—1931) — kuuluisa amerikkalainen keksijä.— 165.

Enfantin, Barthélemy Prosper (1796—1864) — ranskalainen utopistisocialisti, Saint-Simonin seuraaja.— 52, 56—57, 373.

Engels, Friedrich (1820—1895) — yksi tieteellisen kommunismin perustanlaskijoista, kansainvälisen proletariaatin johtaja ja opettaja, K. Marxin ystävä ja työ-

toveri.— 109, 113—120, 123, 124, 125, 151, 152, 167—173, 200, 262, 266, 271—273, 293—298, 320, 347, 358—361, 366, 369, 371, 373.

Eudoksos, kotoisin Knidoksesta (n. 408—355 e. a. a.) — muinaiskreikkalainen matemaatikko ja tähtitieteilijä.— 165.

Euripides (n. 480—406 e. a. a.) — muinaiskreikkalainen runoilija ja näytelmäkirjailija.— 221.

F

Feuerbach, Ludwig (1804—1872) — saksalainen materialistifilosofi, ateisti.— 145, 262, 341, 366, 395.

Fichte, Johann Gottlieb (1762—1814) — saksalainen filosofi, subjektiivinen idealisti.— 99, 101, 143, 144.

Filippov, Mihail Mihailovitš (1858—1903) — venäläinen tiedemies, filosofi ja kirjailija, yhteen aikaan oli liittynyt »legaalsiin marxilaisiin», »Nautšnoje Obozrenije» aikakauslehden toimittaja.— 142, 143.

Flint, Robert (1838—1910) — englantilainen sosiologi.— 49—50.

Fourier, Charles (1772—1837) — suuri ranskalainen utopistisocialisti.— 45—46, 68—69, 72, 76, 77.

Fox, Charles James (1749—1806) — englantilainen poliitikko, liberaali.— 31.

Franklin, Benjamin (1706—1790) — kuuluisa amerikkalainen poliitikko, kirjailija, oppinut ja filosofi; osallistui USA:n »Itsenäisyysjulistuksen» tekstin laadintaan 1776.— 155.

Fraser, Alexander Campbell (1819—1914) — englantilainen filosofian historioitsija.— 142, 143.

Fustel de Coulanges, Numa Denis (1830—1889) — ranskalainen historioitsija, evolutiivisen suuntauksen edustaja historiatieteessä.— 265.

G

Galvani, Luigi (1737—1798) — italialainen fysiologi ja anatomi.— 143.

- Geiger, Ludwig (1848—1919) — saksalainen historioitsija, Goethen tutkija ja julkaisija.— 162—163.
- Gervinus, Georg Gottfried (1805—1871) — saksalainen porvarillinen poliitikko, kirjallisuushistorioitsija.— 247.
- Giraud-Teulon, Alexis (synt. 1839) — alkukantaisen yhteiskunnan historian tutkija, genèveläinen professori.— 171, 173, 265.
- Godwin, William (1756—1836) — englantilainen edistysmielinen kirjailija, sanomalehtimies ja kirjallisuushistorioitsija, anarkismin kantaisiä.— 47.
- Goethe, Johann Wolfgang (1749—1832) — suuri saksalainen kirjailija ja ajattelija.— 91, 92, 231, 251.
- Gogol, Nikolai Vasiljevitš (1809—1852) — suuri venäläinen kirjailija.— 68, 352.
- Gorsse, Henri (Claude-Marie-Henri Damethin salanimi) (1812—1864) — ranskalainen sanomalehtimies, kansantaloustieteen professori, Fourierin seuraaja.— 45—46.
- Gretš, Nikolai Ivanovitš (1787—1867) — venäläinen taantumuksellinen kirjailija ja lehtimies.— 352
- Grimm, Friedrich Melchior von (1723—1807) — kirjailija, diplomaatti, kuului ensyklopedistien piiriin, »Kirjallisuusensyklopedian» julkaisija.— 18, 41.
- Grün, Karl (1817—1887) — saksalainen pikkuporvarillinen sanomalehtimies, yksi »todellisen sosialismin» teoreetikoista.— 321.
- Guibert de Nogent (1053 — n. 1124) — ranskalainen jumaluusoppinut ja historioitsija.— 210.
- Guizot, François Pierre Guillaume (1787—1874) — ranskalainen porvarillinen historioitsija ja valtiomies.— 28—29, 30, 33—36, 39, 48, 200, 367, 368.
- Gumplowicz, Ludwig (1838—1909) — puolalainen porvarillinen oikeustieteilijä ja sosiologi, rotuvihan lietsoja.— 215.
- Guyau, Jean-Marie (1854—1888) — ranskalainen porvarillinen filosofi ja idealistisosiologi.— 242.

H

- Haeckel, Ernst (1834—1919)** — saksalainen luonnontutkija, luonnonhistoriallisen materialismin kannattaja, Darwinin opin levittäjä.— 111, 257, 383.
- Harizomenov, Sergei Andrejevitš (1854—1917)** — venäläinen semstvon tilastomies, taloustieteilijä.— 388.
- Harvey, William (1578—1657)** — tunnettu englantilainen anatomi ja kirurgi, löytänyt verenkierron.—95.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831)** — klassisen saksalaisen filosofian tunnetuin edustaja, objektiivinen idealisti, täydellisimmin kehitti idealistista dialektiikkaa.— 20, 27, 44, 53, 91, 93, 96, 98—106, 109—123, 126, 128, 136—137, 141—144, 145—146, 150, 151, 154—155, 161, 181, 192, 193—194, 200, 202, 205, 230, 241, 244, 253, 283, 289—290, 334, 337—341, 353—362, 368—376.
- Heinze, Max (1835—1909)** — saksalainen filosofian historioitsija, Überwegin »Grundriss der Geschichte der Philosophie» (»Filosofian historian») toimittaja.— 355.
- Heinzen, Karl (1809—1880)** — saksalainen radikaalisen suunnan lehtimies, pikkuporvarillinen demokraatti.— 293—296, 309—310, 317.
- Heliogabalus (204—222)** — Rooman keisari.— 21.
- Helvétius, Claude Adrien (1715—1771)** — tunnettu ranskalainen filosofi, mekanistisen materialismin kannattaja.— 13, 15, 18, 24, 40, 44, 47, 70, 80, 89, 90, 159, 216—217, 228, 251, 280, 373.
- Herakleitos Efesoksesta (n. 530—470 e. a. a.)** — kuuluisa muinaiskreikkalainen filosofi, dialektiikan perustanlaskijoita.— 142.
- Hess, Moses (1812—1875)** — saksalainen pikkuporvarillinen sanomalehtimies, yksi »todellisen sosialismin» päämiehistä.— 78, 321.
- Hobbes, Thomas (1588—1679)** — tunnettu englantilainen filosofi, mekanistisen materialismin kannattaja.— 204.
- Holbach, Paul Henri (1723—1789)** — ranskalainen materialistifilosofi, 1700-luvun ranskalaisen vallankumouksellisen porvariston ideologeja.— 12—13, 14, 18, 22, 41, 80, 229, 251, 280, 336.

Hugo, Victor Marie (1802—1885) — suuri ranskalainen kirjailija.— 232.

Hume, David (1711—1776) — englantilainen filosofi, subjektiivinen idealisti, agnostikko.— 229—230, 234, 244, 245, 378.

Huxley, Thomas (1825—1895) — englantilainen luonnontutkija, darvinisti.— 378.

Hubbard, Nicola Gustav (1828—1888) — ranskalainen taloustieteilijä ja historioitsija.— 49.

I

Ibsen, Henrik (1828—1906) — norjalainen näytelmäkirjailija, Norjan kirjallisuuden klassikko.— 269.

Inama-Sternegg, Karl Theodor (1843—1908) — saksalainen porvarillinen taloustieteilijä ja historioitsija.— 202.

Izjaslav Mstislavitš — Kijevin suuriruhtinas (1146—1154).—65.

J

Jaakko II (1633—1701) — Englannin kuningas (1685—1688).— 31.

Jaroslav Vladimirovitš — Galitsian ruhtinas (1152—1187).— 65.

Južakov, Sergei Nikolajevitš (1849—1910) — venäläinen sanomalehtimies, liberaalinen narodnikki.— 316.

K

Kant, Immanuel (1724—1804) — saksalainen filosofi, klassisen saksalaisen idealismin perustanlaskija.— 14, 20, 101, 126, 217, 218, 230, 372, 375.

Karejev, Nikolai Ivanovitš (1850—1931) — venäläinen liberaalinen historioitsija ja sanomalehtimies.— 62—65, 167—168, 170, 174, 177, 189, 194, 198—202, 204—212, 250, 260, 266, 316, 337, 352.

Karonin, S. (Nikolai Jelpidiforovitš Petropavlovskin salanimi) (1853—1892) — venäläinen narodnikkirjailija.— 99.

Kautsky, Karl (1854—1938) — Saksan sosiaalidemokratian ja II Internationaalin johtajia ja teoreetikkoja. keskustalaisuuden ideologi.— 266.

Kavelin, Konstantin Dmitrijevits (1818—1885) — venäläinen historioitsija ja lakimies, liberaali, vallankumouksellis-demokraattisen liikkeen vastustaja.— 37§.

Kopernikus, Nikolaus (1473—1543) — puolalainen tähtitieteilijä, aurinkokeskisen maailmanjärjestelmän ensimmäinen esittäjä.— 194, 195, 245, 246.

Kovalevski, Maksim Maksimovitš (1851—1916) — venäläinen tiedemies, lainoppinut, historioitsija ja sosiologi.— 181—184, 186, 191, 197.

Krivenko, Sergei Nikolajevits (1847—1907) — venäläinen sanomalehtimies, liberaalisen narodnikkilaisuuden edustaja.— 300, 309—312, 316, 329, 331, 333, 344.

Ksenofon (n. 430 — n. 355 e. a. a.) — muinaiskreikkalainen historioitsija.— 215, 246, 273.

Kudrin, N. (Nikolai Sergejevits Rusanovin salanimi) (synt. 1859) — venäläinen sanomalehtimies, narodnikki, myöhemmin eserrä.— 8—9.

L

Lamarck, Jean Baptiste (1744—1829) — kuuluisa ranskalainen luonnontutkija, evolutionisti, Darwinin edeltäjä.— 219, 278.

La Mothe Le Vayer, François (1588—1672) — ranskalainen skeptikkofilosofi, esiintyi jumaluusopillisia dogmeja ja skolastisia »absoluuttisia totuuksia» vastaan.— 23.

Lange, Friedrich Albert (1828—1875) — saksalainen filosofi, uskantilainen.— 44, 376, 378.

Laplace, Pierre Simon (1749—1827) — kuuluisa ranskalainen tähtitieteilijä, matemaatikko ja fyysikko.— 336.

Lassalle, Ferdinand (1825—1864) — saksalainen sosialisti, Saksan Yleisen Työväenyhdistyksen perustaja (1863). Opportunistisen suuntauksen alullepanija Saksan työväenliikkeessä.— 101, 105, 173.

- Leibniz, Gottfried Wilhelm (1646—1716)** — tunnettu saksalainen matemaatikko, idealistifilosofi.— 129, 130—131.
- Lenormant, François (1837—1883)** — ranskalainen arkeologi, historioitsija ja tutkimusmatkailija.— 200.
- Lerminier, Jean-Louis-Eugène (1803—1857)** — ranskalainen lainoppinut, liberaalinen sanomalehtimies, 1830-luvun lopulta kuului vanhoillisiin.— 182.
- Lewes, George Henry (1817—1878)** — englantilainen porvarillinen positivistifilosofi, fysiologi.— 110, 254, 338, 339.
- Lilienfeld, Pavel Fjodorovitš (1829—1903)** — venäläinen sosiologi.— 380.
- Lippert, Julius (1839—1909)** — itävaltalainen historioitsija, etnografi.— 173.
- List, Friedrich (1789—1846)** — saksalainen porvarillinen vulgääri taloustieteilijä, protektionistisen politiikan puolustaja.— 318, 320.
- Litté, Émile (1801—1881)** — ranskalainen positivistifilosofi, poliitikko.— 49.
- Livius, Titus (59 e. a. a.— 17 m. a.)** — roomalainen historioitsija.— 273.
- Locke, John (1632—1704)** — tunnettu englantilainen filosofi ja taloustieteilijä.— 13, 17, 40, 124, 204, 228, 229.
- Louis Bonaparte** — ks. Napoleon III.
- Lucretius, Titus Carus (99—55 e. a. a.)** — kuuluisa roomalainen runoilija, materialistifilosofi.— 133.
- Ludvig Filip (1773—1850)** — Ranskan kuningas (1830—1848).— 68, 239.
- Ludvig IX Pyhä (1215—1270)** — Ranskan kuningas (1226—1270).— 32.
- Ludvig XIV (1638—1715)** — Ranskan kuningas (1643—1715).— 222.
- Lyell, Charles (1797—1875)** — tunnettu englantilainen geologi, evolutiivisen geologian perustaja.— 94.

M

- Malthus, Thomas Robert (1766—1834) — englantilainen taantumuksellinen porvarillinen taloustieteilijä, ihmisiä lietsovan väestöteorian julistaja.— 47, 56—58.
- Marcellus, Marcus Claudius (n. 270—280 e. a. a.) — roomalainen sotapäällikkö.— 165.
- Martius, Karl Friedrich Philipp (1798—1868) — saksalainen luonnontutkija ja tutkimusmatkailija.— 161, 185.
- Marx, Karl (1818—1883) — tieteellisen kommunismin perustanlaskija, nerokas ajattelija, proletariaatin johtaja ja opettaja.— 60, 99, 123, 145, 150—155, 158, 162, 173, 191—197, 200—208, 212, 213—214, 217—224, 239, 245—284, 286—292, 293—307, 309—310, 311, 317—318, 320, 327—333, 337, 340—341, 347, 353, 360, 366, 367, 371, 377, 379, 383—395.
- McLennan, John Ferguson (1827—1881) — skotlantilainen lainoppinut, alkukantaisen yhteiskunnan historian tutkija.— 172—173.
- Meštšerski, Vladimir Petrovitš (1839—1914) — venäläinen taantumuksellinen sanomalehtimies, monarkisti.— 244, 374.
- Metšnikov, Lev Iljitš (1838—1888) — venäläinen maantieteilijä, sosiologi ja sanomalehtimies.— 200, 335.
- Mignet, François Auguste Marie (1796—1884) — ranskalainen porvarillinen historioitsija.— 30—33, 39, 48, 367.
- Mihailovski, Nikolai Konstantinovitš (1842—1904) — venäläinen sosiologi ja sanomalehtimies, liberaalisen narodnikkilaisuuden ideologi, marxilaisuuden vastustaja.— 7, 11, 59—61, 70, 76, 84—86, 94, 98—99, 105, 109—117, 120—125, 142—144, 147, 168, 171, 190, 194, 196, 244, 246, 255—274, 285—295, 300—304, 316, 332, 334—343, 347—350, 352—353, 356, 383—384, 391—396.
- Mill, John Stuart (1806—1873) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä, positivismin huomattavimpia edustajia.— 47, 60, 214, 245, 291, 373.
- Mokijevski — 393.
- Moleschott, Jacob (1822—1893) — fysiologi, vulgääri materialisti.— 11.

Moliere, Jean Baptiste (1622—1673) — suuri ranskalainen näytelmäkirjailija.— 163.

Montesquieu, Charles Louis (1689—1755) — ranskalainen sosiologi ja taloustieteilijä, 1700-luvun porvarillisen valistusfilosofian edustaja.— 22, 47, 277, 335.

Morgan, Lewis Henry (1818—1881) — amerikkalainen etnologi, alkukantaisen yhteiskunnan tutkija.— 167, 173, 200, 271—273.

N

Napoleon III (Louis Bonaparte) (1808—1873) — Ranskan keisari (1852—1870).— 220, 256.

Newton, Isaac (1642—1727) — suuri englantilainen fyysikko, tähtitieteilijä ja matemaatikko, klassisen mekaniikan perustaja.— 109.

Nikolai — on (Nikolai Frantsevitš Danielsonin salanimi) (1844—1918) — venäläinen taloustieteilijä ja kirjailija, 1880- ja 1890-luvun liberaalisen narodnikkilaisuuden ideologeja, Marxin »Pääoman» venäjöntäjä.— 75—77, 326—332, 383—385, 387—396.

Nožin, Nikolai Dmitrijevits (1843—1866) — 1860-luvun vallankumousliikkeen osanottaja Venäjällä, sanomalehtimies, biologi.— 84—86, 383.

O

Offenbach, Jacques (1819—1880) — ranskalainen säveltäjä, klassisen operetin suurimpia mestareita.— 125.

Opitz, Theodor — saksalainen sanomalehtimies, nuorhegeliläinen.— 250.

Owen, Robert (1771—1858) — suuri englantilainen utopistisocialisti.— 45—46.

P

Peccio, Giuseppe (1785—1835) — italialainen lainoppinut ja taloustieteilijä.— 214.

Peschel, Oskar (1826—1875) — saksalainen maantieteilijä, etnologi ja sanomalehtimies.— 185, 190, 191, 207, 265, 373.

- Platon (427—347 e. a. a.) — muinaiskreikkalainen filosofi, objektiivinen idealisti.— 116, 165, 214.
- Plautus, Titus Maccius (n. 254—184 e. a. a.) — roomalainen runoilija.— 380.
- Playfair, John (1748—1819).— 94.
- Plutarkhos (n. 46—126) — muinaiskreikkalainen moralistikirjailija, kirjoittanut kreikkalaisten ja roomalaisten merkkimiesten elämäkuvauksia.— 8, 164—166, 214.
- Pogodin, Mihail Petrovitš (1800—1875) — venäläinen taantumuksellinen historioitsija ja sanomalehtimies, aatelisen monarkian ideologi.— 356.
- Polevoi, Nikolai Aleksejevitiš (1796—1846) — venäläinen sanomalehtimies, kirjailija ja historioitsija.— 291.
- Polybios (n. 201—120 e. a. a.) — muinaiskreikkalainen historioitsija.— 273.
- Post, Albert Hermann (1839—1895) — saksalainen etnologi ja oikeustieteilijä.— 188, 189.
- Postnikov, Vladimir Jefimovitš (1844—1908) — venäläinen taloustieteilijä ja tilastomies, etelä-Venäjän talonpoikaistalouksien ja talonpoikaisyhteisön tutkija.— 388.
- Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865) — ranskalainen sanomalehtimies, taloustieteilijä ja sosiologi, pikkuporvariston ideologi, anarkismin perustanlaskijoita.— 50, 304.
- Prugavin, Viktor Stepanovitš (1858—1896) — venäläinen taloustieteilijä, semstvon tilastomies, liberaalin narodnikki.— 76.
- Puchta, Georg Friedrich (1798—1846) — saksalainen lainoppinut, edusti oikeustieteen taantumuksellista historiallista koulukuntaa.— 177, 180, 184.
- Puškin, Aleksandr Sergejevitiš (1799—1837) — suuri venäläinen runoilija.— 349, 351, 363.

Q

- Quinault, Philippe (1635—1688) — ranskalainen runoilija ja näytelmäkirjailija.— 232.

R

Racine, Jean Baptiste (1639—1699) — ranskalainen näytelmäkirjailija, suurin 1600-luvun klassismin edustaja.— 227, 232.

Ratzel, Friedrich (1844—1904) — saksalainen maantieteilijä ja etnografi.— 161, 162.

Raynal, Guillaume Thomas François (1713—1796) — ensyklopedisteille läheinen ranskalainen historioitsija.— 121.

Reclus, Jean Jacques Elisée (1830—1905) — ranskalainen maantieteilijä ja sosiologi, anarkismin teoreetikko.— 200, 335.

Ricardo, David (1772—1823) — englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen suurimpia edustajia.— 55—59, 215.

Rink, Hinrich Johannes (1819—1893) — tanskalainen etnografi, tutkimusmatkailija, Grönlannin tutkija.— 179, 186.

Rodbertus-Jagetzow, Johann Karl (1805—1875) — saksalainen vulgääri taloustieteilijä, taantumuksellisten Preussin junkkerien ideologi.— 77, 187.

Rothschildit — pankkiiri- ja rahamiessuku.— 93.

Rousseau, Jean Jacques (1712—1778) — tunnettu ranskalainen valistusfilosofi, pikkuporvariston ideologi.— 22, 117—125, 204.

S

Saint-Simon, Claude Henri (1760—1825) — suuri ranskalainen utopistisocialisti.— 39, 46—53, 67, 73, 74, 80—81, 233, 304, 380, 393.

Saltykov-Stšedrin, Mihail Jevgrafovitš (salanimi N. Stšedrin) (1826—1889) — venäläinen satiirikkokirjailija.— 65, 142, 207.

Savigny, Friedrich Karl von (1779—1861) — saksalainen lainoppinut, oikeustieteen taantumuksellisen ns. historiallisen koulukunnan perustajia.— 175—179.

Say, Jean Baptiste (1767—1832) — ranskalainen porvarillinen taloustieteilijä, vulgäärin kansantaloustieteen edustaja.— 55, 66, 128, 246.

- Schelling, Friedrich Wilhelm (1775—1854) — klassisen saksalaisen filosofian edustaja, objektiivinen idealisti.— 126, 128, 134, 140, 142—143, 166, 181, 184, 192—193, 373—376.
- Schlosser, Friedrich Christoph (1776—1861) — saksalainen porvarillinen historioitsija, liberaali.— 247.
- Setšenov, Ivan Mihailovitš (1829—1905) — kuuluisa venäläinen luonnontutkija, materialistisen fysiologian perustanlaskija.— 377, 378—379.
- Shakespeare, William (1564—1616) — suuri englantilainen kirjailija.— 93.
- Sismondi, Jean (1773—1843) — sveitsiläinen taloustieteilijä, kapitalismin pikkuporvarillinen arvostelija.— 25—26.
- Skvortsov, Aleksandr Ivanovitš (1848—1914) — venäläinen agronomi, taloustieteilijä.— 387.
- Smith, Adam (1723—1790) — englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen suurimpia edustajia.— 58, 215.
- Sofokles (n. 497—406 e. a. a.) — muinaiskreikkalainen näytelmäkirjailija.— 221.
- Sokrates (469—399 e. a. a.) — muinaiskreikkalainen idealistifilosofi.— 340.
- Spartacus (1. vuosisata ennen ajanlaskuamme) — suuren orjakapinan johtaja muinaisessa Roomassa (74—71 e. a. a.).— 166.
- Spasovitš, Vladimir Danilovitš (1829—1906) — venäläinen lainoppinut, liberaali.— 98.
- Spencer, Herbert (1820—1903) — englantilainen filosofi ja sosiologi.— 81, 109, 379—381.
- Spinoza, Benedictus de (1632—1677) — tunnettu alankomaalainen materialistifilosofi.— 124, 129.
- Steinen, Karl von den (1855—1929) — kuuluisa tutkimusmatkailija ja etnografi.— 8.
- Stronin, Aleksandr Ivanovitš (1827—1889) — venäläinen kirjailija ja sanomalehtimies.— 379.
- Struve, Pjotr Berggardovitš (1870—1944) — venäläinen porvarillinen taloustieteilijä, filosofi ja sanomalehti-

mies, 1890-luvulla »legaalin marxilainen», myöhemmin valkoemigrantti.— 300, 334, 341—344, 350—351, 352—353, 383, 387, 389, 396.

Stšedrin — ks. Saltykov-Stšedrin.

Suard, Jean-Baptiste-Antoine (1733—1817) — ranskalainen kriitikko ja sanomalehtimies.— 17—18.

Szeliga — ks. Zychlinsky, Franz.

T

Taine, Hippolyte (1828—1893) — ranskalainen kirjallisuuden ja taiteen tutkija, filosofi ja historioitsija.— 221—223.

Thierry, Augustin (1795—1856) — ranskalainen historioitsija ja sanomalehtimies.— 30—33, 36—39, 47, 48, 367.

Thukydides (n. 460—395 e. a. a.) — muinaiskreikkalainen historioitsija.— 273.

Tolstoi, Aleksei Konstantinovitš (1817—1875) — venäläinen runoilija.— 348.

Tolstoi, Lev Nikolajevitš (1828—1910) — suuri venäläinen kirjailija.— 316.

Tšaadajev, Pjotr Jakovlevitš (1794—1856) — venäläinen valistaja ja idealistifilosofi.— 316.

Tšernyševski, Nikolai Gavrilovitš (1828—1889) — suuri venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, materialistifilosofi, kirjailija ja kirjallisuusarvostelija.— 104, 243.

U

Uspenksi, Gleb Ivanovitš (1843—1902) — tunnettu venäläinen kirjailija.— 153, 268, 315, 337, 364.

Überweg, Friedrich (1826—1871) — saksalainen porvarillinen filosofian historioitsija.— 355.

V

V. V. — ks. Vorontsov, V. P.

Vanderbilt — amerikkalaisten finanssi- ja teollisuusmagnaatien suku.— 93.

Van der Geven, Johann (1801—1868) — hollantilainen luonnontutkija.— 85.

Van Tieghem, Philippe Edouard Léon (1839—1914) — ranskalainen luonnontutkija, kasvitieteilijä.— 116, 117.

Weisengrün, Paul (synt. 1868) — saksalainen porvarillinen sosiologi, yksi varhaisimmista revisionisteista.— 168, 170.

Vico, Giovanni Battista (1668—1744) — italialainen filosofi ja sosiologi, koetti löytää yhteiskuntakehityksen objektiiviset lait.— 27, 29, 214.

Vilhelm I Valloittaja (1027—1087) — Englannin kuningas (1066—1087).— 38.

Wilson, Daniel (1816—1892) — englantilainen porvarillinen historioitsija ja arkeologi.— 156.

Virchow, Rudolf (1821—1902) — saksalainen luonnontutkija, darvinismin vastustaja.— 261.

Vollgraf, Karl —327—328, 329.

Volta, Alessandro (1745—1827) — italialainen fyysikko ja fysiologi, ensimmäisiä sähkövirran keksineitä ja sitä tutkineita tiedemiehiä.— 143.

Voltaire, François Marie (oik. Arouet) (1694—1778) — suuri ranskalainen filosofi, satiirikkirjailija, 1700-luvun porvarillisen valistuskauden merkkihenkilö.— 18, 27, 118, 123, 241, 277.

Vorontsov, Vasili Pavlovitš (V. V.) (1847—1918) — venäläinen taloustieteilijä ja sanomalehtimies, 1880- ja 1890-luvun liberaalisen narodnikkilaisuuden ideologeja.— 19, 61—64, 105, 199, 250, 299, 388, 391, 394—395.

Z

Ziber, Nikolai Ivanovitš (1844—1888) — venäläinen taloustieteilijä, ensimmäisiä Marxin taloudellisen opin levittäjiä Venäjällä.— 59, 99, 182, 284, 358—360, 364.

Zukovski, Juli Galaktionovitš (1822—1907) — venäläisen porvarillinen taloustieteilijä ja sanomalehtimies, esiintyi marxilaista kansantaloustiedettä vastaan.— 59, 60, 123, 283—290, 302, 329.

Zychlinsky, Franz (1816—1900) — nuorhegeliläinen, avusti Bruno Bauerin aikakausjulkaisuja Szeligan nimellä.— 247, 271.

SISÄLTÖ

Kustantajalta	5
Esipuhe toiseen ja kolmanteen painokseen . . .	7
<i>Ensimmäinen luku.</i> 1700-luvun ranskalainen materialismi	11
<i>Toinen luku.</i> Restaurationajan ranskalaiset historioitsijat	25
<i>Kolmas luku.</i> Utopistisosialistit	44
<i>Neljäs luku.</i> Saksalainen idealistinen filosofia	88
<i>Viides luku.</i> Nykyaikainen materialismi	145
<i>Loppukatsaus</i>	293
<i>Liite I</i>	
Vielä kerran hra Mihailovski, vielä kerran »Triadi»	334
<i>Liite II</i>	
Muutama sana vastustajillemme	345
<i>Selityksiä</i>	398
<i>Nimihakemisto</i>	413

LUKIJALLE

Kustannusliike Edistys pyytää lukijoita esittämään mielipiteensä tämän kirjan suomennoksen laadusta ja kirjan asusta. Kustannusliike on kiitollinen myös muista ehdotuksista ja toivomuksista.

Osoitteemme:

*Zubovski bulvar, 21
Moskova, Neuvostoliitto*